

Mərhəmətli və Rəhmli Allahın adı ilə!

İslam işləri, vəqfləri, təbliğatı və təlimi naziri, Kompleksin baş nəzarətçisi, Əlahəzrət şeyx Saleh ibn Abduləziz

ibn Muhəmməd Ali əş-Şeyxin

ÖN SÖZÜ

Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha!

O, Öz Şanlı Kitabında belə

buyurur: **“İnsanları Rəbbinin yoluna**

hikmətlə və gözəl öyüd-nəsihətlə

dəvət et” (ən-Nəhl, 125).

Peyğəmbərlərin və elçilərin ən şərəflisinə

— *Muhəmmədə* Allahın salavatı və

salamı olsun! O demişdir: “Mənim

adımdan bir ayə də olsa, təbliğ edin”

("Səhih əl-Buxari", 3461).

Yer üzündə yaşayan bütün

müsəlmanlara xeyirxahlıq etmək

məqsədilə ilk növbədə Allahın
Kitabına sayğı göstərib onun nəşr
edilməsində,
habelə onun mənalарının müxtəlif
dünya dillərinə tərcümə
edilərək bunun həm müsəlmanlar,
həm də onu oxuyub araşdırmaq
istəyən
qeyri-müsəlmanlar arasında
yayılmasında, həmçinin
müsəlmanlara
həm dini, həm də dünyəvi işlərində
fayda verəcək məlumatların
yayılmasında əlindən gələni
əsirgəməyən, Toxunulmaz iki
məscidin
Xadimi, Kral Abdullah ibn Abduləziz
Ali Səudun (Allah onu
qorusun!) göstərişi ilə Nurlu
Mədinədə yerləşən, Şanlı Quranın
nəşri

üzrə Kral Fəhd adına Kompleksi
təmsil edən İslam işləri, vəqfləri,
təbliğatı və təlimi Nazirilyi, mötəbər
dəlillər əsasında Uca Allaha dəvət
etməyin əhəmiyyətli olduğuna
inanaraq, məmnunluqla aşağıdakı
kitabı təqdim edir:

“”

Bu kitabı nəşr etməkdə məqsəd,
imanın əsası sayılan əqidə
məsələlərini müsəlmanlara
aşılamaqdır. Çünki Rəsulullah
səllallahu
aleyhi və səlləm demişdir: “Bədəndə
bir ət parçası vardır. Əgər o yaxşı
olarsa, bütün bədən yaxşı olar...”
("Səhih əl-Buxari", 52). İnşəAllah,
bunun ardından hədislər, şəriət
məsələləri, zikrlər və dualarla bağlı

bir sıra kitablar da nəşr ediləcəkdir.
Uca və Qüdrətli Allahdan diləyirik
ki, bununla cəmi müsəlmanlara fayda
versin!

Bu münasibətlə mən bu kitabın
hazırlanmasında (təlif edilməsində,
yoxlanılmasında və redaktə
edilməsində) çalışan qardaşlara –
səmimi qəlbdən səy göstərdiklərinə
görə, habelə Kompleksin baş
Katibliyinə – bu işə diqqət yetirdiyinə
və nəzarət etdiyinə görə təşəkkür
edirəm. Uca Allahdan diləyirəm ki,
Toxunulmaz iki məscidin
Xadiminin, Əlahəzrət Şahzadə
Vəliəhdin və Nazirlər Kabinetinin
Başçısı Əlahəzrət İkinci Müavinin
(Allah onları qorusun!) rəhbərliyi
altında dinə sayğı göstərən və
düzgün əqidəni qoruyan bu
məmləkəti

hifz etsin!

Axırda *yenə Uca Allahı* tərif edib
deyirik: Həmd olsun aləmlərin
Rəbbi Allaha!

= 5 =

**Mərhəmətli və Rəhmli Allahın adı
ilə!**

MÜQƏDDİMƏ

Bu dini bizim üçün kamil edən, bizə
olan nemətini tamamlayan,
bizim müsəlman ümmətimizi ən
xeyirli ümmət edən və bizə öz
içimizdən Allahın ayələrini bizə
oxuyan, bizi *günahlardan* təmizləyən,
Kitabı və hikməti bizə öyrədən bir elçi
göndərən Allaha həmd olsun!

Allahın aləmlərə rəhmət olaraq
göndərdiyi Peyğəmbərimiz
Muhəmmədə,

onun ailəsinə və səhabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun!

Sonrasına gəlincə, həqiqətən, cinlərin və insanların yaradılışında hikmət Tək Allaha ibadət etməkdir. Bu xüsusda Uca Allah buyurur:

“Mən cinləri və insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım” (əz-Zariyat, 56). Elə bu səbəbdən də əsas və mübarək mənbələrdən – Allahın Kitabı və Onun elçisinin rəvayət etdiyi Sünnesindən götürülmüş tövhid və düzgün əqidə həmin o ibadətin yerinə yetirilməsi üçün qayədir.

Tövhid bu kainatın qurulmasına rəvac verən bünövrədir. Odur ki, tövhidin aradan qaldırılacağı təqdirdə bu kainatda fəsad, qarmaqarışıqlıq

və hərc-mərclik meydana gələr. Bu xüsusda Uca Allah buyurur:

“Əgər göydə və yerdə Allahdan başqa məbudlar olsaydı, onların hər ikisi fəsada uğrayardı. Ərşin sahibi olan Allah pakdır və müşriklərin Ona aid etdikləri sifətlərdən uzaqdır!” (əl-Ənbiya, 22).

Pak və müqəddəs Allah həmçinin buyurur: **“Yeddi göyü və yerdən də bir o qədərini yaradan Allahdır. Vəhy onların arasında ona görə nazil olur ki, Allahın hər şeyə qadir olduğunu və Allahın hər şeyi elmi ilə əhatə etdiyini biləsiniz”** (ət-Talaq, 12). Bu (mövzuya dair) başqa ayələr də mövcuddur.

İnsan ağılı bu əqidəni təfsilatı ilə dərk edə bilmədiyinə görə,

Allah Öz elçilərini göndərmiş və Öz kitablarını nazil etmişdir ki, bunu insanlara müfəssəl şəkildə izah etsin və onlar da elmə və mötəbər dəlillərə əsaslanaraq, həmçinin açıq-aydın əsaslara və düzgün etiqada istinad edərək Allaha ibadət etsinlər. Odur ki, Allahın elçiləri bir ***Quran və Sünne işığında imanın əsasları***

= 6 =

birinin ardınca göndərilərək bu əqidəni (insanlara) təbliğ etmiş və onu (müfəssəl şəkildə) bəyan etmişlər. Pak və müqəddəs Allah bu xüsusda belə buyurur: **“Elə bir ümmət yoxdur ki, ona xəbərdar edən**

bir peyğəmbər gəlmiş olmasın” (Fatir, 24). Allah həmçinin buyurur:

**“Sonra bir-birinin ardınca
elçilərimizi göndərdik”** (əl-
Muminun,
44). Bu o deməkdir ki, peyğəmbərlər
bir-birinin ardınca göndərilmiş
və nəhayət, bu ardıcılıq onların ən
hörmətli, ən fəzilətli və imamları
sayılan Peyğəmbərimiz Muhəmməd r
ilə tamamlanmışdır. O,
Allahın risalətini təbliğ etmiş,
öhdəsinə düşən vəzifəni yerinə
yetirmiş,
ümmətə öyüd-nəsihət vermiş, Allah
yolunda səmimi-qəlbdən
(canı və malı ilə) vuruşmuş və
(insanları) gizlədə və aşkarda Allaha
dəvət etmişdir. O, boynuna düşən
peyğəmbərlik yükünü layiqincə
daşımış, Allah yolunda ən ağır
əziyyətlərə məruz qalmış və bütün

bunlara, digər ulul-əzm1
peyğəmbərlərin səbir etdiyi kimi,
səbir etmişdir.

O, (bəşəriyyəti) o vaxta qədər Allaha
tərəf çağırmış və Onun
doğru yoluna yönəltmişdir ki,
nəhayət, Allah onun əli ilə bu dinə
zəfər

qazandırmış və Öz nemətini
tamamlamışdır. Məhz onun dəvəti
sayəsində insanlar dəstə-dəstə
Allahın dininə daxil olmuşlar. Allah
Öz peyğəmbərinin əli ilə bu dini
kamilləşdirməyincə və Öz nemətini
tamamlamayınca, Peyğəmbər bu
dünyadan köçməmişdir. Bu xüsusda
pak və müqəddəs Allah bu ayəni
nazil etmişdir: **“Bu gün dininizi
sizin üçün kamil etdim, sizə olan
nemətimi tamamladım və bir din**

olaraq sizin üçün İslamı bəyənib seçdim” (əl-Maidə, 3).

Peyğəmbər r bu dini tamamilə – bütün əsasları və ikinci dərəcəli ayinləri ilə bəyan etmişdir. Bu xüsusda hicrət diyarının 2 imamı Malik ibn Ənəs S demişdir: “Peyğəmbər r öz ümmətinə ayaqyolunda təmizlənməyi öyrətmiş, amma tövhidi öyrətməmişdir” – deyə onun haqqında pis zənn etmək ağlasığmazdır.

1 Ulul-əzm peyğəmbərləri deyildikdə xüsusi əzmkar və səbirli olanlar nəzərdə tutulur. Bunlar Nuh, İbrahim, Musa, İsa və Muhəmməddir r.

2 Burada "hicrət diyarı" deyildikdə, Peyğəmbərimizin r və onun səhabələrinin

hicrət etdiyi Mədinə şəhəri nəzərdə tutulur.

= 7 =

Peyğəmbər r (bəşəriyyəti) tövhidə və səmimi qəlbdən Allaha

ibadət etməyə, habelə şirkdən tamamilə – həm böyüyündən, həm də

kiçiyindən üz çevirməyə çağırmışdır.

Elçilərin hamısının vəzifəsi də

məhz bu olmuşdur. Belə ki, onların

hamısı tövhidə dəvət xüsusunda

həmrəy olmuş və yekdilliklə buna

dəvət etmişlər. Üstəlik, bu onların

dəvətinin çıxış nöqtəsi, peyğəmbərlik

missiyasının məğzi və onların

göndərilməsinin əsas məramı

olmuşdur. *Bu xüsusda Uca Allah*

buyurur: **“Biz hər ümmətə: “Allaha**

ibadət edin, tağutdan uzaq

olun”– *deyə*, elçi göndərdik. Onlardan kimisini Allah doğru yola yönəltmiş, kimisinə də azmaq nəşib etmişdir. Yer üzündə gəzib dolaşın və görün *haqqı* yalan sayanların aqibəti necə oldu!” (ən-Nəhl, 36). O həmçinin buyurur: “Səndən əvvəl elə bir elçi göndərməmişik ki, ona: “Məndən başqa heç bir məbud yoxdur, Mənə ibadət edin!”– *deyə vəhy etməyə*” (əl-Ənbiya, 25). O həmçinin buyurur: “Səndən əvvəl göndərdiyimiz elçilərdən – *onların davamçılarından* soruş; Biz Mərhəmətli *Allahdan* başqa ibadət ediləsi məbudlarmı icad etmişik?” (əz-Zuxruf, 45). O həmçinin buyurur:

“Allah Nuha tövsiyə etdiyini, sənə vəhy etdiyimizi, İbrahimə, Musaya və İsayə tövsiyə etdiyimizi sizin üçün də dində qanun etdi: –Dinə doğru-düzgün etiqad edin və onda bölünüb firqə-firqə olmayın!” (əş-Şura, 13).

İmam Buxari və Muslimin “Səhih” əsərlərində Əbu Hureyradan t rəvayət edilmiş hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “Peyğəmbərlər ata bir, ana ayrı övladlardır. Anaları ayrı olsa da, dinləri birdir”

1. *Peyğəmbərlərin* dini və əqidəsi eyni, şəriət qayda-qanunları isə başqa-başqa olmuşdur. Bu haqda Uca Allah buyurur: **“Sizlərdən hər biriniz üçün bir şəriət və bir yol təyin etdik”** (əl-Maidə, 48).

Elə buna görə də hər bir müsəlman yəqin bilməli və hər bir möminə

aydın olmalıdır ki, dini məsələlərdə mülahizə yürütmək və ağıla istinad edərək hökm vermək olmaz. Odur ki, yer üzündə olan hər bir müsəlman, peyğəmbərlərin və elçilərin etiqadı üzərində olma-
1 “Səhih əl-Buxari”, 3443; “Səhih Muslim”, 2365.

= 8 =

lı, onların iman gətirdikləri, üstəlik heç bir şəkk və tərəddüd etmədən dəvət etdikləri əsaslara iman gətirməlidir.

“Peyğəmbər öz Rəbbindən ona nazil edilənə iman gətirdi, möminlər də *iman gətirdilər*. Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına və elçilərinə iman gətirdilər. *Onlar dedilər: –Biz Onun*

elçiləri arasında fərq qoymuruq!
Onlar dedilər: –Eşitdik və itaət
etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən
bağışlanma diləyirik, dönüş də
yalnız

Sənədir!” (əl-Bəqərə, 285).

İman gətirmək, *Allaha* boyun əymək,
təvazökar olmaq, itaətkarlıq
göstərmək və qəbul etmək – məhz
bunlar möminlərin gördüyü işlər
və onların tutduğu yoldur. Mömin
bunları yerinə yetirdiyi təqdirdə
ona salamatlıq nəsib olur və o, əmin-
amanlıq içində yaşayır. Üstəlik
onun mənəviyyatı təmizlənir, qəlbi
rahatlıq tapır və batil etiqadları
üzündən yolunu azmış insanların
düşdüyü azğınlıqdan – təzadlı
düşüncələrdən, ziddiyyətli fikirlərdən,
şübhəli məsələlərdən, yanlış

qərarlardan, hərc-mərclikdən və qərarsızlıqdan tamamilə uzaq olur. Dəyişməz əsasları, tutarlı özülləri və möhkəm dayaqları olan düzgün İslam əqidəsi insanlara həm bu dünyada, həm də Axirətdə xoşbəxtlik, firavanlıq və uğur qazandıran yeganə əqidədir. Bu ona görədir ki, *İslam əqidəsi* açıq-aydın əlamətləri, mötəbər dəlilləri, tutarlı əsasları və sübutları olan, habelə qüsursuz fitrətə, sağlam düşüncəyə və saf qəlbə uyğun gələn bir əqidədir. Elə buna görə də bütün İslam aləminin bu saf əqidəni öyrənməyə böyük ehtiyacı vardır. Belə ki, bu aləmin xoşbəxtliyi məhz həmin əqidədən asılıdır və onsuz nicat tapmaq mümkün deyildir. Müsəlman bu yığcam risalədə hər bir müsəlman üçün ən

lazımlı sayılan İslam əqidəsinin əsaslarını və onun ən mühüm dayaqlarını, habelə bu əqidənin ən bariz xüsusiyyətlərini və əlamətlərini tapa bilər. Üstəlik bunların hər birinin dəlil-sübutla əsaslandırıldığını da görə bilər. Bu kitab nı açıqlayır. Bunlar isə peyğəmbərlərdən miras qalmış, gün kimi aydın olan, kiçikdən böyüyə qədər hər kəsin ən qısa müddətdə dərk edə

= 9 =

biləcəyi əzəmətli əsaslardır. Hidayətə qovuşdurmaq isə təkəcə Allaha aiddir!

Biz fürsətdən istifadə edib bu kitabın hazırlanmasında əllərindən

gələni əsirgəməyən şəxslərə – doktor Saleh ibn Səd əs-Suheyliyə, doktor Abdurrəzzaq ibn Abdulmuhsin əl-Abbada və doktor İbrahim ibn Amir ər-Ruheyliyə, habelə onu yoxlayıb ərsəyə gətirən doktor Əli ibn Muhəmməd Nasir əl-Fəqihiyə və doktor Əhməd ibn Ətiyyə əl-Ğamidiyə təşəkkürümüzü bildiririk.

Pak və müqəddəs Allahdan diləyirik ki, bunun sayəsində cəmi müsəlmanlara xeyir nəsib etsin! Axırda *yenə Uca Allahı* tərif edib deyirik: Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha!

Şanlı Quranın nəşri üzrə
kral Fəhd adına Kompleksin
Baş Katibliyi

Giriş

İmanın olduqca əhəmiyyətli və çox dəyərli olması, üstəlik möminə həm bu dünyada, həm də Axirətdə çoxlu xeyir və mənfəət qazandıracağı heç bir müsəlmana sirr deyildir. Məhz düzgün iman sayəsində həm bu dünyada, həm də Axirətdə xeyir qazanmaq olar. Belə ki, iman tələb olunan ən mühüm məsələ, qarşıya qoyulan ən ali məqsəd və ən böyük hədəf sayılır. Məhz onun sayəsində insan xoşbəxt və firavan həyat sürür, xoşagəlməz hadisələrdən, şərdən və bədbəxtçilikdən canını qurtarır, üstəlik heç vaxt yoxa çıxmıyacaq və puç olmayacaq axirət savabına, əbədi nemətlərə və tükənməz xeyirbərəkətə nail olur.

Uca Allah buyurur: **“Mömin olaraq yaxşı iş görən kişi və qadınlara, əlbəttə, gözəl həyat bəxş edəcək və etdikləri ən yaxşı əməllərə görə onları mütləq mükafatlandıracağıq”** (ən-Nəhl, 97).

Uca Allah həmçinin buyurur: **“Kim də Axirəti istəsə, mömin olaraq bütün qəlbi ilə ona can atsa, onların səyi məmnuniyyətlə qəbul olunar”** (əl-İsra, 19).

Uca Allah buyurur: **“Kim *Onun hüzuruna* yaxşı əməllər etmiş bir mömin kimi gələrsə, onlara ən yüksək dərəcələr nəsib olar”**

(Ta ha, 75). Uca Allah həmçinin buyurur: **“İman gətirib xeyirxah əməllər işləyənlərin məskəni isə Firdovs bağları olacaqdır. Onlar orada əbədi qalacaq, oranı *başqa bir yerə* dəyişmək istəməyəcəklər”**

(əl-Kəhf, 107-108). Bu mövzuya aid Qurani Kərimdə başqa ayələr də vardır.

Quran və Sünnədə (varid olmuş ayə və hədislər) dəlalat edir ki, iman altı əsas üzərində qurulur. Bunlar Allaha, Onun mələklərinə, Onun kitablarına, Onun elçilərinə, Axirət gününə və qədərə – onun xeyrinə və şərinə iman gətirməkdir. Bu əsaslar həm Qurani Kərimdə, həm də Peyğəmbərin rəvayət etdiyi sünnəsində bir çox yerlərdə zikr edilmişdir:

= 11 =

1. Uca Allah buyurur: “Ey iman gətirənlər! Allaha, Onun elçisinə və elçisinə nazil etdiyi Kitaba və ondan əvvəl nazil etdiyi kitablara

iman gətirin! Allahı, Onun mələklərini, kitablarını, elçilərini və Axirət gününü inkar edən şəxs dərin bir azğınlığa düşmüşdür”
(ən-Nisa, 136).

2. Uca Allah buyurur: “Yaxşı əməl üzünüzü məşriqə və məğribə tərəf çevirməyiniz deyildir. Lakin yaxşı əməl *sahibləri* Allaha, Axirət gününə, mələklərə, kitablara, peyğəmbərlərə iman gətirən...”
(əl-Bəqərə, 177).

3. Uca Allah buyurur: “Peyğəmbər öz Rəbbindən ona nazil edilənə iman gətirdi, möminlər də *iman gətirdilər*. Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına və elçilərinə iman gətirdilər. *Onlar*

dedilər: –Biz Onun elçiləri arasında fərq qoymuruq! Onlar dedilər:

–Eşitdik və itaət etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən bağışlanma diləyirik, dönüş də yalnız Sənədir!” (əl-Bəqərə, 285).

4. Uca Allah buyurur: **“Biz, həqiqətən də, hər şeyi qədərincə yaratdıq”** (əl-Qəmər, 49).

5. İmam Muslimin “Səhih”ində nəql olunmuş və Ömər ibn Xəttabın t rəvayət etdiyi məşhur hədisdə deyilir ki, Cəbrail u Peyğəmbərə r: “Mənə iman haqqında xəbər ver” – demiş, o da belə cavab vermişdir: “(İman odur ki,) Allaha, Onun mələklərinə, Onun kitablarına,

Onun elçilərinə və Axirət gününə, habelə qədərə – onun xeyrinə və şərinə iman gətirəsən.”¹

İman məhz bu altı əzəmətli əsas üzərində qurulur. Odur ki, bu əsaslara iman gətirməyən kimsə mömin sayıla bilməz. Bu əsaslar birbiri

ilə sıx bağlıdır və ayrılmazdır. Bunların bir qisminə iman gətirmək digərlərinə də iman gətirməyi vacib edir. Onlardan bəzilərinə qarşı küfr edən digərlərini də inkar etmiş hesab olunur. Bu baxımdan hər bir müsəlman bu əsasları öyrənib araşdırmalı və onlara diqqət yetirməlidir. Aşağıda bu əsaslardan birincisi olan Allaha imandan söhbət açılır.

1 “Səhih Muslim”, 1.

= 12 =

I hissə.

ALLAHA İMAN

Şübhəsiz ki, Allaha iman gətirmək imanın əsaslarının ən mühümü, ən əzəmətlisi, ən təqdirəlayiq olanıdır. Bu, imanın əsası, binasının təməli və məğzi hesab edilir. Digər əsaslar da ona tabedir, ona əsaslanır və onun üzərində qurulur. Qüdrətli və qüvvətli Allaha iman gətirmək, Onun həm Rübubiyyədə, həm Üluhiyyədə, həm də ad və sifətlərdə tək ilah olduğuna iman gətirməkdir. Allaha iman məhz bu üç əsas üzərində qurulur. Əslində, İslam dininin Tövhid dini adlanmasının səbəbi odur ki, Allah Öz mülkündə və Öz etdiklərində təkdir

və Onun şəriki yoxdur, həm zatında, həm də ad və sifətlərində Onun tayı-bənzəri yoxdur, habelə Üluhiyyətdə də O təkdir və Onun şəriki yoxdur.

Bundan da aydın olur ki, peyğəmbərlərin və elçilərin tövhidi üç qismə bölünür:

1. Rübubiyyə tövhidi: Bu Allahın hər şeyin Rəbbi, Hökmdarı, Yaradanı və ruzi verəni olduğunu, Onun Öldürən və dirildən, xeyir və zərər toxunduran olduğunu, ehtiyacı olan kimsənin duasını Tək Onun qəbul etdiyini, hər bir işin aqibətinin Ona məxsus olduğunu, hər bir xeyirin Onun Əlində olduğunu, bütün işlərin Ona qayıtdığını və Onun heç bir şərikinin olmadığını təsdiq etməkdir.

2. Üluhiyyə tövhidi: Bu, zəlillik, itaət, sevgi, qorxu, rüku, səcdə, qurban, nəzir və digər ibadətləri Tək Allaha yönəltmək və Ona şərikin qoşmamaqdır.

3. Ad və sifətlər tövhidi: Bu, Allahı Öz Kitabında və ya Öz Peyğəmbərinin r dili ilə Özünü adlandırıdığı və vəsf etdiyi bütün ad və sifətlərdə təkləşdirməyə, Onu bütün eyib və nöqsanlardan təmizə çıxarmağa, Ona xas olan xüsusiyyətlərdə isə Onu heç kimə bənzətməməyə deyilir. Həm də o deməkdir ki, Allah hər şeyi Biləndir, hər şeyə Qadirdir, əbədi Yaşayandır, bütün yaratdıqlarının Qəyyumudur, Onu

nə mürgü, nə də yuxu tutar. Hər şeyin müqəddəratı Onun Əlindədir və O, hikmət Sahibidir. O, Eşidəndir, Görəndir, Rəhimlidir və Bağışlayandır.

O, Ərşin üzərinə ucalmış və Öz mülkünü ehtiva etmişdir. O, Hökmran, Müqəddəs, Pak, haqqı təsdiq edən, hər şeyi müşahidə edən, Qüdrətli, Qadir, Məğrur Allahdır. Allah başqalarının Ona şərik qoşduqlarından ucadır. Beləcə, digər gözəl ad və sifətlər də məhz Ona aiddir.

Bütün bu ad və sifətlərə dair Quran və Sünnədə çoxlu sayda dəlillər vardır.

Quran bütövlükdə tövhiddən, onun hüquqları və mükafatlarından, şirkdən, onun əhlindən və onların cəzalarından bəhs edir.

Elm əhli Quran və Sünnəyə əsaslanaraq tövhidin bu üç qismdən ibarət olduğunu bildirmişlər. Bu, şəriətin dəlillərinin araşdırılması nəticəsində alınmışdır və şəriətimizin mahiyyəti də bunu sübut edir. Şəriət göstərir ki, insanlar rübubiyyətdə, üluhiyyətdə, həmçinin ad və sifətlərdə Allahın təkliyinə iman gətirməlidirlər. Bütün bunları etməyən kəs mömin sayıla bilməz. Aşağıda üç fəsil vardır ki, onlardan hər biri bu qismləri ayrı-ayrılıqda bəyan edir.

= 14 =

I fəsil.

RÜBUBİYYƏ TÖVHİDİ.

I mövzu.

Mənası; Quran, Sünnə, ağıl və fitrətdən ona dəlillər.

1. Tərif.

a) Lüğəti mənası: Rübubiyyə sözü rabəbə felindən əmələ gəlmiş məsdərdir. Rəbb sözü də bu feildən əmələ gəlmişdir. Rübubiyyə Allahın sifətidir. Bu, Allahın Rəbb adından götürülmüşdür. Rəbb sözü ərəb dilində müxtəlif mənalar daşıyır: Bunlardan bəziləri hökmdar, itaət olunması gərəkən rəhbər, islah edəndir.

b) İstilahi mənası: Rübubiyyə tövhidi – Allahı Onun gördüyü işlərdə təkləşdirməyə deyilir. Bu işlərə yaratmaq, ruzi vermək, hökmranlıq etmək, nemət vermək, mülk sahibi olmaq, surət vermək, ətə

etmək və məhrum etmək, fayda vermək və zərər yetirmək, öldürübdiriltmək, dəqiq idarə etmək, hökm vermək və təqdir etməyi misal göstərmək olar. Bütün bu işlərdə Allahın şəriki yoxdur. Odur ki, hər bir bəndə bunlara iman gətirməlidir.

2. Dəlilləri.

a) Qurandan dəlillər.

Uca Allah buyurur: **“O, göyləri görə biləcəyiniz bir dirək olmadan yaradıb saxlamış, yer sizi silkələmə_____sin deyə, orada möhkəm dağlar qurmuş və ora cürbəcür heyvanlar yaymışdır. Biz göydən yağmur yağdırıb orada cürbəcür gözəl bitkilər bitirdik. Bunlar Allahın**

yaratdıqlarıdır. İndi siz mənə
göstərin görüm, Ondan başqaları
nə

yaradıblar? Xeyr! Zalımlar açıq-
aydın azğınlıq içindədirlər”

(Loğman,
10-11). Uca Allah həmçinin buyurur:

“**Bəlkə onlar öz-özünə** (yaxud
əbəs yerə) **yaranıblar? Yaxud onlar**
yaradanlardır?” (ət-Tur, 35).

= 15 =

b) Sünnədən dəlillər.

İmam Əhməd və Əbu Davud
Abdullah ibn Şixxirdən t Peyğəmbərin
r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Seyyid, Uca və Ulu

Allahdır...” Tirmizinin "Sünən"
əsərində və başqa rəvayətlərdə
Peyğəmbər

r İbn Abbasa vəsiyyəti edərək demişdir: “Bil ki, bütün ümmət yığılıb sənə fayda vermək istəsə, Allahın sənin üçün yazdığından başqa sənə heç bir fayda verə bilməzlər. Həmçinin əgər onlar yığılıb sənə bir zərər yetirmək istəsələr, Allahın sənin üçün yazdığından başqa sənə heç bir zərər yetirə bilməzlər. Artıq qələmlər qaldırılmış, mürəkkəblər də qurumuşdur.”¹

c) Əqli dəlillər.

Ağıl Allahın möcüzələrinə baxıb onlar haqda düşünməklə Allahın varlığına və onun rübubiyyətdə tək olmağına, Onun kamil qüdrət sahibi olmasına və insanlar üzərində nəzarət etməsinə dəlalət edir.

Belə ki, Allahın yaratdıqlarına baxıb onunla Allahın rübubiyyətdə tək

olmasına müxtəlif yollarla dəlil
gətirmək olar. Həmin yolların ən
məşhuru
ikidir:

Birinci yol. İnsanın yaradılışı barədə
düşünməklə Allahın möcüzələrinə
nəzər salmaqdır ki, bu da nəfsi
dələlət adlanır. İnsan

Allahın ən böyük möcüzələrindən
biridir ki, bununla Allahın tək şəriksiz
olmasına dəlil gətirmək olar. Uca

Allah buyurur: **“Qəti inananlar
üçün yer üzündə dəlillər vardır.
Sizin özünüzdə də *dəlillər vardır.***

Məgər görmürsünüz?” (əz-Zariyat,
20-21). Uca Allah həmçinin

buyurur: **“And olsun nəfsə və onu
yaradıb kamilləşdirənə”** (əş-Şəms,
7). Əgər insan özü haqda, habelə
Allahın onu qəribə biçimdə

yaratdığı barədə dərindən düşünsə, başa düşər ki, onun Yaradan, Müdrik və (hər şeydən) Xəbərdar olan Rəbbi var. Axı insan özünün yaranmış olduğu nütfəni yarada bilməz, yaxud bu nütfəni laxtalanmış qana, qan laxtasını bir parça ətə və o bir parça ətə sümüklərə çevirə bilməz, yaxud bu sümükləri ət ilə örtə bilməz. 1 “Sünən Tirmizi”, 2516; “Müsnəd Əhməd”, 1/307. Bu hədisi Tirmizi “həsən”, Hakim isə “səhih” hesab etmişdir.

= 16 =

İkinci yol. Allahın kainatı yaratmasındakı möcüzələrə nəzər salmaqdır ki, buna da kainat dəlilləri deyilir. Bu da Allahın rübubiyyətinə dəlalət edən ən böyük möcüzələrdən hesab olunur. Uca Allah

buyurur: “*Quranın* haqq olduğu onlara aydın olana qədər, Biz dəlillərimizi onlara həm kainatda, həm də onların özlərində mütləq göstərəcəyik. Məgər Rəbbinin hər şeyə şahid olması kifayət deyil?” (Fussilət, 53).

Hər kim kainata, yerə, göyə, ulduzlara və planetlərə, günəşə və aya, yer üzərindəki dağlara, ağaclara, dənizlərə və çaylara, gecə ilə gündüzün bir-birini əvəz etməsinə, kainatın tam dəqiqliklə hərəkət etməsinə nəzər salarsa, bütün bunları yaradan, yoxdan var edən və sahmana salan bir varlığın olmasına əmin olur. Ağıllı adam hər dəfə bu məxluqatlar barədə düşündükdə, kainatın bu ecazkarlığına nəzər

saldıqda, onların həqiqətən haqq
üçün və haqq ilə yaradıldığını, habelə
bu kainatın, Allahın Özü haqda
verdiyi xəbərləri təsdiq edən
möcüzələrlə dolu səhifələr və dəlil-
sübutla dolu kitablar, həmçinin
Onun Təkliyini sübut edən dəlillər
olduğunu dərk edir.

Rəvayət olunur ki, bir dəfə bir qrup
şəxs Allahın Rübubiyyəti
barəsində İmam Əbu Hənifə ilə
mübahisə etmək istəyir. İmam da
onlara

belə deyir: “Söhbətimizə
başlamazdan əvvəl, bir mənə deyin
görüm,

Dəclə çayında öz-özünə gedib
(göyərtəsini) ərzaq və sairə ilə
dolduran,

öz-özünə gedib-gələn, heç kəsin
idarə etmədiyi bir gəmi haqda

nə düşünürsüz?” Onlar dedilər: “Belə bir şeyin olması əsla mümkün deyil.” İmam dedi: “Əgər bunun gəmiyə aid edilməsi mümkün deyilsə, bu aləmdə – göydə və yerdə baş verməsi necə mümkün ola bilər?” Bununla da o bildirmişdir ki, bu aləmdə olanlar arasındakı bağlılıq, habelə bu aləmin dəqiq və kamil biçimdə yaradılması, onun tək olan Xaliq tərəfindən yaradıldığına dəlalət edir.

= 17 =

II mövzu.

Tövhidin bu növünü təsdiq etməyin əzabdan qurtulmaq üçün kifayət etmədiyinin bəyanı.

Qeyd etdiyimiz kimi, Rübubiyyə tövhidi tövhidin üç qismindən

biridir. Odur ki, Allahı Rübubiyyə tövhidində təkləşdirmədikcə heç kəsin imanı kamil ola bilməz. Allahın elçilərinin göndərilməsinin qayəsi də sadəcə bu olmamışdır. İnsan Üluhiyyə tövhidinin tələblərinə əməl etmədən Allahın əzabından yaxa qurtara bilməz.

Uca Allah buyurur: **“Onların çoxu ancaq şərikin qoşaraq Allaha iman gətirir”** (Yusuf, 106). Yəni insanların çoxu Allahın Rəbb, yaradan, ruzi verən və idarə edən olmasına inandıqları halda, – bunların da hamısı rübubiyyə tövhidinə aiddir, – Allahdan qeyrilərinə, heç bir faydası və ya zərəri olmayan bütlərə ibadət edərək Ona şərikin qoşurlar.

Səhabə və tabiinlər bu ayənin mənasını məhz belə izah etmişlər. İbn Abbas N demişdir: “Müşriklərin inamı belədir ki, onlardan: “Səmanı kim yaradıb?”, “yeri kim yaradıb?”, “dağları kim yaradıb?” – deyə soruşsan, onlar: “Allah” – deyə cavab verərlər. Lakin bununla yanaşı Allaha şərikin qoşarlar.” İkrimə demişdir: “Onlardan: “Özlərini, səmaları və yeri kim yaradıb?” – deyə soruşsan onlar: “Allah” – deyə cavab verərlər. Onlar Allaha belə etiqad etdikləri halda qeyrilərinə tapınırlar.” Mücahid demişdir: “Onların inamı budur ki, Allah bizi yaradıb, bizə ruzi verir və bizi öldürür. Lakin bu etiqadla yanaşı Allaha şərikin qoşurdular.”

Abdurrəhman ibn Zeyd ibn Əsləm ibn Zeyd demişdir: “Allahdan qeyrisinə ibadət edən hər bir kəs əlbəttə ki, Allaha iman gətirir, üstəlik bilir ki, onun Rəbbi, onu yaradan və ona ruzi verən Allahdır. Lakin bununla yanaşı Ona şərik qoşur.” İbrahimin u nə dediyini görmürsənmi? **“O dedi: “Siz nəyə ibadət etdiyinizi görürsünüzmü –**

= 18 =

həm siz, həm də ulu babalarınız? Aləmlərin Rəbbindən başqa, onların hamısı mənim düşmənimdir” (əş-Şuəra, 75-77).

Sələflərdən bu xüsusda bir çox rəvayətlər nəql olunmuşdur.

Hətta Peyğəmbərin r zamanında yaşamış müşriklər belə Allahın Rəbb,

yaradan, ruzi verən və idarə edən olduğunu təsdiqləyirdilər, lakin ibadətdə Allaha şərik qoşurdular. Belə ki, onlar bütlərə tapınır, onlara dua edir, onlardan yardım diləyir və öz istəklərinə nail olmaq üçün onlara üz tuturdular.

Qurani Kərim bir çox yerdə müşriklərin Allahın Rəbb olduğuna etiqad etdikləri halda, ibadətdə Ona şərik qoşduqlarını xəbər verir.

Uca Allah buyurur: **“Əgər sən onlardan: “Göyləri və yeri yaradan, günəşi və ayı ram edən kimdir?”– deyə soruşsan, onlar mütləq:**

“Allahdır!”– deyəcəklər. Onlar necə də *haqdan* döndərilirlər!”

(əlƏnkəbut,

61). Uca Allah həmçinin buyurur:

“Əgər sən onlardan:

**“Göydən yağış nazil edib onunla
yeri quruduqdan sonra
canlandıran
kimdir?”– deyə soruşsan, onlar
mütləq: “Allahdır!”– deyəcəklər.
De: “Həmd olsun Allaha!” Lakin
onların çoxu *bunu* başa
düşmür” (əl-Ənkəbut, 63). O
həmçinin buyurur: “**Əgər onlardan
özlərini kimin yaratdığını
soruşsan, əlbəttə: “Allah!”–
deyərlər. Gör
necə də *haqdan* döndərilirlər!” (əz-
Zuxruf, 87). O həmçinin buyurur:
“De: “**Əgər bilirsinizsə, *deyin*
görüm yer və onun üstündə
olanlar
kimindir?” Onlar: “Allahındır!”–
deyəcəklər. De: “Bəs düşünüb
ibrət******

almayacaqsınız?” De: “Yeddi göyün Rəbbi və əzəmətli Ərşin Rəbbi kimdir?” Onlar: “Allahdır!”—deyəcəklər. De: “Bəs qorxmursunuz?”

De: “Əgər bilirsinizsə, *deyin* *görüm* hər şeyin hökmü əlində olan, himayə edən, Özünün isə himayəyə ehtiyacı olmayan kimdir?” Onlar: “Allahdır!”—deyəcəklər. De: “Bəs necə olur ki, *aldanırırsınız?*”

(əl-Muminun, 84-89).

Müşriklər bütlərin yağış yağdırdıqlarını, bu aləmə ruzi verdiklərini və işləri səhmana saldıqlarını etiqad etmirdilər. Əksinə, onlar etiqad edirdilər ki, bütün bunları edən pak və müqəddəs olan Allahdır.

Onu da etiqad edirdilər ki, Allahdan
başqa tapındıqları bütlər
məxluqdurlar, nə özlərinə, nə də
onlara ibadət edənlərə müstəqil
şə***Quran***

və Sünnə işığında imanın əsasları
= 19 =

kildə xeyir və ya ziyan toxundura
bilməzlər. Onlar nə öldürməyə, nə
həyat verməyə, nə də ki öləndən
sonra diriltməyə qadirdirlər, nə
eşitmir, nə də görmürlər. Müşriklər
yəqin bilirdilər ki, bütün bunlar
yalnız Allaha məxsus vəsflərdir və
Onun heç bir şəriki yoxdur. Nə
onlar, nə də ibadət etdikləri bütlər
bunları etməyə qadir deyillər.

Onlar bilirdilər ki, yaradan yalnız pak
və müqəddəs olan Allahdır və
Ondan savayı hər şey məxluqdur.
Lakin onlar həmin bütləri Allahla

özləri arasında vasitə edir, onları şəfaətçi qəbul edir və bu bütlərin onları Allaha yaxınlaşdırdıqlarına inanırdılar.

Bu barədə Uca Allah buyurur:

“Doğrusu, əsl din ancaq Allaha məxsusdur. Allahı qoyub başqalarını özlərinə dost tutanlar:

“Biz,

onlara ancaq bizi Allaha daha çox yaxınlaşdırsınlar deyə ibadət

edirik”– deyirlər. Əlbəttə ki, Allah ziddiyyətə düşdükləri şeylər

barəsində onların arasında Öz hökmünü verəcəkdir. Şübhəsiz ki,

Allah yalançı və kafirləri doğru yola yönəltməz” (əz-Zumər, 3). Yəni

bütləri Allah yanında şəfaətçi edirdilər ki, Allah onlara yardım etsin,

onlara ruzi versin və onların dünyadakı işlərini səhmana salsın.

Müşriklərin Allahın Rəbb olduğunu etiqad etmələri onları İslama daxil etməmişdir. Əksinə, Uca Allah onların müşrik və kafir olduqlarını bildirmiş, onlara Cəhənnəm odunu və orada əbədi qalacaqlarını vəd etmiş, Öz elçisinə r də onların mallarını və qanlarını halal buyurmuşdur. Çünki onlar rübubiyyət tövhidinin tələblərini lazımınca yerinə yetirməmişlər – tək Allaha ibadət etməmişlər.

Bununla da aydın olur ki, təkcə Rübubiyyət tövhidi ilə kifayətlənib onun ayrılmaz hissəsi sayılan Üluhiyyə tövhidini tərk etmək insanı Allahın əzabından xilas edə bilməz. Əksinə, bu, ibadəti vacib edən və isanın əleyhinə olan tutarlı bir əsasa çevrilir. Üluhiyyə

tövhidinə əməl etməyən kəs əlbəttə ki, kafirdir, üstəlik onun qanı və malı halaldır.

= 20 =

III mövzu.

Rübubiyyət tövhidindən azmanın təzahürləri.

İnsanların Rübubiyyət tövhidinə etiqad etmələrinə və bunun onların fitrətində olmasına, həmçinin bu barədə bir çox dəlillərin olmasına baxmayaraq, bəzi insanlar tövhidin bu növündə də azmışlar.

Bu azmanın təzahürlərinin xülasəsini bu fəsildə belə qeyd etmək olar:

1. Allahın Rəbb olduğunu qəbul etməmək və Onun varlığını inkar etmək. Bu da ateistlərin fikridir. Belə ki, onlar bütün məxluqatın

təbiət tərəfindən, yaxud gecə ilə gündüzün növbələşməsi nəticəsində və ya başqa səbəblərdən yarandığını deyirlər. Uca Allah buyurur: **“Onlar dedilər: “*Həyat* ancaq bizim dünya həyatımızdır. *Kimimiz* ölür, *kimimiz* də doğulur. Bizi öldürən ancaq zamandır”** (əl-Casiyə, 24).

2. Pak və müqəddəs Allaha xas olan bəzi xüsusiyyətləri, habelə rübubiyətin mənalardan bir qismini inkar etmək. Belə ki, bəziləri Allahın öldürüb diriltməyə qadir olduğunu, fayda və ya zərər verə biləcəyini və bu kimi digər məsələləri inkar edirlər.

3. Rübubiyyətə xas olan bəzi mənaları Allahdan qeyrisinə aid etmək. Hər kim qüdrəli və qüvvətli Allahla yanaşı kainatı idarə edər

bilən – yaradan, yox edən, dirildən, öldürən, xeyir verən, şəri dəf edən və rübubiyyətə aid olan digər işləri yoluna qoyan başqa bir qüvvənin varlığına etiqad edərsə, həmin şəxs Əzəmətli Allaha şərik qoşmuş hesab olunur.

= 21 =

II fəsil.

ÜLUHIYYƏ TÖVHİDİ

Üluhiyyə sözü ilah kəlməsindən əmələ gəlmişdir və itaətə layiq məbud deməkdir. İlah Allahın gözəl adlarından biridir. Üluhiyyə isə Allahın Əzəmətli sifətlərindən biridir. Bütün nöqsanlardan uzaq olan Allah ilahiləşdirilməyə və ibadət olunmağa haqqı olan yeganə varlıqdır.

Qəlblər onu ilahiləşdirməli, Ona itaət etməli, Onun qarşısında zəlil olmalı və Ona boyun əyməlidir. Çünki Allah bu kainatı yaradan, kainatdakı işləri idarə edən, kamil sifətlərlə vəsf olunan və hər bir nöqsandan uzaq olan Əzəmətli Rəbdir. Odur ki, yalnız Onun qarşısında əyilmək və yalnız Ona itaət etmək gərəkdir. Tək yaradan, yoxdan var edən və öldükdən sonra dirildən yalnız Odur və Onun heç bir şəriki yoxdur. Bu da o deməkdir ki, ibadət olunmağa haqqı olan da başqası deyil, yalnız Odur və ibadətdə Onun heç bir şəriki yoxdur.

Üluhiyyə tövhidi Allahı ibadətdə təkləşdirməyə deyilir. Yəni insan tam yəqinliklə bilməlidir ki, həqiqi ilah və məbud yalnız Allahdır,

Üluhiyyətin vəsfləri və mənaları heç
bir məxluqa yox, məhz Uca
Allaha məxsusdur. Bunları bilən və
etiraf edən hər kəs, həm zahiri,
həm də batini ibadətləri yalnız Allaha
yönəldər. Beləliklə o, İslam şəriətinin
buyruqlarını – namaz, zəkat, oruc,
həcc, yaxşı işləri əmr etmək,
pis işlərdən çəkındirmək,
valideyinlərə qayğı göstərmək,
qohumluq
əlaqələrini möhkəmləndirmək və sair
bu kimi bütün zahiri
ibadətləri, habelə Allaha, Onun
mələklərinə, kitablarına, elçilərinə,
Axirət gününə, qədər in xeyrinə və
şərinə iman gətirmək kimi batini
ibadətləri yalnız bir məqsədlə –
Allahın rızasını qazanmaq və Onun
verdiyi savaba nail olmaq üçün edər.

Bu fəsildə tövhidin bu növü ilə bağlı bəzi mühüm mövzulara toxunacağıq.

= 22 =

I mövzu.

Onun dəlilləri və əhəmiyyətinin bəyan edilməsi.

Birinci məsələ. Dəlilləri.

Allahı Üluhiyyətdə təkləşdirməyin vacib olması barədə bir çox (müqəddəs) mətnlər və açıq-aydın dəlillər mövcuddur. Bunlar müxtəlif yollarla Üluhiyyətdə təkləşdirməyin vacib olmasına dəlalat edir:

1. Bəzən buna əmr olunur. Uca Allah buyurur: **“Ey insanlar!**

Sizi və sizdən öncəkiləri yaratmış

Rəbbinizə ibadət edin ki, bəlkə

Allahdan qorxasınız” (əl-Bəqərə,

21); **“Allaha ibadət edin və heç bir**

şeyi Ona şərikin qoşmayın!” (ən-Nisa, 36); **“Rəbbin yalnız Ona ibadət etməyi buyurmuşdur...”** (əl-İsra, 23). Buna bənzər digər ayələr də mövcuddur.

2. Bəzən yaradılışın qayəsini — insanların və cinlərin yaradılmasında əsas məqsədin məhz ibadət olmasını bəyan edir. Uca Allah buyurur: **“Mən cinləri və insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım”** (əz-Zariyat, 56).

3. Bəzən peyğəmbərlərin məhz bunu etmək üçün göndərildiklərini bəyan edir. Uca Allah buyurur: **“Biz hər ümmətə: “Allaha ibadət edin, tağutdan uzaq olun”– deyə, elçi göndərdik”** (ən-Nəhl, 36); **“Səndən**

əvvəl elə bir elçi göndərməmişik ki, ona: “Məndən başqa heç bir məbud yoxdur, Mənə ibadət edin!” – deyə vəhy etməyək” (əlƏnbiya, 25).

4. Bəzən ilahi kitabların məhz buna görə nazil olduğunu bəyan edir. Uca Allah buyurur: “**Allah Öz hökmü ilə qullarından istədiyi kimsəyə mələkləri vəhy ilə göndərüb buyurur: “Qullarımı qorxudub xəbərdar edin ki, Məndən başqa *ibadətə layiq olan* məbud yoxdur. Məndən qorxun!”** (ən-Nəhl, 2).

5. Bəzən, ona əməl edənlərin savab qazanacaqlarını, onlar üçün həm bu dünyada, həm də axirətdə böyük mükafatlar və bol-bol nemətlər hazırlandığını bəyan edir. Uca Allah buyurur: “**İman gətirdik Quran**

və Sünənə işığında imanın əsasları

= 23 =

dən sonra imanlarına zülm qatışdırmayanları əmin-amanlıq gözləyir.

Doğru yola yönəlmişlər də məhz onlardır” (əl-Ənam, 82).

6. Bəzən də buna qarşı çıxanların qarşılaşacaqları təhlükə və onu tərk edənlərin düçar olacaqları ağırılı-acılı əzab barədə xəbər verir. Uca Allah buyurur: “Həqiqətən, Allaha şərikin qoşan kimsəyə Allah Cənnəti haram etmiş və onun sığınacağı yer Oddur. Zalımlara kömək edən olmayacaqdır” (əl-Maidə, 72).

O həmçinin buyurur: “Allahla yanaşı başqa məbuda ibadət etmə, yoxsa qınanmış və qovulmuş halda Cəhənnəmə atılarsan” (əl-İsra, 39).

Tövhidin bu növünü təsdiqləyən, ona dəvət edən, fəzilətinin fərqli olduğunu, ona riayət edənlərin böyük savaba nail olacaqlarını, müxalif olanların isə təhlükəyə giriftar olacaqlarını bəyan edən neçəneçə başqa dəlillər də mövcuddur.

Peyğəmbərimizin r sünnesi də tövhidin bu növünü və onun əhəmiyyətini göstərən dəlillərlə doludur:

1. İmam Buxari "Səhih" əsərində Müaz ibn Cəbəldən t Peyğəmbərin r ona belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Ey Müaz, bilirsən

Allahın qulları üzərindəki haqqı nədir?” O dedi: “Allah və Onun rəsulu daha yaxşı bilir.” O buyurdu: “Qulların Ona ibadət edib heç kəsi

Ona şərikin qoşmamalarıdır. Bəs bilirsənmi qulların Allah üzərindəki

haqqı nədir?" O dedi: "Allah və Onun rəsulu daha yaxşı bilir." Peyğəmbər r buyurdu: "Ona heç nəyi şərik qoşmayan qullarına əzab verməməsidir."

1

2. İbn Abbas N rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər r Müazı

Yəmənə göndərərkən ona belə buyurmuşdur: "Sən Kitab əhlindən olan bir qövmün yanına gedirsən. Elə isə ilk əvvəl onları Allahı təkləşdirməyə

dəvət et. Əgər bunu qəbul etsələr, onlara xəbər ver ki,

Allah onlara gündəlik olaraq beş vaxt namaz qılmağı vacib buyurmuşdur...."

Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.2

1 "Səhih əl-Buxari", 7373.

2 "Səhih əl-Buxari", 7372.

= 24 =

3. İbn Məsud t rəvayət etmişdir ki, Rəsulullah r demişdir:

“Kim başqasını Allaha şərik qoşduğu halda ölərsə, Cəhənnəmə daxil olar.” Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.1

4. Cabir ibn Abdullah N rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər r

demişdir: “Kim Allaha şərik qoşmadığı halda Ona qovuşarsa, Cənnətə

girər. Kim də Allaha şərik qoşduğu halda Ona qovuşarsa, Cəhənnəmə girər.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.2

Bu barədə digər hədislər də mövcuddur.

İkinci məsələ. Tövhidin bu növünün əhəmiyyəti və peyğəmbərlərin

dəvətinin əsasını məhz bunun
təşkil etməsi barədə.

Şəkk yoxdur ki, Üluhiyyə tövhidi
bəşəriyyəti islah etmək üçün
ən əzəmətli, ən kamil, ən əfzəl və ən
vacib əsaslardandır. Uca Allah
cinləri və insanları yalnız bunun üçün
yaratmış, məhz buna görə
məxluqatı xəlq etmiş və qayda-
qanunlar qoymuşdur. Bu tovhid
olduğu

yerdə düzgünlük hökm sürür, aradan
qaldırıldıqda isə şər və fitnə-
fəsad meydana gəlir. Məhz buna
görə də bu tövhid bütün rəsulların
dəvətinin məğzini, peyğəmbərlik
missiyasının qayəsini və onların
dəvətinin əsasını təşkil etmişdir. Uca
Allah buyurur: **“Biz hər ümmətə:
“Allaha ibadət edin, tağutdan uzaq
olun”– deyə, elçi göndərdik”**

(ən-Nəhl, 36). O həmçinin buyurur:
**“Səndən əvvəl elə bir elçi
göndərməmişik
ki, ona: “Məndən başqa heç bir
məbud yoxdur, Mənə
ibadət edin!”– deyə vəhy etməyə”**
(əl-Ənbiya, 25).

Qurani Kərim bir çox yerlərdə bildirir
ki, üluhiyyə tövhidi elçilərin
dəvətinin açarı hesab edilir. Həmçinin
onu da xəbər verir ki,
Allahın göndərdiyi elçilərin hər biri öz
qövmünü ilk əvvəl təkAllahlığa
və ixlasla Ona ibadət etməyə
çağırmışlar. Uca Allah buyurur:
**“Ad qövmünə də qardaşları Hudu
göndərdik. O dedi: –Ey qövmüm!
Allaha ibadət edin. Sizin Ondan
başqa məbudunuz yoxdur”** (əlƏraf,
65). Uca Allah həmçinin buyurur:
“Səhud qövmünə də qardaşları

Salehi göndərdik. O dedi: –Ey qövmüm! Allaha ibadət edin!

1 “Səhih əl-Buxari”, 4497.

2 “Səhih Muslim”, 93.

= 25 =

Sizin Ondan başqa məbudunuz yoxdur” (əl-Əraf, 73). O həmçinin buyurur: “Mədyən qövmünə də qardaşları Şueybi göndərdik. O dedi:

“Ey qövmüm! Allaha ibadət edin. Sizin Ondan başqa məbudunuz yoxdur” (əl-Əraf, 85).

Üçüncü məsələ. Üluhiyyə tövhidinin peyğəmbərlərlə onların qövmləri arasında ədavətə səbəb olmasının bəyan edilməsi.

Yuxarıda qeyd etdik ki, yalnız Allaha ibadət etmək peyğəmbərlərin

hamısının dəvətinin əsasını təşkil etmiş və bu elçilərin hər biri öz qövmünü ilk əvvəl təkAllahlığa dəvət etmişlər. Elə bu səbəbdən də peyğəmbərlərlə onların qövmləri arasına ədavət düşmüşdür. Peyğəmbərlər onları təkAllahlığa və ixlasla Allaha ibadət etməyə çağırır, qövmləri isə Allaha şərikin qoşmaqda və bütlərə ibadət etməkdə ısrar edirdilər. Yalnız Allahın hidayət verdiyi kəslərdən başqa. Uca Allah Nuhun qövmü barəsində buyurur: ***“Onlar özlərinə tabe olanlara dedilər: “Öz məbudlarınızı tərk etməyin; Vəddi, Suvai, Yəğusu, Yəuqu və Nəsri tərk etməyin!” Artıq onlar çoxlarını azdırmışlar. Sən də zalımlara azgınlıqdan başqa bir şey artırma”***

(Nuh, 23-24).

Hudun qövmü barəsində isə Uca Allah belə buyurur: **“Onlar isə dedilər: “Sən bizi məbudlarımızdan döndərməyəmi gəldin?**

Əgər doğru danışanlardansansa, bizə vəd etdiyini gətir!” (əl-Əhqaf, 22); **“Onlar dedilər: “Ey Hud! Sən bizə açıq-aydın bir dəlil gətirmədin, biz də sənin sözlə məbudlarımızı tərk edən deyilik. Biz sənə inanmırıq”** (Hud, 53).

Salehin qövmü barəsində də Uca Allah belə buyurur: **“Onlar dedilər: “Ey Saleh! Sən bundan əvvəl içərimizdə ümid edilən bir**

kimsə idin. Doğrudanmı atalarımızın ibadət etdiyinə ibadət etməyi

bizə qadağan edirsən? Doğrusu, biz sənin bizləri dəvət etdiyin əqidə barəsində şübhə doğuran şəkk içindəyik” (Hud, 62).

Şüeybin camaatı barəsində Uca Allah buyurur: “Onlar dedilər:

“Ey Şueyb! Atalarımızın ibadət etdikləri məbudlardan, yaxud mallarımızı istədiyimiz kimi istifadə etməkdən vaz keçməyimizi sənə namazınmı əmr edir? Doğrudan da, sən yumşaq xasiyyətli sən, ağıllısan” (Hud, 87).

= 26 =

Qureyş kafirləri barəsində isə Uca Allah belə buyurur: “Öz

aralarından onlara xəbərdarlıq
edən *bir peyğəmbər* gəldiyinə
təəccüb edərək kafirlər dedilər:
“Bu, yalançı bir sehrbazdır! O,
bütün məbudları bir məbudmu
etdi? Həqiqətən, bu, əcaib bir
şeydir”. Onların adlı-sanlı adamları
çıxıb gedərək *dedilər*: “Gedin
öz məbudlarınızla səbirlə davranın.
Doğrusu, bu *sizdən* istənilən
bir şeydir. Biz bunu axırncı dində
də eşitməmişik. Bu, uydurmadan
başqa bir şey deyil” (Sad, 4-7).
Həmçinin buyurur: “Onlar səni
gördükdə ancaq sənə lağ edir
və deyirlər: “Budurmu Allahın elçi
göndərdiyi kəs? Əgər biz
məbudlarımıza tapınmaqda səbirli
olmasaydıq, az qala o bizi
onlardan

uzaqlaşdıracaqdı". Onlar əzabı
gördükləri zaman kimin
haqq yoldan daha çox azdığını
anlayacaqlar. Nəfsinin istəyini
ilahiləşdirən
kimsəni gördünmü? Sən ona
vəkillikmi edəcəksən? Yoxsa
elə hesab edirsən ki, onların
əksəriyyəti eşidəcək və ya
anlayacaq?
Onlar heyvan kimidirlər, hətta,
haqq yoldan daha çox
uzaqlaşmışlar"
(əl-Furqan, 41-44).

Bu ayələr açıq-aşkar onu göstərir ki,
peyğəmbərlərlə qövmləri
arasındakı qarşıdurmanın səbəbi
onların qövmlərini tək Allaha ibadət
etməyə və bu dini ixlasla Ona
yönəltməyə dəvət etmələri olmuşdur.

(İmam Buxari və Muslimin) “Səhih” əsərlərində rəvayət edilir ki, Peyğəmbər r belə buyurmuşdur: “İnsanlar Allahdan başqa *haqq* məbudun olmadığına və Muhəmmədin Onun elçisi olduğuna şəhadət gətirməyincə, namaz qılıb zəkat verməyincə, *onlarla* vuruşmaq mənə əmr edildi. Əgər *aşkarda bunu* yerinə yetirsələr – İslam haqqı istisna olmaqla – canlarını və mallarını məndən qorumuş olarlar. Onların *gizli əməllərinin* haqq-hesabı isə Allaha aiddir.”¹

Həmçinin (imam Muslimin) “Səhih”ində rəvayət edilir ki, Peyğəmbər r demişdir: “Kim “Lə ilahə illəllah” – desə və Allahdan savayı

ibadət olunanları inkar etsə, onun
malı və canı haram *toxunulmaz*
olar. *Gizli əməllərinin* haqq-hesabı
isə Allaha aiddir.”²

1 "Səhih əl-Buxari", 25; "Səhih
Muslim", 22.

2 "Səhih Muslim", 23.

= 27 =

II mövzu.

***Tək Allaha ibadət etməyin
vacibliyi.***

**Birinci məsələ. İbadət sözünün
mənası və üzərində qurulduğu
əsaslar.**

İbadət sözünün lüğəti mənası: zəlif
olmaq və alçalmaq deməkdir.

Məsələn ərəbcə uzanmış halda olan
dövəyə “bəirun muəbbədun”,
ayaqlar altında tapdanaraq düzəlmiş
yola isə “tariqun muəbbədun”

deyilir.

İbadət sözünün istilahi mənası isə belədir: Allahın sevdiyi və razı qaldığı hər bir zahiri və batini söz və əməl ibadət adlanır.

İbadətin bəzi növləri haqda söhbət açdıqda bunu izah edəcəyik.

İbadət üç sütun üzərində qurulur:

1. Pak və müqəddəs olan Allahı kamil şəkildə sevmək. Uca

Allah buyurur: **“İman gətirənlərin Allaha olan sevgisi isə daha güclüdür”** (əl-Bəqərə, 165).

2. Allahın mərhəmətinə tam şəkildə ümid bəsləmək. Uca Allah

buyurur: **“Onlar Allahın rəhmətini umurlar...”** (əl-İsra, 57).

3. Nöqsansız və qüsursuz Allahdan layiqincə qorxmaq. Uca

Allah buyurur: **“və Onun əzabından qorxurlar”** (əl-İsra, 57).

Pak və müqəddəs Allah bu üç
əzəmətli əsası “əl-Fatihə” surəsində
cəm etmişdir: **“Həmd olsun
aləmlərin Rəbbi Allaha, Mərhəmətli
və Rəhmliyə, Haqq-hesab
gününün Hökmdarına!”** Birinci
ayədə
məhəbbət vardır. Belə ki, Allah
nemət verəndir, elə buna görə də O,
sevilməlidir. İkinci ayədə ummaq
vardır, Mərhəmətli olanın da rəhm
edəcəyinə ümid bəsləmək lazımdır.
Üçüncü ayədə isə qorxu vardır,
haqq-hesab çəkən və cəza verənin
əzabından isə qorxmaq gərəkdir.
Sonra Uca Allah buyurur: **“Biz yalnız
Sənə ibadət edir...”**, yəni
ey Rəbbim, mən sənə üç şeylə
ibadət edirəm: **“Həmd olsun
aləmlərin**

Rəbbi Allaha” ayəsinin dəlalət etdiyi məhəbbətlə, **“Mərhəmətli və**

= 28 =

Rəhmliyə” ayəsinin dəlalət etdiyi ümid bəsləməklə və bir də

“Haqqhesab

gününün Hökmdarına!” ayəsinin dəlalət etdiyi qorxu ilə.

İbadət yalnız iki şərtlə qəbul olunur:

1. İbadət olunanın qarşısında iklaslı olmaq. Uca Allah buyurur:

“Halbuki onlara, dini məhz Allaha məxsus edərək, həniflər kimi

ibadət etmək əmr olunmuşdu” (əl-Beyyinə, 5); **“Doğrusu, əsl din**

ancaq Allaha məxsusdur” (əz-Zumər, 3); **“De: “Mən dinimi məhz**

Allaha məxsus edərək yalnız Ona ibadət edirəm” (əz-Zumər, 14).

2. Peyğəmbərin r yolunu tutub getmək. Belə ki, Uca Allah yalnız Peyğəmbərin r yoluna uyğun olan əməlləri qəbul edir. Uca Allah buyurur: **“Peyğəmbər sizə nə verirsə, onu götürün, nəyi də qadağan edirsə, ondan çəkinin”** (əl-Həşr, 7). O həmçinin buyurur: **“Xeyr! Sənin Rəbbinə and olsun ki, onlar öz aralarında baş verən çəkişmələrdə səni hakim hesab etməyincə, sonra da verdiyin hökmlərə görə özlərində bir sıxıntı duymadan tam təslim olmayınca, iman gətirmiş olmazlar”** (ən-Nisa, 65).

Rəsulullah r belə buyurmuşdur: **“Kim bizim bu işimizə (dinimizə) ondan olmayan bir şeyi əlavə edərsə, o rədd olunar.”** 1 Yəni onun özünə qayıdar.

Allah üçün iqlasla edilməyən və
Peyğəmbərin r sünnesinə müvafiq
olmayan bir əməl faydasız hesab
olunur. Fudeyl ibn İyad S
Uca Allahın **“Əməl baxımından
hənsınızın daha yaxşı olduğunuzu
sınamaq üçün”** (Hud, 7; Mulk, 2)
ayəsi barəsində demişdir: “Yəni ən
ixlaslı və ən dürüst olanını.”
Soruşdular ki, ey Əbu Əli! Ən iqlaslı
və
ən dürüst olanı nə deməkdir? Dedi:
“Əgər bir əməl iqlasla yerinə yetirilsə,
lakin düzgün olmazsa qəbul
olunmaz. Həmçinin əgər dürüst
olsa, ancaq iqlasla yerinə
yetirilməzsə, yenə də qəbul olunmaz.
Gərək
həm iqlasla yerinə yetirilə, həm də
dürüst ola. İqlasla deyildikdə, yalnız

Allah üçün edilən əməllər, dürüst deyildikdə isə Sünnəyə müvafiq olan əməllər nəzərdə tutulur.” 2
1 "Səhih Buxari", 2697.
2 "Hilyətul-Övliya", 8/95.

= 29 =

Uca Allahın “əl-Kəhf” surəsinin axırındakı ayəsi bu iki şərti özündə cəm edən ayələrdəndir: **“De: “Mən də sizin kimi bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin məbudunuz Tək olan İlahdır. Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına ümid bəsləyirsə, yaxşı işlər görsün və yerinə yetirdiyi ibadətlərində Rəbbinə heç kəsi şərik qoşmasın!”** (əl-Kəhf, 110).

İkinci məsələ. İbadətin bəzi növləri haqqında.

İbadətin bir çox növləri vardır. Allahın sevdiyi və razı qaldığı hər bir zahiri və batini söz və ya əməl özlüyündə bir ibadət sayılır.

Aşağıda ibadətin bəzi növlərini qeyd edəcəyik:

1. Dua. Bu da iki qismə bölünür: istək duası və ibadət duası.

Uca Allah buyurur: **“Dini məhz Allaha aid sayıb, Ona dua edin!”**

(Ğafir, 14); **“Şübhəsiz ki, məscidlər Allahındır. Allahdan başqa heç**

kəsə dua etməyin!” (əl-Cinn, 18); **“Allahı qoyub Qiyamət gününədək**

özünə cavab verə bilməyən əşyalara yalvaran kimsədən daha çox

azmış kim ola bilər? Halbuki, o bütlər onların yalvarışından xəbərsizdirlər.

İnsanlar bir yerə toplanılacaqları zaman *bütlər* onlara düşmənin kəsiləcək və onların ibadətini inkar edəcəklər” (əl-Əhqaf, 5-6).

Kim Allahdan başqasına dua edərək ondan yalnız Allahın qadir olduğu bir şeyi istəyərsə – dua edilənin diri və ya ölü olmasından asılı

olmayaraq – həmin şəxs kafir və müşrik sayılır. Diri bir şəxsə müraciət edərək onun edə biləcəyi bir şeyi, məsələn: “Ey filankəs mənə yemək ver!” və ya “Mənə su ver!” – deyə istəyənin gəldikdə isə, onun əməlində bir qəbahət yoxdur. Bu istəyi ölüyə və ya həmin yerdə olmayan

bir şəxsə ünvanlayan kəs isə müşrik sayılır. Çünki ölü və ya

həmin müraciəti eşitməyən kəs onun istəyini yerinə yetirə bilməz.

Qeyd edildiyi kimi, duanın iki qismi vardır: istək duası və ibadət duası.

İstək duası Allahdan dünya və axirətin xeyrini diləməyə deyilir.

İbadət duasına isə bütün zahiri və batini yaxşı əməllər daxildir.

Çünki Allaha ibadət edən kəs dili və qəlbi ilə Allahdan onun ibadətini qəbul etməsini və ona savab yazmasını diləyir.

Qurani Kərimdə dua etməyə aid varid olan əmrlər, Allahdan qeyrisinə dua etməyə dair qadağalar və dua edənlərin əldə etdikəri

savablar barəsindəki ayələr həm istək dualarına, həm də ibadət dualarına şamil edilir.

2, 3, 4. Sevgi, qorxu və ümid bəsləmə də ibadətin növlərindəndir.

Yuxarıda qeyd etmişdik ki, bunlar ibadətin sütunlarıdır.

5. Təvəkkül də ibadətin bir növüdür.

Bu, kiməsə və ya nəyə isə arxayın olmaq deməkdir. Allaha təvəkkül etmək: xeyir qazanmaq və zərəri dəf etmək üçün Allahın buyurduğu və izn verdiyi səbəblərdən tutaraq hər bir işi ürəkdən Uca Allaha həvalə etmək, Ona arxayın olmaq və Ona inanmaq deməkdir. Uca Allah buyurur: **“Əgər möminsinizsə, Allaha təvəkkül edin!”** (əl-Maidə, 23). O həmçinin buyurur:

“Kim Allaha təvəkkül etsə, Allah ona kifayət edər” (ət-Talaq, 3).

6, 7, 8. Rəğbət bəsləmək, qorxmaq və müti olmaq da ibadətin növləridir. Rəğbət bəsləmək – istədiyin bir şeyə nail olmaq üçün çalışmaqdır. Qorxmaq – qorxduğun bir şeydən çəkinməkdir. Müti olmaq isə Allahın əzəməti qarşısında zəlif olmaq və boyun əyməkdir ki, bununla insan Allahın həm kainata, həm də şəriət qayda-qanunlarına aid qəzavü-qədərinə boyun əymiş olur. Uca Allah bu üç növ ibadət barəsində belə buyurur: **“Həqiqətən, onlar yaxşı işlər görməyə tələsər, ümid və qorxu ilə Bizə yalvarardılar. Onlar Bizə müti qullar idilər”** (əl-Ənbiya, 90).

9. Qorxu. Qorxduğu şeyin hökm sahibi olduğunu və əzəmətini dərk edərək ondan qorxmaq. Uca Allah buyurur: **“Onlardan qorxmayın, Məndən qorxun...”** (əl-Bəqərə, 150); **“Onlardan qorxmayın, Məndən qorxun”** (əl-Maidə, 3).

10. Yönmək. Allahın buyruqlarını yerinə yetirmək və qadağan etdiyi əməllərdən çəkinməklə, Allaha üz tutmaq deməkdir. Uca Allah buyurur: **“Rəbbinizə üz tutun və Ona itaət edin”** (əz-Zumər, 54).

11. Yardım diləmək. Bu, həm dini, həm də dünyəvi işlərin həyata keçirilməsi üçün Allahdan kömək diləməkdir. Uca Allah buyurur: **“Biz yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək diləyirik”**

(əl-Fatihə, 5). Peyğəmbər r İbn Abbasa belə tövsiyə etmişdir: “Kömək diləmək istəsən, onu yalnız Allahdan dilə...”¹
¹ "Sünən Tirmizi", 2516; "Müsnəd Əhməd", 1/307. Bu hədisi Tirmizi “həsən”, Hakim isə “səhih” hesab etmişdir.

= 31 =

12. Sığınmaq. Bu, xoşa gəlməyən bir şeydən *qorunmaq üçün Allahdan* himayə və sığınacaq istəməyə deyilir. Uca Allah buyurur: **“De: –Sığınıram sübhün Rəbbinə! Məxluqatının şərindən”** (əl-Fələq, 1-2). O həmçinin buyurur: **“De: –Sığınıram insanların Rəbbinə,**

insanların Hökmdarına, insanların məbuduna! Vəsvəsə verənin, *Allahın adı çəkiləndə isə hövlündən geri çəkilən şeytanın şərindən*” (ən-Nas, 1-2).

13. Kömək diləmək. Bu, əzabdan və həlak olmaqdan qurtulmaq üçün yardım istəməkdir. Uca Allah buyurur: **“O vaxt siz Rəbbinizdən kömək diləyirdiniz. O da: “Mən sizə bir-birinin ardınca gələn min mələklə yardım edəcəyəm”– deyə duanızı qəbul etmişdi”** (əl-Ənfal, 9).

14. Qurban kəsmək. Bu, Allaha yaxınlaşmaq məqsədilə xüsusi bir qaydada heyvanı kəsib qanını axıtmağa deyilir. Uca Allah buyurur: **“De: “Şübhəsiz ki, mənim namazım da, qurbanım da, həyatım**

da, ölümüm də aləmlərin Rəbbi
Allah üçündür!” (əl-Ənam, 162). O
həmçinin buyurur: **“Sən də Rəbbin
üçün namaz qıl və qurban kəs!”**
(əl-Kovsər, 2).

15. Nəzir. Bu, insanın hər hansı bir
iş görməyi və ya vacib
olmayan xeyirxah bir əməli yerinə
yetirməyi özünə vacib etməsidir.
Uca Allah buyurur: **“Onlar vəd
etdikləri nəziri verər və dəhşəti hər
yeri sarsıdacaq gündən qorxarlar”**
(əl-İnsan, 7).

Burada ibadətin bəzi növlərini qeyd
etdik. Bütün bu ibadətlər
yalnız Allaha yönəlməli və Ondan
qeyrisinə aid edilməməlidir.
İbadət, hansı əzalarla yerinə
yetirilməsi baxımından üç qismə
bölünür:

Birinci qism – qəlblə olunan ibadətlərdir ki, buna sevgi, qorxu, ümid bəsləmək, yönəlmək, qorxmaq, təvəkkül etmək və s. aiddir.

İkinci qism – dillə olunan ibadətlərdir ki, buna həmd etmək, lə ilahə illəllah demək, subhanallah demək, bağışlanma diləmək, Quran oxumaq, dua etmək və s. aiddir.

Üçüncü qism – bədən üzvləri ilə olunan ibadətlərdir ki, buna da namaz, oruc, zəkat, həcc, sədəqə, cihad və s. aiddir.

= 32 =

III mövzu.

Peyğəmbərin r tövhidin toxunulmazlığını qoruması.

Peyğəmbər r ümmətinə ürəkdən qayğı göstərir və əlindən gələni

edərdi ki, ümməti qüdrətli və sarsılmaz olub tövhiddən möhkəm yapışsın və ona zidd olan, onu puç edən bütün vasitələrdən və səbəblərdən

çəkinsin. Uca Allah buyurur: **“Sizə özünüzdən elə bir Elçi**

gəldi ki, sizin əziyyətə düşməyiniz ona ağır gəlir. O sizə qarşı

qayğıkeş, möminlərə şəfqətli, rəhmlidir” (ət-Tovbə, 128).

Peyğəmbər r dəfələrlə (ümmətinə)

Allaha şəriq qoşmağı qadağan

etmiş, (onları) şirkdən çəkəndirmiş və əzabla qorxutmuşdur. O,

bunu təkrar-təkrar yada salmış, həm xüsusi, həm də ümumi şəkildə

həzər edərdi ki, tək Allahlığı –

İbrahimlə u göndərilmiş pak və hənif dinini, onu alçaldacaq və hörmətdən salacaq hər bir sözdən və əməldən

qorusun. Bu haqda Sünnədə çoxlu dəlillər vardır. Bunların sayəsində Peyğəmbər r (ümmətinə) hüccət qaldırmış, şübhələri dəf etmiş, üzrləri yox etmiş və özündən sonra aydın bir yol qoyub getmişdir. Növbəti fəsildə Peyğəmbərin r tövhidi necə qoruduğunu və şirkə və batilə aparan yolların qabağını necə aldığını qeyd edəcəyik.

Birinci məsələ. Ovsun.

a) Tərif. Ovsun dedikdə, şəfa tapmaq və sağalmaq məqsədilə Quran ayələri və ya Peyğəmbərdən r varid olmuş dualar vasitəsilə oxuyub üfürmək nəzərdə tutulur.

b) Hökmü. Ovsun oxumaq caizdir və buna aşağıdakıları dəlil göstərmək olar:

Auf ibn Malik t demişdir: “Biz cahiliyyə dövründə ovsun oxuyardıq. (İslama gəldikdən sonra) Peyğəmbərdən r: “Ya Rəsulullah, bu haqda nə deyə bilərsən?”– deyər soruşduq. Dedi: “Ovsunlarınızı

= 33 =

mənə göstərin görüm. Tərkibində şirk olmayan ovsunu oxumaqda heç bir eyib yoxdur.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.1

Ənəs ibn Malik t demişdir: “Rəsulullah r gözdəymədən, zəhərlənmədən və *bədəndə çıxan* yaralardan qorunmaq üçün ovsun oxumağa icazə verdi.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.2

Cabir ibn Abdullah N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət

etmişdir: “Qardaşına fayda verə bilən hər kəs bunu ondan əsirgəməsin.”

Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.³

Aişə O demişdir: “Bizlərdən birimizin bir yeri ağrıda Rəsulullah r sağ əlini ağrıyan yerə sürtər və deyərdi: “Ey insanların Rəbbi, bu xəstəliyi aradan qaldır və şəfa ver.

Axi Sənsən Şəfa verən! Sənin verdiyin şəfadan başqa bir şəfa yoxdur. Elə bir şəfa ki, bundan sonra heç bir xəstəlik qalmaz.” Hədisi Buxari və Muslim rəvayət etmişlər.⁴

c) Şərtləri. Ovsun oxumağın düzgün və caiz olmasının üç şərti vardır:

1. Gərək ovsun oxuyan kəs oxuduğunun özü-özlüyündə faydalı olduğuna yox, yalnız Allahın şəfa verəcəyinə etiqad etsin. Ovsunun

özünün faydalı olmasına etiqad etmək haram və şirk hesab olunur.

Əksinə, etiqad etməlidir ki, ovsun sadəcə səbəbdır, və bu, yalnız Allahın izni ilə fayda verə bilər.

2. Gərək ovsunda şəriətə müxalif sözlər olmasın. Misal üçün, Allahdan başqasına dua etmək, yaxud cinlərdən mədəd diləmək və ya başqa bu kimi ovsunlar haram və şirk sayılır.

3. Gərək ovsunun sözləri aydın və anlaşılan olsun. Tilsim oxumaq və ya şarlatanlıq etmək qadağandır. Bir dəfə İmam Malikdən soruşurlar ki, ovsun oxumaq, yaxud oxutmaq olarmı? O belə cavab verir:

“Əgər gözəl sözlərlədirsə, olar.”

1 "Səhih Muslim", 2200.

2 "Səhih Muslim", 2196.

3 "Səhih Muslim", 2199.

4 "Səhih Buxari", 5743; "Səhih Muslim", 2191.

= 34 =

ç) Qadağan olunmuş ovsun.

Yuxarıdakı şərtləri özündə cəm etməyən bütün digər növ ovsunlar qadağan və haramdır. Yəni ovsunun özünün faydalı olduğunu etiqad edərək oxumaq, yaxud şirk, küfr və bidət sözlərindən ibarət olan ovsunları oxumaq, yaxud da başa düşülməyən tilsimləri oxumaq haramdır.

İkinci məsələ. Həmail.

a) Tərifi. Fayda gətirmək və ya pislikdən qorunmaq üçün boyundan asılan dua, sümük, muncuq və sairəyə deyilir. Ərəblər cahiliyyə dövründə övladlarını gözdəymədən qorumaq iddiası ilə onların

boyunlarından həmail asardılar.

b) Hökmü. Haramdır.

Burada Allahdan başqasına bağlılıq olduğuna görə bu, şirkin bir növü sayılır. Çünki qoruyan yalnız Allahdır və pisliklərdən yalnız Allah, bir də Onun ad və sifətləri vasitəsilə qorunmaq olar.

İbn Məsud t demişdir ki, mən Peyğəmbərin r belə dediyini eşitmişəm: “Şübhəsiz ki, tilsimlər, həmaillər və tivələ¹ şirkdir.” Hədisi Əbu Davud və Hakim rəvayət etmişdir.²

Abdullah ibn Ukeym t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r belə demişdir: “Kim (boynundan, paltarından və s.) bir şey assa, elə ona da həvalə edilir.” Hədisi Əhməd, Tirmizi və Hakim rəvayət etmişdir.³

Uqbə ibn Amir t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r belə demişdir:

“(Boynundan) həmail asan kimsəyə Allah salamatlıq nəsib eləməsin, balıqqulağı asan kimsəyə də Allah rahatlıq verməsin!” Hədisi Əhməd və Hakim rəvayət etmişdir.⁴

1 Tivələ – qadını ərinə sevdirmək üçün istifadə olunan sehr növü.

2 "Sünən Əbu Davud", 3883; "Müstədrək əl-Hakim", 4/241. Hakim hədisi

səhih saymış, Zəhəbi də onunla razılaşmışdır.

3 "Müsnəd Əhməd", 4/310; "Sünən ət-Tirmizi", 2072; "Müstədrək əl-Hakim",

4/241. Hakim hədisi səhih saymışdır.

4 "Müsnəd Əhməd", 4/154; "Müstədrək ə_____l-Hakim", 4/240. Hakim hədisi

səhih saymış, Zəhəbi də onunla razılaşmışdır.

= 35 =

Uqbə ibn Amir t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r belə demişdir:

“Həmail asan kimsə Allaha şəriki qoşmuş olur.” Hədisi Əhməd rəvayət etmişdir.¹

Bütün bu dəlillər cahiliyyə dövründə ərəblərin oxuduqları və içərisində şirk olan ovsunlara aiddir. Bunlarda Allahdan qeyrilərinə bağlılıq və şirk olduğuna görə qadağan edilmişdir.

c) İçində Quran ayələri yazılmış həmaillərə gəlincə, bu xüsusda İslam alimləri ixtilaf etmişlər. Bəziləri bunu caiz hesab etmiş, digərləri isə haram saymış və: “Şəfa tapmaq məqsədilə boyundan Quran

asmaq olmaz”— demişlər. Bu rəy aşağıdakı əsaslara görə daha doğru hesab edilir:

Birincisi, həmail asmağı qadağan edən dəlillər ümumidir (hər cür həmailə aiddir) və bunu xüsusiləşdirən (hansısa həmailin daşınmasına rüsxət verən) bir dəlil yoxdur.

İkincisi, daha böyük günaha aparan yolun qarşısını kəsmək üçün: belə ki, bu gün boynundan Quran ayəsi asan kimsə, sabah başqa həmailləri də asa bilər.

Üçüncüsü, Qurani boynundan asan kimsə onunla ayaqyoluna getdikdə və orada təbii ehtiyacını rəf etdikdə, yuyunduqda və başqa bu kimi natəmiz işlərdə Allahın ayələrinə qarşı hörmətsizlik etmək

məcburiyyətinə qalacaq.

Dördüncüsü, şəriətə görə Quran oxumaq vasitəsilə şəfa diləmək yalnız müəyyən formada caizdir. Burada, xəstəyə Quran oxumaqdır ki, bundan artığını da etmək olmaz.

Üçüncü məsələ. Həlqə, sap və buna bənzər şeylər taxmaq.

a) Həlqə dedikdə dəmir, qızıl, gümüş və ya misdən olan dairə nəzərdə tutulur. Sap isə məlumdur – yundan da ola bilər, kətandan da. Cəhiliyyə dövründə ərəblər gözdəymədən qorunmaq, xeyir əldə 1 "Müsnəd Əhməd", 4/156; "Müstədrək əl-Hakim", 4/244. Hakim hədisi səhih

saymış, Abdurrəhman ibn Həsən isə demişdir ki, hədisin rəvilərini etibarlıdır.

etmək və şərdən qorunmaq üçün bunları asardılar. Uca Allah buyurur: **“De: –Bir deyin görək, əgər Allah mənə bir zərər toxundurmaq istəsə, sizin Allahdan başqa ibadət etdikləriniz Onun zərərini aradan qaldıra bilərlərmi? Ya da O mənə bir mərhəmət göstərmək istəsə, onlar Onun mərhəmətinin qarşısını ala bilərlərmi?”** De: –Mənə Allah yetər. Təvəkkül edənlər yalnız Ona təvəkkül edirlər!” (əz-Zumər, 38); **“De: –Allahdan başqa məbud saydıqlarınızı çağırın. Onlar bəlanı sizdən nə uzaqlaşdırmağa, nə də onu başqasına yönəltməyə qadir deyillər”** (əl-İsra, 56). İmran ibn Husayn t demişdir: “(Bir dəfə) Peyğəmbər r bir kişinin

qolunda misdən bir həlqə gördü və (ondan): “Bu nədir belə?” – deyə soruşdu. O dedi: “Taxıram ki, ağrılarımı azaltsın.” Peyğəmbər r buyurdu: “Çıxart onu, çünki o sənə ancaq zəifliyini artırır, onu at getsin, əgər o sənə üzərində olduğu halda ölsən, heç vaxt nicat tapmayacaqsan.” Hədisi Əhməd rəvayət etmişdir.¹

Bir dəfə Hüzeyfə ibn Yəmən t bir kişinin qızdırmadan qorunmaq üçün əlinə bağladığı bir ipi qırdı və bu ayəni oxudu: **“Onların çoxu ancaq şərik qoşaraq Allaha iman gətirir”** (Yusuf, 106).

b) Həlqə, sap və s. taxmağın hökmü haramdır. Əgər bunu edən kəs bunların öz gücü ilə təsir etdiyini etiqad edərsə, həmin şəxs Rübubiyyət

tövhidində böyük şirk etmiş olur. Çünki bu zaman o Allahdan başqa idarə edənin olduğuna etiqad etmiş olur. Allah ona qoşduqları şəriklərdən ucadır və uludur.

Yox, əgər etiqad etsə ki, təsir edən yalnız Allahdır, lakin bu həlqə, sap və s. sadəcə bir səbəbdir, bu zaman həmin şəxs kiçik şirkə yol vermiş olur. Çünki o səbəb olmayan bir şeyi səbəb hesab edərək qəlbini qeyrisinə yönəltmiş olur. İnsanın qəlbi həmin şeyə bağlandıqda ondan şəri dəf edərək xeyir gətirməsini umacaqdır ki, bu da nəticədə böyük şirkə yol verməsinə gətirib çıxaracaqdır.

1 "Müsnəd Əhməd", 4/445.

= 37 =

Dördüncü məsələ. Daşlardan, ağaclardan və başqa bu kimi digər şeylərdən bərəkət diləmək.

Təbərrük etmək bərəkət diləmək deməkdir. Bərəkət diləmək isə iki cür ola bilər:

1. Şəriətin buyurduğu məlum bir şeylə, məsələn Quranla təbərrük etmək. Uca Allah buyurur: **“Bu, Bizim nazil etdiyimiz mübarək bir Kitabdır”** (əl-Ənam, 92, 155). Quranın bərəkəti ondadır ki, bu Kitab insanlara doğru yol göstərir, qəlblərə şəfa verir, nəfsləri islah edir, əxlaqı gözəlləşdirir və s.

2. Və ya şəriətin buyurmadiğı qaydada – daşlar, ağaclar, qəbirlər, məqbərələr, xüsusi yerlər və sairə ilə təbərrük etməkdir ki, bunların hamısı şirk sayılır.

Əbu Vaqid əl-Leysi tə demişdir: “Biz
Peyğəmbərlə birlikdə
Huneyn deyilən yerə getdik. Həmin
vaxt biz hələ islamda təzə idik.
Müşriklərin orada başına toplanıb
silahlarını üzərindən asdıqları zatul-
Anvat adlı sidr¹ ağacı var idi. Biz
onun yanından keçərkən
Peyğəmbərə
dedik: “Ya Rəsulullah, onların zatul-
Anvat ağacı olduğu
kimi, bizim üçün də belə bir ağac
seç.” Peyğəmbər buyurdu:
“Allahu Əkbər! Bu, əvvəlkilərin
yoludur. Allaha and olsun ki, siz İsrail
oğullarının Musaya dediyi kimi
dediniz: **“Onların məbudları olduğu
kimi, bizim üçün də bir məbud
düzəlt. Musa dedi: “Həqiqətən,
siz cahil bir tayfasınız”** (əl-Əraf,
138). Heç şübhəsiz ki, siz özünüzdən

əvvəlkilərin yolunu tutub gedəcəksiniz.” Hədisi Tirmizi səhih olaraq rəvayət etmişdir.²

Bu hədisdən bəlli olur ki, ağaclardan, qəbirlərdən, daşlardan və sairədən bərəkət ummaq, habelə onların ətrafında toplaşmaq və qurban kəsmək şirkdir. Elə buna görə hədisdə onların dediyi, İsrail oğullarının

“Onların məbudları olduğu kimi, bizim üçün də bir məbud düzəlt” dediyinə bənzədilir. Bunlar müşriklər kimi sidr ağacı ilə təbərrük etmək istəyirdilər. İsrail oğulları da həmçinin müşriklərin ilahı kimi bir ilah istəmişdilər. Bu tələblərin hər ikisi tövhidə ziddir. Çünki

1 Sidr tikanlı ağac növüdür.

2 "Sünən ət-Tirmizi", 2180.

= 38 =

ağacdən bərəkət diləmək şirk bir növüdür, Allahdan qeyrisini ilah seçmək isə açıq-aydın şirk hesab olunur.

Peyğəmbərin r: “Siz özünüzdən əvvəlkilərin yolunu tutub gedəcəksiniz”

sözlərinə gəincə, bu Peyğəmbərin r öz ümmətinin başına gələcək bir şeyi əvvəlcədən xəbər verməsidir və o, həm xəbərdarlıq, həm də qadağan etmişdir.

Beşinci məsələ. Qəbirlərlə bağlı bəzi əməllərin qadağan olması barədə.

İnsanlar cahiliyyətdən yeni çıxdıqları üçün, habelə tövhidin qorunması naminə İslamın ilk dönəmində qəbirləri ziyarət etmək qəti

qadağan olunmuşdu. İman insanların qəlbinə yeridikdə və hər tərəfə yayıldıqda, tövhidin dəlilləri aydın olduqda və şirkin şübhələri aradan qalxdıqda, şəriət müəyyən qaydalar, hədəflər və məqsədlər çərçivəsində qəbirləri ziyarət etməyə icazə verdi.

Bureydə ibn Husayb t rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər r belə demişdir: “Mən sizə qəbirləri ziyarət etməyi qadağan etmişdim, indi isə onları ziyarət edin.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹

Əbu Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Qəbirləri ziyarət edin, çünki onlar sizə ölümü xatırladır.”²

Əbu Səid əl-Xudri t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Mən sizə qəbirləri ziyarət etməyi qadağan etmişdim, indi isə

onları ziyarət edin, çünki bunda ibrət vardır.”³

Ənəs ibn Malik t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Mən sizə qəbirləri ziyarət etməyi qadağan etmişdim, indi isə onları ziyarət edin, çünki bu qəbləri yumşaldır, gözləri yaşardır və axirəti yada salır. Lakin orada artıq-əskik söz danışmayın.”⁴

1 "Səhih Müslim", 977.

2 "Səhih Müslim", 975.

3 "Müsnəd Əhməd", 3/38;

"Müstədrək əl-Hakim", 1/531.

4 "Müstədrək əl-Hakim", 1/532.

= 39 =

Bureydə t demişdir: “Allahın Rəsulu r bizlərə qəbirləri ziyarət etməyə gedərkən bu sözləri deməyi öyrədərdi: “Ey bu diyarın mömin

və müsəlman sakinləri! Sizlərə salam olsun! İnşəAllah biz də sizlərə qovuşacağıq. Allahdan həm özümüzə, həm də sizlərə salamatlıq diləyirəm.”

Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹

Bu mənada varid olan bütün hədislər qadağan olunduqdan sonra qəbirləri iki məqsədlə ziyarət etməyin lazım olduğunu bildirir:

Birincisi, dünyaya könül bağlamamaq, axirəti, ölümü və çürüməyi

xatırlamaq, habelə qəbirdəkilərdən ibrət almaq üçündür. Bu da

insanın imanını artırır, onun yəqinliyini və Allaha olan bağlılığını daha

da möhkəmləndirir, üstəlik onu Allahdan üz çevirməkdən və qafil olmaqdan qoruyur.

İkincisi, ölümlər üçün dua etmək, Allahdan onlar üçün rəhmət, bağışlanma və əfv diləməklə _____ ölümlərə yaxşılıq etmək.

Qeyd etdiyimiz dəlillər məhz bunları əmr edir. Kim bundan başqa bir şeyi iddia edərsə, ondan bunu əsaslandırması və dəlil-sübut gətirməsi tələb olunar.

Peyğəmbərimizin r sünnesi tövhidi qorumaq üçün qəbirlərlə bağlı bir sıra məsələləri qadağan etmişdir ki, hər bir müsəlman zəlalətə düşməsin və batilə yol verməsin deyə bunları öyrənməlidir. Bu qadağalara aşağıdakılar aiddir:

1. Ziyarət əsnasında artıq-əskik sözlər danışmaqdan çəkinmək.

Az öncə qeyd etdiyimiz hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “Artıq-

əksik sözlər danışmayın.” Burada
artıq-əksik sözlər deyildikdə,
şəriətin qadağan etdiyi sözlər
nəzərdə tutulur ki, bunların da
önündə
qəbirlərə dua edib onlardan
istəməklə Allaha şəriik qoşmaq,
onlardan
mədəd və yardım diləmək gəlir.
Bunlar açıq-aşkar şirk və küfrdür.
Bir çox hədislərdə Peyğəmbər r
bunları qadağan etmiş, bu
yaramazlıqları
edənləri isə lənətləmişdir. Muslimin
"Səhih" əsərində Cundəb
ibn Abdullahın t belə dediyi rəvayət
olunur: "Peyğəmbərin r vəfa-
1 "Səhih Müslim", 975.

tından beş gün əvvəl onun belə
dediyini eşitdim: "Bilin ki, sizdən
əvvəlkilər

peyğəmbərlərinin və aralarındakı
əməlisaleh insanların qəbirlərini
məbəd etmişlər. Nəbadə qəbirləri
məscidlərə çevirəsiniz!

Mən sizə bunu qadağan edirəm."1

Demək, ölülərə dua etmək, onlardan
nə isə istəmək, habelə hər
hansı bir ibadəti onlara yönəltmək
böyük şirkdir. Qəbirlərin ətrafına
toplanıb, onların yanında Allahdan
onların dualarını qəbul etməsini
diləmək, habelə içərisində qəbir olan
məsciddə namaz qılmaq isə
dində inkar edilən bidət və
yeniliklərdir.

Buxari və Muslimin "Səhih"
əsərlərində Aişədən O rəvayət

edilir ki, Peyğəmbər r ölümündən qabaq belə demişdir: “Allah yəhudilərə və xristianlara lənət eləsin! Onlar peyğəmbərlərinin qəbirlərini ibadətgaha çevirmişlər.”²

2. Qəbirlərin yanında qurban kəsmək.

Əgər bu əməl, qəbirdəkilər onların istəklərini yerinə yetirsin deyə onlara yaxınlaşmaq üçün edilsə, bu böyük şirk sayılır. Yox əgər başqa məqsədlə edilsə, onda bu, ən təhlükəli bidətlərdən – şirkə aparan ən böyük vasitələrdən hesab edilir. Peyğəmbər r demişdir: “İslamda (cahiliyyə dövründə olduğu kimi) qurban kəsmək yoxdur.” Abdur-Rəzzaq demişdir: “O zaman müşriklər qəbirlərin yanında inək və ya qoyun kəsərdilər.”³

3, 4, 5, 6, 7. Qəbirin içərisindən çıxan torpaqdan əlavə torpaq qoymaqla onu hündür etmək, onu gipslə suvamaq, üzərində yazı yazmaq, üzərində tikili ucaltmaq və üzərində oturmaq barədə.

Bütün bu sadalananlar həmin o bidətlərdir ki, yəhudilər və xaçpərəstlər

bunların vasitəsilə azğınlığa düşmüşlər. Bunlar şirkə aparıb çıxaran ən böyük vasitələrdən sayılır. Cabir t demişdir: "Peyğəmbər r qəbrləri gipslə suvamağı, onların üzərində oturmağı, üzərilərində tikili bina etməyi, yer səviyyəsindən hündür etməyi və üzə-

1 "Səhih Müslim", 532.

2 "Səhih əl-Buxari", 1330; "Səhih Müslim", 531.

3 "Sünən Əbu Davud", 3222.

= 41 =

rində yazı yazmağı qadağan etmişdir.” Hədisi Muslim, Əbu Davud və Hakim rəvayət etmişdir.1

8. Qəbirlərə tərəf və ya onların yanında namaz qılmaq.

Əbu Mərsəd əl-Ğənəvi t demişdir: “Mən Peyğəmbərin r belə dediyini eşitmişəm: “Qəbirlərə tərəf namaz qılmayın və onların üzərində oturmayın.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.2

Əbu Səid əl-Xudri t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Məzarlıq və hamam istisna olmaqla, bütün yer üzü səcdəgahdır.”

Hədisi Əbu Davud və Tirmizi rəvayət etmişlər.3

9. Qəbirlərin üzərində məscid tikmək barədə.

Bu əməl də yəhudi və xaçpərəstlərin gətirdikləri bidətlərdəndir.

Əvvəldə qeyd etmişdik ki, Aişənin O rəvayət etdiyi hədisdə deyilir:

“Allah yəhudi və nəsrənilərə lənət etsin, onlar öz peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscidlərə çevirdilər.”

10. Qəbirləri ziyarət etməyi adət halına salmaq.

Bu da, o bidətlərə aiddir ki, özündə böyük zərə_____r olduğuna görə barəsində açıq-aydın qadağalar varid olmuşdur. Əbu Hureyra t Peyğəmbərin

r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Mənim qəbrimi ziyarətgaha çevirməyin, evlərinizi də qəbirstanlığa döndərməyin, harada olsanız mənə salavat deyın və bilin ki, sizin salavatınız mənə çatdırılır“. Hədisi

Əbu Davud və Əhməd rəvayət etmişlər.⁴

11. Ziyarətgahları ziyarət etmək məqsədilə səfərə çıxmaq.

Bu da qadağan edilmiş əməllərdəndir. Çünki bu əməl şirkə aparan

vasitələrdəndir. Əbu Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Üç məsciddən başqa heç bir yerə (ibadət məqsədi ilə)

1 "Səhih Müslim", 970; "Sünən Əbu Davud", 3225; "Müstədrək əl-Hakim", 1/525.

2 "Səhih Müslim", 972.

3 "Sünən Əbu Davud", 492; "Sünən ət-Tirmizi", 317. Hakim hədisi səhih saymış, Zəhəbi də onunla razılaşmışdır.

4 "Sünən Əbu Davud", 2042; "Müsnəd Əhməd", 2/367.

= 42 =

səfər etmək olmaz: (bu) – Məscidül-Həram, Peyğəmbərin r məscidi və Məscidül-Əqsadır.” Hədisi Buxari və Muslim rəvayət etmişlər.¹

Altıncı məsələ. Təvəssül.

a) Tərif. "Təvəssül" vəsilə sözündən əmələ gəlmişdir – insanın öz muradına çatması üçün səy göstərməsinə deyilir.

Şəriətdə isə Allahın buyurduqlarını yerinə yetirib, qadağan etdiklərindən çəkinməklə Onun razılığını və Cənnəti qazanmağa deyilir.

b) Qurani Kərimdə vəsilə sözünün mənası.

Qurani Kərimdə iki yerdə vəsilə sözü işlənmişdir:

1. Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun,**

Ona yaxınlaşmaq üçün vasitə axtarın və Onun yolunda cihad edin

ki, bəlkə nicat tapasınız” (əl-Maidə, 35).

2. Uca Allah buyurur: “Onların yalvardıqları məbudların özləri də Rəbbinə – hansı daha yaxın olacaq deyə vəsilə axtarırlar, Onun rəhmətini umurlar, əzabından qorxurlar. Həqiqətən, Rəbbinin əzabından qorunmaq gərəkdir” (əl-İsra, 57).

Hər iki ayədə vəsilə sözünün mənası Allahı razı salacaq əməlləri yerinə yetirməklə Ona yaxınlaşmaq deməkdir. Hafiz İbn Kəsir birinci ayənin təfsirində İbn Abbasın N belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Vəsilə yaxınlaşmaq deməkdir.”
Bunun bənzəri Mücahid, Əbu
Vail, Həsən əl-Bəsri, Abdullah ibn
Kəsir, əs-Suddi, İbn Zeyd və
başqalarından
da nəql olunmuşdur.²

İkinci ayəyə gəlincə, möhtərəm
səhabə Abdullah ibn Məsud t
onun nazil olması və mənası barədə
demişdir: “Bu ayə bir dəstə cinə
ibadət edən bir dəstə ərəb barəsində
nazil olmuşdur. Həmin şəxslər
özləri də hiss etmədən cinlər İslamı
qəbul etmişdilər.”³

1 "Səhih əl-Buxari", 1189; "Səhih
Müslim", 1397.

2 "Təfsir ibn Kəsir", 2/50.

3 "Səhih Muslim", 3030; "Səhih əl-
Buxari", 4714.

Bundan aydın olur ki, vəsilə deyildikdə, saleh əməllər və şanlı ibadətlər vasitəsilə Allaha yaxınlaşmaq nəzərdə tutulur. Uca Allahın:

“Onların yalvardıqları məbudların özləri də Rəbbinə – hansı daha yaxın olacaq deyə, vəsilə axtarırlar.” Yəni onların özləri də Allaha yaxınlaşmaq və Onun razılığını qazanmaq üçün, onları Allaha yaxınlaşdıracaq əməlləri vasitə götürürlər.

c) Təvəssülün növləri:

Təvəssül iki qisimdir: icazə verilən və qadağan olunan təvəssül.

1. İcazə verilən təvəssül. Burada Quran və Sünnədə əsas olan və şəriətin icazə verdiyi formada təvəssül etmək nəzərdə tutulur. Quran

və Sünnədə göstərilən təvəssül formaları caiz, qeyriləri isə qadağan olunmuş hesab olunur.

İcazə verilən təvəssül də üç növdür:

Birincisi, Allahın gözəl adları və əzəmətli sifətləri ilə təvəssül

etmək. Müsəlman kəs dua etdikdə deyir: “Allahım, Səndən

bağışlanmağımı

diləyirəm! Axı Sən Mərhəmətlisən, Rəhmlisən!” və ya deyir:

“Allahım! Səndən hər şeyi əhatə edən mərhəmətinlə məni

bağışlamanı

diləyirəm!”

Təvəssülün bu növünə dəlil Uca

Allahın bu ayəsidir: “**Ən gözəl**

adlar Allahındır. Ona bu adlar vasitəsilə dua edin” (əl-Əraf, 180).

İkincisi, insanın, hər hansı bir yaxşı əməl vasitəsilə təvəssül etməsidir.

Belə olduqda məsələnin adam deyir: “Allahım, Sənə olan imanımın görə, Sənə olan sevgimə görə, Sənin elçinə etdiyim itaətə görə məni bağışla!”, yaxud deyir: “Allahım, Sənin peyğəmbərin Muhəmmədə r olan sevgimə, bir də ona olan imanımın görə mənim işimi avand et.” Ya da ki, insanın nə vaxtsa etdiyi bir yaxşı əməli xatırlatmaqla təvəssül etməsidir. Buna dəlil olaraq üç nəfərin mağarada qalması hədisini qeyd edəcəyik.

Bu növ təvəssülə dəlil Uca Allahın bu ayələridir: **“O kəslər ki:**

“Ey Rəbbimiz! Həqiqətən, biz iman gətirdik, bizim günahlarımızı bağışla və bizi Od əzabından qoru!”– deyirlər” (Ali-İmran, 16);

“Ey Rəbbimiz! Biz sənə nazil etdiyinə iman gətirdik və göndər Quran

və Sünənə işığında imanının əsasları

= 44 =

diyən elçinin ardınca getdik. Bizi də şahidlərlə bir yerdə yaz!”

(Ali-İmran, 53).

Həmçinin dəlil olaraq mağara hədisini də misal göstərmək olar.

Abdullah ibn Ömər N rəvayət edir ki;

“Mən Peyğəmbərin r belə

dediyini eşitdim: “Sizdən əvvəl yaşamış ümmətlərdən üç nəfər səfərə

çıxdı və yolda yağışdan daldalanmaq üçün bir mağaraya çəkildilər.

Onlar mağaraya daxil olduqdan sonra dağdan böyük bir qaya parçası yuvarlanıb yerə düşdü və mağaranın ağzını qapadı. Onlar bir-birlərinə

dedilər: "Sizi bu qaya parçasından
ancaq etdiyiniz yaxşı əməllərinizin
vasitəsilə Allaha dua etməyiniz
qurtara bilər. Onlardan birisi dedi:
"Ey Allahım! Mənim qoca ata-anam
var idi. Mən hər axşam onlara
süd içirtməmiş nə ailəmə, nə də
xidmətçilərimə süd verməzdim. Bir
gün mən bir iş dalınca çox uzağa
getdim, evə qayıtdıqda ata-anam
artıq
yatmışdı; mən onlar üçün süd sağıb
gətirdim, lakin *gəlib* onları
yatmış gördüm. Mən onlara süd
içirtməmiş ailəmə və xidmətçilərimə
süd vermək istəmədim. Odur ki, sübh
açılanadək əlimdə *süd dolu*
bardaq onların yuxudan oyanmasını
gözlədim. *Nəhayət*, onlar
yuxudan oyanıb südlərini içdilər.
Allahım, əgər mən bunu Sənin

Üzünü dilədiyimə görə etmişəmsə,
bizi bu qaya parçasına görə
düşdüyümüz
çətinlikdən qurtar!” Bundan sonra
mağaranın keçidi bir balaca
açıldı, lakin onlar *bayıra* çıxma
bilmədilər”. Peyğəmbər r buyurdu:
“Digəri dedi: “Ey Allahım! Mənim
hamıdan çox sevdiyim bir əmim
qızı var idi. Mən onun könlünü ələ
almaq istədim, lakin o mənə könül
vermədi. Aradan illər keçdi. Nəhayət,
quraqlıq ilində o mənim yanıma
gəldi və mən ona mənimlə yaxınlıq
etmək şərtilə yüz iyirmi dinar
təklif etdim. O da buna razılıq verdi.
Mən onu ağuşuma aldıqda o
dedi: “Haqsız yerə bakirəliyimi
pozmağa sənə halallıq vermirəm”.

Mən onu ələ almaqla günah qazanacağımdan qorxdum, onu buraxıb

getdim, ona verdim qızılı da ona bağışladım. Halbuki o mənim üçün ən əziz insan idi. Allahım, əgər mən bunu Sənin Üzünü dilədiyimə

görə etmişəmsə, bizi bu düşdüyümüz *çətinlikdən* qurtar!” Bundan sonra

qaya parçası yerindən bir az da tərpəndi, lakin onlar mağaradan çıxıb bilmədilər.” Peyğəmbər r buyurdu: “Üçüncüsü dedi: “Ey Allahım!

Bir dəfə mən bir dəstə işçi tutdum və onların hamısının zəhmət haqqı ***Quran və Sünne işığında imanın əsasları***
= 45 =

qını verdim. Yalnız biri öz zəhmət haqqını almadan çıxıb getdi. Mən onun zəhmət haqqını işə qoydum və onun malları artdı. Xeyli vaxt

keçdikdən sonra həmin adam gəlib dedi: “Ey Allahın qulu, mənim zəhmət haqqımı ver!” Mən ona dedim: “Gördüyün bu dəvələr, inəklər, qoyunlar və kölələr sənin zəhmət haqqındır.” O dedi: “Ey Allahın qulu, mənə istehza etmə!” Mən dedim: “Mən sənə istehza etmirəm.” Bundan sonra adam malların hamısını sürüb apardı və onlardan heç bir şey saxlamadı. Allahım, əgər mən bunu Sənin Üzünü dilədiyimə görə etmişəmsə, bizi bu düşdüyümüz *çətinlikdən* qurtar!” Beləliklə, qaya parçası tamamilə aralandı və onlar oradan çıxıb getdilər.” Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.1

Üçüncüsü, dualarının qəbul olacağı güman olunan əməlisaleh

bir şəxsin duası ilə təvəssül etmək. Məsələn, biri əməlisaleh, təqvalı bir şəxsin yanına gedib ondan düşdüyü çətinlikdən qurtulması və işinin asanlaşması üçün dua etməsini istəyir.

Bu növ təvəssülün caiz olmasına dəlil səhabələrin Peyğəmbərin r yanına gələrək onlar üçün ümumi və xüsusi şəkildə dua etməsini istəmələridir.

Ənəs t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r cümə günü xütbə verərkən bir nəfər minbərin qarşısındakı qapıdan içəri daxil oldu və Peyğəmbərlə r üzbəüz durub dedi: “Ya Rəsulullah, mal-qara məhv oldu, yollar bağlandı, Allaha dua et ki, bizə yağmur endirsin.” Peyğəmbər r

əllərini göyə qaldırıb dedi: "Allahım, bizə yağmur endir! Allahım, bizə yağmur endir! Allahım, bizə yağmur endir!" Vallahi, *həmin an* biz göydə nə bir bulud, nə bir bulud parçası, nə də başqa bir şey görürdük. Bizimlə Səl dağının arasında nə bir ev, nə də bir koma vardı.

Bu vaxt dağın arxasından qalxanabənzər bir bulud göründü. O gəlib göyün ortasına çatdıqdan sonra *ətrafa* yayıldı və yağış yağmağa başladı. Vallahi, altı gün biz günəşi görmədik. Növbəti cümə günü Peyğəmbər r xütbə verərkən *yenə* bir nəfər həmin qapıdan içəri daxil oldu və Peyğəmbərlə r üzbəüz durub dedi: "Ya Rəsulullah, mallar

1 "Səhih əl-Buxari", 3465.

= 46 =

zay oldu, yollar bağlandı. Allaha dua et ki, yağışı dayandırсын. Peyğəmbər r əllərini göyə qaldırıb dedi: “Allahım, yağışı üstümüzə deyil, ətrafımıza yağdır. Allahım, onu təpələrə, dağlara, bağlara, yamaclara, vadilərə və ağac bitən yerlərə yağdır!” Yağış kəsdi və biz günəşli havada

gəzişmək üçün bayıra çıxdıq.” Şureyk dedi: “Mən Ənəsdən: “(Bir həftədən) sonra gələn adam birinci dəfə gələn həmin adam idi mi?” – deyə soruşdum. Ənəs: “Bilmirəm” – dedi.”¹

Peyğəmbər r ümmətindən yetmiş min nəfərin sorğu-suala çəkilmədən

və əzaba düçar olmadan Cənnətə
girəcəyini bildirərkən demişdir:
“Bunlar özlərinə ovsun oxunmasını
tələb etməyən, *hər hansı
bir hadisəni* uğursuzluq əlaməti
saymayan, *müalicə məqsədilə*
bədəninə
dağ basmayan və yalnız Rəbbinə
təvəkkül edən kimsələrdir.” Bu vaxt
Ukkaşə ibn Mihsən ayağa qalxıb
dedi: “Ya Rəsulullah, Allah dua et
ki, məni onlardan etsin!” Peyğəmbər
r: “Sən onlardansan” – dedi.”²
Həmçinin, Uveys əl-Qərani barəsində
olan hədis də buna dəlildir. Həmin
hədisdə Peyğəmbər r demişdir:
“Ondan sizlər üçün bağışlanma
diləməsini istəyin.”³
Bu növ təvəssül yalnız diri olan
kimsədən istənilə bilər, ölülərə

gəlincə isə, onlardan bunu diləmək olmaz. Çünki o, hər hansı bir əməli etmək təqdirində deyildir.

2. Qadağan olunmuş təvəssül.

Burada təvəssülün şəriətdə buyurulmayan əməllərlə edilən növü nəzərdə tutulur. Bu növ təvəssül metodlarının biri digərindən daha təhlükəlidir. Onlardan bəzilərini qeyd edirik:

Birincisi, Allaha, ölümlər və mövcud olmayan şəxslər vasitəsilə dua edib, onlardan kömək istəmək, yardım diləmək, sıxıntıları ara-

1 "Səhih əl-Buxari", 1013; "Səhih Muslim", 897.

2 "Səhih əl-Buxari", 5705; "Səhih Muslim", 218.

3 "Mişkat əl-Məsabih", 6257;

= 47 =

dan qaldırmaq və sairədir ki, bu da böyük şirk olub adamı İslam ümmətindən çıxarır.

İkincisi, Allaha, qəbirlərin və məqbərələrin yanında dua edib onlara ibadət etmək, onların üstünü tikib ucaltmaq, üzərinə lampa qoymaq, örtük salmaq və s. ilə olan təvəssüldür ki, bu da tövhidin kamilliyinə zidd olan kiçik şirkdir. Bu isə böyük şirkə aparan bir yoldur.

Üçüncüsü, Allaha, peyğəmbərlərin və əməlisaleh insanların Allah yanında olan hörmətləri, yüksək məqamları və dərəcələri vasitəsilə təvəssül etməkdir ki, bu da haram sayılır, daha dəqiq desək, bu, sonradan

meydana çıxmış bidətlərdəndir. Çünki bu növ təvəssül Allah nə buyurmuş, nə də buna izn vermişdir. Uca Allah buyurur: **“Allahmı sizə icazə vermişdir?”** (Yunus, 59). Bir də ki, əməlisaleh şəxslərin hörmətləri yalnız onların özlərinə fayda verir. Uca Allah buyurur: **“İnsan yalnız can atdığı şeyə nail olar”** (ən-Nəcm, 39). Odur ki, Peyğəmbərin r və onun səhabələrinin dönəmində bu növ təvəssül olmamışdır. Bir çox elm əhlindən bunun qadağan və haram olmasına dair rəvayətlər nəql olunmuşdur. Əbu Hənifə – Allah ona rəhmət eləsin! – demişdir: “Dua edən

kəs belə sözlər deməməlidir:
“Səndən filankəsin xatirinə, yaxud
Sənin
övliyalarının və peyğəmbərlərinin
hörmətinə, yaxud Beytul Həramın
və ya Məşərül həramın xatirinə
diləyirəm.”

ç) Təvəssüllə bağlı şübhələr və onlara cavab.

Əhli-Sünnə vəl-Cəmaəyə müxalif
olanlar özlərinin yanlış mövqeyini
əsaslandırmaq və avam adamları
özlərinə tərəf çəkmək üçün
təvəssül məsələsində şübhəli sitatlar
və etiraz doğuran fikirlər gətirirlər.
Onların şübhələrini iki qismə bölmək
olar:

Birinci. Bəzən onlar zəif və uydurma
hədislərə əsaslanır ki,
bunların zəif və əsassız olduğunu
sübuta yetirmək mümkündür. Onların

bəzilərini qeyd edirik:

1. “Mənim hörmətimlə təvəssül edin, şübhəsiz ki, Allah yanında mənim hörmətim böyükdür” və ya “Allahdan bir şey dilədikdə,

= 48 =

mənim hörmətim vasitəsilə diləyin, şübhəsiz ki, Allah yanında mənim hörmətim böyükdür.” Bu batil hədisdir, elm əhlindən heç kəs onu rəvayət etməmişdir və hədis kitablarından heç birində keçmir.

2. “İşləriniz dolaşığa düşdükdə, qəbirdəkilərdən istifadə edin”, yaxud “Qəbirdəkilər vasitəsilə yardım diləyin.” Alimlərin yekdil rəyinə görə, bu hədis uydurma və Peyğəmbərə r iftiradır.

3. “Bir kimsə daş barəsində belə yaxşı zənn etsə, həmin daş ona

fayda verər” Bu hədis bəzi müşriklər tərəfindən uydurulmuş batil və İslama zidd bir hədisdir.

4. “Adəm xətaya yol verdikdən sonra belə demişdir: “Ey Rəbbim Muhəmmədin xatirinə Səndən məni bağışlamağını diləyirəm.”

Allah dedi: “Ey Adəm, Mən Muhəmmədi yaratmadığım halda sən onu haradan tanıyırsan?” O dedi: “Ey Rəbbim, Sən məni iki Əlinlə yaradıb mənə Öz ruhundan üfürdüyn zaman mən başımı qaldırıb

Ərşin dayaqlarının altında: “Lə iləhə illəllah, Muhəmmədən rəsulullah” sözlərini gördüm və bildim ki, Sən Öz İsmiylə yanaşı yalnız ən sevimli məxluqunun adını qoyarsan.”

Allah dedi: “Mən səni bağışladım,

“Əgər Muhəmməd olmasaydı, sənı yaratmazdım.”¹ Bu hədis də batil və əsassızdır. Buna bənzər digər bir hədis isə budur: “Əgər sən olmasaydın, kainatı yaratmazdım.” Bu kimi yalan və qondarma rəvayətlərə müsəlman nəinki əsaslanmamalı, heç onlara tərəf nəzər belə salmamalıdır.

İkincisi. Bir sıra səhih hədislər vardır ki, həmin şəxslər onları düz başa düşmür, onların əsl mənasını təhrif edirlər. Həmin hədislərdən bəziləri bunlardır:

1. Səhih bir hədisdə deyilir: “Quraqlıq olduğu zaman Ömər ibn Xəttab, Abbas ibn Abdulmüttəlibin vasitəsilə Allahdan yağmur diləyib

deyərdi: “Allahım, əvvəllər biz Peyğəmbərimiz r vasitəsilə Səndən yağmur diləyərdik, Sən də bizə yağış göndərərdin. İndi isə biz

1 əl-Əlbani, "Silsilət əl-əhadis ad-daifə vəl-məudua" (1/88/25).

= 49 =

Peyğəmbərimizin r əmisi vasitəsilə Sənə təvəssül edirik. Bizə yağmur endir.” Bundan sonra yağış yağardı.”¹

Müxaliflər bu hədisi başqa cür yozaraq bildirirlər ki, burada Ömər, Abbasın hörməti vasitəsilə Allahdan diləyirdi. Hədisdəki: “Allahım, əvvəllər biz Peyğəmbərimiz r vasitəsilə Səndən yağmur diləyərdik”— sözünü Peyğəmbərin r hörməti vasitəsilə mənasına yozurlar,

“İndi isə biz peyğəmbərimizin əmisi vasitəsilə Səndən yağış istəyirik” – yeni əmisinin hörməti vasitəsilə.

Şəkk yoxdur ki, bu səhv, hədisin mənasına nə yaxından, nə də uzaqdan uyğun gəlməyən bir açıqlamadır. Belə ki, səhabələr əsla Peyğəmbərin r hörməti vasitəsilə Allaha təvəssül etməzdilər. Onlar sadəcə Peyğəmbərin r həyatda olduğu müddətcə ancaq duası vasitəsilə Allaha təvəssül edərdilər. Bu hədisdə də Ömər Peyğəmbərin r əmisi ilə təvəssül dedikdə, onun hörmətini deyil, duasını nəzərdə tutmuşdu.

Əgər hörmət vasitəsilə təvəssül etmək deyilən şey onlara məlum

olsaydı, o zaman Ömər nə üçün Peyğəmbəri r qoyub, onun əmisi ilə təvəssül edirdi?! Yaxud səhabələr ona irad tutardılar ki, biz bəşəriyyətin ən xeyirlisi olan peyğəmbərini qoyub niyə Abbasın vasitəsilə təvəssül etməliyik?! Buna isə heç kəs etiraz etməmişdi. Bu da onu göstərir ki, onlar hörmət xatirinə deyil, dua vasitəsi ilə təvəssül edirdilər.

Beləliklə aydın olur ki, hörmət vasitəsilə təvəssül etməyə caizdir deyənlər üçün bu hədisdə heç bir dəlil-sübut yoxdur.

2. Osman ibn Huneyf rəvayət etmişdir ki, bir dəfə gözü kor bir kişi Peyğəmbərin r yanına gəlib dedi: “Allaha dua et məni sağaltsın.”

Peyğəmbər r buyurdu: “İstəyirsən sənin üçün dua edim, ya da

istəyirsən səbir et, bu sənin üçü daha xeyirlidir.” O dedi: “Yox dua et.”

Peyğəmbər r ona gözəl bir tərzdə dəstəmaz alıb bu duanı deməyi buyurdu:

“Allahım, mən rəhmət olaraq göndərilmiş peyğəmbərin Muhəmməd

r vasitəsilə Səndən diləyirəm, mən bu ehtiyacımın ödənilmə-

1 "Səhih əl-Buxari", 1010.

= 50 =

si üçün Allaha dua etdim, Allahım onu mənə şəfaətçi buyur.” Hədisi

Tirmizi, Əhməd rəvayət etmiş, Beyhəqi isə səhih hədisdir demişdir.1

Müxaliflər bu hədisdən belə bir nəticə çıxarmışlar ki, Peyğəmbərin

r, yaxud əməlisaleh insanların hörməti xatirinə təvəssül etmək

olar. Halbuki, bu hədisdə buna dəlil yoxdur. Burada kor bir kişi Peyğəmbərdən r onun üçün Allaha dua etməsini istəyir. Peyğəmbər r də: “İstəyirsən sənin üçün dua edim, ya da istəyirsən səbir et” – deyə buyurur. O isə deyir ki: “Dua et.” Bu da sübut edir ki, təvəssül Peyğəmbərin r hörməti və ya özü ilə deyil, duası vasitəsilə olmuşdur. Elm əhli buna əsaslanaraq bu hədisi Peyğəmbərin r möcüzəsinə və duasının müstəcəb olmasına dəlil gətirmişlər. Belə ki, Peyğəmbərin r duası sayəsində Allah o kişinin gözlərini açdı. Elə bu səbəbdən də Beyhəqi bu hədisi “Dəlail ən-Nubuvvə (peyğəmbərliyin dəlilləri)” əsərində qeyd etmişdir.²

İndiki zamanda Peyğəmbər r dünyasını dəyişmiş olduğundan heç kəs üçün dua edə bilmədiyinə görə bunu etmək qeyri-mümkündür.

Peyğəmbər r demişdir: “İnsan öldükdən sonra, üç əməl istisna olmaqla, onun bütün əməlləri kəsilir: davamlı sədəqə, faydalı elm və ona dua edən əməlisaleh övlad.”

Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.³

Duanın özü də, ölüm gəldikdə kəsilən saleh əməllərdən sayılır.

Hər bir halda bunların bütün iddiaları ya səhih olmadığı, ya da onların düzgün anlamadıqlarına görə əsassızdır.

Yeddinci məsələ. Həddi aşmaq.

a) Tərif. Həddi aşmaq deyildikdə, bir şeyi layiq olduğundan artıq tərifləmək və ya pisləmək nəzərdə tutulur.

Şəriətdə isə bu istər əqidədə, istərsə də ibadətdə olsun, Allahın insanlar üçün qoyduğu hüdudları aşmağa deyilir.

b) Hökmü: haramdır. Bir çox dəlillər bunu qadağan edir, ondan çəkindirir və bunu edənin aqibətinin yaxşı olmayacağını bildirir. Uca 1 "Sünən ət-Tirmizi", 3578; "Müsnəd Əhməd", 4/138.

2 Beyhəqi, "Peyğəmbərliyə dəlillər", 6/167.

3 "Səhih Muslim", 1631.

= 51 =

Allah buyurur: **“Ey Kitab əhli! Dininizdə ifrata varmayın və Allah barəsində yalnız həqiqəti deyin”** (ən-Nisa, 171).

Uca Allah həmçinin buyurur: **“De: – Ey Kitab əhli! Dininizdə**

**haqsız yerə ifrata varmayın. Öncə
azmış, bir çoxlarını da azdırmış
və doğru yoldan çıxmış bir
dəstənin istəklərinə tabe olmayın”**

(əl-

Maidə, 77).

İbn Abbas N Peyğəmbərin r belə
dediyini rəvayət etmişdir:

“Həddinizi aşmaqdan çəkinin!
Şübhəsiz, sizdən öncəkiləri həlak
edən

dinlərində həddi aşmaları olmuşdur.”

Hədisi Əhməd və Hakim rəvayət
etmişdir. Hakim hədisi səhih hesab
etmiş, Zəhəbi də Hakimin bu
rəyini dəstəkləmişdir. 1

İbn Məsud t Peyğəmbərin r belə
dediyini rəvayət etmişdir:

“İfrata varanlar həlak oldular.” O bunu
üç dəfə təkrar etdi.” Hədisi
Muslim rəvayət etmişdir.2

Ömər ibn Xəttab t Peyğəmbərin r
belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Nəsrənilər Məryəm oğlunu
şışirtməyi tək siz də məni
şışirtməyin,
mən sadəcə Allahın qulu və
elçisiyəm.” Hədisi Buxari rəvayət
etmişdir.

3

Bu hədisin mənası odur ki,
xaçpərəstlər İsanı ilahiləşdirdikləri
kimi, siz də məni həddindən ziyadə
tərifləməyin. Mən Allahın quluyam,
odur ki, məni, Rəbbimin məni vəsf
etdiyi kimi vəsf edin – Allahın
qulu və elçisi deyin. Əfsuslar olsun ki,
insanlar zəlalətə düşərək

Peyğəmbər r barəsində həddi
aşıblar. Nəsrənilər İsanı şışirttikləri

kimi, bəzi müsəlmanlar da Peyğəmbəri r şışirdərək ondan günahlarının bağışlanmasını, sızıntılarının aradan qaldırılmasını, xəstəliklərinə şəfa verməsini və başqa bu kimi, heç bir şəriki olmayan Tək Allaha xas olan digər əməlləri diləyirlər. Bütün bunlar sözsüz ki, dində həddi aşmaq sayılır.

1 "Müsnəd Əhməd", 1/347;

"Müstədrək əl-Hakim", 1/638.

2 "Səhih Muslim", 2670.

3 "Səhih əl-Buxari", 3445.

= 52 =

IV mövzu.

Şirk, küfr və onların növləri.

Heç şübhəsiz ki, hər bir müsəlmana şirk və küfr anlayışını, onların

yaranma səbəblərini, onlara aparən
yolları və onların növlərini
öyrənmək çox faydalıdır. Bunları
bilən kəs onlardan yaxa qurtarmağa
çalışır, nəticə etibarilə isə şərdən
qorunmağa və salamatlığa
qovuşmağa
nail olur. Pak və müqəddəs Allah
sevir ki, insan haqqa aparən
yolu öyrənib onu sevsin və ona
yönəlsin, habelə sevir ki, insan batıl
yolları öyrənib ondan uzaqlaşsın və
ona nifrət etsin. Hər bir
müsəlmandan
haqq yolunu öyrənib ona əməl etmək
tələb olunduğu kimi,
şər yolunu öyrənmək də tələb olunur.
Buxari və Muslimin "Səhih"
əsərlərində Huzeyfə ibn Yəməninin t
belə dediyi rəvayət olunur: "İnsanlar

Peyğəmbərdən r xeyirxah işlər
barədə soruşardılar, mən isə
ondan şər əməllər barəsində
soruşardım ki, xətəri mənə
dəyməsin.”¹

Ömər ibn Xəttab t demişdir: “İslamda
cahilliyyin nə olduğunu
bilməyən insanlar yetişdiyi zaman,
İslamın ipi lif-lif qırılıb dağılacaq.”

Qurani Kərim şirk və küfrün nə
olduğunu izah edən, onlardan
çəkinməyi əmr edən və bunlara uyan
kimsələrin aqibətinin həm bu
dünyada, həm də axirətdə pis
olduğunu göstərən ayələrlə doludur.

Hətta deyə bilərik ki, Qurani Kərimin
və pak Sünnənin əsas məramı
da məhz budur. Uca Allah buyurur:
“Günahkarların tutduğu yolun

**aydınlaşdırılması üçün Biz
ayələrimizi beləcə bir-bir izah
edirik”**

(əl-Ənam, 55).

Aşağıda bununla bağlı bəzi
məsələləri qeyd etmək istəyirik.

Birinci məsələ. Şirk.

a) Tərifi. Lüğəti mənada şirk iki şeyi
bir-birinə bərabər tutmağa
deyilir.

Şəriətdə isə bunun iki mənası vardır:
ümumi və xüsusi mənası.

1 "Səhih əl-Buxari", 7084; "Səhih
Muslim", 1847.

= 53 =

1. Ümumi məna. Pak və müqəddəs
Allaha xas olan məsələlərdə
başqalarını Ona tay tutmaq. Bunun
da üç növü vardır:

Birinci növü Rübubiyyətdə şirkdir. Bu, yaratmaq, ruzi vermək, öldürmək, diriltmək və başqa bu kimi rübubiyyətə xas məsələlərdə başqalarını Allaha tay tutmağa və ya həmin məsələlərdən hər hansı birini Ondan qeyrisinə mənsub etməyə deyilir.

Uca Allah buyurur: **“Allahdan başqa sizə göylərdən və yerdən ruzi verən bir xaliq varmı? Ondan başqa ibadətə layiq olan heç bir məbud yoxdur. Siz necə də haqdan döndərilirsiniz!”** (Fatir, 3).

İkinci növü Ad və sifətlərdə Allaha şərikin qoşmaqdır. Bu barədə Uca Allah buyurur: **“Onun heç bir bənzəri yoxdur. O, Eşidəndir, Görəndir”** (əş-Şura, 11).

Üçüncü növü üluhiyyətdə şirkdir – namaz, oruc, dua, kömək

istəmək, qurban kəsmək, nəzir demək və başqa bu kimi üluhiyyətə xas məsələlərdə Allaha şərik qoşmağa deyilir.

Uca Allah buyurur: **“İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini *Ona* tay tutur, onları da Allahu sevdikləri kimi sevirlər”** (əl-Bəqərə, 165).

2. Xüsusi mənə. Allahdan qeyrisini tanrı qəbul edib ona Allaha dua etdiyi kimi dua etmək, ondan Allahdan şəfaət dilədiyi kimi şəfaət diləmək, ona Allaha ümid bəslədiyi kimi ümid bəsləmək və onu Allahu sevdidiyi kimi sevməkdir. Quran və Sünnədə "şirk" kəlməsinə rast gəldikdə, ilk əvvəl bu mənə başa düşülür.

b) Allaha şərik qoşmağın pis əməl olduğuna dair dəlillər və

onun təhlükəli olmasına izahı.

Allaha şərikin qoşmağın pis və təhlükəli əməl olmasına dair, habelə ondan çəkinmək barəsində, üstəlik müşriklərin həm bu dünyada, həm də Axirətdə aqibətlərinin pis olmaları haqqında Quran və Sünnədə fərqli-fərqli dəlillər vardır.

1. Pak və müqəddəs Allah xəbər vermişdir ki, Ona şərikin qoşan kimsəni ölümündən qabaq tövbə etməyincə əsla bağışlamayacaqdır. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, Allah Özünə şərikin qoşulmasını**

= 54 =

bağışlamaz, bundan kiçik olan günahları isə istədiyi kimsəyə bağışlayar”

(ən-Nisa, 48).

2. Başqa bir ayədə isə Allah şirkin ən böyük zülm olduğunu bildirərək buyurur: **“Həqiqətən, Allaha şərik qoşmaq böyük zülmdür!”**

(Loğman, 13).

3. Digər bir ayədə Uca Allah şirkin əməlləri batil etdiyini bildirərək buyurur: **“Sənə və səndən əvvəlkilərə belə vəhy olunmuşdur: “Əgər şərik qoşsan, əməlin puç olacaq və mütləq ziyana uğrayanlardan olacaqsan”** (əz-Zumər, 65).

4. Başqa bir ayədə Uca Allah bildirir ki, şirk, aləmlərin Rəbbi olan Allaha qarşı edilən bir haqsızlıq və başqasını Ona bərabər tutmaqdır. Uca Allah buyurur: **“Onlar orada höcətləşərək deyərlər:**

“Allaha and olsun ki, biz açıq-aydın azğınlıq içində idik – o vaxt ki, biz sizi aləmlərin Rəbbinə tay tuturduq” (əş-Şuəra, 96-98).

5. Allah həmçinin xəbər vermişdir ki, Ona şərikin qoşduğu halda ölən kimsə əbədi olaraq Cəhənnəm odunda qalacaqdır: “Həqiqətən də, Allaha şərikin qoşan kimsəyə, Allah Cənnəti haram etmiş və onun sığınacağı yer Oddur. Zalımlara kömək edən olmayacaqdır” (əl-Maidə, 72).

Bu mövzuya dair Qurani Kərimdə başqa növ neçə-neçə dəlillər vardır.

v) Şirkin baş vermə səbəbi.

Şirkin kökü və onun insanların arasında baş verməsinin əsas səbəbi

onların əməlisaleh kəslər barədə ifrata varmaqları, onları mədh edib təriflərdikdə hədlərini aşmaları olmuşdur. Uca Allah buyurur:

“Onlar özlərinə *təbə olanlara* dedilər: “Öz məbudlarınızı tərk etməyin;

Vəddi, Suvanı, Yəğusu, Yəuqu və Nəsri tərk etməyin!” Artıq onlar çoxlarını azdırmışlar. Sən də zalımlara azğınlıqdan başqa bir şey artırma” (Nuh, 23-24).

Bu adlar Nuhun qövmündən olan əməlisaleh kəslərin adlarıdır.

Onlar öldükdə qövmü onlara heykəl qoymuş, üstəlik onları uca tut ***Quran və Sünne işığında imanın əsasları***
= 55 =

maq, xatirələrini əbədiləşdirmək və onların fəzilətini hər zaman xatırlamaq

Üçün bu heykəllərə həmin şəxslərin adlarını vermişdilər. Nəhayət, iş o yerə gəlib çatdı ki, onlar həmin heykəllərə sitayiş etməyə başladılar.

Bunu İbn Abbasın N bu rəvayəti təsdiq edir: “Nuh qövmünün tapındığı bütlər sonradan ərəblər arasında meydana gəldi. Vədd, Kilab və Dovmətul-Cəndəl qəbilələrinin, Suva isə Huzeyl qəbiləsinin tapındığı bütlərə çevrildi. Yəğusa gəlincə, ona əvvəlcə Murad qəbiləsi, sonra isə Səba yaxınlığındakı Couf deyilən yerdə yaşayan bənu Ğətif qəbiləsi tapınmağa başladı. Yəuqa isə, Həmdan qəbiləsi sitayiş edirdi. O ki qaldı Nəsrə, o da himyərliyərdən Zul-Kəla ailəsinin tapındığı

bütə çevrildi. Bunlar Nuh qövmündən olan əməlisaleh kəslərin adları idi. Onlar öldükdə şeytan onların qövmlərinə vəsvəyə etdi ki, heykəl düzəldib onların oturub-durduqları yerlərə qoysunlar və bu heykəllərə onların adlarını versinlər. O zaman insanlar hələ onlara tapınmırdılar.

Həmin nəsil ölüb getdikdən və elm1 aradan qalxdıqdan sonra insanlar həmin heykəllərə tapınmağa başladılar.”2

İbn Cərir ət-Təbəri Nuhun qövmü ilə bağlı **“Öz məbudlarınızı tərک etməyin...”**3 ayəsi barəsində Muhəmməd ibn Qeysin belə dediyini nəql etmişdir: “Onlar Adəm oğullarından olan əməlisaleh kimsələr

idilər və onların yolunu tutub gedən ardıcılıqları var idi. Onlar öldükdə onların yolunu gedən dostları: "Biz onların rəsmlərini çəksək, hər dəfə onları gördükdə bu bizi ibadət etməyə həvəsləndirər"— dedilər və onların rəsmlərini çəktilər. Onlar öldükdən sonra növbəti nəsil gəldi və İblis yavaş-yavaş onlara yaxınlaşıb dedi: "Sizdən əvvəlkilər onlara ibadət edər və bunun sayəsində göydən onlara yağış yağardı." Beləliklə, onlar həmin heykəllərə ibadət etməyə başladılar."4 Bununla da iki cür fitnəni cəm etmiş oldular:

1 Yəni bu heykəllərin nə məqsədlə qoyulduğu barədə olan elm.

2 "Səhih əl-Buxari", 4920.

3 "Nuh" surəsi, 23.

4 "Təfsir ət-Təbəri", 12/254.

= 56 =

Birinci: Onlar bu əməlisaleh bəndələrin qəbirlərinin başına yığışmağa başladılar.

İkinci: Onların rəsmlərini çəkib məclislərinə qoyar və onların yanında oturardılar.

Beləliklə də bəşəriyyət tarixində ilk dəfə olaraq insanlar Allaha şərikin qoşmuş oldular. Bu iki amil hər bir zamanda və hər bir məkanda şirkə aparan əsas yollar sayılır.

q) Şirkin növləri. Şirk iki qismə bölünür: Böyük şirk və kiçik şirk.

1. Böyük şirk.

Allahla yanaşı başqa bir tanrı qəbul edib ona Allaha ibadət etdiyi

kimi ibadət etməyə deyilir. Bu növ şirk insanı İslamdan çıxarır və əməlləri batil edir. Və əgər Allaha şərik qoşan adam bu vəziyyətdə ölərsə, əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalacaq və orada nə öləcək, nə də əzabı yüngülləşəcəkdir.

Böyük şirk dörd növdür:

Birinci növü duada şirkdir. Belə ki, dua ibadətin ən böyük növlərindəndir, hətta ibadətin özəyidir. Peyğəmbər r demişdir: “Dua ibadətin elə özüdür.” Hədisi Əhməd və Tirmizi rəvayət etmiş və Tirmizi

bu hədisin “həsən səhih” olduğunu söyləmişdir.¹ Uca Allah buyurur:
“Rəbbiniz dedi: “Mənə dua edin, Mən də sizə cavab verim. Həqiqətən,

**Mənə ibadət etməyə təkəbbür
göstərənlər Cəhənnəmə zəlif
olaraq
girəcəklər”** (Ğafir, 60).

Əgər duanın ibadət olması
məlumdursa, deməli onu Allahdan
başqasına etmək də şirk sayılır.
Peyğəmbərə, övliyəyə, mələyə,
qəbirə və

ya digər məxluqlara dua edən kəs
müşrik və kafir hesab olunur. Uca
Allah buyurur: **“Kim Allahla yanaşı,
haqqında özünün heç bir dəlili
olmadığı başqa bir məbuda ibadət
edərsə, onun cəzasını Rəbbi Özü
verəcəkdir. Şübhəsiz ki, kafirlər
nicat tapmazlar!”** (əl-Muminun,
117).

1 "Müsnəd Əhməd", 4/267; "Sünən
ət-Tirmizi", 2969.

= 57 =

Duanın ibadət və Allahdan qeyrisinə edilməsinin isə şirk olmasına başqa bir dəlil Uca Allahın bu ayəsidir: **“Onlar gəmiyə mindikləri zaman dini yalnız Allaha məxsus edərək, Ona yalvarırlar. Allah onları xilas edib quruya çıxaran kimi, yenə də Ona şəriq qoşurlar”** (əl-Ənkəbut, 65).

Bu ayədə Allah müşriklərin xoş günlərində Allah şəriq qoşduqlarını, bəla gəldikdə isə Allaha dua etdiklərini bildirərək bunu pisləyir.

Bəs görəsən həm xoş gündə, həm də bəla gəldikdə Allaha şəriq qoşanların halı necə olacaqdır?!

İkinci növü niyyətdə, istəkdə və qəsdə şirkdir. Bu da insanın, etdiyi əməlləri Allahın Üzü xatirinə və axirəti qazanmaq üçün yox,

münafıqlar kimi, dünyanı əldə etmək, özünü göstərmək və şan-şöhrət qazanmaq naminə etməsidir. Bunu da etmək böyük şirk sayılır.

Uca Allah buyurur: **“Kim dünya həyatını və onun bər-bəzəyini istəyərsə, onlara əməllərinin əvəzini orada tam verərik və onlar orada zərər çəkməzlər. Onlar, axirətdə özləri üçün oddan başqa heç**

bir şeyi olmayan kimsələrdir. Onların dünyada gördükləri işlər boşa çıxar və tutduqları əməllər puç olar.” (Hud, 15-16).

Şirkin bu növü çox incə və çox təhlükəlidir.

Üçüncü növü itaətdə şirkidir. Kim İslama zidd olduğunu bilərək, halal olanları haram, haramları isə halal edənlərə bu işdə tabe olarsa,

onların həqiqətən bunu etməyə səlahiyyətlərinin çatdığını və onlara həm özünün, həm də başqalarının itaət etməsinin icazəli olduğunu etiqad edərsə, həmin şəxs böyük şirklə Allaha şərikin qoşmuş olur. Uca Allah buyurur: **“Onlar Allahı qoyub baş keşişlərini və rahiblərini, bir də Məryəm oğlu İsanı tanrılar qəbul etdilər. Halbuki, onlara ancaq tək olan İlahə ibadət etmək əmr olunmuşdu. Ondan başqa *ibadətə layiq olan məbud yoxdur. O, bunların şərikin qoşduqları***

şeylərdən uzaqdır” (ət-Tövbə, 31).

Ayənin təfsirində alimlərə və abidlərə ibadət etmək deyil, *Allahın hökmünü dəyişməklə olan asi işlərdə onlara itaət etmək nəzərdə tutulur.*

Adiy ibn Hatim t Peyğəmbərdən r
“Axı biz onlara ibadət etmirik?”—
deyə soruşduqda Peyğəmbər r ayəni
məhz bu cür təfsir etmişdir. O

= 58 =

Adiyə “Onların ibadətləri *Allahın*
hökmünü dəyişməklə olan asi işlərdə
onlara tabeçilik göstərmələridir”—
deyə xəbər vermiş və demişdir:

“Məgər

onlar Allahın halal buyurduğunu
haram saydıqda siz də onu haram
sayır, haram buyurduğunu halal
saydıqda siz də onu halal
saymırsınız?!”

O: “Bəli” — deyə cavab verdikdə,
Peyğəmbər r buyurmuşdur:

“Bu onlara ibadət etmək sayılır.”
Hədisi Tirmizi Həsən olaraq,

Təbərani isə "Mucəmul Kəbir" əsərində rəvayət etmişdir.¹

Dördüncü növü məhəbbətdə şirkdir. Burada ehtiram göstərməyi, təzim etməyi, zəlil və müti olmağı vacib edən ibadətdə olan məhəbbət nəzərdə tutulur ki, bu da yalnız heç bir şəriki olmayan Allaha yönəlməlidir. Bu məhəbbəti insan Allahdan qeyrisinə bəslədikdə, böyük şirklə Allaha şərik qoşmuş olur. Uca Allah buyurur: **"İnsanlardan elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini *Ona* tay tutur, onları da Allahı sevdikləri kimi sevirlər. İman gətirənlərin isə Allaha olan sevgisi daha güclüdür"** (əl-Bəqərə, 165).

2. İkinci növ şirk isə *kiçik şirk*dir.

Burada kiçik şirk deyildikdə böyük şirkə aparıb çıxaran, onun

baş verməsi üçün vasitə olan, habelə
ayələrdə və hədislərdə şirk adlanan,
lakin böyük şirkin dərəcəsinə
çatmayan əməllər və deyilən sözlər
qəsd edilir. Bunu edən şəxsin aqibəti,
böyük günah sahibinin
aqibəti kimi Allahın istəyinə bağlıdır.
Buna bəzi misalları göstərək:
a) Az miqdarda riyakarlıq etmək.
İmam Əhməd və digərləri
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişlər: “Sizin üçün ən çox
qorxduğum şey kiçik şirkdir.” Onlar
soruşdular: “Kiçik şirk nədir, ya
Rəsulullah?” Rəsulullah r buyurdu:
“Bu, riyakarlıqdır. Uca Allah Qiyamət
günü insanları mükafatlandıracağı
zaman belə buyuracaq:
“Dünya həyatında ikən əməllərinizi
göstərdiyiniz kəslərin yanına gedin,
qoy sizin mükafatınızı onlar versin.”²

1 "Sünən ət-Tirmizi", 3095; "Mucəməül kəbir", 17/92.

2 "Müsnəd Əhməd", 5/428.

= 59 =

b) "Allah və sən istədin" ifadəsidir. Əbu Davud "Sünən" əsərində Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Allah və filankəs istədi"— deməyin, "Allah, sonra da filankəs istədi"— deyin."1

v) "Allah və filankəs olmasaydı" və ya, məsələn, "ördək olmasaydı, oğrular gələrdi"— deməkdir. İbn Əbu Hatim öz "Təfsir"ində İbn Abbasdan Uca Allahın **"Siz də bunu bildiyiniz halda heç kəsi Allaha tay tutmayın"** (əl-Bəqərə, 22) ayəsi barəsində demişdir: "Bu ayədə tay

deyildikdə, qaranlıq bir gecədə qardaşın üzərindəki qarışqanın yerləşindən də gizli olan şirk nəzərdə tutulur. Məsələn, biri deyir: “Ey filankəs! Allaha, sənin və mənim canıma and olsun”, yaxud “bu it və ya ördək olmasaydı, evimizə oğrular gələrdi”. Bir də insanın öz dostuna: “Allah və sən istədin”, yaxud “Allah və filankəs olmasaydı”— deməsidir. Odur ki, filankəsi bu işə aid etmə. Çünki bütün bunlar şirk hesab olunur.²

Böyük şirklə kiçik şirk arasında olan fərq.

Böyük şirklə kiçik şirk arasında bir çox fərqlər vardır. Onların ən mühüm olanlarını qeyd edirik:

1) Böyük şirki Allah yalnız tövbə vasitəsilə bağışlayır, kiçik şirk

isə Allahın istəyinə bağlıdır.

2) Böyük şirk bütün əməlləri batil edir, kiçik şirk isə yalnız içərisində olduğu əməli batil edir.

3) Böyük şirk insanı İslam ümmətindən çıxarır, kiçik şirk isə çıxarmır.

4) Böyük şirk sahibi əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalacaq və Cənnətdən məhrum olacaq, kiçik şirk isə digər günahlar kimidir.

İkinci məsələ. Küfr.

a) Tərif. Lüğəti mənada küfr örtmək deməkdir.

1 "Sünən Əbu Davud", 4980.

2 "Təfsir İbn Əbu Hatim", 1/62.

= 60 =

Şəriətdə isə təkzib edib-etməməkdən asılı olmayaraq Allaha və

Onun rəsuluna iman gətirməməyə, həmçinin onlara şəkk və şübhə içində iman gətirməyə, habelə həsəd, təkəbbürlük və risalətə tabe olmaqdan yayındıran bəzi nəfsani istəklər üzündən Allaha və Peyğəmbərinə r imandan üz döndərməyə küfr deyilir.

b) Küfrün növləri. Küfr iki növdür: böyük küfr və kiçik küfr.

Böyük küfr, sahibini əbədi Cəhənnəmə vasil edir. Kiçik küfr edən isə əbədi olmayan əzaba layiqdir.

Birinci növ: Böyük küfr. Böyük küfr beş növdür:

1. Təkzib küfrü. Bu növə peyğəmbərləri yalan saymaq aiddir. Kim zahiri və ya batini olmasından asılı olmayaraq, peyğəmbərlərin

gətirdikləri vəhyi yalan sayarsa, küfr etmiş olur. Uca Allah buyurur:

“Allaha qarşı yalan uyduran və yaxud özünə haqq gəldikdə onu yalan sayan kəsdən daha zalım kim ola bilər? Cəhənnəmdə kafirlər üçün yermi yoxdur?” (əl-Ənkəbut, 68).

2. İmtina və təkəbbürlük küfrü. Bu, Peyğəmbərin r düzdən danışan olduğunu və onun gətirdiyinin Allah tərəfindən haqq olduğunu bilə-bilə inadkarlıq və təkəbbürlük üzündən ona itaət etməməyə deyilir. Uca Allah buyurur: **“Bir zaman Biz mələklərə: “Adəmə səcdə edin!”– dedikdə, İblisdən başqa hamısı səcdə etdi. O imtina edib təkəbbür göstərdi və kafir oldu”** (əl-Bəqərə, 34).

3. Şübhə və tərəddüd küfrü. Bu, peyğəmbərlərə yəqinliklə iman gətirməməyə deyilir. Buna yəqinliyin əksi olan zənn küfrü də deyilir. Uca Allah buyurur: **“O özünə zülm edərək bağına daxil olub dedi: “Bunun nə vaxtsa yox ola biləcəyini düşünmürəm. O Saatın gələcəyini də zənn etmirəm. Rəbbimin yanına qaytarılmalı olsam, sözsüz ki, bundan daha firavan bir həyat qismətim olacaq!”** Onunla söhbət edən yoldaşı isə dedi: **“Səni torpaqdan, sonra nütfədən yaratmış, daha sonra səni kişi qiyafəsinə salmış Rəbbinə küfrümü edirsən? Lakin Allah mənim Rəbbimdir və mən heç kəsi**

Rəbbimə şərik qoşmam!” (əl-Kəhf, 35-38).

= 61 =

4. Üz döndərmə küfrü. Burada dindən bütövlükdə üz döndərmək, yəni Peyğəmbərin r gətirdiyi vəhydən bilərəkdən və qəlbən üz çevirmək nəzərdə tutulur. Uca Allah buyurur: **“Kafirlər isə xəbərdar edildikləri şeylərdən üz döndərdilər”** (əl-Əhqaf surəsi, 3).

5. Nifaq küfrü. Burada etiqadi nifaq, yəni insanın imanı büruzə verib küfrü gizlətməsi nəzərdə tutulur. Uca Allah buyurur: **“Bu ona görədir ki, onlar iman gətirdikdən sonra kafir oldular. Sonra da onların qəlbinə möhür vuruldu. Artıq onlar anlamırlar“** (əl-Münafiqun, 3).

Nifaq da iki növdür:

1) Etiqadda nifaq. Bu böyük küfr sayılır və sahibini İslam ümmətindən çıxarır. Bunun da altı növü vardır: Peyğəmbəri r təkzib etmək, onun gətirdiyi bəzi şeyləri yalan saymaq, Peyğəmbərə r nifrət etmək, onun gətirdiyi şeylərə nifrət bəsləmək, Peyğəmbərin r dininin alçalmasına sevinmək, bir də Peyğəmbərin r dininin qələbə çalmasını istəməmək.

2) Əməldə nifaq. Bu kiçik küfrdür və sahibini islam ümmətindən çıxarmır. Lakin bu böyük bir günah və cinayətdir. Bu barədə Peyğəmbər r demişdir: “Dörd *xislət* vardır ki, bunlar kimdə olarsa, əsl münafiq sayılır və hər kimdə bunlardan biri olarsa, onu tərək edənə

qədər özündə münafıqlıq xisləti qalmış sayılar: ona əmanət verildiyi zaman xəyanət edər; danışdığı zaman yalan danışar; əhd bağladığı zaman *əhdini* pozar; mübahisə etdiyi zaman haqsızlıq edər.” Hədisi

Buxari və Muslim rəvayət etmişlər.1
Peyğəmbər r demişdir: “Münafiqin üç əlaməti var: danışanda yalan danışar, vəd verəndə vədinə xilaf çıxar və özünə əmanət verildiyi zaman xəyanət edər.” Hədisi Buxari rəvayət etmişdir.2

İkinci növ: Kiçik küfr. Bu növ küfr sahibini İslam ümmətindən çıxarmır və onu əbədi Cəhənnəmlikdə etmir, onu yalnız şiddətli bir əzaba düçar edir. Bu da nemətə qarşı olan küfrdür. Quran və hədislərdə

qeyd olunan və böyük küfrün dərəcəsinə çatmayan küfr ifadəsi bu növə aiddir. Buna aşağıdakıları dəlil göstərmək olar:

1 "Səhih əl-Buxari", 34; "Səhih Muslim", 58.

2 "Səhih əl-Buxari", 33.

= 62 =

Uca Allah buyurur: **“Allah təhlükəsizlik və əmin-amanlıq içində**

olan bir diyarı (Məkkəni) məsəl çəkir. Ona öz ruzisi hər yerdən

bol-bol gəlirdi. Lakin o *diyarın əhalisi* Allahın nemətlərinə nankorluq

etdi, Allah da onları etdikləri əməllərə görə aclıq və qorxu

libasına bürüdü“ (ən-Nəhl surəsi, 112).

Peyğəmbər r demişdir: “İnsanlarda iki xislət vardır ki, bunların onlarda olması küfrdür: əsil-nəcabətə tənə vurmaq və ölülərin üzərində vay-şivən salıb ağlamaq”. Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹

Həmçinin demişdir: “Məndən sonra bir-birinizin boynunu vuraraq kafir olmayın”. Hədisi Buxari və Muslim rəvayət etmişdir.²

Bütün bu sadalananlar kiçik küfrdür və sahibini İslam ümmətindən çıxarmır.

Uca Allah buyurur: **“Əgər möminlərdən iki dəstə bir-biri ilə vuruşsa, onları barışdırın. Əgər onlardan biri digərinə qarşı təcavüz**

etsə, təcavüzkar dəstə ilə, o, Allahın əmrini yerinə yetirməyə qayıdanadək,

vuruşun. Əgər o qayıtsa, hər iki
dəstəni ədalətlə barışdırın
və insafli olun. Sözsüz ki, Allah
insafliıları sevır. Möminlər,
həqiqətən
də qardaşdırlar. Elə isə
qardaşlarınızı barışdırın və
Allahdan
qorxun ki, sizə rəhm edilsin” (əl-
Hucurat, 9-10). Möminlərin bir-biri
ilə vuruşmalarına rəğmən Uca Allah
onları mömin adlandırmışdır.
O, həmçinin buyurur: “**Şübhəsiz ki,
Allah Özünə şərikin qoşulmasını
bağışlamaz, bundan başqa olan
günahları isə istədiyi kimsəyə
bağışlayar. Allaha şərikin qoşan kəs
iftira atmaqla böyük bir günah
etmiş olur**” (ən-Nisa, 48). Ayədən
açıq-aydın görünür ki, şirkdən başqa

bütün günahların əfv olunması Allahın istəyinə bağlıdır. Allah istəsə, ona həmin günaha görə əzab verər, istəsə də onu bağışlayar. Lakin şirki Allah əsla bağışlamır. Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən də, Allaha şərik qoşan kimsəyə, Allah Cənnəti haram etmiş və onun sığınacağı yer Oddur. Zalımlara kömək edən olmayacaqdır”** (əl-Maidə, 72).

1 "Səhih Muslim", 67.

2 "Səhih əl-Buxari", 121; "Səhih Muslim", 65.

= 63 =

V mövzu.

Qeybi və bununla bağlı məsələləri bilməyi iddia etmək.

Qeyb, keçmişdə, hazırda və gələcəkdə ağıllara və gözlərə gizli

qalan hər bir şeyə deyilir. Nöqsansız olan Allah bunu yalnız Özünə aid etmişdir. Uca Allah buyurur: **“De: “Allahdan başqa göylərdə və yerdə**

olanların heç biri qeybi bilməz” (ən-Nəml, 65). O, həmçinin buyurur: **“Allah qeybi və aşkarı Biləndir, Böyükdür, Ucadır”** (ər-Rəd, 9).

Demək, qeybi Allahdan savayı, nə göndərilmiş bir peyğəmbər, nə də yaxın olan bir mələk bilmir. O ki qalsın, onlardan qeyriləri!?

Uca Allah Nuh u barəsində demişdir: **“Mən sizə demirəm ki, Allahın xəzinələri mənim yanımdadır. Mən qeybi də bilmirəm”**

(Hud, 31). Hud barəsində isə buyurur: **“Hud dedi: “Bu haqda bilgi**

ancaq Allaha məxsusdur. Mən sizə yalnız mə_____nimlə göndərilənləri təbliğ edirəm” (əl-Əhqaf, 23). Uca Allah rəsulu Muhəmmədə r belə buyurur: **“De: –Mən sizə demirəm ki, Allahın xəzinələri mənim yanımdadır. Mən qeybi də bilmirəm”** (əl-Ənam, 50). Həmçinin Uca Allah buyurur: **“Allah Adəmə bütün şeylərin adlarını öyrətdi. Sonra onları mələklərə göstərib dedi: –Doğru danışanlarsınızsa, bunların adlarını Mənə deyin! Onlar dedilər: –Sən pak və müqəddəssən! Sənin bizə öyrətdiklərindən başqa bizdə heç bir bilik yoxdur! Həqiqətən, Sən Bilənsən, Müdriksən!”** (əl-Bəqərə, 31-32). Uca Allah bəzi

bəndələrinə vəhy vasitəsilə müəyyən qeybi məsələləri bildirir. O buyurur:

“O, qeybi Biləndir və Öz qeybini heç kəsə açmaz; razı qaldığı elçidən başqa. Həqiqətən, *Allah* onların önündə və arxasında gözətçilər qoyur ki, *hər kəs* onların, Rəbbinin göndərdiklərini necə təbliğ etdiyini bilsin. *Allah* onların nə etdiklərini nəzarəti altında saxlayır və hər şeyi ayrı-ayrılıqda hesaba alır” (əl-Cin, 26-28).

Allahın bildirdiyi qeybin bu növü bəzi insanların bilib, digərlərinin isə bilmədiyinə görə nisbi qeyb sayılır. Mütləq qeybə gəlincə isə, bunu Allahdan başqa heç kəs bilmir. Allah qeybi yalnız Özünə məxsus etdiyi halda, kim bunu bildiyini iddia edə bilər?!

= 64 =

Odur ki, hər bir müsəlman Allaha iftira yaxan, yalandan qeybi iddia edən yalançılarından uzaq durmağa çalışmalıdır. Bu cür sehrbaz, yalançı və münəccimlər həm özləri haqq yoldan azırırlar, həm də bir çox insanları azdırırlar.

Bu məqamda qeyb bildiyini iddia edənlərin, avam insanları çaşdıranların, onların əqidələrini və imanlarını korlayanların etdikləri əməllər barəsində söhbət açacağıq.

1. Sehr.

Lüğəti mənada sehr gizli qalan və səbəbi incə olan mənasındadır. İstilahi mənada isə sehr bədənlərə və qəblərə təsir edib, Allahın

izni ilə insanı xəstələndirən, öldürən, yaxud ərlə-arvadı bir-birindən ayıran cadulara, ovsunlara və düyünlərə deyilir. Sehr küfrdür və sehrbaz Əzəmətli Allaha qarşı küfr etmiş sayılır, Axirətdə isə onun heç bir payı olmur. Uca Allah buyurur: **“Onlar Suleymanın səltənətində şeytanların oxuduqlarının ardınca getdilər. Süleyman kafir olmadı. Lakin şeytanlar sehri və Babilə Harut və Marut adlı iki mələyə nazil olanı insanlara öyrədərək kafir oldular. Mələklər: “Biz ancaq bir sınağıq, sən gəl kafir olma!” – deməmiş onu heç kəsə öyrətmirdilər. Yəhudilər ərlə arvadı bir-birindən ayıracaq işləri onlardan öyrənirdilər. Lakin**

onlar Allahın izni olmadan heç
kəsə zərər verə bilməzlər. Onlar
özlərinə
zərər verən, faydası olmayan
şeyləri öyrənirdilər. Onlar
bilirdilər ki, onu əldə edən kimsə
üçün axirətdə heç bir pay yoxdur.
Nəfslərinin əvəzində satın aldıkları
şey necə də pisdir! Kaş *bunu*
biləydilər!

” (əl-Bəqərə, 102).

Düyünlərə üfürmək də sehr sayılır:

“De: –Sığınırım sübhün

Rəbbinə! Məxluqatının şərindən,

çökən zülmətin şərindən,

düyünlərə

üfürən *cadugər* qadınların

şərindən və həsəd apardığı zaman

paxılın şərindən!” (əl-Fələq, 1-5).

2. Münəccimlik.

Bu, göydə baş verən hadisələrin yerdə olacaq məsələlərlə əlaqələndirilməsinə deyilir. İbn Abbas Rəsulullahın r belə dediyini rəva

Quran və Sünnə işığında imanın əsasları **= 65 =**

yət etmişdir: “Ulduzlar barəsində elm alan sehrdən elm almış olar.

(Elmi) artdıqca (sehr) də artar.” Hədisi Əbu Davud rəvayət etmişdir.1

3. Quş uçurmaq və yerə xətt çəkmək.

Qətən ibn Qəbisə atasından rəvayət etmişdir ki, mən Peyğəmbərin r belə dediyini eşitmişəm: “Quş uçurmaq, onu uğursuzluq əlaməti saymaq və yerə xətt çəkmək sehrdəndir.”2 Quş uçurmaq dedikdə, onun adlarını, səslərini və uçuğu istiqamətlərini uğursuzluq

əlaməti saymaq, yerdə xətt çəkmək dedikdə isə, yerdə xətt çəkib və ya daş atıb onunla qeybi iddia etmək nəzərdə tutulur.

4. Kahinlik.

Bu da qeybi iddia etməyə deyilir. Bu əslində cinlərin mələklərdən bəzi xəbərləri oğurlayıb kahinin qulağına pıçıldaması ilə baş verir.

Əbu Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Kahinin yanına gəlib onun dediklərinə inanan kəs Muhəmmədə r nazil

olana qarşı küfr etmiş olur.” Hədisi Əbu Davud, Əhməd və Hakim rəvayət etmişlər.³

5. Əbcəd hərflərini yazmaqla olan sehr (Kabala).

Bu, hər hansı hərfə müəyyən miqdarda rəqəmlər qoyub onlara

əsaslanaraq insan, zaman və məkan adlarını tutuşdurmaqla bunun uğurlu və ya uğursuz olacağına dair hökm verməyə deyilir.

İbn Abbas N əlifba hərflərini yazan və ulduzlara baxıb qeybdən xəbər verən bir qövüm haqqında demişdir: "Bu əməlləri edənin Allah yanında bir payı olacağını güman etmirəm". Hədisi Abdurrəzzaq "əl-Müsənnəf" əsərində rəvayət etmişdir.⁴

1 "Sünən Əbu Davud", 3905.

2 "Sünən Əbu Davud", 3907; "Müsnəd Əhməd", 3/477.

3 "Sünən Əbu Davud", 3904; "Müsnəd Əhməd", 2/429; "Müstədrək əl-

Hakim", 1/50.

4 "əl-Müsənnəf", 11/26.

= 66 =

6. Ovuca və ya fincana nə isə oxumaq.

Bununla bəziləri gələcəkdə baş verəcək ölümü, həyatı, yoxsulluğu, var-dövləti, xəstəliyi, sağlamlığı və başqa bu kimi şeyləri bildiklərini iddia edirlər.

7. Ruhların çağırılması.

Bunu edənlər ruhları çağırmaqla onlardan ölümlər barəsindəki xəbərləri – onların nemət və ya əzab içində olub-olmadıqlarını soruşduqlarını iddia edirlər ki, bu da yalan və şeytani şarlatanlıqdan başqa bir şey deyildir. Bununla onlar insanların əqidəsini və əxlaqını korlamış və avam insanların başlarını tovlayıb mallarını haqsız olaraq yemiş olurlar.

8. Xurafata inanmaq.

Bu, quşun, ceyranın və ya digər heyvanın hər hansı bir istiqamətə getməsini uğurlu və ya uğursuzluq əlaməti saymağa deyilir.

Bu şeytanın vəsvəsələri və qorxutması ilə olan şirkdir. İmran ibn Husayn

t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Quş uçuran və bunu tələb edən, fala baxan və baxdıran, sehr edən və etdirən bizdən

deyil. Kim falçının yanına gəlib onun dediklərinə inanarsa, Muhəmmədə r nazil olana küfr etmiş olur.” Hədisi Bəzzar rəvayət etmişdir.¹

Allah istəyir ki, müsəlmanların işlərini yoluna qoyub onlara dinlərini öyrətsin ki, onlar şeytanın dostlarının və hiyləgərlərin

toruna düşməsinlər.

1 "Müsnəd əl-Bəzzar", 9/3578.

= 67 =

III fəsil

Ad və sifətlərin tövhidi

Bu fəsil müqəddimədən və üç mövzudan ibarətdir

Müqəddimə. Allahın ad və sifətlərinə iman gətirmək və bunların müsəlmana təsiri

I mövzu. Ad və sifətlər tövhidinin tərifi və dəlilləri

1. Tərifi

2. Onu isbat etməyin düzgün yolu

3. Bu qaydaların dəlilləri

II mövzu. Quran və Sünne işığında ad və sifətlərin isbatı üçün tətbiqi misallar

III mövzu. Ad və sifətlərlə bağlı qaydalar

= 68 =

= 69 =

III fəsil.

AD VƏ SİFƏTLƏRİN TÖVHİDİ

Müqəddimə.

Allahın ad və sifətlərinə iman gətirmək və bunların müsəlmanın davranışına təsiri.

Allahın ad və sifətlərinə iman gətirməyin müsəlmana və onun Rəbbinə etdiyi ibadətə çox böyük müsbət təsiri vardır.

Bu iman müsəlmanın qəlbində, Allaha təvəkkül edib, Ona güvənmək, yalnız Allahın razı qalacağı əməllər barəsində düşünərək bədən

üzvlərini, qəlbinin düşüncələrini və ürəyinin səsini qorumaq, Allah üçün sevmək, Onu eşitmək və görmək, habelə Allahdan diləmək və Onun barəsində gözəl zəndə olmaq kimi dərin mənalar buraxır. Bu mənalar insanlar arasında fərqli şəkildə həm zahiri, həm də batini ibadətlərin artmasına səbəb olur. Bu Allahın lütfüdür və O bu lütfünü istədiyinə verir. Misal üçün, Allahın “əl-Ğaffər”, yəni bağışlayan adının insanın Onu sevməsinə və Onun mərhəmətindən ümidini üzməməsinə böyük təsiri vardır. Onun “Şədidul-iqab”, yəni şiddətli əzab verən adının da insanın Allahdan qorxub ona qarşı günah işlətməyə cürət

etməsinə böyük təsiri vardır. Bu minvalla hər bir ad və sifətin mənalarının müvafiq olaraq insanın davranışına, onun Allahın qanunlarına riayət etməsinə və Onu sevməsinə bilavasitə müsbət təsiri vardır. Allah sevgisi də müsəlmanın dünya və axirət səadətinə nail olmasına və böyük bir xeyrə çatmasına gətirib çıxarır. Həmçinin, Allah sevgisi qulun öz Rəbbinə mükəmməl şəkildə ibadət etməsi üçün ən böyük yardımdır və o hər bir xeyir qapısının açarıdır. Belə ki, zahiri əməllər, qəlbə olan Allah sevgisinə uyğun olaraq insanın nəfsinə ya yüngül, ya da ağır gəlir.

Müsəlmanın hər hansı əməli mükəmməl və Allahın istədiyi formada etməsi üçün ilk öncə Onu qəlbində sevməsi gərəkdir. Allahı sevmək üçün isə Onun ad və sifətlərini yaxşıca bilmək lazımdır. Məhz buna görə də Allaha ən çox ibadət edən insanlar, Onu ən çox sevib və ən yaxşı tanıyan peyğəmbərlər olmuşdur.

= 71 =

1 mövzu.

Ad və sifətlər tövhidinin tərifi və dəlilləri.

1. Tərifi.

Ad və sifətlər tövhidi – Allah və Onun elçisinin Allaha aid isbat etdiyi bütün ad və sifətləri isbat etmək, inkar etdiklərini isə inkar

etmək, onların düzgün mənalarını, nəyə dəlalət etdiklərini, məxluqata göstərdiyi təsirini və tələblərini təsdiq etməkdir.

2. Onu isbat etməyin yolu.

Ad və sifətlər tövhidi məsələsində düzgün mövqe onların hamısına kamil şəkildə iman gətirib, Allah və Onun rəsulunun r Allaha aid isbat etdiyi bütün ad və sifətləri təhrif və inkar etmədən, keyfiyyət vermədən və heç nəyə bənzətmədən əzmlə təsdiqləməyə deyilir.

Təhrif: bir şeyin mənasının dəyişdirilməsinə deyilir. Bu da iki qismə bölünür:

1) Ləfzi təhrif. Bu, kəlməyə bir və ya daha artıq hərif əlavə etmək, yaxud ondan bir və ya daha çox hərif əksiltmək, ya da sözün

hərəkəsini dəyişməyə deyilir. Buna
misal olaraq Uca Allahın:

“Mərhəmətli

Allah Ərşə ucaldı” (Ta Ha, 5)

ayəsindəki *“istəva”*, yəni ucaldı
sözünün *“istəvlə”*, yəni hökmü altına
aldı mənasına dəyişdirilməsini
göstərmək olar. “Nuniyyə”

qəsidəsinin müəllifi demişdir:

*Yəhudilərin “nun”u¹, cəhmilərin də
“ləm”i²,*

*Ərşin Rəbbinin ayəsində, artıq olan
şeylərdi.*

1 Yəhudilərə Allahdan bağışlanma
diləmələri əmr olunduğu zaman onlar
Allahın buyurduğu, “bizi bağışla”
mənasında olan “hittə” sözündəki “tə”
hərfini

“nun” hərfi ilə əvəz edərək “hintə” –
yəni “buğda” demişlər. Bu xüsusda
Uca Allah

Qurani Kərimdə buyurur: “O zaman Biz dedik: “Bu kəndə daxil olun və orada istədiyiniz yerlərdə, rahatlıqla yeyin için. Qapıdan səcdə edərək daxil olun və: “Bizi bağışla!”– deyin ki, sizin günahlarınızı bağışlayaq”. Biz yaxşı işlər görənlərə *mükafatlarını* artırırıq. Zülm edənlər özlərinə deyilən sözü başqası ilə dəyişdilər. Biz də zülm edənlərə etdikləri günaha görə göydən əzab göndərdik” (əl-Bəqərə, 58-59).

2 Cəhmilər Uca Allahın “**Mərhəmətli Allah Ərşə ucaldı**” (Ta Ha, 5) ayəsindəki “*istəva*” yeni ucaldı sözüne “*ləm*” hərfini artıraraq “*istəvlə*”, yeni hökmü altına

aldı demişlər.

= 72 =

2) Mənəvi təhrif. Bu, bir sözün mənasını Allah və Onun rəsulunun buyurduğu mənadan qeyrisinə dəyişməyə deyilir. Buna misal “əl” sözünü qüvvət və nemət mənasına dəyişənləri göstərmək olar. Bu cür açıqlamalar batil olub, nə şəriət, nə də dil baxımından heç bir əsasa söykənmir.

İnkâr. Bu, Allahın sifətlərini inkar etməyə deyilir. Necə ki, bəziləri Allahın heç bir sifətlər vəsf olunmadığını iddia edirlər. Təhriflə inkar arasındakı fərq ondan ibarətdir ki, təhrif dəlillərdə göstərilən düzgün mənanı inkar edib onu başqa bir səhv mənə

ilə əvəz etməyə, inkar isə bir sözün düzgün mənasını başqası ilə əvəz etmədən ümumiyyətlə inkar etməyə deyilir.

Keyfiyyət vermək. Bir sifətin keyfiyyətini və onun hansı formada olduğunu təyin etməyə deyilir. Bəzi yolunu azmışlar Allahın sifətlərinə keyfiyyət verərək, məsələn: “Allahın əli belədir, ucalmağı bu şəkildədir” – deyirlər. Bütün bunlar batildir, çünki Allahın sifətlərinin necəliyini Ondən savayı heç kəs bilmir. Məxluqlara gəlincə onlar bunu dərk etmək iqtidarında deyillər.

Bənzətmək. Bu, Allahın sifətlərini yaradılmışların sifətlərinə oxşatmağa deyilir. Məsələn: bəziləri iddia edirlər ki, Allah bizim kimi eşidir, yaxud Onun Üzü insanın üzü kimidir. Allah bu çür oxşatmalardan

pakdır, uzaqdır.

Ümumiyyətlə, ad və sifətlər məsələsində haqq yolunu tutmaq üçün insan üç qaydaya diqqət yetirməlidir. Bunlara riayət edən kəs bu mövzuda azmaqdan salamat qalar:

Birinci qayda. Allahın sifətlərindən hər hansı birisinin məxluqatın sifətinə oxşatmaqdan çəkinmək.

İkinci qayda. Allah və Onun rəsulunun r Allaha aid isbat etdikləri

bütün ad və sifətlərinə Allahın böyüklüyünə və əzəmətinə layiq olan bir şəkildə iman gətirmək.

Üçüncü qayda. Allahın sifətlərini dərk etməyə cəhd göstərməmək.

Çünki yaradılmışların bunu dərk etməsi qeyri-mümkündür.

= 73 =

Bu üç qaydaya riayət edən kəs alimlərin buyurduqları şəkildə ad və sifətlərə iman gətirmiş olar.

3. Bu qaydaların dəlilləri.

Allahın kitabında bu qaydaların düzgünlüyünü təsdiqləyən kifayət qədər dəlillər vardır:

Birinci qaydaya dəlillər.

Allahı məxluqlara bənzətməkdən həzər etmək. Uca Allah buyurur:

“Onun heç bir bənzəri yoxdur. O, Eşidəndir, Görəndir” (əşŞura, 11).

Ayə, həm Yaradanla məxluqları istənilən şəkildə bir-birinə oxşatmaqdan çəkinməyi, həm də Allahın eşitmək və görmək sifətini

isbat edir. Bu iki məsələnin ardıcıl qeyd olunması onu göstərir ki, məxluqatın əksəriyyətinin eşitmə və görmə sifətlərinə malik olmalarına baxmayaraq Allahın eşitmə və görmə sifətləri onların eyni adlı sifətlərinə əsla bənzəmir. Eşitmə və görmə sifətləri barəsində deyilənlər digər sifətlərə də şamil olunur. Uca Allah buyurur: **“Əri barəsində səninlə mübahisə edən və Allaha şikayət edən qadının sözünü Allah eşitdi. Allah sizin söhbətinizi eşidir. Həqiqətən, Allah Eşidəndir, Görəndir”** (Mücadələ, 1). İbn Kəsir bu ayənin təfsirində bu hədisi qeyd etmişdir: Buxari tövhid kitabında, İmam Əhməd isə Müsnəd əsərində Aişənin O belə dediyini rəvayət etmişlər: “Hər bir şeyi

eşidən Allaha həmd olsun! Əri
barəsində mübahisə edən qadın
gəlib

Peyğəmbərə r şikayət edərkən mən
evin digər tərəfində olduğum

üçün heç nə eşitmirdim. Amma Uca

Allah : **“Əri barəsində səninlə**

mübahisə edən və Allaha şikayət

edən qadının sözünü Allah eşitdi”

ayəsini nazil etdi.”¹

Həmçinin dəlil olaraq aşağıdakı ayəni

göstərmək olar: **“Heç**

kəsi Allaha oxşatmayın” (ən-Nəhl,

74).

¹ "Təfsir İbn Kəsir", 8/60.

= 74 =

Təbəri bu ayənin təfsirində demişdir:

“Yəni Allahı heç kimə və

heç nəyə bənzətməyin, Onun tayı-

bərabəri yoxdur.”¹

Uca Allah buyurur: **“Heç Ona oxşarını tanıyırsanmı?!”** (Məryəm, 65). İbn Abbas N bu ayənin təfsirində demişdir: “Yəni Rəbbimizin oxşarını və ya bənzərini tanıyırsanmı?!”

Bu qaydaya digər bir dəlil Uca Allahın bu ayəsidir: **“Onun bənzəri də yoxdur”** (əl-İxlas, 4). Təbəri demişdir: “Yəni onun oxşarı və Onun mislində heç bir şey yoxdur”.

İkinci qaydaya dəlillər.

Yəni Allahın Quran və Sünnədə varid olan bütün ad və sifətlərinə iman gətirmək. Uca Allah buyurur: **“Allah, Ondan başqa *ibadətə layiq olan* məbud yoxdur, *əbədi* Yaşayandır, *bütün yaratdıqlarının* Qəyyumudur. Onu nə mürgü, nə də yuxu tutar. Göylərdə və**

yardə nə varsa, Ona məxsusdur. Onun izni olmadan Onun yanında kim havadarlıq edə bilər? O, *məxluqatın* gələcəyini və keçmişini bilir.

Onlar Onun elmindən, Onun istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər. Onun Kürsüsü göyləri və yeri əhatə edir. Bunları qoruyub saxlamaq Ona ağır gəlir. O, Ucadır, Uludur” (əl-Bəqərə,

255). Həmçinin buyurur: “Əvvəl də, Axır da, Zahir də, Batin də Odur. O, hər şeyi bilir” (əl-Hədid,

3). Həmçinin buyurur: “O, Özündən başqa heç bir məbud olmayan, qeybi və aşkarı Bilən Allahdır.

O Mərhəmətlidir, Rəhmlidir. O, Özündən başqa heç bir məbud

olmayan, Hökmran, Müqəddəs, Pak, *haqqı* təsdiq edən, *hər şeyi* müşahidə edən, Qüdrətli, Qadir, Məğrur Allahdır. Allah onların Ona şəriklər qoşduqlarından ucaadır. O, Xaliq, yoxdan Yaradan, Surətverən Allahdır. Ən gözəl adlar yalnız Ona məxsusdur. Göylərdə və yerdə olanların hamısı Onun şərinə təriflər deyir. O, Qüdrətlidir, Müdrikdir" (əl-Həşr, 22-24). Sünnədən isə buna dəlil olaraq Muslimin "Səhih" əsərində Əbu Hureyradan t rəvayət etdiyi hədisi göstərmək olar. Əbu Hureyra t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r birimiz yatağına uzandıqda belə deməyi bu-
1 "Təfsir ət-Təbəri", 7/621.

= 75 =

yurardı: “Allahım! *Yeddi qat* səmanın Rəbbi, yerin Rəbbi, böyük Ərşin Rəbbi, bizim Rəbbimiz və hər şeyin Rəbbi! Toxumu və çəyirdəyi cücərdib çatladan, Tövrati, İncili və Furqanı nazil edən! Kəkilindən tutduğun (idarə etdiyin) hər bir heyvanın şərindən Sənə sığınırım. Allahım! Sən Əvvəlsən, Səndən əvvəl heç nə yoxdur. Sən Axırsan, Səndən sonra heç nə yoxdur. Sən Zahirсэн, Səndən üstə heç nə yoxdur. Sən Batinsən, Səndən batində heç nə yoxdur, Borcumuzu ödə, bizi yoxsulluqdan qurtar.” 1 Bu mövzuya dair dəlillər o qədər çoxdur ki, onları saymaq mümkün deyildir.

Üçüncü qaydaya dəlillər.

Bu, Uca Allahın sifətlərinin keyfiyyətini dərk etməyə cəhd göstərməməkdir

ki, bu barədə də Uca Allah buyurur:

“Allah onların gələcəyini də, keçmişini də bilir. Onların elmi isə Onu ehtiva edə bilməz!”

(Taha, 110). Bəzi alimlər bu ayənin təfsiri barəsində demişlər:

“İnsan şüuru səmaların və yerin Rəbbi olan Allahı dərk edə bilməz.

Dərk edə bilmirsə, deməli ona keyfiyyət də verə bilməz.”

Bu qaydanı sübuta yetirən digər bir dəlil də Uca Allahın bu

ayəsidir: **“Gözlər Onu dərk etmir. O isə gözləri dərk edir”** (əl-Ənam,

103). Elm əhlindən bəziləri bu ayədən söhbət açarkən demişlər: “Bu da

Allahın kamil əzəmətə malik olduğunu və hər şeydən böyük olduğunu göstərir. Çünki Allah kamil əzəmətə malik olduğu üçün dərk olunmazdır. Belə ki, bir şeyi dərk etmək görməkdən artıq bir şey sayılır. Allah isə yalnız axirətdə görünə bilər, lakin dərk oluna bilməz". Hər bir şüurlu insan bilməlidir ki, onun eşitməyinin və görməyinin bir həddi olduğu kimi, ağlının da bir həddi vardır ki, o bunu aşma bilməz. Allahın sifətlərinin keyfiyyəti barəsində düşünmək kimi ağlla dərk olunmaz bir şeyi dərk etməyə çalışan kəs divarın dalındakı şeyi görməyə, uzaq yerlərdəki səsləri eşitməyə çalışan kimsəyə bənzəyir.

1 "Səhih Muslim", 2713.

= 76 =

II mövzu.

Quran və Sünnə işığında ad və sifətlərin isbatı üçün tətbiqi misallar.

Quran və Sünnədə Allahın ad və sifətlərinin isbatına dair bir çox məqamlarda müxtəlif tərzdə çoxlu dəlillər vardır. Kitab və Sünnə ilə sabit olmuş Allahın ad və sifətləri çoxlu saydadır. Bu ad və sifətlər barəsində çoxlu sayda kitablar yazılmışdır. Həmin ad və sifətlərdən bəzilərini qeyd etmək istəyirik.

Allahın adlarından bəziləri.

əl-Həyy (əbədi Yaşayan) və əl-Qəyyum.

Quran və Sünnədə buna dair çoxlu dəlillər vardır. Uca Allah buyurur: **“Allah, Ondan başqa ibadətə layiq olan məbud yoxdur,**

əbədi **Yaşayandır,** **bütün**
yaratdıqlarının Qəyyumudur” (əl-
Bəqərə,
255). Sünnədən dəlilə gəlincə, Ənəs
ibn Malik t rəvayət etmişdir ki,
bir dəfə Peyğəmbərlə r birlikdə bir
yerdə idik. Aramızda olan bir kişi
namaz qılırdı. O ruku etdi, sonra
səcdə etdi, sonra təşəhhüd oxudu,
sonra da dua edib dedi: “Allahım
Sənə yalvarıram! Həmd Sənədir.
Səndən başqa məbud yoxdur. Ey
göyləri və yeri Yaradan! Ey əzəmət
və ehtiram sahibi! Ey Yaşayan, ey
Qəyyum!” Bu zaman Peyğəmbər r
buyurdu: “O Allahın ən əzəmətli adı
vasitəsilə Ona dua etdi, elə bir
adla ki, onunla dua edib istəyənin,
istəyini Allah verər.”¹
əl-Həmid (Tərifəlayiq).

Uca Allah buyurur: **“Bilin ki, Allah Zəngindir, Tərifəlayiqdir”**

(əl-Bəqərə, 267).

Kəb ibn Ucranın t təşəhhüd barədə rəvayət etdiyi hədisdə deyilir

ki, Peyğəmbər r onlara təşəhhüdü öyrədərək belə demələrini

buyurmuşdur: “Allahım, İbrahimə və Onun ailəsinə xeyir-dua verdi-

1 "Müstədrək əl-Hakim", 1856.

= 77 =

yin kimi, Muhəmmədə və onun ailəsinə də xeyir-dua ver; şübhəsiz ki,

Sən Tərifəlayiqsən, şan-şöhrətlisən.”¹

ər-Rəhman və ər-Rəhim
(Mərhəmətli və Rəhmli).

Uca Allah buyurur: **“Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha,**

Mərhəmətli və Rəhmliyə” (əl-Fatihə, 2-3).

Sünnədən dəlil isə Peyğəmbərin r Hudeybiyyə sülhü günü müşriklərlə sülh sazişi bağlayarkən sazişin əvvəlinə "Bismilləhir-Rəhmanir-Rəhim" sözlərini yazmağı əmr etməsidir.²

əl-Həlim.

Uca Allah buyurur: **“O, Həlimdir, Bağışlayandır”** (əl-Fatir, 41).

İbn Abbas N rəvayət edir ki, Peyğəmbər r çətinliyə düşəndə belə dua edərdi: “Allahdan başqa ibadət haqqına malik məbud yoxdur, O, Əzəmətlidir, Həlimdir.”³

Allahın sifətlərindən bəziləri.

Qüdrət.

Bu, Allahın zati sifətidir və buna Quran və sünnədə dəlillər vardır.

Zat sözünün mənası isə sifətin Allahdan ayrılmaz bir sifət olması deməkdir. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, Allah hər şeyə qadirdir”**

(əl-Bəqərə, 20).

Osman ibn Əbul-Asdan t rəvayət olunur ki, bir dəfə o, İslamı qəbul edəndən bəri bədənində hiss etdiyi bir ağrıdan Peyğəmbərə r şikayət etdi. Peyğəmbər r dedi: “Əlini bədəninin ağrıyan yerinə qoyub üç dəfə: “Bismilləh!”– de və yeddi dəfə də: “Hiss etdiyim və həzər etdiyim

ağrının şərindən Allahın İzzət və Qüdrətinə sığınırım”– de.”⁴

1 "Səhih əl-Buxari", 3370; "Səhih Muslim", 406.

2 "Səhih əl-Buxari", 2731.

3 "Səhih əl-Buxari", 6345; "Səhih Muslim", 2730.

4 "Səhih Muslim", 2202.

= 78 =

əl-Həyat.

Bu da Allahın zati sifətlərindən biridir.

Əl-Həyat sifəti Onun əl-

Həyy adından qaynaqlanır. Bu barədə dəlilləri qeyd etmişik.

əl-Elm.

Bu sifət də Allahın zati sifətlərindəndir. Buna Quran və Sünnədən

bir sıra dəlilləri göstərə bilərik.

Uca Allah buyurur: **“Onlar Onun elmindən, Onun istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər”** (əl-Bəqərə, 255).

Cabir ibn Abdullah N rəvayət edir ki, Peyğəmbər r onlara

istixarə duasını öyrədər və bu duada belə demələrini buyurardı:

“Allahım, Səndən Öz elminlə mənə kömək etməyi və Öz qüdrətinlə mənə qüdrət verməyi diləyirəm.”¹

İradə.

Bu, Allahın Quran və Sünnədə sabit olan fəli sifətlərindəndir.

Fəli sifətlər Allahın istəyinə və qüdrətinə bağlıdır, istəsə onları edər, istəməsə etməz. Uca Allah buyurur:

“Allah kimi doğru yola yönəltmək istəsə, onun köksünü İslam üçün açar, kimi azdırmaq istəsə, onun köksünü, sanki o, göyə çıxırmış kimi daraldar və sıxıntılı edər” (əl-Ənam, 125).

Sünnədən olan dəlildə isə Abdullah ibn Ömər N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allah bir xalqa əzab göndərdikdə

həmin əzab onların arasında olan
kimsələri də bürüyər, sonra isə
həmin adamlar əməllərinə görə həşr
olunurlar.”²

Ucalıq.

Bu da Allahın Quran və Sünnədə
sabit olan zəti sifətlərindəndir.

Uca Allah buyurur: **“Ən Uca
Rəbbinin adına təriflər de!”** (əl-

1 "Səhih əl-Buxari", 6382.

2 "Səhih Muslim", 9287.

= 79 =

Əla, 1). Uca Allah buyurur: **“Onlar
özlərinin fəvqündə olan**

Rəbbindən

qorxur” (ən-Nəhl, 50). Sünnədən
dəlil isə əvvəldə qeyd etdiyimiz

Əbu Hureyranın t yuxudan öncə
edilən dua barəsində rəvayət etdiyi

hədisidir. Hədisdə deyilir: “Allahım Sən Əvvəlsən, Səndən əvvəl heç nə yoxdur. Sən Axırsan, Səndən sonra heç nə yoxdur. Sən Zahirəsən, Səndən üstə heç nə yoxdur. Sən Batinsən, Səndən iç üzdə heç nə yoxdur.”¹

Yüksəlmək.

Bu da Allahın Quran və Sünnədə sabit olan fəli sifətlərindəndir.

Uca Allah buyurur: **“Mərhəmətli Allah Ərşə ucaldı”** (Ta ha, 5).

Qətaadə ibn Nomən t rəvayət etmişdir ki, mən Peyğəmbərin r

belə dediyini eşitdim: “Allah məxluqatı yaratdıqdan sonra Ərşə yüksəldi.”

2

Ərəb dilində *“istiva”* sözü ucalmaq, yüksəlmək, qərar tutmaq,

yuxarı qalxmaq mənalərini verir. Uca Allahın Öz Ərşi üzərinə yüksəlməsi isə Özünə layiq şəkildə bir yüksəlmədir.

əl-Kəlam.

əl-Kəlam sifəti növ baxımından Allahın zati sifəti, fərdi kəlamlara nisbətdə isə fəli sifətidir. Belə ki, O istədiyi vaxt istədiyi şəkildə, eşidilən bir tərzdə danışır. Quran və Sünnədə Allahın Kəlam sifətinə bir çox dəlillər vardır. Uca Allah buyurur: **“Və Allah Musa ilə sözlə (vasitəsiz) danışdı”** (ən-Nisa, 164). O həmçinin buyurur: **“Musa təyin etdiyimiz vaxtda gəldikdə Rəbbi onunla danışdı. Musa dedi: “Ey Rəbbim! Özünü mənə göstər, Sənə baxım”** (əl-Əraf, 143). Əbu Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Adəmlə Musa mübahisə etdilər. Musa dedi: “Ey Adəm, sən bizim atamızsan, bizi *Cənnətdən* məhrum etdin və bizi Cənnətdən çıxart-
1 "Səhih Muslim", 2713.
2 əz-Zəhəbi, "əl-Ülurv", 119; əl-Həllal, "Kitab əs-Sünnə", 119.

= 80 =

dın.” Adəm də dedi: “Ey Musa, Allah səninlə birbaşa danışmaqla və Tövrəti Əli ilə yazmaqla Səni seçdi”.1
Üz.

Bu da Uca Allahın Quran və Sünnədə sabit olan zəti, həm də xəbər şəklində varid olmuş sifətlərindəndir. Uca Allah buyurur: **“Siz onu ancaq Allahın Üzünü dilədiyinizə görə sərf edirsiniz”** (əl-Bəqərə, 272).

Həmçinin buyurur: **“Ancaq Rəbbinin
əzəmətli və kəramətli
Üzü əbədidir”** (ər-Rəhman, 27).
Cabir ibn Abdullah N demişdir: “Uca
Allahın: **“De: “Allah
başınızın üstündən sizə əzab
göndərməyə qadirdir...”** (əl-Ənam,
65)
ayəsi nazil olduqda, Peyğəmbər r
buyurdu: *“Allahım! Sənin Üzünə
sığınırım!”* Allah buyurdu: **“... və ya
ayaqlarınızın altından...”**
Peyğəmbər
r dedi: *“Allahım! Sənin Üzünə
sığınırım!”* Allah buyurdu:
**“... ya da sizi qarışıqlığa salıb
dəstə-dəstə etməyə və birinizə
digərinin gücünü daddırmağa
qadirdir.”** Peyğəmbər r dedi: “Bu bir
az yüngüldür.”²
İki Əl.

Bu da Allahın Quran və Sünndə sabit olan zati, həm də xəbər şəklində varid olmuş sifətlərindəndir. Uca Allah buyurur: **“Əksinə, Onun hər iki Əli açıqdır və O, Öz lütfündən istədiyi kimi sərf edir”** (əl-Maidə, 64).

Həmçinin buyurur: **“Allah dedi: “Ey İblis! Sənə Mənim iki əlimlə yaratdığımı səcdə etməyə mane olan nə idi?”** (Sad, 75).

Muslim, Əbu Musa əl-Əşaridən t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allah gecə Əlini uzadır ki, gündüz vaxtı günah edən kimsələrin tövbələrini qəbul etsin, gündüz də Əlini uzadır ki, gecə vaxtı günah edən kimsələrin tövbələrini qəbul etsin. Bu, günəş batdığı yerdən çıxanadək beləcə davam edəcək.”³

- 1 "Səhih əl-Buxari", 6614; "Səhih Muslim", 2652.
- 2 "Səhih əl-Buxari", 4628.
- 3 "Səhih Muslim", 2759.

= 81 =
İki göz.

Bu da Allahın Quran və sünnədə sabit olan zətı, həm də xəbər şəklində varid olmuş sifətlərindəndir. Uca Allah buyurur: **“Gözümün önündə boya-başa çatdırılan deyə”** (Ta ha, 39).

Həmçinin buyurur: **“Gözlərimizin önündə və vəhyimiz üzrə gəmini düzəlt”** (Hud, 37).

Buxari və Muslim, Abdullah ibn Ömərdən N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: **“Şübhəsiz ki, Allah sizdən gizli**

deyildir, O, təkgöz deyil, –
Peyğəmbər r bunu deyib əli ilə
gözünə
işarə etdi – Məsih Dəccalın isə sağ
gözü kordur, onun gözü domba
üzüm dənəsinə oxşayır.”¹

Ayaq.

Bu da Allahın səhih hədislərdə sabit
olan zati sifətidir. Əbu Hureyradan
t Cənnətlə Cəhənnəmin höcətləşməsi
ilə bağlı nəql olunan
hədisdə deyilir: “Cəhənnəm ancaq o
zaman dolacaq ki, Allah Öz
Ayağını Cəhənnəmə qoyacaq və o:
“Yeter, yeter!” – deyəcək. Onda o
artıq dolacaq və *içindəkiləri*
qaplayacaq”² Buxari və Muslimdə
rəvayət
olunan bəzi hədislərdə: “O ayağını
onun üstünə qoyacaq” – deyilir.³

Allahın Quran və Sünndə varid olan ad və sifətləri çoxdur.

Sadalanalar isə sadəcə bir misaldır.

Hər bir müsəlmana vacibdir ki, Allahın ad və sifətlərini Allah Öz kitabında isbat etdiyi kimi Onun Böyüklüyünü və Kamilliyini layiq bir şəkildə isbat etsin. Belə ki, O, Özünü məxluqatdan daha yaxşı tanıyır. Həmçinin gerek bu isbat Peyğəmbərin r sünnesində varid olduğu kimi olsun.

Çünki Peyğəmbər r öz Rəbbini digər məxluqlardan daha yaxşı tanıyır, daha yaxşı nəsihət edir, daha səlis danışır, daha yaxşı bəyan edir, Allahdan ən çox qorxan da məhz odur. Odur ki, müsəlman bu sifətləri inkar etməkdən və onları məxluqlara oxşatmaqdan çəkinməlidir. Uca Allah buyurur:

“Onun heç bir bənzəri yoxdur. O, Eşidəndir, Görəndir” (əş-Şura, 11).

1 "Səhih əl-Buxari", 7407; "Səhih Muslim", 2933.

2 "Səhih əl-Buxari", 4850; "Səhih Muslim", 2846.

3 "Səhih əl-Buxari", 4848, 4849; "Səhih Muslim", 2848.

= 82 =

III mövzu.

Ad və sifətlərlə bağlı qaydalar.

Birinci qayda. Allahın zati barəsində deyilənlər, Onun sifətləri

barəsində də deyilməlidir.

Bu o deməkdir ki, Uca Allahın nə zatında, nə sifətlərində, nə də fəallərində tayı-bərabəri yoxdur. Əgər Allahın, məxluqların zatına bənzəməyən

həqiqi bir zətı varsa, deməli Quran və
sünnədə varid olan
sifətlər barəsində də eyni fikirlər
bildirilməlidir. Belə ki, Allahın sifətləri
də həqiqi sifətlər olub, digər sifətlərə
bənzəmir. Odur ki, Allahın zətı
barəsində deyilənlər, Onun sifətləri
barəsində də deyilməlidir. Bu gözəl
qayda vasitəsilə Allahın zətini isbat
edib, Onun sifətlərini inkar edənlərlə
münaqişə edilə bilər. Bütün İslam
ümmeəti yekdilliklə Allahın zətini
təsdiq etməkdədir.

Əgər biri desə ki, “Allahın bu
sifətlərini təsdiq edə bilmərəm,
çünki bu zaman Onu məxluqata
oxşatmış olaram”, ona demək
lazımdır
ki, “Sən həm Allahın, həm də
məxluqların həqiqi zata malik
olduqlarını

təsdiq edirsən. Sənin dediyinlə
götürsək, məgər bu bənzətmə
deyilmi?" Və əgər: "Mən yalnız
Allahın başqa zatlara bənzəməyən
zətinin olduğunu təsdiq edirəm"—
desə, demək lazımdır ki, "Bu
sifətlərə də aiddir, Onun zəti
həqiqətən məxluqatın zətinə
bənzəmədiyi
kimi, sifətləri də məxluqatın sifətlərinə
bənzəmir." Birdən desə
ki, "Mən keyfiyyətini dərk edə
bilmədiyim bir sifəti nə cür isbat edə
bilərəm", soruşmaq lazımdır ki, "Bəs
nə üçün sən keyfiyyətini bilmədiyən
bir zəti isbat edirsən?"

**İkinci qayda. Bəzi sifətlər
barəsində nə deyilirsə, digər
sifətlər
barəsində də o deyilməlidir.**

Yəni isbat və ya inkar etmə baxımından bəzi sifətlər barəsində nə deyilirsə, digər sifətlər barəsində də o deyilməlidir. Bu qayda vasitəsilə bəzi sifətləri təsdiq edib digərlərini inkar edənlərlə münaqişə etmək olar. Əgər bir kimsə Həyat, Elm, Qüdrət, Eşitmək, Görmək və başqa bu kimi sifətləri təsdiq edib bütün bunları olduğu kimi qəbul

= 83 =

edib, sonra da Məhəbbət, Razılıq, Qəzəb və başqa bu kimi sifətləri qəbul etməyib bunu məcaz adlandırırsa, ona belə deyilər: “Sənin həqiqi olaraq təsdiq etdiyin sifətlərlə digərləri arasında heç bir fərq yoxdur. Sifətlərin

bəziləri barəsində nə deyilirsə, digərləri barəsində də o deyilməlidir. Allah üçün təsdiq etdiyin həyat, elm, qüdrət, eşitmə və görmə sifətlərini məxluqlar üçün təsdiq etdiyin həyat, elm, qüdrət, eşitmə və görmə sifətlərinə bənzətməməyi isbat edirsənsə, gərək eyni qaydada Onun Qəzəb, Razılıq və Məhəbbət kimi sifətlərini də isbat edəsən. Onları məxluqatın sifətlərinə oxşatmadığın kimi, bunları da oxşatmayasan. Əks təqdirdə, sənin yürütdüyün bu fikir ziddiyyət təşkil edəcək.

Üçüncü qayda. Allahın ad və sifətləri barədə (dəlil-sübutsuz) müzakirə edilməməlidir.

Allahın ad və sifətlərində *heç bir dəlil olmadığı təqdirdə* susmaq

gərəkdir. Bu halda ağıla istinad etmək yolverilməzdir. Ona görə də bu məsələdə Quran və Sünnədə deyilənlərlə kifayətlənib, ayə və hədislərə nə isə artırmaq və nəşə əskiltmək olmaz. Belə ki, Allahın ad və sifətlərini ağıla dərk etmək qeyri mümkün olduğu üçün, dəlillərdə varid olanlarla kifayətlənmək gərəkdir. Uca Allah buyurur:

“Haqqında məlumatın olmadığı bir işin dalınca getmə. Çünki qulaq, göz və ürək – bunların hamısı *sahibinin əməlləri* barəsində sorğu-sual olunacaqdır”
(əl-İsra, 36).

Məşhur İslam alimlərinin də mövqeyi belə olmuşdur. İmam Əhməd

demişdir: “Allahı Özünün və Rəsulunun vəsf etdiyi sifətlərdən başqa sifətlərlə vəsf etmək olmaz. Bu məsələdə Quran və sünnədən kənara çıxmaq olmaz.” Bəzi alimlər bildirmişlər ki, hər hansı bir şeyin vəsf olunması üçün üç yol vardır: Ya həmin şeyi görməklə, ya onun bənzərini görməklə, yaxud da onu tanıyan bir kəsin onu vəsf etməsilə.

Bizim, Allahın ad və sifətləri barəsindəki bilgilərimiz üçüncü növ, yəni Onu tanıyan bir kəsin Onu vəsf etməsi vasitəsilə olmuşdur. Qətiyyətlə deyə bilərik ki, Allahı Onun Özündən, sonra da Onun vəhy etdiyi rəsullarından yaxşı tanıyan ola bilməz. Biz də ad və sifətlər məsələsində

vəhyə tabe olaraq bu dünyada Allahı görməsək də Onun ad və sifətlərini təsdiq etməliyik və bilməliyik ki, O, məxluqata bənzəmir və Onun özünəməxsus ad və sifətləri vardır.

= 84 =

Dördüncü qayda. Allahın bütün adları ən gözəldir.

Allahın bütün adları ən gözəldir. Bu barədə Uca Allah buyurur:

“Ən gözəl adlar Allahındır” (əl-Əraf, 180).

Bundan aydın olur ki, ən yaxşı və ən şərəfli adlar Allaha məxsusdur.

O, hər mənada bütün nöqsanlardan uzaq olan kamillik sifətlərinə malikdir.

Misal olaraq əl-Həyyu (Yaşayan) adına nəzər salaq. Burada,

Əbədi və əzəli olan kamil bir həyat, nə əvvəli, nə də sonu olan bir həyat nəzərdə tutulur. Əbədi Yaşayanın da Elm, Qüdrət, Eşitmə, Görmə və digər sifətlərə malik olması da labüddür. Digər bir misal əl-Alim (Hər şeyi bilən) adıdır. Bu, Allahın adlarından biridir və özündə kamil dir elmi əhatə edir. O elm ki, əzəlidir və unutqanlıq kimi naqislikləri özündə ehtiva etmir. Uca Allah buyurur: “**Rəbbim nə xəta edir, nə də unudur!**” (Ta ha, 52). Bu, hər şeyi, o cümlədən də Özünün və yaratdıqlarının fəllərini əhatə edən geniş bir elmdir. Uca Allah buyurur: “**Allah gözlərin xaincəsinə baxışını və kökslərin nələr gizlətdiyini bilir**” (əl-Ğafir, 19). Uca Allahın adlarının hər biri ayrıca

zikir olunarsa, bu, özü-özlüyündə gözəldir, adların bəziləri digərləri ilə birlikdə zikir olunduqda isə bu kamillik üzərinə kamillikdir.

Misal üçün əl-Əziz əl-Həkim adlarının birlikdə qeyd olunmasıdır.

Uca Allah Qurani Kərimdə bir çox yerlərdə bu iki adı yanaşı zikir edir. Bu iki adın hər biri özü-özlüyündə özünə xas olan mənənin kamil

şəkildə olmasına dələlət edir. Bu da onu göstərir ki, Allah həm qüdrətlidir, həm də hikmət sahibidir. Bu iki adın yanaşı gəlməsi Allahın adının başqa bir kamilliyə də dələlət etməsini göstərir. Bu da o deməkdir ki, Allahın qüdrəti hikmətlə olur və Onun qüdrətində zülmə, haqsızlığa yer yoxdur. Amma bəzi məxluqlar müəyyən qüdrətə sahib olduqda

zölmə və haqsızlığa yol verirlər. Həmçinin bunu Hikmət barəsində də demək olar. Allahın hökmü və Hikməti qüdrətlə yanaşı gəldiyi üçün daha bir kamilliyə də dəlalət edir. Amma məxluqların hökmü və hikməti zəillik də gətirir. Daha doğrusunu Allah bilir.

Bu fəsilin sonunda müsəlmanın Allaha Rübubiyyətdə, Üluhiyyətdə, ad və sifətlərdə imandan əldə etdiyi faydalardan bəzilərini qeyd etmək istəyirik:

= 85 =

1. Bunların sayəsində insan həm dünya, həm də axirət səadətinə nail olur. Elə buna görə də qətiyyətlə deyə bilərik ki, dünya və axirət səadətinə nail olmaq üçün Allaha iman olmalıdır. Müsəlmanın

Rübubiyyət, Üluhiyyə və ad və sifətlərdə Allaha olan imanda nə qədər

payı vardırırsa, bir o qədər də səadətdən payı vardır.

2. Allaha, Onun ad və sifətlərinə olan iman Ondən qorxmaq

Ona boyun əymək və Ona itaət etmək üçün ən böyük vasitədir. Belə ki, insan öz Rəbbini nə qədər çox tanısa, bir o qədər də Ona yaxın olar, Ondən daha çox qorxar, Ona daha çox ibadət edər və Ona qarşı günah işlətməkdən daha çox çəkinər.

3. İnsan bunların sayəsində qəlbində bir rahatlıq və sükunət, dünya və axirətdə əmin-amanlıq və hidayət tapmış olur. Uca Allah buyurur: **“Bunlar iman gətirənlər və qəlbləri Allahı zikr etməklə rahatlıq**

tapanlardır. Bilin ki, qəlblər ancaq Allahı zikr etməklə rahatlıq tapır“ (ər-Rəd, 28).

4. Axirət savabına nail olmaqdan ötrü Allaha iman olmalıdır. Bunun sayəsində insan axirət savabına çatır, genişliyi göylər və yer qədər olan Cənnətə daxil olaraq orada gözlərin görmədiyi, qulaqların eşitmədiyi, hətta heç kimin ağlına belə gəlmədiyi nemətlərə çatmış olur, Cəhənnəmdən və onun şiddətli əzabından qurtulur. Bunlardan daha əzəmətlisi isə odur ki, insan Rəbbinin razılığını qazanır, Rəbbinin ona heç vaxt qəzəbi tutmur və nəticə etibarı ilə o, Qiyamət günü bütün fitnələrdən uzaq olaraq Uca Allahın üzünü görməkdən ləzzət alır.

5. Allaha iman gətirmək insanın əməllərini düzəldir və məqbul edir. Bu olmadıqda əməllər çox olsa belə qəbul olunmur. Uca Allah buyurur: **“İmanı inkar edənin əməlləri boşa çıxar və o, Axirətdə ziyana uğrayanlardan olar”** (əl-Maidə, 5). Həmçinin buyurur: **“Kim də Axirəti istəsə, mömin olaraq bütün qəlbi ilə ona can atsa, onların səyi məmnuniyyətlə qəbul olunar”** (əl-İsra, 19).

6. Allaha düzgün formada iman gətirmək insanı elmlə və əməllə haqqa tabe olmağa yönəldir. Bununla da insan faydalı moizələri, ibrətamiz və təsirli əhvalatları dinləyir, fitrəti salamat olur, niyyəti gözəl olur, yaxşı işlərə və xeyirli əməllərə can atır, pis işlərdən və

= 86 =

haramlardan çəkinir, yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə və ədəb-ərkana nail olmuş olur.

7. Allaha iman möminlər üçün hər bir insanın başına gələ biləcək şəər, hüzn, qorxu, itaət, günah və bu kimi başqa işlərdə bir sığınacaq rolunu oynayır. Onlar yaxşı hallarında Allaha imana tərəf yönələrək, Ona həmd edib, şəninə təriflər deyir və nemətlərini sevdiyi şeylərə sərf edirlər. Xoşagəlməz və kədərli hallarda da Allaha imana müraciət edərək imanlarından və böyük mükafata nail olmalarında təsəlli tapırlar. Qorxu və kədər hallarında da Allaha imana müraciət edərək onlar qəlblərində bir rahatlıq tapır, imanları artır, Allaha etimadları

güclənir. İtaət etdikləri və saleh əməllərə müvəffəq olduqları zaman da onlar Allaha imana müraciət edərək, Allahın onlara bəxş etdiyi nemətlərlə tanış olur, onları daha da kamilləşdirməyə səy göstərir,

Allahın onları sabit etməyini və müvəffəq etməsini diləyirlər.

Günah işlətdikdə isə yenə Allaha imana müraciət edərək dərhal tövbə etməyə və həmin günahdan yaxa qurtarmağa tələsirlər. Beləliklə də, möminlər hər bir halda Allaha imana müraciət etmiş olurlar.

8. Allahın ad və sifətlərini tanımaq möminlərin qəlblərində Ona qarşı sevginin yaranmasına gətirib çıxarır. Belə ki, Onun ad və sifətləri hər cəhətdən kamildir. İnsanların qəlbi isə kamilliyi hər zaman

sevir. İnsanın qəlbində Allah sevgisi qərar tutduqda isə əzaları da yaxşı əməllər etməyə müvəffəq olur. Nəticə etibarı ilə də Allahın insanları xəlq etməsindəki hikmət – Ona ibadət yerinə yetmiş olur.

9. Allahın ad və sifətləri haqqında bilgilərə malik olmaq insanda Allahın təkliyinə, bütün işləri idarə etməsinə və bu işdə Onun heç bir şərikinin olmamasına bir yəqinlik yaradır. Bu da insana həm dünyada, həm də axirətdə gərəkli olan təvəkkülün mövcudluğunu labüd edir. Kim Allaha təvəkkül etsə, Allah ona yetər.

10. Allahın gözəl adlarını sadalamaqla və onları öyrənməklə insan bir çox məlumatlara yiyələnmiş olur. Belə ki, bütün məlumatlar

ya Onun işlərini, ya da məxluqatlarını əhatə edir. Elm ya Allahın yaratdıqları barədə, ya da qoyduğu qanunlar barədə olur. Hər iki amil – yaratma və işləri səhmana salma Allahın gözəl adları ilə sıx bağlılıq təşkil edir. Kim Allahın adlarını bəndəyə yaraşan şəkildə qavrasa, bütün elmlərə yiyələnmiş olar.

= 87 =

II hissə

İMANIN DİGƏR DİRƏKLƏRİ

Bu hissə beş fəsildən ibarətdir

I fəsil

Mələklərə iman

Bu fəsil üç mövzudan ibarətdir

I mövzu. Mələklərin tərifi, onların yaranışı, sifətləri və bəzi xüsusiyyətləri

***II mövzu. Mələklərə iman
gətirməyin yeri, necəliyi və dəlilləri
III mövzu. Mələklərin vəzifələri***

= 88 =

= 89 =

II hissə.

İMANIN DİGƏR DİRƏKLƏRİ

I fəsil. Mələklərə iman

***I mövzu. Mələklərin tərifi, onların
yararışı,
sifətləri və xüsusiyyətləri.***

Tərifi. Ərəbcə “Məlaikə” sözü “mələk”
sözünün cəmi olub “ələluk”
kəlməsindən götürülmüşdür, mənası
– risalət, göndərilmədir.

Mələklər Allahın yaratdıqlarından
biridir, incə və nurani cismə
malikdirlər, onlar gözəl surətlərə,
şəkillərə və qiyafələrə girə bilirlər,

qeyri-adi gücə, çox böyük sürətə malikdirlər, onların sayı həddən çoxdur, saylarını Allahdan başqa heç kim bilmir. Allah onları Özünə itaət və ibadət etmək və əmrlərini yerinə yetirmək üçün yaratmışdır.

Onlar Allaha qarşı əsla asilik etmir, yalnız onlara verilən əmrləri yerinə yetirirlər.

Onların yaradılışı.

Uca Allah mələkləri nurdan yaratmışdır. Aişə O rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər r belə demişdir: “Mələklər nurdan, cinlər tüstüsüz oddan, Adəm isə bildiyiniz şeydən yaranmışdır.”¹

Mələklərin sifətləri.

Quran və Sünnədə mələklərin sifətlərini vəsf edən bir çox dəlillər

vardır. Biz onlardan bəzilərini qeyd edəcəyik:

1 "Səhih Muslim", 2996.

= 90 =

Mələklər güclü və qüdrətli olurlar.

Uca Allah buyurur: **“Ey iman**

gətirənlər! Özünüzü və ailənizi

yanacağı insanlar və daşlar olan

oddan

qoruyun! Onun başı üstündə

Allahın onlara verdiyi əmrlərə

heç vaxt asi olmayan, özlərinə

buyurulanları yerinə yetirən

amansız

və güclü mələklər vardır” (ət-

Təhrim, 6).

Uca Allah Cəbraili u vəsf edərək

buyurur: **“Bu Qurani ona**

çox qüvvətli olan öyrətdi” (ən-

Nəcm, 5). O, həmçinin buyurur: **“O**

**elçi ki, qüvvətlidir, Ərşin sahibi
yanında *böyük* hörmət sahibidir”**
(ət-Təkvir, 20).

Ayə və hədislərdə mələklərin olduqca
böyük və əzəmətli olduqları
da bildirilir. Muslimin “Səhih” əsərində
Aişədən O rəvayət olunan
hədisdə belə deyilir: “Mən
Peyğəmbərdən r Uca Allahın: **”O onu
aydın üfüqdə gördü”** (ət-Təkvir, 23)
ayəsi barədə soruşduqda, o buyurdu:
“O, Cəbraildir. Mən bu iki kərədən
başqa heç vaxt onu xəlq
edildiyi surətində görməmişəm. Onu
səmadan enərkən gördüm. Xilqətinin
böyüklüyü göylə yerin arasını
tutmuşdu.”¹

İmam Əhməd, Abdullah ibn
Məsuddan N rəvayət etmişdir ki,
“Peyğəmbər r Cəbraili əsl surətində
gördü. Onun altı yüz qanadı var

idi. Həmin qanadlardan hər biri üfүqү
tutmuşdu. Onun qanadlarından
ancaq Allaha məlum olan rəngarəng
qiymətli daş-qaşlar, dürr və yaqut
tökülürdü.”² Hafiz İbn Kəsir demişdir:
“Hədisin isnadı yaxşıdır.”

Əbu Davud Cabir ibn Abdullahdan N
Peyğəmbərin r belə
dediyini rəvayət etmişdir: “Mənə
Allahın mələklərindən – Ərşi daşıyan
mələklərdən biri haqqında –
danışmağa izn verildi. Onun
qulağının
mərcəyi ilə boyunu arasındakı
məsafə yeddi yüz illik yol qədərdir.”

3 Heysəmi “Məcməuz-Zəvaid”
əsərində demişdir: “Bu hədisin
rəvilərini etibarlıdırılar.”

1 "Səhih Muslim", 177.

2 "Müsnəd Əhməd", 1/395, 6/294.

3 "Sünən Əbu Davud", 4727. Hədis səhihdir: Səhih və Daif Əbu Davud 4727-ci hədis.

= 91 =

Mələklər yaradılışlarına və qüdrətlərinə görə müxtəlifdirlər, eyni dərəcədə deyillər. Onlardan bəzilərinin iki qanadı, bəzilərinin üç, bəzilərinin dörd, digərlərinin də altı yüz qanadı vardır. Uca Allah buyurur: **"Göyləri və yeri Yaradan, mələkləri iki, üç və dörd qanadlı elçilər edən Allaha həmd olsun! O, xəlv etdiklərindən istədiyini artırır"** (əl-Fatir, 1).

Mələklər olduqca yüksək dərəcədə gözəlliyə malikdirlər. Uca Allah Cəbrail haqqında buyurur: **"Bunu ona çox qüvvətli olan öyrətdi,**

gözəl görünüşlü Cəbrail. O, yüksəlib öz surətində göründü“
(ən-

Nəcm, 5-6). İbn Abbas N demişdir: “Ayədəki **"zu mirra"** sözü gözəl görünüşlü deməkdir.” Qatədə demişdir: “Böyük və gözəl bir görünüşə malik.”

Qadınların Yusufu gördükləri zaman dedikləri sözlər barəsində

Uca Allah belə xəbər verir: “**Qadınlar Yusufu gördükdə onu o qədər təriflədilər ki, unudub meyvə əvəzinə öz əllərini kəsdilər və dedilər:**

“Allah saxlasın! Bu ki bəşər deyil. Bu ancaq hörmətə layiq bir mələkdir!”

(Yusuf, 31).

Onlar bunu insanlarda mələklərin gözəl bir görünüşə malik olmaları barədə təsəvvürün olduğuna görə demişdilər.

Mələklər möhtərəm və olduqca itaətkardırlar. Uca Allah buyurur:

“Bu səhifələr elçilərin əllərində, möhtərəm və müti olanların əllərindədir” (Əbəsə, 15-16).

Həmçinin buyurur: **“Həqiqətən, sizin üstünüzdə nəzarətçilər vardır, çox möhtərəm, əməllərinizi yazanlar”** (əl-İnfitar, 10-11).

Mələklər həm də həyalıdırlar. Peyğəmbər r Osman haqqında demişdir: “Mələklərin utandığı bir kəsdən mən necə utanmayım?!”¹

Onlar həm də elmlidirlər. Uca Allah mələklərə xitab edərək buyurur:

“Həqiqətən, Mən biləni siz bilmirsiniz” (əl-Bəqərə, 30). Bu

ayədə Uca Allah mələklərin elmlə
olduqlarını, lakin onların Onun
bildiyini bilmədiklərini bildirir. Uca
Allah Cəbrail barəsində buyurur:
**“Bunu ona çox qüvvətli olan
öyrətdi”** (ən-Nəcm, 5). Təbəri
demişdir:
1 "Səhih Muslim", 2401.

= 92 =

“Bu Quranı Muhəmmədə Cəbrail
öyrətmişdir.” Bu da Cəbrailin elmlə
olduğunu və elm öyrətdiyini göstərir.”
Quran və Sünnədə mələklərin
əzəmətli və gözəl əxlaqa malik
olduqlarını vəsf edən neçə-neçə
dəlillər vardır ki, onların necə yüksək
məqama sahib olduqlarını göstərir.

Mələklərin xüsusiyyətləri.

Uca Allah mələklərə müəyyən
xüsusiyyətlər vermişdir ki, onlar

bu xüsusiyyətləri ilə cinlərdən, insanlardan və digər məxluqlardan fərqlənirlər:

Onların xüsusiyyətlərindən biri onların göydə yaşamalarıdır.

Onlar yalnız Allahın tapşırığını icra etmək və öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün yerə enirlər. Uca Allah buyurur: “**Allah Öz hökmü ilə qullarından istədiyi kimsəyə mələkləri vəhy ilə göndərir**” (ən-Nəhl,

2). O, həmçinin buyurur: “**Sən mələklərin, Ərşi əhatə edərək, Rəbbinə həmd ilə təriflər dediklərini görəcəksən**” (əz-Zumər, 75).

Əbu Hureyra t rəvayət edir ki, Peyğəmbər r demişdir: “Bir dəstə mələk gecələr, bir dəstə mələk də gündüzlər növbə ilə sizin yanınıza

gəlir, onlar sübh və əsr namazlarında bir yerə toplanırlar. Bundan sonra gecəni sizin aranızda keçirən mələklər səmaya qalxır və Allah onlardan:

“Siz Mənim qullarımı nə vəziyyətdə tərk etmisiniz?” – deyə

soruşur, halbuki O, qullarının *nə etdiklərini* daha yaxşı bilir. Bununla belə onlar deyirlər: “Biz onları namaz qıldıqları halda tərk etdik, yanlarına gəldikdə də onlar namaz qılırdılar.”¹

Bu barədə bir çox dəlillər var ki, hamısını qeyd etmək mövzunu hədsiz böyüdü.

Onların başqa bir xüsusiyyəti də onların qadın cinsi ilə vəsf olunmamalarıdır.

Uca Allah kafirlərə inkar edərək belə buyurur: **“Onlar**

Mərhəmətli Allahın qulları olan mələkləri qız hesab etdilər. Məgər onlar *mələklərin* yaradılışının şahidi olublar? Onların bu şahidliyi yazılacaq və buna görə cavab verməli olacaqlar” (əz-Zuxruf, 19).
1 "Səhih əl-Buxari", 555; "Səhih Muslim", 632.

= 93 =

Həmçinin buyurur: “Axirətə inanmayanlar, həqiqətən də, mələklərə qadın adları verirlər” (ən-Nəcm, 27).

Onların başqa bir xüsusiyyəti də Allaha qarşı asilik və günah etməmələri, yalnız Ona itaət etmələri və Onun əmrini yerinə yetirmələridir.

Uca Allah bu barədə buyurur: **“Onun başı üstündə Allahın onlara verdiyi əmrlərə *heç vaxt* asi olmayan, özlərinə buyurulanları yerinə yetirən amansız və güclü mələklər vardır”** (ət-Təhrim, 6). O, həmçinin buyurur: **“*Mələklər* Ondan qabaq danışmazlar; onlar ancaq Onun əmrini yerinə yetirərlər”** (əl-Ənbiya, 27).

Onların digər bir özəllikləri Allaha ibadətdən yorulub bezməmələridir.

Uca Allah buyurur: **“Onun yanında olanlar Ona ibadət etməyə təşəxxüs göstərmir və *bundan* yorulmurlar. Onlar gecə-gündüz, usanmadan *Onun* şəninə təriflər deyirlər”** (əl-Ənbiya, 19-20).

Başqa bir ayədə isə O, buyurur: **“Əgər onlar təkəbbür göstərsələr**

bilsinlər ki, sənin Rəbbinin yanında olanlar gecə-gündüz usanmadan

Onun şəninə təriflər deyirlər“ (əl-Fussilət, 38).

Bu, Uca Allahın mələkləri insan və cinlərdən fərqləndirdiyi bəzi xüsusiyyətlərdir. Qısa olaraq desək, mələklər tam fərqli məxluqdurlar.

Onlar həm yaradılış, həm də mahiyyət baxımından insanlardan və cinlərdən fərqlənirlər. İnsanlar və cinlər də özlərinə məxsus özəllikləri ilə digər məxluqlardan fərqlidirlər. Daha doğrusunu Allah bilir.

= 94 =

II mövzu.

Mələklərə iman gətirməyin yeri, necəliyi və dəlilləri.

Mələklərə imanın yeri.

İslam dinində mələklərə iman gətirmək imanın rüknlərindən biri sayılır. Onsuz iman iman sayılmaz. Bunu Uca Allah Öz kitabında, habelə Onun elçisi də Sünnəsində bildirmişdir.

Uca Allah buyurur: **“Peyğəmbər öz Rəbbindən ona nazil edilənə iman gətirdi, möminlər də *iman gətirdilər*. Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına və elçilərinə iman gətirdilər”** (əl-Bəqərə, 285).

Bu ayədə Uca Allah göstərir ki, mələklərə iman gətirmək imanın digər rüknləri kimi, Allahın rəsuluna nazil etdiyi, ona və ümmətinə vacib buyurduğu bir məsələdir.

Uca Allah başqa bir ayədə buyurur: **“Yaxşı əməl üzünüzü məşriqə və məğribə tərəf çevirməyiniz deyildir. Lakin yaxşı əməl *sahibləri* Allaha, Axirət gününə, mələklərə, kitablara, peyğəmbərlərə iman gətirən... şəxslərdir“** (əl-Bəqərə, 177).

Bununla da Uca Allah bu xüsusiyyətlərə iman gətirməyi yaxşı əməl sayaraq onları saleh əməllərin əsaslarından, imanın rüknlərindən olduğunu bildirmişdir.

Bunun əksi olaraq Uca Allah bildirmişdir ki, bu rüknlərə küfr edən Allaha küfr etmiş olur. O buyurur: **“Allahı, Onun mələklərini, kitablarını, elçilərini və Axirət gününü inkar edən şəxs dərin bir azgınlığa düşmüşdür“** (ən-Nisa, 136).

Bu ayədə Uca Allah bu rüknləri inkar edənləri küfr sözü ilə və dərin bir azğınlıqla vəsf etmişdir. Bu da mələklərə iman gətirməyin imanının əzəmətli bir rüknü olduğunu göstərir və onu inkar etmək insanı islam ümmətindən çıxarır.

= 95 =

Sünnədə də buna dair çoxlu dəlillər vardır. Onlardan biri də İmam Muslimin "Səhih" əsərində Ömər ibn Xəttabdan t rəvayət etdiyi məşhur hədisdir. Ömər t belə rəvayət edir: "Bir dəfə biz Peyğəmbərin r yanında oturmuşduq. Birdən ağappaq paltarlı, zil qara saçlı, üstbaşında da səfərdən bir əsər-əlamət görünməyən və heç birimizin tanımadığı

bir adam yanımıza gəldi. Nəhayət, o
yaxınlaşıb Peyğəmbərlə
r üzbəüz oturdu, dizlərini onun
dizlərinə dayadı, əllərini də öz
budunun
üstünə qoyub dedi: “Ey Muhəmməd,
mənə İslam haqqında xəbər
ver!” Peyğəmbər r buyurdu: “İslam
(odur ki,) Allahdan başqa
(haqq) məbud olmadığına və
Muhəmmədin Onun elçisi olduğuna
şəhadət gətirəsən, namaz qılasan,
zəkat verəsən, ramazan ayını oruc
tutasan və imkanın olduğu təqdirdə
Kəbəni ziyarət edəsən”. Adam:
“Doğru söylədin!” – dedi.
(Ömər ibn Xəttab dedi:) “Biz ona
təəccüb etdik, o həm soruşur,
həm də təsdiq edirdi. Sonra o dedi:
“Mənə iman haqqında xəbər ver”.

Peyğəmbər r buyurdu: “(İman odur ki,) Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına, elçilərinə və Axirət gününə iman gətirəsən, habelə qədərə

– onun xeyrinə və şərinə iman gətirəsən”. Adam: “Doğru söylədin!” – dedi. (Sonra) soruşdu: “Mənə ehsan haqqında xəbər ver.”

Peyğəmbər r buyurdu: “(Ehsan odur ki,) Allaha, sanki Onu görürmüşsən kimi ibadət edəsən. Sən Onu görməsən də, (bil ki,) O səni görür”. Adam soruşdu: “Mənə Qiyamət saati haqqında xəbər ver”.

Peyğəmbər r buyurdu: “Bu haqda soruşulan soruşandan çox bilmir”.

Adam soruşdu: “Mənə onun əlamətləri haqqında xəbər ver”.

Peyğəmbər

r buyurdu: “(O vaxt) ki, cariyə öz ağasını dünyaya gətirəcək və sən ayaqyalın, çılpaq və kasıb çobanların hündür binalar tikməkdə yarışdıqlarını görəcəksən.”

Ömər dedi: “Sonra o çıxıb getdi. Mən bir müddət (yerimdəcə) donub qaldım. Sonra Peyğəmbər r məndən soruşdu: “Ey Ömər, sual verənin kim olduğunu bilirsənmi?” Mən: “Allah və Onun rəsulu daha

= 96 =

yaxşı bilir!”– dedim. Peyğəmbər r buyurdu: “O, Cəbrail idi. Sizə dininizi öyrətməyə gəlmişdi.”¹

Bu əzəmətli hədis dinin bütün əsaslarını və dərəcələrini özündə ehtiva edir. Həmçinin bu hədis İslam dinini öyrənmək üçün əvəzolunmaz

bir yoldur. Bu hədisdə ən əzəmətli
mələk olan Cəbrailə
bəşəriyyətin ən xeyirlisi Peyğəmbər r
arasında baş vermiş dialoq vasitəsilə
dinimiz insanlara öyrədilir. Gərək
müsəlmanlar bu hədisə xüsusi
diqqət yetirsinlər və dini öyrənmək və
öyrətmək yolunda sələflərimiz
kimi ona müraciət etsinlər. Hədisdə
mələklərə imanın da iman
rüknlərindən olduğu göstərilir. Burada
bunun zikr olunmasında
məqsəd də bu idi. Daha doğrusunu
Allah bilir.

**Mələklərə necə iman gətirmək
lazımdır.**

Mələklərə iman özündə bir neçə
məsələni birləşdirir ki, bəndənin
bunları həyata keçirməsi labüddür ki,
iman da olsun.

1. Onların varlığını qəbul etmək və onları təsdiq etmək. Az öncə qeyd etdiyimiz dəlillərdən də məlum olur ki, mələklərə iman imanın bir rüknüdür və onsuz iman olmur.

2. Onların sayının həddən çox olmalarına və saylarının Allahdan başqa heç kimin bilmədiyinə iman gətirmək. Uca Allah buyurur:

“Sənin Rəbbinin qoşunları barədə yalnız Özü bilir” (əl-Müddəssir,

31). Yəni sənin Rəbbinin mələklərdən olan qoşunlarının sayını yalnız

O Özü bilir. Bu da onların sayının çox olduğundan xəbər verir. Bunu

bəzi sələflər də demişlər. Buxari və

Muslimin Malik ibn Sasadan t İsrə gecəsi haqqında rəvayət etdikləri

uzun hədisdə Peyğəmbər r demişdir:

“Sonra mənə Beytul-Məmuru göstərdilər. Soruşdum: “Bu nədir, ey

Cəbrail?" Dedi: "Bu Beytul-Məmurdur. Hər gün onun içinə yetmiş min mələk girir. Oradan çıxdıqdan sonra bir daha ora qayıtmırlar."2

Muslimin "Səhih" əsərində Abdullah ibn Məsud t Peyğəmbərin belə dediyini rəvayət etmişdir: "Qiyamət günü Cəhənnəm gəti-

1 "Səhih Muslim", 8.

2 "Səhih əl-Buxari", 3207; "Səhih Muslim", 164.

= 97 =

riləcəkdir. O zaman onun yetmiş min noxtası olacaq. Hər bir noxtadan yetmiş min mələk onu dartacaqdır."1

Bu iki hədis mələklərin nə qədər çox olduqlarını göstərir. Əgər təkcə Beytul Məmura hər gün

yetmiş min mələk daxil olur, sonra da ora geri dönmürlərsə, Qiyamət günü Cəhənnəmi bu qədər çox sayda mələklər gətirəcəksə, görün başqa işlərə müvəkkil edilmiş mələklərin sayı nə qədərdir. Həmin mələklərin sayını isə yalnız onları Yaradan bilir.

3. Mələklərin Allah yanında yüksək məqama, hörmətə, şərəfə sahib olmalarını etiraf etmək. Uca Allah buyurur: **“Kafirilər:**

“Mərhəmətli

Allah Özünə övlad götürdü!”–

dedilər. O, pakdır, müqəddəsdir!

Əksinə, *o mələklər* möhtərəm

qullardır. *Mələklər* Ondən qabaq

danışmazlar; onlar ancaq Onun

əmrini yerinə yetirərlər” (əl-Ənbiya,

26-27). O, həmçinin buyurur: **“Bu**

səhifələr elçilərin əllərində –

möhtərəm və müti olanların
əllərindədir" (Əbəsə, 15-16).

Bu ayədə Uca Allah mələklərin
möhtərəm qullar olduqlarını
bildirməkdədir.

Uca Allah buyurur: **"Əgər onlar
təkəbbür göstərsələr**

**bilsinlər ki, sən Rəbbinin
yanında olanlar gecə-gündüz
usanmadan**

Onun şəsinə təriflər deyirlər"

(Fussilət, 38). Ayədə buyurulur
ki, mələklər Allahın yanındadırlar və
usanmadan Ona ibadət edirlər.

Bu da onların şərəfli olmalarını
göstərir. Uca Allah Öz kitabında bir
çox yerlərdə mələklərə and içir.

Bunun özü də onların Allah yanında
olan şərəfini göstərir. O buyurur:
**"And olsun göylərdə və yerdə
səfsəf**

durana, *imansızları* qətiyyətlə qovana və Zikri oxuyana!"
(əS-Saffət, 1-3).

O, həmçinin buyurur: **"(And olsun) *haqqı nahaqdan ayırdıqca ayıranlara və zikri çatdıranlara*"** (əl-Mursələt, 4-5).

Allahın Kitabını mütəmadi oxuyan hər kəsə məlumdur ki, orada mələklərin möhtərəm qullar olmaları barədə müxtəlif növ və müxtəlif üslubda çoxlu sayda dəlillər vardır.

4. Quran və Sünnədə gələn bütün dəlillərə əsasən mələklərin bir-birilərindən üstün olmaları, fəzilət və Allah qatında olan məqam baxı-
1 "Səhih Muslim", 2842.

mindan onların eyni səviyyədə olmamaları etiqad edilməlidir. Uca Allah buyurur: **“Allah mələklərdən də elçilər seçir, insanlardan da.**

Həqiqətən, Allah Eşidəndir, Görəndir!” (əl-Həcc, 75).

Həmçinin buyurur: **“Nə İsa Məsih Allahın qulu olmağı özünə ar bilər, nə də Allaha yaxın olan mələklər”** (ən-Nisa, 172).

Uca Allah xəbər verir ki, bəzi mələklər elçi seçilir və Ona yaxın olurlar. Bu da həmin mələklərin qeyrilərindən üstün olmalarını göstərir.

Ən əfzəl mələklər Allaha yaxın olub Ərşi daşıyan mələklərdir.

Allaha yaxın olan mələklərin ən fəzilətliyi isə Peyğəmbərin r duasında

adları çəkilən üç mələkdir. Peyğəmbər r gecə namazını bu dua ilə

başlayardı: “Cəbrailin, Mikailin və İsrafilin Rəbbi, göyləri və yeri Yaradan, qeybi və aşkarda olanı Bilən Allahım!...”¹

Bu üç mələkdən daha əfzəli Cəbraildir. O elçilərə vəhyi çatdırmağa

müvəkkil olunub. Gördüyü vəzifənin şərəfinə görə özü də şərəfli hesab olunur. Uca Allah onu Öz Kitabında başqa mələklərini vəsf etmədiyi adlarla qeyd edib. Uca Allah onu ən gözəl ad və sifətlərlə vəsf edib. Uca Allah buyurur: “**Onu sadıq ruh Cəbrail endirdi**“

(əş-Şüəra, 193). O, həmçinin buyurur: “**O gecə Rəbbinin izni ilə**

mələklər və Ruh **Cəbrail** hər işə
görə yerə enirlər“ (əl-Qədr, 4). Bu
adı Uca Allah başqa bir ayədə Özünə
aid edərək belə qeyd edir: **“Biz
Öz Ruhumuz Cəbraili onun yanına
göndərdik. O, Məryəmin
qarşısında
kamil bir insan surətində peyda
oldu”** (Məryəm, 17).
Başqa bir ayədə Uca Allah bu adı
Müqəddəs adı ilə birgə qeyd
edir: **“De: –Müqəddəs Ruh Cəbrail
onu sənin Rəbbindən iman
gətirənləri
sabitqədəm etmək üçün, həm də
müsəlmanlara doğru yol
göstəricisi və müjdə olsun deyə
gerçək olaraq nazil etmişdir”** (ən-
Nəhl, 102).
Təfsir alimlərinin rəyinə görə
Müqəddəs deyildikdə, ayədə Allah

nəzərdə tutulur. Uca Allah onu
həmçinin vəsf edərək buyurur:
“**Həqiqətən,**
bu, göndərdiyimiz möhtərəm bir
elçinin sözüdür. O elçi ki,
qüvvətlidir, Ərşin sahibi yanında
***böyük* hörmət sahibidir, orada**
1 "Müsnəd Əhməd", 6/156; "Sünən
ən-Nəsai", 3/173.

= 99 =

itaət ediləndir, etibarlıdır” (ət-
Təkvir, 19-21). Həmçinin buyurur:
“**Bunu**
ona çox qüvvətli olan öyrətdi –
gözəl görünüşlü *Cəbrail*. O,
yüksəlib
***öz surətində göründü*”** (ən-Nəcm,
5-6). Bu ayələrdə Uca Allah Cəbraili

elçi, möhtərəm, qüvvətli, Onun
yanında xüsusi yerə malik,
səmalarda

itaət olunan, vəhyə etibar olunmuş və
gözəl simalı adlandırmışdır.

5. Müsəlmanlar mələkləri özlərinə
dost tutmalı, onlara düşmən
mövqedə olmamalıdırlar. Uca Allah
buyurur: **“Mömin kişilərlə mömin
qadınlar bir-birinin dostlarıdır”** (ət-
Tövbə, 71). Mələklər də
bura daxildirlər, çünki onlar da Allaha
itaət edən möminlərdir. Uca
Allah onlar barəsində belə buyurur:
**“Onun başı üstündə Allahın onlara
verdiyi əmrlərə *heç vaxt* asi
olmayan, özlərinə buyurulanları
yerinə yetirən amansız və güclü
mələklər vardır”** (ət-Təhrim, 6).

Həmçinin, Uca Allah mələklərin möminlərə və Peyğəmbərə r dost olduğunu

bildirir. O buyurur: **“Əgər Peyğəmbərə qarşı bir-birinizə dəstək**

versəniz, *bilin ki*, Allah, Cəbrail və eməlisaleh möminlər onun dostu və yardımçısıdır. Bunlardan başqa mələklər də onun yardımçılarıdır“

(ət-Təhrim, 4). O, həmçinin buyurur: **“Sizi zülmətlərdən nura çıxartmaq üçün sizə rəhm edən Odur. Onun mələkləri də *sizin üçün bağışlanma diləyərlər“*** (əl-Əhzab, 43).

Başqa bir ayədə o buyurur: **“Həqiqətən də: *“Rəbbimiz Allahdır!”*–**

**deyib sonra düz yol tutan kəslərə
mələklər nazil olub deyirlər:**

**“Qorxmayın və kədərlənməyin!
Sizə vəd olunan Cənnətlə
sevinin!”** (Fussilət, 30).

Mələklərin möminləri sevmələrinə,
onlara yardım etmələrinə,
onları dəstəkləmələrinə və onlar üçün
bağışlanma diləmələrinə görə
möminlərin də mələkləri özlərinə dost
tutmaları vacibdir. Uca Allah
mələklərə qarşı düşmən mövqedə
olmaqdan çəkindirərək buyurur:

**“Kim Allaha, Onun mələklərinə və
elçilərinə, Cəbrailə və Mikailə
düşməndirsə, şübhəsiz ki, Allah da
o kafirlərə düşməndir”** (əl-
Bəqərə, 98).

Rəbbimiz xəbər verir ki, mələklərə
düşmən olmaq Allaha düşmən

olmaqdır. Çünki mələklər Onun əmrlərindən və hökmündən

= 100 =

əsla çıxmırlar. Odur ki, kim onlarla düşmənçilik edərsə öz Rəbbi ilə düşmənçilik etmiş olur.

6. Etiqad edilməlidir ki, mələklər məxluqdurlar və onlar yaratmaq, idarə etmək, işləri yoluna qoymaq kimi qüdrətə malik deyillər.

Onlar Allahın əsgərləridir və yalnız Onun əmrlərini icra edirlər. Bütün işlər Allahın əlindədir və bu işdə Onun heç bir şəriki yoxdur. Eləcə də hər hansı bir ibadət növünü mələklərə yönəltmək yolverilməzdir.

Əksinə, ibadət Rübubiyyətdə, Üluhiyyətdə və ad və sifətlərdə heç bir şəriki və oxşarı olmayan, həm mələkləri, həm də bütün məxluqatı

yaradan Allaha olmalıdır. Uca Allah bunu bəyan edərək buyurur: “**O sizə mələkləri və peyğəmbərləri özünüze tanrılar qəbul etməyi buyurmaz.**

Məgər o sizə, siz müsəlman olduqdan sonra kafir olmağı əmr edərmidi?” (Ali İmran, 80). Həmçinin buyurur: “**Kafirilər:**

“Mərhəmətli Allah Özünə övlad götürdü!”– dedilər. O, pakdır, müqəddəsdir! Əksinə, o *mələklər* möhtərəm qullardır. *Mələklər* Ondan qabaq danışmazlar; onlar ancaq Onun əmrini yerinə yetirərlər. *Allah* onların

keçmişini və gələcəyini bilir. Onlar yalnız Onun razı qaldığı şəxslərdən ötrü şəfaət diləyir və Onun qorxusundan tir-tir əsirlər.

**Onlardan kimsə: “Mən Ondan
başqa bir məbudam!” – desə, ona
Cəhənnəmi qismət edərik. Biz
zalımları belə cəzalandırırıq”**
(əlƏnbiya,
26-29).

Uca Allah *bu ayələrdə* xəbər verir ki,
O, mələklərə ibadət etməyi
buyurmayıb. Bu əməl küfr olduğu
halda Allah bunu necə əmr edə
bilər. Həmçinin, Uca Allah mələklərin
Allahın qızları olduğunu iddia
edənlərin iddialarının batil olduğunu
da bəyan edir və Özünü bunlardan
təmizə çıxarır. Həmçinin, ayədə
bildirir ki, mələklər hörmətli
qullardır, onlar yalnız Allahın
əmrilərini yerinə yetirirlər, Onun
qorxusundan
əsim-əsim əsirlər və yalnız Allahın
razı qaldığı tövhid əhlindən

olan kəslər üçün şəfaət diləyirlər. Sonda isə Allah, bildirir ki, üluhiyyəti iddia edən hər kəsin yeri yalnız Cəhənnəmdir. Bundan da aydın olur ki, mələklər sadəcə Allahın qullarıdır, güc və qüdrət isə yalnız onların Rəbbi və onların Xalığı olan Allaha aiddir.

= 101 =

7. Quran və Sünnədə adları xüsusi olaraq qeyd olunan mələklərə, təfsilatı ilə iman gətirmək. Onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

Cəbrail, Mikail, İsrafil, Malik, Harut və Marut, Ridvan, Munkər və

Nəkir və digərləri. Həmçinin, dəlillərdə vəsfləri ilə qeyd olunan mələklər

də _____belədir: hazır duran və nəzarət edən mələklər kimi. Bəzən

mələklər vəzifələri ilə də qeyd olunurlar. Misal olaraq ölüm mələyini və ya dağlar mələyini göstərmək olar. Bəzi mələklərin vəzifələri ümumi olaraq qeyd olunur: Ərşi daşıyanlar, əməlləri yazan möhtərəm mələklər, məxluqatı qoruyanlar, bətinlərdə olanları qoruyanlar, Beytul Məmuru təvaf edənlər, gəzib dolanan mələklər və başqaları kimi.

Bu cür adları, vəsfləri, vəzifələri və xəbərləri qeyd olunan mələklərə təfsilatı ilə iman gətirmək və təsdiq etmək gərəkdir. Bu barədə növbəti fəsildə söhbət açacağıq.

Quran və Sünnədə gələn dəlillərə əsasən mələklər barəsində etiqad olunması vacib olan məsələlər bunlardır. Daha doğrusunu Allah bilir.

III mövzu. Mələklərin vəzifələri.

Mələklər Uca Allahın əsgərləridirlər. Allah onlara mühüm işlər, böyük vəzifələr tapşırılmış və bunları kamil şəkildə yerinə yetirə bilmələri üçün onlara qüdrət də əta etmişdir. Bu vəzifələr də müxtəlif qisimlərə bölünür:

Mələklərdən eləsi vardır ki, vəhyi Allahdan peyğəmbərlərə çatdırmağa müvəkkəl olunmuşdur. Bu, Cəbraildir. Uca Allah buyurur:

“Onu sadıq ruh Cəbrail endirdi – sənin qəlbinə ki, xəbərdar edənlərdən

olasan. Bu Quran açıq-aydın ərəb dilində nazil edildi” (əşŞüəra, 193-195). Cəbrail mələklərin fəzilətlisi və Allah qatında ən hörmətlisidir. Uca Allah onun qüvvətli və tapşırılan işi yerinə yetirməkdə

etmədi. Peyğəmbər r onu xəlq
edildiyi surətində yalnız iki dəfə
görmüşdür. Digər vaxtlarda isə onu
insan şəklində görürdü. O bir dəfə
Cəbraili gün doğan tərəfdə üfüqdə
görmüşdü. Uca Allah bu barədə
buyurur: **“O, Cəbraili aydın üfüqdə
gördü”** (ət-Təkvir, 23). İkinci dəfə isə
onu İsrə gecəsi səmada görmüşdü.
Uca Allah buyurur: **“Onu bir daha öz
sürətində enərkən gördü –
son həddəki Sidr ağacının
yanında. Məva bağı da onun
yanındadır”**
(ən-Nəcm, 13-15). Muslimin "Səhih"
əsərində də Aişədən O rəvayət
olunur ki, mən qeyd olunan iki ayənin
açıqlaması barədə Peyğəmbərdən
r soruşduqda o belə dedi: **“Bu
Cəbraildir. Mən bu iki**

kərədən başqa heç vaxt onu xəlf
edildiyi surətində görməmişəm. Onu
səmadan enərkən gördüm. Xilqətinin
böyüklüyü göylə yerin arasını
tutmuşdu.”¹

Mələklərdən eləsi də vardır ki, onun
vəzifəsi yağış yağdırıb
bitkiləri yetişdirməkdir. Bu iş isə
Mikailə tapşırılıb. Uca Allah buyurur:
**“Kim Allaha, Onun mələklərinə və
elçilərinə, Cəbrailə və Mikailə
düşməndirsə, şübhəsiz ki, Allah da
o kafirlərə düşməndir”** (əl-Bəqərə,
98).

¹ "Səhih Muslim", 177.

= 103 =

Mikail də Rəbbi yanında yüksək
məqama malikdir. Ona görə
də Uca Allah əvvəlki ayədə Mikaili və
Cəbraili xüsusi olaraq zikr edərək

mələklərdən olmalarına baxmayaraq onların adlarını şərəfli olduqlarına görə bir daha qeyd etmişdir. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, onun adı Peyğəmbərin r gecə namazında etdiyi duasında da çəkilir. Peyğəmbər r bu cür dua edərdi: “Ey Cəbrailin, Mikailin və İsrailin Rəbbi Allahım!...”¹ Məhz bu hədisə istinadən alimlər bu üç mələyin ən əfzəl mələklər olduğunu bildirmişlər.

Mələklərdən eləsi də vardır ki, sur çalmaq ona tapşırılıb. Bu da üçüncü ən əfzəl mələk olan İsrafildir. Həmçinin, İsrafil Ərşi daşıyan mələklərdən biridir. Sur deyildikdə içərisinə üfürüləcək böyük bir buynuz nəzərdə tutulur. İmam Əhməd Müsnəd əsərində Abdullah

ibn Amr ibn Asdan t rəvayət etmişdir ki, "Bir dəfə bir bədəvi gəlib Peyğəmbərdən r soruşdu ki, Sur nədir? O dedi: "İçərisinə üfürülən buynuz."2 Bu hədisi həmçinin Hakim də səhih olaraq rəvayət etmiş, Zəhəbi də onun bu mövqeyini dəstəkləmişdir.3

Həmçinin, İmam Əhməd və Tirmizi Əbu Səid əl-Xudridən t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: "Sur sahibi surunu əlinə alıb, başını qaldırıb qulaq verərək üfürməyə əmr olunacağını gözlədiyi halda, mən necə rahat ola bilərəm?" Müsəlmanlar dedilər: "Ey Allahın rəsulu, bəs biz nə deyək?" O dedi: "Deyin ki: Allah bizə yetər, O, nə gözəl qoruyandır. Allaha təvəkkül edirik."4 Tirmizi demişdir:

“Bu hədis “həsən”-dir.” Bəzi alimlər isə onu səhih saymışlar.

İsrafil sura üç dəfə üfürəcək – dəhşət gətirəcək üfürmə, qulaqbatırıcı (öldürücü) üfürmə və yenidən dirilmə üfürməyi. Uca Allah buyurur:

“Sur üfürüləcəyi gün Allahın istədiklərindən başqa, göylərdə və yerdə olanlar dəhşətə düşəcək və hamısı Onun hüzuruna baş əyərək gələcəkdir” (ən-Nəml, 87).

1 "Müsnəd Əhməd", 6/156; "Sünən ən-Nəsai", 3/173.

2 "Müsnəd Əhməd", 2/162, 192.

3 "Müstədrək əl-Hakim", 2/506, 4/589.

4 "Müsnəd Əhməd", 3/7; "Sünən ət-Tirmizi", 2431, 3243.

Burada söhbət dəhşət gətirəcək
üfürməyindən gedir. Digər iki
üfürməyə aşağıdakı ayə dəlildir: **“Sur
üfürüləcək və Allahın istədiyi
kimsələrdən başqa göylərdə və
yerdə kim varsa, hamısı öləcəkdir.
Sonra bir daha ona üfürülən kimi
onlar qalxıb baxacaqlar”** (əz-
Zumər, 68).

Mələklərdən eləsi də vardır ki, ona
can almaq tapşırılıb. Bu da
Ölüm mələyidir. Uca Allah buyurur:
**“De: “Sizə müvəkkil olan ölüm
mələyi canınızı alacaq, sonra da
Rəbbinizə qaytarılacaqsınız!”** (əs-
Səcdə, 11).

Ölüm mələyinin köməkçiləri olan
mələklər də vardır. Onlar insana
etdikləri əmələ müvafiq olaraq
görünürlər. Əgər yaxşı əməl sahibi

olmuşsa, onlar ona gözəl simada, pis
əməl sahibi olmuşsa, qorxunc
bir simada görünürlər. Uca Allah
buyurur: **“Nəhayət, sizlərdən
birinə ölüm gəldiyi zaman
elçilərimiz *mələklər* onun canını
alırlar
və heç bir səhvə yol vermirlər”** (əl-
Ənam, 61).

Həmçinin mələklərdən eləsi də vardır
ki, ona dağlar tapşırılıb.

Dağlar mələyi barədə peyğəmbərliyin
əvvəlində Peyğəmbərimizin r

Taifə çıxaraq taifliləri dəvət etdiyi,
onların da onu qəbul etmədikləri

barədə hədisdə çəkilir. Həmin
hədisdə Peyğəmbər r belə demişdir:

“Mən başımı yuxarı qaldırıb üstümə
kölgə salan bir bulud gördüm.

Mən buluda diqqət yetirdikdə içində
Cəbraili gördüm. O məni səsləyib

dedi: "Allah sənin qövmünün nə dediklərini və sənə necə rədd cavabı verdiklərini eşitdi. Rəbbin dağlar mələyini sənə yanına göndərüb ki, onları *bəlaya düçar etmək* xüsusunda istədiyini bu mələyə əmr edəsən." Dağlar mələyi mənə salam verdikdən sonra dedi: "Ey Muhəmməd, nə istəyirsənsə, *buyur!* İstəyirsənsə, bu iki dağı onların başına uçurdum!" Peyğəmbər r dedi: "Xeyr, mən ancaq onu diləyirəm ki, Allah onların belindən Tək Allaha ibadət edən və Ona heç bir şeyi şərik qoşmayan kimsələr gətirsin!"¹ İki dağ deyildikdə, Məkkədə yerləşən Əbu Qubeys dağı və onun qarşısındakı dağ nəzərdə tutulur.

1 "Səhih əl-Buxari", 3231; "Səhih Muslim", 1795.

= 105 =

Bətnlərdə olanlara müvəkkil edilmiş mələk. Ənəs ibn Malikdən t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: "Allah mələklərdən birinə buyurub ki desin: "Ey Rəbbim, nütfədir, ey Rəbbim laxtalanmış qandır, ey Rəbbim ət parçasıdır." Uca Allah bəndəsinə can verdikdə isə mələk soruşar: "Kişimi, ya qadınımı? Xoşbəxtmi, ya bədbəxtmi? Ruzisi və əcəli necə olacaq?" Beləliklə bütün bunlar uşağa anasının bətnində ikən yazılar."¹ Həmçinin onlardan bəziləri Ərşi daşıyanlardır. Uca Allah buyurur:

“Ərşi daşıyanlar və onun ətrafındakılar öz Rəbbinə həmd edərək onu tərifləyir, Ona iman gətirir və möminlər üçün bağışlanma diləyirlər” (Ğafir, 7); “Mələklər isə onun ətrafında olacaqlar. O gün sənin Rəbbinin Ərşini səkkiz *mələk* daşıyacaqdır” (əl-Həqqə, 17).

Bəzi alimlər demişlər: “Ərşin ətrafında olan mələklər də Ərşi daşıyanlar kimi ən şərəfli mələklərdəndir.”² Bəzi mələklər Cənnətin gözətçiləridir. Uca Allah buyurur: **“Rəbbindən qorxanlar da dəstə-dəstə Cənnətə gətiriləcəklər. Nəhayət, ora çatdıqda onun qapıları açılacaq və onun gözətçiləri onlara deyəcəklər:**

“Sizə salam olsun! Xoş sizin halınıza! Əbədi qalmaq üçün buraya daxil olun!” (Zumər, 73). Həmçinin buyurur: “Əməlisaleh ataları, zövcələri və övladları ilə birlikdə daxil olacaqları Ədn bağları hazırlanmışdır. Mələklər bütün qapılardan onların yanına daxil olacaqlar” (ər-Rəd, 23).

Bəzi mələklər isə Cəhənnəmin gözətçiləridir. Onlar da Zəbani adlanırlar.

Onların başçıları on doqquzdur. Uca Allah buyurur: **“Odda olanlar Cəhənnəm gözətçilərinə deyəcəklər: “Rəbbinizə yalvarın ki, heç olmasa, bircə gün əzabımızı yüngülləşdirsən!” (Ğafir, 49).**

Uca Allah buyurur: **“Qoy o öz yığnağını çağırınsın. Biz də əzab**

mələklərini (Zəbaniləri)
çağıracağıq.” Uca Allah buyurur:
“Onun
üzərində on doqquz *gözətçi mələk*
vardır. Biz Cəhənnəm gözətçilərini
yalnız mələklərdən etdik” (əl-
Müddəssir, 30-31). O, həmçinin
buyurur: “Onlar *Cəhənnəm*
gözətçisini çağırıb deyəcəklər: “Ey
Ma-

1 "Səhih əl-Buxari", 318; "Səhih
Muslim", 2646.

2 "Təfsir İbn Kəsir", 7/120.

= 106 =

lik! Qoy Rəbbin canımızı alıb
qurtarsın!” O isə: “Siz *burada*
əbədi
qalacaqsınız!”– deyəcək” (əz-
Zuxruf, 77).

Sünnədə də Malikin Cəhənnəmin
gözətçisi olması, habelə
Peyğəmbərin
onu görməsi barədə hədislər vardır.
Buxarinin "Səhih"
əsərində Səməra ibn Cundəbdən t
Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət
olunmuşdur: "Bu gecə gördüm ki, iki
kişi mənim yanıma gəlib
dedilər: "Cəhənnəm odunu
alovlandıran, Cəhənnəmin gözətçisi
Malikdir.
Mən Cəbrailəm, bu isə Mikaildir."1
Mələklərdən bəziləri də Beytul
Məmuru ziyarət edənlərdir. Bu
mələklərdən hər gün yetmiş mini
Beytul Məməura daxil olur və bir
daha ora qayıtmırlar. Malik ibn Səsaə
t Peyğəmbərin r belə dediyini
rəvayət etmişdir: "Sonra mənə Beytul
Məmuru göstərdilər. Soruşdum:

“Bu nədir, ey Cəbrail?” Dedi: “Bu Beytul Məmurudur. Hər gün onun içinə yetmiş min mələk girir. Oradan çıxdıqdan sonra bir daha ora qayıtmırlar.”²

Bəzi mələklər isə gəzib dolaşanlardır. Onlar gəzərək zikr məclislərini axtarırlar. Buxari və Muslimin rəvayət etdiyi hədisdə Əbu

Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini nəql etmişdir: “Allahın yollarda

gəzib dolanaraq *Allahı* zikr edən insanları arayan mələkləri

vardır. Onlar Allahı zikr edən bir camaata rast gəldikdə bir-birini

çağırır və: “Axtardığınızın yanına gəlin!” – deyərlər. Sonra da onlar

bu camaatı öz qanadları ilə dünya səmasınadək əhatəyə alırlar...”³

Alimlər demişlər ki, bu mələklər insanları qoruyan mələklərdən əlavədirlər.

Həmçinin rəvayət olunmuşdur ki, bu mələklər ümmətindən Peyğəmbərə r salam göndərəninin salamını ona çatdırır. İmam Əhməd və Nəsai səhih isnadla Abdullah ibn Məsuddan N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: “Həqiqətən Allahın yer üzərində gəzib dolanan mələkləri vardır. Onlar ümmətimin salamlarını mənə çatdırırlar.”⁴

1 "Səhih əl-Buxari", 3236.

2 "Səhih əl-Buxari", 3207; "Səhih Muslim", 164.

3 "Səhih əl-Buxari", 6408; "Səhih Muslim", 2689.

4 "Müsnəd Əhməd", 1/452; "Sünən ən-Nəsai", 1282.

= 107 =

Mələklərdən bəziləri də əməlləri yazan, möhtərəm mələklərdir.

Onların işləri məxluqatın əməllərini yazıb onları siyahıya almaqdır.

Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən, sizin üstünüzdə nəzarətçilər vardır**

– çox möhtərəm, əməllərinizi yazanlar. Onlar sizin nə etdiklərinizi

bilirlər” (əl-İnfitar, 10-12). Həmçinin

buyurur: **“Sağında və solunda**

iki *mələk* oturub *onun əməllərini qeydə alır*. Dediği elə bir söz yoxdur

ki, *onu yazmaq üçün* yanında hazır durmuş gözətçi olmasın”

(Qaf, 17-18). Mücahid bu ayənin təfsirində demişdir: “İnsanın sağında bir mələk, solunda da bir mələk vardır. Sağdakı mələk yaxşı əməlləri,

soldakı isə pis əməlləri qeyd edir.”
Bəzi mələklərə isə qəbir fitnəsində
insanları sorğuya tutmaq
tapşırılıb. Onların adları Munkər və
Nəkirdir. Buna bir çox səhih
hədislər sübutdur. Buxari və Muslim,
Ənəs ibn Malikdən t Peyğəmbərin
r belə dediyini rəvayət etmişlər:
“Bəndə qəbrə qoyulduqdan
sonra yoldaşları dönüb getdiyi zaman
onların ayaqqabılarının səsinə
eşidir. Bu zaman onun yanına iki
mələk gəlib onu oturdur və ondan
soruşurlar ki: “Bu Muhəmməd r
deyilən adam haqqında nə deyə
bilərsən?” Mömin olan kəs: “Mən
şəhadət verirəm ki o, Allahın qulu
və elçisidir” – deyə cavab verir. Onda
mələklər deyirlər: “Cəhənnəm
odundakı yerinə bax! Allah onun
əvəzinə sənə Cənnətdə bir yer

verdi.” Bu zaman həmin şəxs hər iki yerini görəcəkdir.”¹

Tirmizi və İbn Hibban Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: “Meyit, (yaxud sizlərdən biri) dəfn olunduqdan

sonra onun yanına biri qara, digəri göy olmaqla iki mələk gələr. Onlardan birinin adı Munkər, digərininki isə Nəkirdir. Onlar gəlib soruşarlar: “O kişi haqqında nə deyirdin?...”² Tirmizi bu hədisin həsən olduğunu bildirmişdir.

Bunlar Quran və Sünnədə vəzifələri və adları qeyd olunan ən məşhur mələklər idi. Hər bir bəndə bunlara iman gətirərək dəlillərdə göstərilənləri təsdiqləməlidir. Daha doğrusunu Allah bilir.

1 "Səhih əl-Buxari", 1374; "Səhih Muslim", 2870.

2 "Sünən ət-Tirmizi", 1073; "Səhih İbn Hibban", 3117.

= 108 =

Mələklərə iman gətirməyin səmərəsi.

Mələklərə iman gətirməyin mömin üçün böyük faydaları var:

1. İnsan mələkləri yaradan Allahın həm əzəmətini, həm də

Onun qüdrətinin və hökmranlığının kamil olduğunu anlamış olur.

2. İnsan Allahın lütfünü və Mələklərdən bəzilərini bəndələri qorumağa,

bəzilərini onların əməllərini yazmağa, bəzilərini də dünya və

axirətləri üçün faydalı olan digər əməllərə müvəkkəl etməklə Allahın

bəndələrinə olan qayğısını bildikdə
Uca Allaha şükür etmiş olur.

3. Mələklər Allaha lazımı qaydada
itaət etdikləri üçün habelə,
möminlərə kömək edərək onlar üçün
bağışlanma dilədikləri üçün möminlər
onları sevmiş olur.

= 109 =

II fəsil

Nazil olunmuş kitablara iman

**Bu fəsil müqəddimədən və dörd
mövzudan ibarətdir**

**"Vəhy" sözünün həm lüğəti, həm
də istilahi**

**mənası və bir də onun növlərinin
bəyanı.**

***I mövzu. Kitablara imanın hökmü
və dəlilləri***

II mövzu. Kitablara imanın məğzi

III mövzu. Tövrat, İncil və digər kitabların təhrif olunmasının, Quranın isə salamat qalmasının bəyan edilməsi

IV mövzu. Qurana iman və onun xüsusiyyətləri

= 110 =

= 111 =

II fəsil. Nazil olunmuş kitablara iman.

"Vəhy" sözünün həm lüğəti, həm də istilahi mənası və bir də onun növlərinin bəyanı.

"Vəhy" lüğəti mənada tez və gizli gələn xəbəyə deyilir.

Həmçinin, vəhyin işarə, yazı, risalə və ilham mənaları da vardır.

Başqasına bildirdiyin hər bir xəbər vəhy adlanır. Yəni vəhyin lüğəti mənada yalnız Allahdan olması və peyğəmbərlərə verilməsi şərt deyil. Beləliklə lüğəti mənada vəhy aşağıdakı anlamlara gəlir:

1. Musanın anasına verildiyi kimi insana verilən fitri ilham. Uca Allah buyurur: **“Biz Musanın anasına: “Onu əmizdir. Ondan ötrü qorxduqda isə onu çaya at. Qorxma və kədərlənmə. Çünki Biz onu sənə qaytaracaq və onu elçilərimizdən biri edəcəyik”– deyərək təlqin etdik”** (əl-Qəsəs, 7).

2. Arılara və başqa heyvanlara verilən instinktiv ilham. Uca

Allah buyurur: **“Rəbbin bal arısına belə vəhy etdi: Dağlarda, ağaclarda və *insanların* düzəltdikləri çardaqlarda özünə pətəklər hör”** (ən-Nəhl, 68).

3. Zəkəriyyənin öz qövmünə etdiyi kimi, bir işarə ilə. Uca Allah buyurur: **“O, mehrabdan öz qövmünün qarşısına çıxıb onlara işarə ilə başa saldı ki: *“Səhər-axşam Allaha* təriflər deyiniz!”** (Məryəm, 11).

4. Şeytanın insana vəsvəyə verərək, öz dostlarına pis şeyi yaxşı göstərməsi. Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən, şeytanlar öz dostlarına sizinlə mübahisə etmək üçün *batil əqidələr* təlqin edirlər”** (əlƏnam,

121).

5. Allahın mələklərə yerinə yetirilməsi üçün verdiyi buyuruqları.

Uca Allah buyurur: **“O zaman Rəbbin mələklərə: “Mən sizinləyəm!**

İman gətirənləri gücləndirin. Mən kafirlərin qəlbinə qorxu salacağam. Onların boyunlarını vurun və barmaqlarının hamısını kəsin!”– deyə vəhy etmişdi” (əl-Ənfal, 12).

= 112 =

Vəhy sözünün istilahi mənası:

"Vəhy" – vasitə ilə və ya vasitəsiz olaraq Uca Allahın öz peyğəmbərlərinə şəriət qanunu və ya kitab kimi çatdırmaq istədiyi xəbəridir.

Vəhyin növləri:

Allah tərəfindən nazil olunan vəhyin növləri vardır ki, bunları da Uca Allah əş-Şura surəsində bildirmişdir: **“Allah insanla ancaq vəhylə və ya pərdə arxasından danışır, yaxud bir elçi göndərir və o**

da Allahın izni ilə Onun istədiyini vəhy edir. Həqiqətən, O, Ucadır, Müdrikdir” (əş-Şura, 51). Uca Allah bu ayədə bildirir ki, vəhyin üç mərtəbəsi vardır:

Birinci mərtəbə: Mücərrəd vəhydir ki, bu da Allahın dilədiyi kəsin qəlbinə istədiyi bir şeyi çatdırmasıdır. Həmin şəxs də bunun qətiyyətlə Allahdan olmasına əmin olur. Uca Allah buyurur: **“ancaq vəhylə...”** (əş-Şura, 51).

Abdullah ibn Məsuddan N rəvayət olunur ki, Peyğəmbər r demişdir:

"Müqəddəs ruh mənim qəlbimə çatdırdı ki, heç bir insan onun üçün müəyyən olunmuş ruzini tam əldə etməyincə ölməyəcək. Odur ki, Allahdan qorxub və *ruzinizi* gözəl şəkildə axtarın." Hədisi İbn Hibban və Hakim səhih olaraq rəvayət etmişlər, Zəhəbi də onun bu mövqeyini dəstəkləmişdir.¹ Bəzi alimlər peyğəmbərlərin yuxularında gördüklərini də bu qismə aid etmişlər. Uca Allah İbrahim barəsində belə xəbər verir: "***İbrahim* dedi: "Oğlum! Yuxuda gördüm ki, səni qurban kəsirəm. Bax gör nə düşünürsən!"** (Əs-Saffat, 102). Peyğəmbərliyin başlanğıcında Peyğəmbərimizin gördüyü yuxular da bu qəbildəndir.

Buxari və Muslim Aişənin O belə dediyini rəvayət etmişlər: "Allahın elçisinə r ilk vəhyin gəlməsi yuxu vasitəsilə başlamışdır. Onun gördüyü elə bir yuxu yox idi ki, sübh çağının aydınlığı kimi gerçəkləşməsin."2

1 "Məvariduz-Zəm'an", 1084, 1085; "Mustədrək əl-Hakim", 2/4; "Sünən İbn

Macə", 2144; İbn Əbi əd-Dunyənin "əl-Qənaə" əsəri və Beyhəqinin "Şuəbbulman"

əsəri (əl-Muğni an həmlil-əsfar, 419, 895); əl-Bəğəvi, 14/304 № 4112.

2 "Səhih əl-Buxari", 3; "Səhih Muslim", 160.

= 113 =

İkinci mərtəbə: Pərdə arxasından vasitəsiz olaraq danışmaq. Bu

bəzi peyğəmbərlər barəsində sabit olmuşdur. Məsələn, Uca Allah Öz Kitabında bir çox yerlərdə Musa peyğəmbərlə bilavasitə danışmağı barədə xəbər vermişdir. Bu barədə Uca Allah buyurur: **“Və Allah Musa ilə sözlə (vasitəsiz) danışdı”** (ən-Nisa, 164). O, həmçinin buyurur: **“Musa təyin etdiyimiz vaxtda gəldikdə Rəbbi onunla danışdı”** (əl-Əraf, 143).

Uca Allahın Adəmlə danışması da belə olmuşdur: **“Adəm tövbə etmək üçün Rəbbindən kəlmələr öyrəndi”** (əl-Bəqərə, 37).

Həmçinin Sünnədə varid olmuşdur ki, Uca Allah Peyğəmbərlər də İsrə gecəsi danışmışdır. Uca Allah buyurur: **“Allah insanla ancaq vəhy ilə və ya pərdə arxasından danışır”** (əş-Şura, 51).

Üçüncü mərtəbə: Mələk vasitəsilə olunan vəhy. Uca Allah buyurur: **“yaxud bir elçi göndərir və o da Allahın izni ilə Onun istədiyini vəhy edir”** (əş-Şura, 51). Cəbrail u də bu minvalla peyğəmbərlərə vəhy çatdırmışdır. Qurani Kərim bütövlükdə beləcə nazil olmuşdur. Uca Allah Qurani söyləmiş, Cəbrail u də onu eşitmiş və Uca Allahdan eşitdiklərini Muhəmmədə r çatdırmışdır. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, bu, aləmlərin Rəbbindən nazil edilmişdir. Onu sadıq ruh Cəbrail endirdi – sən qəlbinə ki, xəbərdar edənlərdən olasan”** (əş-Şüəra, 192-194). Həmçinin buyurur: **“De: “Müqəddəs Ruh Cəbrail onu sənə**

Rəbbindən iman gətirənləri
sabitqədəm etmək üçün, həm də
müsəlmanlara
doğru yol göstəricisi və müjdə
olsun deyə gerçək olaraq
nazil etmişdir” (ən-Nəhl, 102).

Cəbrail vəhyi Peyğəmbərimizə r üç
yolla çatdırardı:

1. Ya Peyğəmbər r onu yaradıldığı
surətdə görərdi. Bu da öncəki
fəsildə qeyd etdiyimiz kimi yalnız iki
dəfə baş vermişdir.

2. Ya vəhy ona zıncırov cingiltisi kimi
gələr, o da onu qavrayardı.

3. Ya da Cəbrail kişi qiyafəsinə
girərək Peyğəmbərə r görsənər
və vəhyi xitab ona edərdi. Əvvəldə
qeyd etdiyimiz hədisdə —

Cəbra***Quran***

və Sünnə işığında imanın əsasları

= 114 =

ilin u Peyğəmbərin r yanına gəlib
İslamın rüknləri barəsində soruşduğu
hədisdə göstərildiyi kimi.

Peyğəmbər r Haris ibn Hişamın t
sualına cavab verərkən axırncı
bu iki növdən xəbər vermişdir.
Hədisdə deyilir ki, Haris ibn Hişam
t Peyğəmbərdən r soruşdu: “Ey
Allahın Rəsulu, sənə vəhy necə
gəlir?” Peyğəmbər r dedi: “Bəzən
vəhy mənə zıncırovun cingiltisi kimi
gəlir və mənə ən ağır gələni də elə
budur. Bu hal məndən çəkilən kimi
mələyin mənə söylədikləri yadımda
möhkəm qalırdı. Bəzən də mələk
mənə kişi qiyafəsində görünür,
mənimlə danışır, mən də onun
söylədiklərini
yadda saxlayıram.”¹ Hədisi Buxari və
Muslim rəvayət etmişlər.

1 "Səhih əl-Buxari", 2; "Səhih Muslim", 2333.

= 115 =

I mövzu.

Kitablara imanın hökmü və dəlilləri.

Kitab sözünün mənası.

Kitab sözü ərəbcə "kətəbə" felindən əmələ gəlmiş məsdərdir və yazılmış bir şeyə deyilir. Əslində isə kitab, üzərindəki yazısı ilə birlikdə olan səhifəyə deyilir. Uca Allah buyurur: **"Kitab əhli səndən, onlara göydən bir kitab endirməyini istəyirlər"** (ən-Nisa, 153). Burada yazılmış səhifə nəzərdə tutulurdu. Kitablار deyildikdə, Allahın Öz elçilərinə vəhy etdiyi kəlamlarının yazıldığı kitablار və səhifələr nəzərdə tutulur. Fərqi yoxdur, bu

kitablar Tövrat kimi birbaşa yazılı formada da göndərilə bilər və ya digər kitablar kimi mələklərin vasitəsilə şifahi olaraq nazil edildikdən sonra da yazıla bilər.

Kitablara imanın hökmü.

Allahın peyğəmbərlərinə nazil etdiyi bütün kitablara iman gətirmək imanın əzəmətli rüknlərindən və İslam dininin ən böyük əsaslarından biridir. Bu olmadan iman səhih olmur. Buna aid Quran və Sünnədə dəlillər vardır:

Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər! Allaha, Onun Elçisinə və Elçisinə nazil etdiyi Kitaba və ondan əvvəl nazil etdiyi kitablara iman gətirin! Allahı, Onun mələklərini, kitablarını, elçilərini**

**və Axirət gününü inkar edən şəxs
dərindən bir azgınlığa düşmüşdür”**

(ən-Nisa, 136). Bu ayədə Uca Allah
möminlərə imanın bütün
rüknlərinə və şöbələrinə iman
gətirməyi əmr edir. Onlara əmr edir
ki,

Allaha, Onun rəsuluna, yeni
Muhəmmədə r və ona nazil etdiyi
Kitaba,

yeni Qurana, habelə ondan əvvəl
nazil olmuş bütün kitablara, o
cümlədən Tövrata, İncilə, və Zəbura
iman gətirsinlər. Ayənin sonunda
Rəbbimiz buyurur ki, kim imanının
rüknlərindən hər hansı birinə

= 116 =

küfr edərsə dərindən bir azgınlığa düşər
və doğru yoldan çıxmış olar.

Ayədə zikr olunan imanın rüknləri arasında kitablara iman da vardır. Uca Allah buyurur: “**Yaxşı əməl üzünüzdü məşriqə və məğribə tərəf çevirməyiniz deyildir. Lakin yaxşı əməl *sahibləri* Allaha, Axirət gününə, mələklərə, kitablara, peyğəmbərlərə iman gətirən, sevdiyi malı qohum-əqrəbaya, yetimlərə, kasıblara, müsafirlərə, dilənənlərə və kölələrin azad edilməsinə sərf edən, namaz qılıb zəkat verən, əhd bağladıqda əhdlərini yerinə yetirən, sıxıntı və xəstəlik üz verdikdə, habelə döyüşdə səbir edən şəxslərdir**” (əl-Bəqərə, 177). Uca Allah bu ayədə bildirir ki, əsl yaxşılıq ayədə zikr olunan imanın rüknlərinə iman gətirmək və bu rüknlərdən sonra zikr olunan iman

şöbələrinə əməl etməkdir. Allah kitablara iman gətirməyi də imanın rüknlərindən biri olaraq qeyd etmişdir. İbn Kəsir demişdir: “Ayədəki *tək halında deyilən* kitab sözü səmadan peyğəmbərlərə nazil olunmuş

bütün kitabları özündə ehtiva edir. Uca Allah bu kitablara özündən əvvəlki kitabları mühafizə edən və kitabların ən şərəflisi olan Quranla xətm vermişdir.”¹

Uca Allah bütün kitablara iman gətirməyi təsdiqləmək üçün mömin bəndələrinə əmr etmişdir ki, kitab əhlinə xitab edib belə desinlər:

“Deyin: “Biz Allaha, bizə nazil olana, İbrahimə, İsmailə, İshaqa, Yaquba

və onun nəslinə nazil olana, Musa və İsayə verilənlərə, özlərinin

Rəbbi tərəfindən peyğəmbərlərə verilənlərə iman gətirdik.

Biz onların arasında fərq qoymuruq. Biz yalnız Ona təslim olanlarıq!”

(əl-Bəqərə, 136). Bu ayə möminlərin Peyğəmbər r vasitəsilə özlərinə nazil olan kitaba iman gətirmələrindən, həmçinin onların adları xüsusi olaraq zikr olunmuş peyğəmbərlərə nazil olan kitablara iman gətirmələrindən, habelə ümumi olaraq bütün peyğəmbərlərə nazil olan kitablara iman gətirmələrindən və peyğəmbərlərə iman gətirməkdə onların arasına fərq qoymamalarından bəhs edir. Bütün peyğəmbərlərə

iman gətirmək isə öz növbəsində Allahın onlara nazil etdiyi kitablara iman gətirməyi özündə ehtiva edir.

1 "Təfsir İbn Kəsir", 1/297.

= 117 =

Sünnəyə gəlincə, o da kitablara imanın vacib olduğunu və onu imanın bir rüknü olduğunu göstərir. Cəbrailin hədisində onun Peyğəmbərə r iman barədə verdiyi sual buna dəlildir. Peyğəmbər r imanın əsaslarını sadalayarkən kitablara imanı da qeyd etmişdir. Hədisi keçən fəsildə qeyd etdiyimizdən onu yenidən xatırlamağa lüzum görmürük.

Beləliklə, bütün kitablara iman gətirərək onların hamısını təsdiq

etmək vacibdir. Həmçinin etiqad etmək lazımdır ki, onların hamısı Allahdandır və Uca Allah onları Öz elçilərinə haqq olan, doğru yol göstərən rəhbər, nur və işıq olaraq nazil etmişdir. Bunlardan birini yalan sayan və ya inkar edən kəs Uca Allaha qarşı küfr işlətmiş və dindən çıxmış olur.

Kitablara iman gətirməyin faydaları.

Kitablara iman gətirməyin möminlərə böyük faydaları vardır.

Bu faydalardan bəzisi bunlardır:

1. Uca Allahın qullarına qarşı lütfkar və diqqətli olmasına görə Ona şükür etmək. Belə ki, Onun nazil etdiyi kitablarda insanların dünya və axirətləri üçün xeyirli olan məsələlər öz əksini tapmışdır.

2. Bununla Allahın hikməti görünür. Çünki O, bu kitablarda hər bir ümmətə onların halına münasib olan qanunlar qoymuşdur. Kitabların sonuncusu olan Qurani Kərim isə Qiyamət gününədək bütün zaman və məkanlar üçün bütün məxluqata münasib olan bir kitabdır.

3. Bununla möminlər Allahın kəlam sifətini isbat etmiş olurlar.

Bəllidir ki, Allahın danışması, məxluqun danışmasına bənzəmir və bütün

məxluqat Onun kəlamına bənzər bir kəlam gətirməkdə acizdirlər.

= 118 =

II mövzu.

Kitablara imanın məğzi.

Kitablara iman gətirmək bir neçə tərəfdən olur. Quran və Sünnədən

olan dəlillər bunlara etiqad etməyin
və təsdiqləməyin vacib
olmasına dəlalət edir. Bu da imanının
əzəmətli rüknlərindən sayılan bu
rüknü həyata keçirmək üçündür.

1. Bütün kitabların Allah tərəfindən
nazil olmasına və Onun kəlamı
olmasını təsdiq etmək. Uca Allah
Özünə layiq tərzdə həqiqi kəlamla
bunları demişdir. O buyurur: **“Allah.
Ondan başqa *ibadətə layiq*
olan məbud yoxdur, *əbədi*
Yaşayandır, *bütün yaradılanların*
Qəyyumudur.**

O, sənə Kitabı gerçək olaraq,
ondan əvvəlkiləri təsdiqləməsi
üçün nazil etdi. Tövrati və İncili də
O nazil etdi, daha əvvəllər
insanlara
doğru yolu göstərən rəhbər olmaq
üçün. Furqanı da O nazil etdi.

Şübhəsiz ki, Allahın ayələrini inkar edənlər üçün şiddətli bir əzab vardır. Allah Qüdrətlidir, intiqam almağa qadirdir” (Ali İmran, 2-4).

Uca Allah bu ayədə buyurur ki, O, Tövrati, İncili və Qurani nazil etmişdir. Bu da onu göstərir ki, bu kitablar Onun kəlamıdır, başqasından

deyil, *ilk olaraq* məhz Ondan gəlmişdir. Ayənin sonunda isə Allah buyurur ki, Onun ayələrinə iman gətirməyənlər şiddətli bir əzaba düçar olacaqlar.

Həmçinin Tövrat barəsində buyurur: **“Şübhəsiz ki, Tövrati Biz nazil etmişik. Onda hidayət və nur vardır”** (əl-Maidə, 44). Uca Allah Tövrati nazil etdiyini və onda hidayət və nur olduğunu bəyan edir.

Yəhudilərdən bəhs edən başqa bir ayədə də Allah Tövratin Onun kəlamı olduğunu belə bildirir: **“Siz *yəhudilərin* sizə inanacaqlarınamı ümid edirsiniz? Halbuki onlardan bir zümrə var idi ki, Allahın Sözüünü eşidib anladıqdan sonra, bilə-bilə onu təhrif edirdilər”** (əl-Bəqərə, 75). Əs-Suddi, İbn Zeyd və bir çox təfsirçilər demişlər ki, yəhudilərin eşidib təhrif etdikləri Allah kəlamı Tövrat olmuşdur.

İncil barəsində isə Uca Allah buyurur: **“Qoy İncil əhli Allahın onda nazil etdiyi *şəriət qanunları* əsasında hökm versinlər”** (əl-Maidə, 47). Yəni Allahın Kəlamı sayılan əmr və qadağalara riayət etsinlər.

= 119 =

Quran barəsində də buyurur: “**Əlif. Ləm. Ra. *Bu, Müdrik, hər şeydən Xəbərdar olan Allah tərəfindən, ayələri mükəmməlləşdirilmiş, sonra da ətraflı izah edilmiş bir Kitabdır***” (Hud, 1). Digər bir ayədə Rəbbimiz elçisi Muhəmmədə rəxibən buyurur: “**Həqiqətən, sən Qurani Müdrik və Bilən *Allahdan* alırsan**” (ən-Nəml, 6). O, həmçinin buyurur: “**De: “Müqəddəs Ruh *Cəbrail* onu sənin Rəbbindən iman gətirənləri sabitqədəm etmək üçün, həm də müsəlmanlara doğru yol göstəricisi və müjdə olsun deyə gerçək olaraq**

nazil etmişdir” (ən-Nəhl, 102).
Həmçinin buyurur: **“Əgər müşriklərdən biri səndən aman diləsə, ona aman ver ki, Allahın sözünü eşitsin. Sonra onu özünün xatircəm olduğu yerə çatdır. Çünki onlar haqqı bilməyən bir qövmdür”** (ət-Tövbə, 6).

Onlara Allahın kəlamı olan və Peyğəmbərə r endirilən Qurani dinləmək əmr olunmuşdu. Çünki o Allahın həqiqi Kəlamıdır.

2. Bütün kitabların Allaha ibadətə çağırdığına, onların bir hidayət, nur və xeyir olduğuna iman gətirmək lazımdır. Uca Allah buyurur:

“Heç kimə yaraşmaz ki, Allah ona Kitab, hikmət və peyğəmbərlik

verdikdən sonra insanlara: “Allaha
yox, mənə qul olun!” –
desin. Əksinə, o deyər:
“Öyrətdiyiniz Kitabın və *ondan*
öyrəndiyiniz
şeyin sayəsində din xadimləri
olun!” (Ali İmran, 79). Uca Allah
bildirir ki, Rəbbimiz kiməsə kitab,
hikmət və peyğəmbərlik bəxş
etdikdən
sonra onun özünü ilahiləşdirməsi
yolverilməzdir. Çünki bütün
kitablar tək olan Allaha ibadətə
çağırır.
Uca Allah kitablarının haqq və
hidayət olduğunu bildirir: “O,
sənə Kitabı gerçək olaraq, *ondan*
əvvəlkiləri təsdiqləməsi üçün
nazil etdi. Tövrəti və İncili də O
nazil etdi – daha əvvəllər insanlara

**doğru yolu göstərən rəhbər olmaq
üçün. Furqanı da O nazil etdi.
Şübhəsiz ki, Allahın ayələrini inkar
edənlər üçün şiddətli bir əzab
vardır. Allah Qüdrətlidir, intiqam
almağa qadirdir” (Ali İmran, 3-4).
O, həmçinin buyurur: “İnsanlar tək
bir ümmət idi. Allah *onlara*
müjdə verən və qorxudan
peyğəmbərlər göndərdi, onlarla
birlikdə
haqq olan kitab nazil etdi ki,
insanlar arasında onların ixtilafa
düşdükləri şeylərə dair hökm
versin” (əl-Bəqərə, 213).**

= 120 =

**O, həmçinin buyurur: “Şübhəsiz ki,
Tövrati Biz nazil etmişik.
Onda hidayət və nur vardır” (əl-
Maidə, 44).**

Başqa bir ayədə isə buyurur: **“İnsanlara doğru yolu göstərən, bu yolun və *haqqı batıldən* ayırd edənin açıq-aydın dəlilləri olan Quran ramazan ayında nazil edilmişdir”** (əl-Bəqərə, 185).

Bu kimi bir çox ayələr vardır ki, səmavi kitabların Uca Allah tərəfindən hidayət və nur olaraq nazil olunduğunu bildirir.

3. Bütün kitabların bir-birini təsdiq etdiyini və onların arasında heç bir ziddiyyətin olmadığına iman gətirmək lazımdır. Uca Allah buyurur: **“Biz sənə, özündən əvvəlki kitabları təsdiqləyən və onları mühafizə edən Kitabı haqq olaraq nazil etdik”** (əl-Maidə, 48).

İncil barəsində isə belə buyurur: **“Ona içərisində hidayət və nur olan, özündən əvvəlki Tövrati təsdiqləyən, müttəqilər üçün doğru yol göstəricisi və öyüd-nəsihət olan İncili verdik”** (əl-Maidə, 46).

Allahın kitabları arasında heç bir ziddiyyətin olmamasına iman gətirmək və onların nöqsanlardan xali olduğuna etiqad etmək vacibdir.

Bu, Allahın Kitablarını adi kitablardan, Allahın Kəlamını məxluqatın kəlamından fərqləndirən başlıca cəhətdir. İnsanların yazdıqlarında isə bir çox nöqsanlar, qüsurlar və ziddiyyətlər vardır. Uca Allah Qurani vəsf edərək buyurur: **“Məgər onlar Quran barəsində düşünmürlərmi?**

Əgər o, Allahdan başqası tərəfindən olsaydı, əlbəttə, onda çoxlu ziddiyyət tapardılar” (ən-Nisa, 82).

4. Allahın xüsusi olaraq adlarını çəkdiyi, habelə rəsulunun r xəbər verdiyi kitablara iman gətirib onları təsdiq etmək gərəkdir. Bu kitablara aşağıdakılar aiddir:

a) Tövrat. Bu, Allahın Musaya u nazil etdiyi kitabdır. Uca Allah buyurur: **“Biz əvvəlki nəsilləri məhv etdikdən sonra Musaya insanlar üçün açıq-aydın dəlillər, doğru yol göstəricisi və rəhmət olaraq Kitab verdik ki, bəlkə, düşünüb ibrət alsınlar”** (əl-Qəsəs, 43). Buxari və Muslimin şəfaətçilik barədə Ənəs ibn Malikdən t rəvayət etdikləri uzun hədisdə Peyğəmbər r demişdir: **“... sonra onlar İbrahimin yanına**

gələcəklər. O deyəcək: Sizə lazım olan adam mən deyiləm. Etdiyi xətasını xatırladıqdan sonra deyəcək: Musanın yanına gedin, Allah

= 121 =

ona Tövrati vermiş və onunla bilavasitə danışdırmışdır.”¹ Uca Allah Tövrati lövhələrə yazaraq Musaya vermişdir. O, buyurur: **“Biz onun üçün lövhələrdə hər şeydən öyüd-nəsihət və hər şeyin təfsilatını yazdıq”** (əl-Əraf, 145). İbn Abbas demişdir: Burada Tövratin lövhələri nəzərdə tutulur.

Əbu Hureyradan t, Adəmlə u Musanın u söhbəti barədə rəvayət olunmuş hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “... Adəm ona dedi: “Ey Musa, Uca Allah Öz kəlamı ilə səni ucaltmış, Tövrati isə Öz Əli

ilə yazmışdır...” Hədisi Buxari və Muslim rəvayət etmişdir.²

Tövrat Uca Allahın İsrail oğullarına nazil etdiyi ən möhtəşəm Kitabdır. Orada Allahın Musaya nazil etdiyi şəriət qanunlarının və əhkamlarının əsasları öz əksini tapmışdır. Musadan sonra İsrail oğullarına göndərilmiş peyğəmbərlər də ona riayət etmişlər. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, Tövrati Biz nazil etmişik. Onda hidayət və nur vardır. *Allaha* təslim olan peyğəmbərlər yəhudilər üçün bununla, din xadimləri və baş keşişlər isə Allahın Kitabından qorunub saxlanılanlarla hökm verirdilər. Onlar *hamısı* buna şahid oldular”** (əl-Maidə, 44).

Uca Allah Öz kitabında yəhudilərin Tövrati təhrif edərək dəyişdirmələrini bildirmişdir və bu barədə növbəti fəsildə söhbət açacağıq.

b) İncil. Bu, Allahın İsayə nazil etdiyi kitabdır. Uca Allah buyurur:

“Onların ardınca Məryəm oğlu İsanı özündən əvvəlki Tövrati təsdiqləyici olaraq göndərdik. Ona içərisində hidayət və nur olan, özündən əvvəlki Tövrati təsdiqləyən, müttəqilər üçün doğru yol göstəricisi və öyüd-nəsihət olan İncili verdik” (əl-Maidə, 46).

Qeyd etdiyimiz ayədən bəlli olur ki, Uca Allah İncili Tövrati təsdiq edən bir kitab olaraq göndərmişdir.

Bəzi alimlər demişlər: “İncil ilə Tövrat arasında çox az məsələlərdə

onların ixtilaf etdikləri fərq vardır.”

Uca Allah (Məryəm oğlu)

Məsihin İsrail oğullarına dedikləri

barədə buyurur: **“Məndən əvvəl**

1 "Səhih əl-Buxari", 7410; "Səhih Muslim", 193.

2 "Səhih əl-Buxari", 6614; "Səhih Muslim", 2652.

= 122 =

***nazil olmuş* Tövrati təsdiqləyici kimi və sizə haram edilmiş bəzi şeyləri halal etmək üçün göndərildim”** (Ali İmran, 50).¹

Uca Allah Öz Kitabında bildirir ki, Tövratda və İncildə peyğəmbərimiz Muhəmmədin r göndəriləcəyi barədə müjdə vardır. O, buyurur:

“O kəslər ki, yanlarındakı Tövrat və İncildə haqqında yazılmış

olduğunu gördükləri elçinin – yazıb-oxumaq bilməyən peyğəmbərin, **ardınca gedərlər**” (əl-Əraf, 157).

İncil də Tövrat kimi təhrif olunaraq dəyişdirilmişdir. Bu barədə də Allahın izni ilə növbəti fəsildə söhbət açacağıq.

c) Zəbur. Bu, Allahın Davuda nazil etdiyi kitabdır. O buyurur:

“Davuda da Zəburu verdik” (ən-Nisa, 163).

Qətadə bu ayənin təfsirində demişdir: “Biz Uca Allahın Davuda öyrətdiyi Allaha həmd və tərif barədə olan, içərisində halal və haram, habelə fərzlər və qanunlar olmayan bir duası haqqında danışardıq.”

d) İbrahimin və Musanın səhifələri. Bu haqda Quranda iki yerdə

zikir olunmuşdur. Birincisi Nəcm surəsindədir. Uca Allah buyurur:

“Yoxsa Musanın səhifələrində olanlar barədə ona xəbər verilmədi?

Məgər vəfalı olan İbrahimin səhifələrində olanlar barədə ona bildirilmədi? Heç bir günahkar başqasının günah yükünü daşımaz.

İnsan can atdığı şeyə nail olar” (ən-Nəcm, 36-39).

İkincisi isə əl-Əla surəsindədir:

“Günahlardan təmizlənən kimsə isə uğur qazanmışdır. O kimsə ki, Rəbbinin adını xatırlayıb namaz qılmışdır. Xeyr, siz dünya həyatını olduqca üstün tutursunuz;

Axirət isə daha xeyirli və daha sürəklidir. Həqiqətən də bu, əvvəlki

**səhifələrdə bildirilmişdir –
İbrahimin və Musanın
səhifələrində”**

(əl-Əla, 14-19).

Uca Allah Musa ilə İbrahimə endirdiyi
bu səhifələrdə varid
olan bəzi məsələlərdən xəbər
vermişdir. Həqiqi elm yalnız Allaha
məxsusdur.

1 "Təfsir İbn Kəsir", 2/36.

= 123 =

h) Qurani-Kərim. Bu, Allahın
peyğəmbərimiz Muhəmmədə r nazil
etdiyi, digər kitabları təsdiq edən və
onlar barədə şahidlik edən bir
kitabdır. Quran nazil edilmiş
kitabların sonuncusu, ən kamili və ən
şərəflisidir. O, özündən əvvəlki
kitabların hamısını nəsx edərək
hökmlərini

qüvvədən salmışdır. Bundan əlavə Quran bütün cinlərə və insanlara göndərilmişdir. Uca Allah buyurur: **“Biz sənə, özündən əvvəlki kitabları təsdiqləyən və onları mühafizə edən Kitabı haqq olaraq nazil etdik”** (əl-Maidə, 48). Həmçinin Quran özündən qabaq nazil olmuş kitabları təsdiqləyən bir kitabdır: **“De: “Kimin şahidliyi daha böyükdür?” De: “Allah mənimlə sizin aranızda Şahiddir. Bu Quran mənə vəhy olundu ki, onunla sizi və onun çatacağı hər kəsi xəbərdar edir. Məgər siz Allahla yanaşı *ibadətə layiq olan* başqa məbudların olduğuna şahidlik edirsiniz?” De: “Mən şahidlik etmirəm!”**

De: “O, Tək olan İlahdır. Mən sizin şərikinizdən uzağam” (ən-Ənam, 19). Həmçinin buyurur: **“Aləmləri xəbər dar etməsindən ötrü Öz quluna Furqanı nazil edən Allah necə də xeyirxahdır!”**

(əl-Furqan, 1).

Quranın bir çox adları vardır ki, onlardan ən məşhurları bunlardır:

Quran, Furqan, Kitab, Tənzil və Zikr.

Bu kitablara aid varid olmuş dəlillərdə olduğu kimi, onların adlarına,

kimlər barədə nazil olunmalarına, Allahın və Onun rəsulunun r

bu kitablar və onlara tabe olanlar barədə verdiyi xəbərlərə iman

gətirmək

vacibdir.

5. Etiqad etmək lazımdır ki, Qurani Kərim bütün digər kitabları

nəsx edərək onların hökmünü
qüvvədən salmışdır. Heç bir insan və
ya bir cin Quran nazil olunduqdan
sonra digər kitablardakı hökmə
riayət edə bilməz. Allahın Kitabında
və Peyğəmbərinin r sünnəsində
buna bir çox dəlillər vardır. Uca Allah
buyurur: **“Aləmləri xəbər dar
etməsindən ötrü Öz quluna
Furqanı nazil edən Allah necə də
xeyirxahdır!”**

(əl-Furqan, 1). Həmçinin buyurur:
**“Ey Kitab əhli! Artıq
sizə Kitabdan gizlətdiyiniz şeylərin
bir çoxunu bəyan edən və bir
çoxunun da üstündən keçən
Elçimiz gəlmişdir. Artıq sizə
Allahdan
bir nur və açıq-aydın bir Kitab
gəldi. Allah, Onun rızasını arayan**

= 124 =

şəxsləri *bu Kitabla* əmin-amanlıq yollarına yönəldir, onları Öz izni ilə zülmətlərdən nura çıxarır və düz yola yönəldir” (əl-Maidə, 15-16).

Başqa bir ayədə isə Uca Allah Öz peyğəmbərinə r kitab əhlinə

Quranla hökm verməyi əmr edərək buyurur: **“Elə isə onların arasında**

Allahın *sənə* nazil etdiyi *Kitabla* hökm ver. Sənə gələn haqdan

ayrılıb onların istəklərinə tabe olma” (əl-Maidə, 48). O, həmçinin

buyurur: **“Onların aralarında Allahın *sənə* nazil etdiyi *Kitabla* hökm**

ver və onların istəklərinə tabe olma. Onlardan ehtiyat et ki,

Allahın

**sənə nazil etdiyi hökmlərin
bəzisindən sənə sapdırmasınlar”**
(əl-

Maidə, 49).

Sünnədə isə Cabir ibn Abdullah t
rəvayət etmişdir ki, bir dəfə

Ömər ibn Xəttab kitab əhlindən əldə
etdiyi bir kitabla Peyğəmbərin r

yanına gəlib ona oxuduqda
Peyğəmbər r hirslənərək belə dedi:

“Bunamı

heyrətlənirsən, ey Xəttabın oğlu?

Canım Əlində olan Allaha and

olsun ki, mən sizə təmiz, açıq-aydın

olan bir Kitabla gəlmişəm. Nəbadə

onlardan nə isə soruşasınız və onlar

sizə haqq olan bir şeyi söyləsinlər

siz də onu yalan hesab edəsiniz,

yaxud onlar batil bir şeyi sizə

desinlər,

siz də buna inanasınız. Canım Əlində
olan Allaha and olsun ki,
Musa diri olsaydı yalnız mənə tabe
olardı.” Hədisi Əhməd, əl-Bəzzar,
əl-Beyhəqi və başqaları rəvayət
etmişlər.¹ Hədis digər rəvayətləri ilə
birlikdə həsəndir.

Ümumilikdə, Allahın kitablarına bu
minvalla iman gətirmək
lazımdır. Quranla bağlı etiqad
olunması gərəkən məsələlərin
təfsilatına
gəlincə bu barədə inşaAllah növbəti
fəsildə danışacağıq.

¹ "Müsnəd Əhməd", 3/387; "Kəşf əl-
Əstar", 134 və s.

= 125 =

III mövzu.

***Tövrat, İncil və digər kitabların
təhrif olunmasının,***

***Quranın isə salamat qalmasının
bəyan edilməsi.***

**Kitab əhlinin Allahın Kəlamını
təhrif etməsi.**

Qüdrət və qüvvət sahibi olan Allah
Qurani Kərimdə Kitab əhlinin
onlara nazil edilmiş kitabları təhrif
etdiyini və dəyişdirdiyini

bildirir. Yəhudilər barədə Uca Allah
belə buyurur: **“Siz yəhudilərin**

**sizə inanacaqlarınımı ümid
edirsiniz? Halbuki onlardan bir
zümərə**

**var idi ki, Allahın Sözüünü eşidib
anladıqdan sonra, bilə-bilə onu
təhrif edirdilər”** (əl-Bəqərə, 75).

Həmçinin buyurur: **“Yəhudilərdən
bəziləri kəlmələrin yerini
dəyişdirir”** (ən-Nisa, 46).

Nəsrənilər barəsində isə Allah belə
buyurur: **“Biz xaçpərəstik!**

– deyənlərlə də əhd bağlamışdıq. Onlar da *özlərinə* öyrədilənin bir hissəsini unutdular. Buna görə də onların arasına Qiyamət gününə qədər ədavət və kin saldıq. Allah onlara nə etdikləri barədə xəbər verəcəkdir. Ey Kitab əhli! Artıq sizə Kitabdan gizlətdiyiniz şeylərin bir çoxunu bəyan edən və bir çoxunun da üstündən keçən Elçimiz gəlmişdir. Artıq sizə Allahdan bir nur və açıq-aydın bir Kitab gəldi” (əl-Maidə, 14-15).

Bu ayələrdən, yəhudilərin və xaçpərəstlərin müqəddəs kitabları təhrif edərək dəyişdirdikləri aydın olur. Bu təhrif isə bəzən nəyi isə artırmaqla, bəzən də nəyi isə əskiltməklə olur.

Əvvəlki ilahi kitablara artırma barədə
Uca Allah buyurur: **“Vay**
o şəxslərin halına ki, onlar öz əlləri
ilə kitab yazır, sonra da: “Bu,
Allah tərəfindəndir!”– deyirlər ki,
onunla cüzi miqdarda pul əldə
edə bilsinlər. Öz əlləri ilə
yazdıqlarına görə vay onların
halına! Qazandıqları
şeyə görə vay onların halına! ” (əl-
Bəqərə, 79).

Əksiltmə barədə isə Allah buyurur:
“Ey Kitab əhli! Artıq sizə
Kitabdan gizlətdiyiniz şeylərin bir
çoxunu bəyan edən və bir
çoxunun
da üstündən keçən Elçimiz
gəlmişdir. Artıq sizə Allahdan bir
Quran* və *Sünnə
***işığı*_____nda imanının əsasları**
= 126 =

nur və açıq-aydın bir Kitab gəldi”
(əl-Maidə, 15). Həmçinin buyurur:
**“Onlar: “Allah insana heç bir şey
nazil etməmişdir” – deməklə Allahı
layiqincə qiymətləndirmədilər. De:
“Musanın insanlar üçün nur və
doğru yolu göstərən rəhbər olaraq
gətirdiyi Kitabı kim nazil etmişdir?
Siz onu kağızlara yazıb *bir qismini*
göstərir, çoxunu isə gizlədirsiniz”**
(əl-Ənam, 91).

**Tövrət və İncilin təhrif olunması və
buna dəlillər.**

Qeyd etdiyimiz ayələr kitab əhlinin
ümumilikdə Allahın kəlamını
təhrif etmələri barədə idi. Bundan
əlavə Tövrət və İncilin təhrif
olunmaları barədə ayrıca dəlillər də
vardır.

Tövrətin təhrif olunması barədə Uca
Allah buyurur: **“De: “Musanın**

insanlar üçün nur və doğru yolu göstərən rəhbər olaraq gətirdiyi Kitabı kim nazil etmişdir? Siz onu kağızlara yazıb *bir qismini* göstərir, çoxunu isə gizlədirsiniz. Axı, sizin də, atalarınızın da bilmədiyiniz şeylər sizə öyrədilmişdir”. Sən: “Allah!” – de, sonra da onları burax ki, öz boşboğazlıqları ilə əylənsinlər” (əl-Ənam, 91). Bu ayənin təfsirində belə deyilir: “Yəni Musanın gətirdiyi Kitabı gizlədərək, onu, habelə Peyğəmbərin gələcəyi barədə olan dəlilləri təhrif etməklə istəklərinizə nail olmaq istəyirsiniz.” Uca Allah həmçinin buyurur: “**Siz yəhudilərin sizə inanacaqlarınamı ümid edirsiniz? Halbuki onlardan bir zümrə var idi ki,**

Allahın Sözünü eşidib anladıqdan sonra, bilə-bilə onu təhrif edirdilər”

(əl-Bəqərə, 75).

Əs-Suddi bu ayəni təfsir edib demişdir: “Burada Tövrat nəzərdə tutulur. Onlar onu dəyişdirmişdilər.”

İbn Zeyd demişdir: “Onlar Allahın nazil etdiyi Tövrati təhrif edərək, oradakı haramları halal, halalları

isə haram etmiş, haqqa batil, batilə isə haqq donu geyindirmişdilər.”

İncilin təhrif olunması barədə isə Uca Allah buyurur: **“Biz xaçpərəstik!”**–

deyənlərlə də əhd bağlamışdıq.

Onlar da özlərinə öyrədilənin bir hissəsini unutdular. Buna görə də onların arasına Qiyamət

gününə qədər ədavət və kin saldıq. Allah onlara nə etdikləri

= 127 =

**barədə xəbər verəcəkdir. Ey Kitab
əhli! Artıq sizə Kitabdan
gizlətdiyiniz**

**şeylərin bir çoxunu bəyan edən və
bir çoxunun da üstündən
keçən Elçimiz gəlmişdir. Artıq sizə
Allahdan bir nur və açıq-aydın
bir Kitab gəldi” (əl-Maidə, 14-15).**

Bəzi alimlər sonuncu ayəni belə təfsir
etmişlər: “Uca Allah onların
bir çox məsələləri dəyişdirib təhrif
etdiklərini, ayələri başqa
mənaya yozduqlarını və Allaha iftira
yaxdıqlarını bəyan edir. Bir çox
şeylər də artıq və mənasız olduğu
üçün bunları bəyan etmir.”¹

Bütün bu qeyd olunan ayələr Tövrət
və İncilin təhrif olunduğuna
dəlalət edir.

Elə bu səbəbdən də müsəlman alimləri Tövrat və İncilin təhrif olunmasına dair ittifaq etmişlər.

Quranın təhrifdən salamat qalması, təhriflərdən qorunması, və buna dair dəlillər.

Əzəmətli Qurana gəincə, o, öncəki kitablar kimi təhrifə məruz qalmamışdır. Uca Allah onu Özünün də bu barədə xəbər verdiyi

kimi təhriflərdən qoruyur. O buyurur:

“Şübhəsiz ki, Zikri Biz nazil etdik, əlbəttə, Biz də onu qoruyacağıq” (əl-Hicr, 9). Təbəri bu ayənin

təfsirində belə demişdir: "Yəni biz

Qurani qoruyacağıq ki, onun

hökm və fərzlərinə başqa bir şey

daxil edilməsin və ya əlavə bir şey

artırılmasın".2

Uca Allahın Qurani hər bir təhrifdən qoruması ilə bağlı başqa bir ayədə buyurur: **“Nə önündən, nə də arxasından batil ona girişə bilməz. O, Müdrik, Tərifəlayiq *Allah* tərəfindən nazil edilmişdir”** (Fussilət, 42). Həmçinin buyurur: **“Əlif. Ləm. Ra. *Bu*, Müdrik, *hər şeydən Xəbərdar olan Allah* tərəfindən, ayələri mükəmməlləşdirilmiş, sonra da ətraflı izah edilmiş bir Kitabdır”** (Hud, 1). Başqa bir ayədə isə buyurur: **“*Cəbrail sənə Qurani nazil etdikdə onu tələmtələsik yadda saxlamaq üçün dilini tərpətmə! Şübhəsiz ki, sənin***
1 "Təfsir İbn Kəsir", 3/63.
2 "Təfsir İbn Cərir", 14/7.

= 128 =

qəlbində onun qərar tutması və dilinlə onun oxunması Bizə aiddir”
(əl-Qiyamət, 16-17).

Bütün bu ayələr göstərir ki, Allah Quranın həm ayələrini, həm mənasını, nazil olan gündən tələ (Qiyamət günü) salamat şəkildə qoruyub saxladığından

qaldırılanadək mükəmməlcəsinə qoruyur və onda hər hansı bir dəyişkənlik

baş verməsinə imkan vermir. Belə ki O, Qurani Öz Peyğəmbərinə

öyrətmiş, sonra onu Peyğəmbərin rəhbərliyi ilə qəlbində cəm etmiş,

sonra onu bəyan etmiş və onun sünnəsi vasitəsilə Qurani təfsir etmişdir.

Sonra da əsrlər boyu Qurani yad etməyə və yazıb qoruyacaq

adil insanlar yaratmışdır. Beləliklə də, Quran Peyğəmbərə r nazil olunduğu kimi, həm böyüklər, həm də kiçiklər tərəfindən daim oxunaraq bütün batillərdən qorunmuşdur. Alimlər, Tövrat təhrif olunduğu halda Quranın təhrif oluna bilməməsi barədə danışmışlar. Əbu Amr Əd-Dani, Əbu Həsən əl-Muntəbdən belə rəvayət etmişdir: “Bir gün mən Qazi Əbu İshaq İsmail ibn İshaqın yanında idim. Ondən: “Nə üçün Tövrat əhli təhrif edə bildi, Quran əhli isə yox?” – deyə soruşdular. Qazi dedi: “Qüdrətli və qüvvətli Allah Tövrat əhli barəsində buyurur: **“Din xadimləri və baş keşislər isə Allahın Kitabından qorunub saxlanılanlarla hökm verirdilər”** (əl-Maidə, 44).

Onu qoruyub saxlamağı onların özlərinə tapşırıldığı üçün təhrif edə bilmişdilər. Quran barəsində isə belə buyurur: **“Şübhəsiz ki, Zikri Biz nazil etdik, əlbəttə, Biz də onu qoruyacağıq”** (əl-Hicr, 9). Odur ki, onlar Qurani təhrif edə bilməmişlər.” Sonra dedi: “Mən Əbu Abdullah əl-Muhamilinın yanına getdim və hekayəni ona söylədim. O dedi: Mən bundan daha gözəl əhvalat eşitməmişəm.”

= 129 =

IV mövzu.

Qurana iman və onun xüsusiyyətləri.

Quranın, Qüdsi hədisin və Peyğəmbərin r hədisinin tərifi, habelə

bunların arasındakı fərq.

Qurani Kərim. Bu, Allahın o kəlamıdır ki, Allah həqiqi mənada danışmış, – halbuki biz bunun necə-nəcürlüyünü izah edə bilmərik, – sonra bunu Öz elçisinə vəhy etmiş, möminlər ona haqq olaraq iman gətirmiş və onun həqiqətən Allah kəlamı olduğunu yəqinliklə bilmişlər. Cəbrail u onu Allahdan eşitmiş, sonra da peyğəmbərlərin sonuncusu olan Muhəmmədə r ləfz və mənə olaraq, qətiliyi və yəqinliyi bildirən mutəvatir şəkildə çatdırmış, üstəlik bu günə qədər o, Kitab şəklində yazılaraq bizə çatmış və hər bir dəyişiklikdən və təhrifdən qorunmuşdur.

1

Qüdsi hədis. Bu, Peyğəmbərin r öz Rəbbindən həm ləfz, həm

də mənaca rəvayət etdiyi, bizə həm mutəvatir, həm də əhəd olaraq çatan hədislərdir. Lakin bunlar Quran kimi mutəvatir deyildir.²

Onun misalı Əbu Zərr əl-Ğifarinin Peyğəmbərdən r, onun isə öz Rəbbindən rəvayət etdiyi hədisdir: “Ey qullarım, şübhəsiz ki, Mən zülmü Özümə haram etdim, onu sizlərin də arasında haram etmişəm, odur ki, bir-birinizə zülm etməyin.”³

Peyğəmbərin r hədisi. Peyğəmbərin r dediyi sözləri və əməlləri, (səhabələrinin dediklərini və etdiklərini) təsdiqlədiyini özündə cəm edən, habelə onu vəsf edən hədislərə deyilir.⁴

Quran, Qüdsi hədis və Peyğəmbərin r hədisi arasındakı fərq.

Quranın oxunuşu ibadətdir, üslubu möcüzəvidir, heç kəs onun bənzərini deyə bilməz, napak halda olan kimsə ona toxunmamalı, cunub halında olan isə onu oxumamalıdır, mənə ilə rəvayət edilməsi caiz

1 "əl-Əqidə ət-Təhaviyyə", 1/172; əl-Mənnə əl-Qəttanın "Məbahis fi ulumul-

quran" səh. 21; Camaləddin əl-Qasimi, "Qəvaid ət-Təhdis", səh. 65.

2 Camaləddin əl-Qasimi, "Qəvaid ət-Təhdis", səh. 65.

3 "Səhih Muslim", 2577.

4 İbn Useymin, "Müstələh əl-hədis", səh. 7; Camaləddin əl-Qasimi, "Qəvaid ət-Təhdis", səh. 61-62.

= 130 =

deyil, namazda oxunur, onu oxuyan oxuduğu hər bir hərfə görə on savab qazanır. Qüdsi hədis və Peyğəmbərin r hədisi isə belə deyildir.

Qüdsi hədislə Peyğəmbərin r hədisi arasındakı fərq.

Qüdsi hədis həm ləfz, həm də məna Allahın kəlamıdır, Peyğəmbərin r hədisi isə bundan fərqli olaraq həm ləfz, həm də məna Peyğəmbərin r sözüdür. Allah kəlamı məxluqun sözündən əfzəl olduğu üçün, qüdsi hədis Peyğəmbərin r hədisindən daha əfzəl sayılır.¹

Qurana imanın xüsusiyyətləri.

Öncə qeyd etdiyimiz kimi, kitablara iman imanın əsaslarından biridir. Muhəmməd r peyğəmbər göndərildikdən və Quran ona nazil

olduqdan sonra bu kitab digər kitabları nəsx etdiyi, onlara şahidlik etdiyi, onunla ibadət edildiyi, bütün insanlara və cinlərə göndərildiyi üçün onu digər kitablardan fərqləndirən özəllik və xüsusiyyətlər də vardır. Qurana həqiqi iman gətirmək üçün kitablara imanla bağlı yuxarıda qeyd olunan məsələlərə əlavə olaraq həmin xüsusiyyətlərə də etiqad etmək gərəkdir. Həmin xüsusiyyətlər bunlardır:

1. Etiqad etmək lazımdır ki, Quran bütün insanlara və cinlərə göndərilmiş və oradakı şəriət qanunları hər ikisinə şamil olunmuşdur.

Buna iman gətirmək və Allaha orada buyurulmuş şəkildə ibadət etmək

onların hamısına vacibdir. Uca Allah buyurur: **“Aləmləri xəbər dar etməsindən ötrü Öz quluna Furqanı nazil edən *Allah* necə də xeyirxahdır!”** (əl-Furqan, 1).

Həmçinin Peyğəmbərinin r dilindən buyurmuşdur:

“Bu Quran mənə vəhy olundu ki, onunla sizi və onun çatacağı hər kəsi xəbər dar edim” (əl-Ənam, 19). Həmçinin cinlər barəsində

buyurur: **“De: “Mənə vəhy olundu ki, cinlərdən bir dəstə *Qurani* dinlədikdən sonra öz *tayfalarına* qayıdıb dedilər:**

“Həqiqətən, biz heyretəmiz bir Quran dinlədik! O, doğru yola yönəldir. Biz

**ona inandıq və bundan sonra əsla
kimsəni Rəbbimizə şərik
qoşmayacağıq”**

(əl-Cin, 1-2).

2. Etiqad olunmalıdır ki, Quran bütün
başqa kitabları nəsx edərək
onları hökmdən salmışdır. Quran
nazil olduqdan sonra nə Kitab
əhlinə, nə də digərlərinə başqa bir
kitaba tabe olması caiz deyildir.

Yalnız Quranın əmrləri din sayılır,
onun halal buyurduqları halal, ha-
1 Camaləddin əl-Qasimi, "Qəvaid ət-
Təhdis", səh. 65-66.

= 131 =

ram buyurduqları isə haram hesab
edilir. Uca Allah buyurur: **“İslamdan
başqa bir din axtaran şəxsdən, o
din heç vaxt qəbul olunmaz**

və o, axirətdə ziyana uğrayanlardan olar” (Ali İmran, 85). Həmçinin buyurur: “Həqiqətən, Biz sənə Kitabı haqq olaraq nazil etdik ki, insanlar arasında Allahın sənə vəhy etdiyi ilə hökm verəsən. Odur ki, xainləri müdafiə edənlərdən olma” (ən-Nisa, 105). Öncə qeyd etmişdik ki, Cabir ibn Abdullahdan rəvayət olunan hədisdə Peyğəmbər r səhabələrinə kitab əhlinin kitablarını oxumağı qadağan edərək demişdir: “Canım əlində olana and olsun ki, əgər Musa sağ olsaydı, hökmən mənə tabe olardı.”¹

3. Bilmək lazımdır ki, Quranın gətirdiyi şəriət çox asandır. Keçmiş şəriətlər isə bir çox çətinlikləri özündə ehtiva edirdi. Uca Allah

buyurur: “O kəslər ki, yanlarındakı
Tövrət və İncildə haqqında
yazılmış
olduğunu gördükləri elçinin –
yazıb-oxumaq bilməyən
peyğəmbərin,
ardınca gedərlər. O *peyğəmbər*
onlara yaxşı işlər görməyi
buyurar, pis əməlləri isə qadağan
edər, onlara pak şeyləri halal,
murdar şeyləri isə haram edər.
Onların ağır yüklərini
yüngülləşdirər
və onları buxovlardan xilas edər”
(əl-Əraf, 157).

4. Quran ilahi kitablar arasında
yeganə kitabdır ki, onu bütün
ləfz və məna təhriflərindən qorumağı
Uca Allah Öz üzərinə götürmüşdür.
O, buyurur: “**Şübhəsiz ki, Zikri Biz
nazil etdik, əlbəttə, Biz**

də onu qoruyacağıq” (əl-Hicr, 9). O, həmçinin buyurur: ”Nə önündən, nə də arxasından batil ona girişə bilməz. O, Müdrik, Tərifəlayiq *Allah* tərəfindən nazil edilmişdir” (Fussilət, 42). Başqa bir ayədə O, buna bir daha zəmanət verərək buyurur: “*Şübhəsiz ki, sən* *qəlbində* onun qərar tutması və *dilinlə* onun oxunması Bizə aiddir. Biz onu oxuduğumuz zaman sən onun oxunuşunu izlə. Sonra, sözsüz ki, onu izah etmək də Bizə aiddir” (əl-Qiyamət, 17-19).

İbn Kəsir sonuncu ayənin təfsirində demişdir: “Yəni Qurani, hifz edib Peyğəmbərə r oxutduqdan sonra onu aydınlaşdıraraq sənə istədiyimiz

mənani ilham veririk.” Uca Allah
Peyğəmbərin r zamanından
bu günədək Öz Kitabını qoruyacaq
bir çox möhtəşəm alimlər hazırla-
1 "Müsnəd Əhməd", 3/387; "Kəşf əl-
Astar", 134.

= 132 =

mişdir ki, onlar da bu işin öhdəsindən
məharətlə gəlmişlər. Onlar Qurani
əzbərləyərək mənasını dürüst
anlamış və ona riayət etmişlər.
Qurana
xidmət etmək üçün onlar saysız-
hesabsız kitablar yazmışlar. Bəziləri
Quranın təfsiri barədə, bəziləri onun
rəsmi və xətti barədə, bəziləri
onun möhkəm və mütəşabih ayələri
barədə, bəziləri onun Məkkədə və

Mədinədə nazil olanları barədə, bəziləri ondan çıxarılan əhkamlar barədə, bəziləri nəsx və mənsux xüsusunda, bəziləri ayələrin nazil olma səbəbi haqqında, bəziləri Qurandakı məsəllər barədə, bəziləri onun ecazkarlığı barədə, bəziləri onun qəliz sözləri barədə, bəziləri də onun qramatik təhlili barədə, habelə Quranla bağlı başqa-başqa mövzularda kitablar yazmışlar ki, bunların vasitəsilə Uca Allah Qurani qorumaqdadır. Bu alimlər Allahın Kitabı xüsusunda layiqincə xidmət etmiş, beləliklə də, bu Kitab indiyədək qorunmuş və təfsir edilmişdir.

5. Qurani Kərim digər ilahi kitablar kimi bir çox möcüzələri

özündə ehtiva etmişdir. Quran öz-
özlüyündə böyük bir möcüzə, əbədi
və tutarlı bir dəlildir ki, Allah onun
sayəsində Qiyamətə qədər Öz
Peyğəmbərinə r və ona tabe olanlara
dəstək verəcəkdir. Buxari və
Muslim, Əbu Hureyradan t
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişlər:

“Uca Allah hər bir peyğəmbərə
insanlar ona iman gətirsin deyə
müxtəlif möcüzələr vermişdir. Allahın
mənə verdiyi möcüzə isə
vəhydir. Allahdan Qiyamət günü ən
çox tərəfdarı olan peyğəmbər
olmağımı
diləyirəm.”¹

Quranın möcüzəvi xüsusiyyətlərindən
biri onun fəsahtəli və
bəlağətli olmasıdır. Rəbbimiz bütün
insanlara və cinlərə bacarırlarsa,

Quranın bənzərini və ya onun bir qismini gətirməyi buyurmuşdur.

Bu da üç mərtəbədən ibarətdir: Əvvəlcə Allah onları Quranın bənzərini

gətirməyi buyurmuş, onlar da bunu edə bilməyərək aciz qalmışlar.

O buyurur: **“Yoxsa onlar: “Bunu özündən uydurdun!”– deyirlər.**

Xeyr, onlar iman gətirmirlər. Əgər doğru söyləyirlərsə, qoy Qurana bənzər bir kəlam gətirsinlər” (ət-Tur, 33-34).

Sonra Rəbbimiz onların aciz olduqlarını bildirərək buyurur:

“De: Əgər insanlar və cinlər bu Qurana bənzər bir şey gətirmək üçün *bir yerə* toplaşıb, bir-birinə

1 "Səhih əl-Buxari", 4981; "Səhih Muslim", 152.

**kömək etsələr belə ona bənzərini
gətirə bilməzlər”** (əl-İsra, 88). Sonra
Allah onlara bacarırlarsa, on surə
gətirmələrini buyurmuş, lakin
onlar bunu da bacarmamışlar. Uca
Allah buyurur: **“Yoxsa onlar:
“*Muhəmməd*
onu özündən uydurdu!”– deyirlər.
De: “Əgər doğru danışırınsınızsa,
Ona bənzər uydurulmuş on surə
də siz gətirin və Allahdan
başqa, kimi bacarırsınızsa,
köməyə çağırın!”** (Hud, 13). Sonra
Allah
onlara növbəti dəfə bacarırlarsa, bir
surə gətirmələrini buyurmuş. Lakin
onlar yenə aciz qalmışlar. O, buyurur:
**“Yoxsa: “*Muhəmməd* onu
özündən uydurdu!”– deyirlər. De:
“Əgər doğru danışırınsınızsa, ona**

**bənzər bir surə də siz gətirin və
Allahdan başqa, kimi
bacarırsınızsa,
köməyə çağırın!”** (Yunus, 38).

Bununla da insanlar Quranda üç
ayədən ibarət olan bir surənin
bənzərini gətirə bilməyəcək qədər
acizdirlər ki, bu da onun
möcüzəviliyinin əlamətidir.

6. Uca Allah Qurani Kərimdə
insanlara dinlərində, dünyalarında,
sağ ikən və öldükdən sonra lazım
olacaq şeyləri bəyan etmişdir.

O, buyurur: **“Biz Kitabı sənə hər
şey üçün bir izah, müsəlmanlara
da doğru yol göstəricisi, mərhəmət
və müjdə olaraq nazil etdik”**

(ən-Nəhl, 89). Həmçinin buyurur:
**“Biz Kitabda heç bir şeyi nəzərdən
qaçırmadıq”** (əl-Ənam, 38). İbn
Məsud demişdir: Quranda bütün

elmlər nazil edilmiş, hər bir şey bəyan edilmişdir.

7. Quranın ən əsas xüsusiyyətlərindən biri onu aramla, düşünərək oxuyan üçün asanlaşdırılmasıdır. Burada Quranın ən böyük xüsusiyyətlərindəndir.

Uca Allah buyurur: **“Biz Qurani yada salmaq**

üçün asanlaşdırdıq. Amma heç bir yada salan varmı?” (əl-Qəmə, 17).

Həmçinin buyurur: **“Bu mübarək Kitabı, *insanların* onun ayələrini**

düşünüb anlaması və ağıl sahiblərinin də ondan ibrət götürməsi

üçün sənə nazil etdik” (Sad, 29).

Mücahid birinci ayənin təfsirində

demişdir: “Yəni asan oxunulan etdik.” Əs-Suddi demişdir: “Tilavətini dillərdə asanlaşdırdıq.” İbn Abbas demişdir: “Uca Allah Quranı insanların dili üçün asanlaşdırmış olmasaydı, heç kim Allahın Kəlamını oxuya bilməzdi.”¹ Təbəri və bir çox təfsir alimləri Quranın asanlaşdırılmasının onun ləfzən tilavət üçün, həm də məna baxımından 1 "Təfsir İbn Kəsir", 8/453.

= 134 =

dan düşünüb ibrət almağa şamil olduğunu bildirmişlər.¹ Bu da təcrübə nöqteyi-nəzərindən aydın bir məsələdir.

8. Quran keçmiş kitabların xülasəsini və peyğəmbərlərinin şəriətlərinin

əsaslarını özündə ehtiva edir. Uca Allah buyurur: **“Biz sənə, özündən əvvəlki kitabları təsdiqləyən və onları mühafizə edən**

Kitabı haqq olaraq nazil etdik” (əl-Maidə, 48). Həmçinin buyurur:

“Allah Nuha tövsiyə etdiyini, sənə vəhy etdiyimizi, İbrahimə, Musaya və İsayə tövsiyə etdiyimizi sizin üçün də dində qanun etdi: “Dinə doğru-düzgün etiqad edin və onda bölünüb firqə-firqə olmayın!”

Sənin dəvət etdiyin *tövhid* müşriklərə ağır gəldi” (əş-Şura, 13).

9. Quran digər kitablardan fərqli olaraq keçmiş peyğəmbərlərin və ümmətlərin xəbərlərini qeyd etmişdir. Uca Allah buyurur: **“Elçilərin**

xəbərlərindən hər birini sənə
söyləyirik ki, bununla sənin ürəyini
möhkəmləndirək” (Hud, 120). O,
həmçinin buyurur: **“Bu, sənə
söylədiyimiz məmləkətlər
haqqında hekayətlərin bəzisidir.
Onlardan
izi qalanı da vardır, yerlə-yeksan
olanı da”** (Hud, 100). O,
həmçinin buyurur: **“Beləcə, olub-
keçmiş əhvalatlardan sənə
danışıraq.**

**Artıq sənə Öz tərəfimizdən Zikr
vermişik”** (Ta ha, 99).

10. Quran Allahın nazil etdiyi
kitabların sonuncu, həm də bu
kitabları təsdiqləyən bir kitabdır. Uca
Allah buyurur: **“O, sənə Kitabı
gerçək olaraq, ondan əvvəlkiləri
təsdiqləməsi üçün nazil etdi.
Tövrati**

və İncili də O nazil etdi, daha
əvvəllər insanlara doğru yolu
göstərən

rəhbər olmaq üçün. Furqanı da O
nazil etdi” (Ali İmran, 3-4).

Başqa bir ayədə buyurur: “Biz sənə,
özündən əvvəlki kitabları
təsdiqləyən

və onları mühafizə edən Kitabı
haqq olaraq nazil etdik”

(əl-Maidə, 48).

Bütün bu sadalananlar Qurani digər
kitablardan fərqləndirən

özəlliklərdir. Bütün bunları bilib onlara
əməl etməyincə iman kamil

olmur. Daha doğrusunu isə Allah bilir!

1 "Təfsir İbn Cərir", 27/96.

= 135 =

III fəsil

Peyğəmbərlərə iman

Bu fəsil on bir mövzudan ibarətdir
I mövzu. Peyğəmbərlərə iman
gətirməyin hökmü və dəlilləri
II mövzu. Nəbi və rəsul sözlərinin
tərfi və onlar arasındakı
fərq
III mövzu. Peyğəmbərlərə iman
gətirməyin məğzi
IV mövzu. Bizim peyğəmbərlər
qarşısında borcumuz
V mövzu. Ulul-əzm elçilər.
VI mövzu. Peyğəmbərimiz
Muhəmmədin r xüsusiyyətləri,
onun ümməti üzərindəki hüquqları
və yuxuda
Peyğəmbəri r görməyin haqq
olmasının bəyanı
VII mövzu. Peyğəmbərliyin xətm
edilməsi və özündən sonra
peyğəmbər gəlməyəcəyinin bəyan
edilməsi

VIII mövzu. Peyğəmbərin r gecə səfəri, onun gerçəkliyi və dəlilləri

IX mövzu. Peyğəmbərlərin sağ olub-olmamaları haqqında həqiqi söz

X mövzu. Peyğəmbərlərin möcüzələri və onlarla övliyaların kəraməti arasındakı fərq

XI mövzu. Vəli və İslamda vilayət sözünün mənası

= 136 =

= 137 =

III fəsil. PEYĞƏMBƏRLƏRƏ İMAN

I mövzu.

Peyğəmbərlərə iman gətirməyin hökmü və dəlilləri.

Peyğəmbərlərə iman gətirmək bu dinin vaciblərindən və imanının

özəmətli rüknlərindən biridir. Buna
dair Quran və Sünnədə bir
çox dəlillər vardır.

Uca Allah buyurur: **“Peyğəmbər öz
Rəbbindən ona nazil edilənə
iman gətirdi, möminlər də *iman
gətirdilər*. Hamısı Allaha, Onun
mələklərinə, kitablarına və
elçilərinə iman gətirdilər. Onlar
dedilər:**

**“Biz Onun elçiləri arasında fərq
qoymuruq!”** (əl-Bəqərə, 285).

Uca Allah peyğəmbərlərə iman
gətirməyi Allahın rəsulunun r
və möminlərin iman gətirdiyi imanının
digər rüknləri ilə birlikdə qeyd
etmişdir. Üstəlik bildirmişdir ki,
möminlər peyğəmbərlər arasında
heç bir fərq qoymayaraq onların
hamısına iman gətirirlər.

Uca Allah Öz kitabında
peyğəmbərlərə iman gətirməyənlər
barədə
belə buyurur: **“Allahı və Onun
elçilərini inkar edənlər, Allahı
Onun elçilərindən ayırmaq istəyib:
“Biz o elçilərin bəzisinə inanır,
bəzilərinə isə inanmırıq!”—
deyənlər və bunun arasında bir yol
tutmaq
istəyənlər, məhz onlar əsl
kafirlerdir. Biz kafirlər üçün
alçaldıcı
bir əzab hazırlamışıq”** (ən-Nisa,
150-151). Bu ayədə Rəbbimiz
peyğəmbərləri
yalan sayanları, habelə onların
bəzilərinə iman gətirib digərlərini
inkar edənləri kafir adlandırır. Sonda
onların əsl kafir olduqlarını

bildirir. Belə ki, onların kafir olması
açlıq-aydın və inkarolunmazdır.
Növbəti ayədə isə Uca Allah onlara
iman gətirənlərin mövqeyi
barədə belə buyurur: **“Allaha və
Onun elçilərinə iman gətirən və
onlardan heç birinin arasında fərq
qoymayanlara Allah Öz
mükafatlarını
verəcəkdir. Allah Bağışlayandır,
Rəhmlidir”** (ən-Nisa, 152).
Bu ayədə Uca Allah möminlərin
Allaha və Onun göndərdiyi
peyğəmbərlərinin
hamısına iman gətirdiklərini bildirir.
Möminlər onların ara***Quran***
və Sünne işığında imanın əsasları
= 138 =
sı_____nda fərq qoymurlar.
Əksinə, hamısının Allah tərəfindən
göndərildiklərinə

yəqinliklə iman gətirirlər.

Sünnədə də, Quranda olduğu kimi peyğəmbərlərə iman gətirməyin imanın əsaslarından olmasına dair kifayət qədər dəlillər vardır.

Mələklərə iman fəslində qeyd etdiyimiz Cəbrail hədisində

Peyğəmbər

r Cəbrailin u iman barədə verdiyi suala cavab verərkən demişdir:

“İman Allaha, Onun mələklərinə, Onun kitablarına, Onun elçilərinə, Axirət gününə və qədərə – onun xeyrinə və şərinə iman

gətirməkdir.” Hədisdə peyğəmbərlərə iman gətirmək imanın digər

əsasları ilə birgə qeyd olunur. Müsəlmanın buna etiqad edərək həyata

keçirməsi vacibdir.

Digər bir hədisdə deyilir ki,
Peyğəmbər r gecə namazında
təhəccüd

duası edərkən deyərdi: "Allahım!
Həmd Sənədir. Sən göylərin
və yerin nurusan. Həmd Sənədir.
Sən göylərin və yerin Hamisisən.
Həmd

Sənədir. Sən göylərin, yerin və
onlarda olanların Rəbbisən. Sən
Haqsan.

Verdiyin vəd haqdır. Dediysin söz
haqdır. Sənə qovuşmaq haqdır.
Cənnət

haqdır. Cəhənnəm haqdır.
Peyğəmbərlər haqdır. Qiyamət
haqdır."1

Peyğəmbərin r imanın əsaslarını
qeyd edərək duasının əvvəlində
Allaha imanla, Cənnət və
Cəhənnəmin, habelə Qiyamətin haqq

olması ilə yanaşı peyğəmbərlərə də imanı qeyd etməsi peyğəmbərlərə və elçilərə iman gətirməyin nə qədər mühüm olduğunu və dində xüsusi bir yer tutduğunu göstərir.

Bundan aydın olur ki, peyğəmbərlərə iman gətirmək vacibdir, həmçinin o da aydın olur ki, onlara iman gətirmək bu dinin ən böyük dəyərlərindən və onun ən əzəmətli xislətlərindəndir. Və o da aydın olur ki, peyğəmbərlərin hamısını və ya onlardan birini inkar edən kəs imanın rüknlərindən olan bu əzəmətli rüknü inkar etməklə Allaha qarşı böyük küfr işlətmiş olur və kafir sayılır.

Peyğəmbərlərə iman gətirməyin faydaları.

Peyğəmbərlərə iman gətirmək mömin qəlbinə yaxşı təsir və ona

fayda verir. Onlardan bəziləri
aşağıdakılardır:

1 "Səhih əl-Buxari", 7499.

= 139 =

1. Bununla insan Allahın mərhəmətli olduğunu, Onun Öz qullarına qayğı göstərdiyini anlayır. Çünki Allah insanlara hidayət vermək və onları doğru yola yönəltmək üçün onlara elçilər göndərmişdir.

2. Bu böyük nemətin müqabilində insan Allaha şükür edir.

3. İnsan peyğəmbərləri sevir, onlara ehtiramla yanaşır və onları layiqli şəkildə tərifləyir. Ona görə ki, onlar Allahın göndərdiyi seçilmiş qullardır. Həm də ona görə ki, onlar Allahın risaləsini təbliğ etmiş, öz qövmlərinə nəsihət etmiş və onların əziyyətlərinə səbr etmişlər.

= 140 =

***II mövzu. Nəbi və rəsul sözlərinin
tərif***

və onlar arasındakı fərq.

Lüğəti mənada "**nəbi**" ərəbcə "**nəbə**" – yeni böyük faydası olan xəbər

sözündən götürülmüşdür. Uca Allah buyurur: "**Onlar nə barədə bir-birindən soruşurlar? Böyük bir xəbər barəsində**" (ən-Nəbə, 1-2).

Peyğəmbər ona görə nəbi adlandırılıb ki, o öz Rəbbindən xəbərlər verir.

Bəziləri isə "nəbi" sözünün "nəbava" yeni hündür bir şey sözündən qaynaqlandığını bildirmişlər. Nəbi sözünə bu yöndən yanaşsaq,

bunu hər bir peyğəmbərin digər insanlardan daha uca məqamda olduğunu

deyə bilərik. Uca Allah buyurur: **“Biz onu yüksək bir məqama ucaltdıq”** (Məryəm, 57).

"Rəsul" sözünün lüğəti mənasına gəlincə, bu, ərəbcə "irsal" sözündən götürülmüşdür ki, bu da "göndərilmək" deməkdir. Uca Allah Səba hökmdarı barədə buyurur: **“Mən onlara bir hədiyyə göndərəcəyəm və baxacağam görüm elçilər nə ilə qayıdacaqlar”** (ən-Nəml, 35).

Alimlər rəsul və nəbi sözlərinin istilahi mənalarda ixtilaf etmişlər.

Onların içərisində ən məşhur rəylər aşağıdakılardır:

Nəbi o adama deyilir ki, Allah ona vəhy edərək müəyyən əməlləri

yerinə yetirməyi buyurmuş, o da bunları möminlərə əmr etmişdir.

Rəsul isə o adama deyilir ki, Allah ona vəhy edərək onu Allahın əmrinə asi olanlara Allahın risaləsini çatdırması üçün göndərmişdir.

Nəbi və rəsul arasındakı fərq.

Nəbi o kimsədir ki, Allah ona, möminlərə xitab etsin və Öz buyruqlarını

onlara təbliğ etsin deyə, əmr və qadağaları barədə ona xəbər vermişdir. Allah onları kafirlərə xitab etməsi üçün göndərməmişdir.

Rəsul isə həm möminlərə, həm də kafirlərə göndərilmiş olur və Allahın risaləsini təbliğ edərək insanları yalnız Allaha ibadət etməyə çağırır.

Onu da qeyd edək ki, yeni bir şəriət
gətirmək rəsul olmaq üçün
şərt deyil. Belə ki, Yusuf u İbrahimin
u dini üzərində olmuşdur.

Davud u və Süleyman u da – hər ikisi
Tövrata tabe olmuşlar, lakin
bununla belə onlar rəsul idilər. Uca
Allah buyurur: **“Daha öncə Yusuf
sizə açıq-aydın dəlillər gətirmişdi.
Siz onun gətirdiklərinə şəkk
etməkdə davam edirdiniz. Nəhayət,
o, vəfat etdikdə dediniz: “Allah
ondan sonra elçi
göndərməyəcəkdir!” Allah həddi
aşan, şübhə edən
kimsəni beləcə azğınlığa salar”**
(Ğafir, 34). O, həmçinin buyurur: **“Biz
Nuha və ondan sonrakı
peyğəmbərlərə vəhy etdiyimiz kimi
sənə**

də vəhy etdik. Biz İbrahimə, İsmailə, İshaqa, Yaquba və onun nəslinə, İsayə, Əyyuba, Yunusa, Haruna və Süleymana da vəhy etdik. Davuda da Zəburu verdik. Daha öncə *bir qisim* elçilər barəsində sənə söylədik, *digər* elçilər barəsində isə sənə *heç nə* söyləmədik. Və Allah Musa ilə sözlə (vasitəsiz) danışdı” (ən-Nisa, 163-164).

Bəzən nəbi olan kimsəyə rəsul da deyilir. Uca Allah buyurur:

“Biz səndən əvvəl elə bir elçi, elə bir peyğəmbər göndərməmişik ki, o, *ayələrimizi oxumaq* istədikdə, şeytan onun oxuduğuna gizlicə vəsvəsə verməsin. Lakin Allah şeytanın gizlicə təlqin etdiyini yoxa

çıxarar” (əl-Həcc, 52).

Bu ayədə Rəbbimiz rəsul və nəbi göndərdiyini buyurur. Belə ki, Uca Allah möminləri nəyəsə dəvət etməyə əmr etdikdə həmin şəxs Allah tərəfindən göndərilmiş olur. Lakin bu mütləq rəsulluq sayılmır. Mütləq rəsulluq peyğəmbərlərin bütün insanlara, o cümlədən möminlərə və kafirlərə göndərilmələrinə deyilir.

= 142 =

III mövzu.

Peyğəmbərlərə iman gətirməyin məğzi

Peyğəmbərlərə iman, Allahın Kitabında və Peyğəmbərinin rəsul sünnesində xülasə və təfsilatı ilə xəbər verilənlərə etiqad etməyə deyilir.

Xülasəsi.

Bu, insanın hər bir ümmətə Allah tərəfindən peyğəmbər

göndərilməsinə

etiqaad etməsinə deyilir. Həmin

peyğəmbərlər insanları tək

Allaha ibadət etməyə, Ona heç nəyi

şərik qoşmamağa, habelə Allahdan

savayı bütün məbudları inkar etməyə

çağırmışlar. Uca Allah buyurur:

“Biz hər ümmətə: “Allaha ibadət

edin, tağutdan uzaq olun”–

deyə, elçi göndərdik” (ən-Nəhl, 36).

Həmçinin bütün peyğəmbərlərin

sadiq, təqvalı, etimad olunası, etibarlı

və hidayət göstərən olmalarına

da etiqaad edilməlidir. Uca Allah

buyurur: **“Onlar deyəcəklər: “Vay**

halımıza!

Bizi yatdıgımız yerdən kim

qaldırdı? Bu, Mərhəmətli Allahın

vəd etdiyi *qiyamətdir*. Elçilər doğru deyirlərmiş” (Yasin, 52). Başqa bir ayədə Uca Allah bir çox peyğəmbərlər haqqında söhbət açıqdan sonra belə buyurur: “Onların atalarından, nəsillərindən və qardaşlarından bəzilərini də. Onları seçdik və düz yola yönəlttik. Bu, Allahın hidayətidir. Bununla O, qullarından istədiyi şəxsi doğru yola yönəldir. Əgər *Ona* şərik qoşsaydılar, əlbəttə, etdikləri əməllər **puç olardı**” (əl-Ənam, 87-88). Həmçinin etiqad olunmalıdır ki, onların hamısı açıq-aydın haqq və hidayət üzərində olublar, üstəlik Allahın buyuruqlarını insanlara

çatdırıblar. Uca Allah Cənnət əhlinin haqda xəbər verir ki, (onlar belə demişlər): **“Əlbəttə, Rəbbimizin elçiləri haqqı gətirmişdilər”** (əlƏraf, 43). Həmçinin buyurur: **“Biz elçilərimizi aydın dəlillərlə göndərdik və onlarla birlikdə Kitab və tərəzi nazil etdik ki, insanlar ədalətli olsunlar”** (əl-Hədid, 25). Eyni zamanda bilmək lazımdır ki, peyğəmbərlərin hamısı eyni əqidəyə – TəkAllahlığa dəvət etmişlər. Fəqət onların şəriətləri müxtəlif olmuşdur. Uca Allah buyurur: **“Səndən əvvəl elə bir elçi göndərməmişik ki, ona: “Məndən başqa heç bir məbud yoxdur, Mənə ibadət et. Quran və Sünən işığında imanın əsasları**

= 143 =

dət edin!”– deyə vəhy etməyə”
(əl-Ənbiya, 25). O, həmçinin buyurur:
“**Sizlərdən hər biriniz üçün bir
şəriət və bir yol təyin etdik**” (əl-
Maidə, 48).

Onu da bilmək lazımdır ki, onlar
özlərinə nazil olunmuş vəhyi
tam olaraq insanlara çatdırmaqla
onların üzərində hüccəti qaldırmışlar.
Uca Allah buyurur: “**Hər kəs onların,
Rəbbinin göndərdiklərini
necə təbliğ etdiyini bilsin. Allah
onların nə etdiklərini nəzarəti
altında**

**saxlayır və hər şeyi ayrı-ayrılıqda
hesaba alır**” (əl-Cin, 28). O,
həmçinin buyurur: “**Biz müjdə verən
və qorxudan elçilər göndərdik
ki, insanların elçilərdən sonra
Allaha qarşı bir bəhanəsi olmasın**”

(ən-Nisa, 165).

Hər bir müsəlman etiqad etməlidir ki, peyğəmbərlər yaradılmış insandırlar, heç bir rübubiyyət xüsusiyyətlərinə (ilahi qüvvəyə) malik deyillər və adi Allah bəndəsidirlər. Sadəcə olaraq Allah onları seçib rəsul göndərməklə onlara ehtiram göstərmişdir. Uca Allah buyurur:

“Elçiləri *onlara* dedilər: “Biz də sizin kimi bir insanıq. Lakin Allah Öz qullarından istədiyinə lütfkarlıq edir. Allahın izni olmadan biz sizə heç bir dəlil gətirə bilmərik”
(İbrahim, 11).

Uca Allah Nuh u barəsində belə buyurur: **“Mən sizə demirəm ki, Allahın xəzinələri mənim yanımdadır. Mən qeybi də bilmirəm.**

Mən sizə demirəm ki, mən mələyəm” (Hud, 31).

Digər bir ayədə Allah Muhəmmədə r
öz qövmünə belə deməyi
buyurur: **“De: “Mən sizə demirəm
ki, Allahın xəzinələri mənim
yanımdadır.**

**Mən qeybi də bilmirəm. Mən sizə
demirəm ki, mən mələyəm.**

**Mən yalnız mənə vəhy olunana
təbə oluram”** (əl-Ənam, 50).

Peyğəmbərlər barədə etiqad
olunması vacib olan məsələlərdən
biri də, Allahın onlara yardım
etməsinə və onlara dəstək
verməsinə,

habelə gözəl aqibətin məhz
peyğəmbərlərə və onların
ardıcıllarına

nəsib olmasına iman gətirməkdir.
Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki,**

**Biz Öz elçilərimizə və möminlərə
həm dünya həyatında, həm də
şahidlərin
şəhadət verəcəyi gün yardım
edəcəyik” (Ğafir, 51).**

Həmçinin, Allahın xəbər verdiyi kimi
peyğəmbərlərin bir-birindən
üstün olmasına iman gətirmək
vacibdir. Uca Allah buyurur: **“Biz
o elçilərin bəzisini digərlərindən
üstün etdik. Onlardan bəzisi ilə
Allah danışmış, bəzisini isə
dərəcələrə yüksəltmişdir”** (əl-
Bəqərə, 253).

= 144 =

Bütün bunlara, habelə Quran və
Sünnədə peyğəmbərlər barədə
varid olan bütün məsələlərə iman
gətirmək labüddür.

Təfsilati iman isə Allahın Öz kitabında və Peyğəmbərinin r sünnəsində onlardan adları çəkilənlərə, onların adları, xəbərləri, fəzilətləri və xüsusiyyətlərinə iman gətirməyə deyilir.

Qurani Kərimdə iyirmi beş peyğəmbərin adı çəkilmişdir.

Onlardan on səkkizinin adı Uca Allahın aşağıdakı ayələrində qeyd olunur:

“Bunlar, öz qövmünə qarşı İbrahimə verdiyimiz dəlillərimizdir.

Biz istədiyimiz kəsi dərəcə-dərəcə ucaldıq. Şübhəsiz ki, Rəbbin Müdrikdir, Biləndir. Biz ona İshaqı və Yaqubu bəxş etdik. Hər ikisini

doğru yola yönəltдик. *Bundan*
əvvəl Nuhu da doğru yola
yönəltmişdik.

Onun nəslindən olan Davudu,
Süleymanı, Əyyubu, Yusufu,
Musanı və Harunu da. Biz yaxşı
əməl sahiblərini belə
mükafatlandırırıq.

Zəkəriyyanı, Yəhyanı, İsanı və
İlyası da. Hamısı əməlisalehlərdən
idilər. İsmaili, Əlyəsəni, Yunusu və
Lutu da. Hamısını aləmlərdən
üstün etdik” (əl-Ənam, 83-86).

Digər peyğəmbərlərin adları
isə başqa ayələrdə qeyd olunur.
Uca Allah buyurur: “Ad qövmünə
də qardaşları Hudu *göndərdik*” (əl-
Əraf, 65). O, həmçinin buyurur:

“Səhud qövmünə də qardaşları
Salehi *göndərdik*” (əl-Əraf, 73).
Həmçinin

buyurur: **“Mədyən qövmünə də qardaşları Şueybi göndərdik”** (əl-Əraf, 85). O, həmçinin buyurur: **“Allah Adəmi, Nuhu, İbrahimin mömin nəslini və İmranın mömin nəslini seçib aləmlərdən üstün etdi”** (Ali İmran, 33). Həmçinin buyurur: **“İsmaili, İdrisi və Zülkifli də yada sal! Hamısı səbir edənlərdən idilər”** (əl-Ənbiya, 85). Həmçinin buyurur: **“Muhəmməd Allahın Elçisidir. Onunla birlikdə olanlar kafirlərə qarşı sərt, öz aralarında isə mərhəmətlidirlər”** (əl-Fəth, 29). Hər bir müsəlman adları sadalanan bu peyğəmbərlərə və elçilərə müfəssəl şəkildə iman gətirməli, Allahın və Peyğəmbərinin r xəbər verdiyi

kimi onların hər birinin nəbi və ya rəsul olduğuna etiqad etməlidir.

Bundan başqa, dəlillərdə göstərilən peyğəmbərlərə məxsus fəzilətlərə, xüsusiyyətlərə və xəbərlərə də iman gətirmək vacibdir.

Buna Allahın İbrahimi u və Muhəmmədi r Özünə dost seçdiyini misal çəkmək olar. Uca Allah buyurur: **“Allah İbrahimi sevimli dost**

tutmuşdur” (ən-Nisa, 125).

Peyğəmbər r demişdir: “Uca Allah İbra**Quran**

və Sünnə işığında imanın əsasları
= 145 =

himi Özünə dost seçdiyi kimi, mənə də Özünə dost seçmişdir.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹

Uca Allahın Musa u ilə bilavasitə danışması da buna misaldır.

Allah buyurur: **“Və Allah Musa ilə sözlə (vasitəsiz) danışdı”** (ən-Nisa, 164). Həmçinin Uca Allahın quşları və dağları Davud u üçün ram etməsi və onların Allahı zikr etmələri də buna misaldır. Uca Allah buyurur: **“Biz o hökmü Süleymana anlatdıq. Hər ikisinə hökmranlıq və elm bəxş etdik. Biz dağları və quşları Davudla birlikdə *Allahı* tərifləmələri üçün *ona* ram etdik. Bunları Biz etdik”** (əl-Ənbiya, 79). Dəmirin Davud u üçün yumşaldılması barədə Uca Allah buyurur: **“Biz Davuda Özümüzdən bir lütf bəxş etdik və *buyurduq*: “Ey dağlar və quşlar! Onunla birlikdə *Allahın şəninə* təriflər deyiniz!” Biz dəmiri onun üçün yumşaltdıq”** (Səba, 10). Küləklərin və cinlərin Süleymana

u ram edilməsi barədə isə Uca Allah belə buyurur: **“Səhər bir aylıq məsafəni qət edən, günortadan sonra yenə bir aylıq məsafəni qət edən küləyi də Süleymana *ram etdik*. Biz onun üçün mis qaynağını sel kimi axıtdıq. Rəbbinin izni ilə cinlərin bir qismi onun qabağında işləyirdi”** (Səba, 12). Quşların dilinin Süleymana u öyrədilməsi barədə isə Rəbbimiz belə buyurur: **“Süleyman Davuda *peyğəmbərlikdə* varis oldu və dedi: “Ey insanlar! Bizə quş dili öyrədildi və bizə hər şeydən verildi. Həqiqətən, bu, *bizə göstərilən* açıqaşkar üstünlükdür”** (ən-Nəml, 16).

Bütün bunlarla yanaşı Uca Allahın Kitabında peyğəmbərlər və onların qövmləri barədə, onların arasında baş vermiş mücadilə barədə, sonda isə Allahın peyğəmbərlərinin zəfər çalmaları barədə verilən xəbərlərə də iman gətirmək vacibdir. Buna Musanın Fironla mübahisəsini, İbrahimlə qövmünün, Nuh, Hud, Saleh və Lutun öz qövmləri ilə etdikləri mücadilələri, Uca Allahın Yusuf və onun qardaşları ilə bağlı bizlərə verdiyi xəbərləri, Yunusla qövmünün və Allahın Kitabında, Peyğəmbərinin r sünnəsində peyğəmbərlərlə bağlı varid olan bütün xəbərləri misal çəkmək olar. Bütün bunlara təfsilatı ilə iman gətirmək

vacibdir. Bununla da peyğəmbərlərə imanın xülasə və təfsilati olan hər iki qismini sizlərə bəyan etmiş olduq. Daha doğrusunu isə Allah bilir.
1 "Səhih Muslim", 532.

= 146 =

IV mövzu.

Bizim peyğəmbərlər qarşısında borcumuz

Müsəlman olan hər kəsin boynunda peyğəmbərlərin vacib haqları vardır. Bu ona görədir ki, Allah peyğəmbərləri dində yüksək məqamlara çatdırmış və Öz yanında onların hörmətini uca tutmuşdur.

Üstəlik bu peyğəmbərləri əvəzolunmaz bir missiya ilə şərəfləndirmiş

və Öz vəhyini və şəriət qayda-qanunlarını digər insanlara çatdırmaq üçün onları seçmişdir. Həmin haqlardan bəziləri aşağıdakılardır:

1. Onların hamısının peyğəmbər olmalarını, Allah tərəfindən göndərmələrini, Allahın əmrlərini təbliğ etdiklərini təsdiq etmək və bu xüsusda onların arasında fərq qoymamaq. Uca Allah buyurur: **“Biz hər bir elçini, Allahın izni ilə, ona məhz itaət edilsin deyə göndərdik”** (ən-Nisa, 64). O, həmçinin buyurur: **“Allaha itaət edin, *Onun* Elçisinə itaət edin və *asî olmaqdan* çəkinin! Əgər üz çevirsəniz, bilin ki, Elçimizin öhdəsinə düşən ancaq açıq-aydın təbliğ etməkdir”** (əl-Maidə, 92). Həmçinin buyurur: **“Allahı və Onun elçilərini inkar**

edənlər, Allahı Onun elçilərindən ayırmaq istəyib: “Biz o *elçilərin* bəzisinə inanır, bəzilərinə isə inanmırıq!” – deyənlər və bunun arasında bir yol tutmaq istəyənlər, məhz onlar əsl kafirlərdir. Biz kafirlər üçün alçaldıcı bir əzab hazırlamışıq” (ən-Nisa, 150, 151). Beləliklə, peyğəmbərlərin gətirdikləri risalələrə iman gətirmək onlara olan imanın bir hissəsi sayılır. Onu da qeyd edək ki, Muhəmmədin r göndərilməsindən sonra hər hansı bir insanın və ya cinin öncəki peyğəmbərlərin dediklərinə tabe olması yolverilməzdir. Belə ki, Muhəmmədin r gətirdiyi şəriət öncəki şəriətlərin hamısının hökmünü qüvvədən salmışdır. Odur ki, ondan

başqa bir peyğəmbərə tabe olmaq
caiz deyil. Uca Allah buyurur:
“İslamdan başqa bir din axtaran
şəxsdən, o *din* heç vaxt qəbul
olunmaz
və o, axirətdə ziyana
uğrayanlardan olar” (Ali İmran, 85).
Həmçinin
buyurur: “Biz səni bütün insanlara
müjdə verən və xəbərdarlıq
edən *bir peyğəmbər* kimi
göndərdik. Lakin insanların çoxu
bunu

= 147 =
bilmir” (Səba, 28). Həmçinin
buyurur: “De: “Ey insanlar!
Şübhəsiz
ki, mən sizin hamınız üçün Allahın
elçisiyəm” (əl-Əraf, 158).

2. Bütün peyğəmbərləri dost tutmaq, onları sevmək, onlara qarşı kin və ədavət hissləri keçirməkdən həzər etmək gərəkdir. Uca Allah buyurur: **“Kim Allahı, Onun Elçisini və iman gətirənləri özünə dost tutarsa, *bilsin ki, qələbə çalanlar da məhz Allahın firqəsidir*”** (əl-Maidə, 56). O, həmçinin buyurur: **“Mömin kişilərlə mömin qadınlar bir-birinin dostlarıdır”** (ət-Tövbə, 71). Bu ayədə Uca Allah möminlərin bir-birinin dostu olduqlarını bildirir. Belə olduğu halda ən kamil imana malik olan peyğəmbərləri dost seçmək daha məqsədəuyğundur. Onlar yüksək məqam sahibi olduqlarından dolayı möminlərin qəlbində onlar üçün xüsusi bir sevgi vardır. Buna görə də Uca Allah

insanları Allaha, mələklərinə və peyğəmbərlərinə qarşı düşmən mövqe

nümayiş etdirməkdən çəkindirərək buyurur: **“Kim Allaha, Onun mələklərinə və elçilərinə, Cəbrailə və Mikailə düşməndirsə, şübhəsiz ki, Allah da o kafirlərə düşməndir”** (əl-Bəqərə, 98).

3. Həmçinin, etiqad etmək lazımdır ki, peyğəmbərlər adi insanlardan üstündürlər və insan nə qədər təqvalı, əməlisaleh olsa belə, onların dərəcəsinə çata bilməz. Çünki peyğəmbərlik Allahın dilədiyi kəsə bəxş etdiyi əvəzolunmaz bir nemətidir ki, bu da çalışmaqla əldə oluna bilməz. Uca Allah buyurur: **“Allah mələklərdən də elçilər seçir, insanlardan da. Həqiqətən, Allah Eşidəndir, Görəndir!”** (əl-Həcc,

75). O, həmçinin buyurur: **“Bunlar, öz qövmünə qarşı İbrahimə verdiyimiz dəlillərimizdir. Biz istədiyimiz kəsi dərəcə-dərəcə ucaldırıq. Şübhəsiz ki, Rəbbin Müdrikdir, Biləndir”** (əl-Ənam, 83). Sonra Rəbbimiz bir çox peyğəmbərlərin adlarını qeyd etdikdən sonra belə buyurur: **“Hamısını aləmlərdən üstün etdik”** (əl-Ənam, 86). Bu barədə bu fəsilin birinci məsələsində söhbət açmışdıq. Sünnədə də peyğəmbərlərin yüksək məqam sahibi olmaları və insanların onlara çata bilməmələri haqqında dəlillər çoxdur. Buxari və Muslim, Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət

etmişdir: “Heç bir kəsə: “Mən Yunus
ibn Məttədən daha fəzilətli ***Quran***
və Sünnə işığında imanın əsasları
= 148 =

yəm”– demək yaraşmaz.1 Buxarinin
rəvayəti isə deyilir: “Hər kim:
“Mən Yunus ibn Məttədən daha
fəzilətliyəm”– desə, yalan danışmış
olar.”2 Hədisi şərh edən bəzi alimlər
demişlər: “Peyğəmbər r bunu
ona görə belə demişdir ki, ola bilsin
cahillərdən kimsə Qurandakı
hekayəyə əsaslanıb Yunusu u öz
məqamından daha aşağı tutmuş
olar.” Həmçinin alimlər demişlər:
“Yunusun başına gələnlər onu
peyğəmbərlik
məqamından zərrə qədər belə
kənara çıxarmamışdır.” Yunusun
əhvalatı Qurani Kərimdə əlahiddə
qeyd olunur: “**Zün-Nunu**

da *yada sal!* Bir zaman o qəzəbli *qövmündən* ayrılıb getmiş və ona gücümüz çatmayacağını güman etmişdi. Sonra da zülmətlər içində yalvarıb demişdi: “Səndən başqa *ibadətə layiq olan* heç bir məbud yoxdur! Sən paksan, müqəddəssən! Mən isə, həqiqətən, zalımlardan olmuşam!” Biz onun duasını qəbul etdik və onu qəm-qüssədən qurtardıq. Biz möminləri belə xilas edirik!” (əl-Ənbiya, 87-88). Başqa bir ayədə isə Uca Allah buyurur: “Yunus da, həqiqətən, elçilərdəndir. Bir zaman o, yüklü bir gəmiyə tərəf qaçdı. Başqaları ilə birlikdə püşk atdı və uduzanlardan oldu. O, qınanmağa layiq olduqda

**balıq onu uddu. Əgər o, Allaha tərif
deyənlərdən olmasaydı, balığın
qarnında Qiyamət gününə qədər
qalardı. O, halsız olduğu
vəziyyətdə**

***Biz onu sahilə çıxartdıq. Onun başı
üstündə balqabaq tağı
bitirdik. Biz onu yüz mindən də
daha çox adama *peyğəmbər*
göndərdik.***

**Onlar ona iman gətirdilər, Biz də
onlara müəyyən vaxtadək
firavanlıq
nəsib etdik” (əS-Saffət, 139-148).**

**4. Onu da etiqad etmək lazımdır ki,
peyğəmbərlərin hamısı eyni
dərəcədə deyillər. Allah onların
bəzilərini digərlərindən üstün
etmişdir.**

**Uca Allah bu barədə buyurur: “Biz o
elçilərin bəzisini digərlərindən**

üstün etdik. Onlardan bəzisi ilə Allah danışmış, bəzisini isə dərəcələrə yüksəltmişdir” (əl-Bəqərə, 253). Təbəri bu ayənin təfsirində

demişdir: “Uca Rəbbimiz buyurur ki, o peyğəmbərlərin bəzilərini digərlərindən üstün etmişəm. Musanı bilavasitə danışdırmışam, beləcə onların bəzilərini dərəcə və məqam baxımından digərlərindən

1 "Səhih əl-Buxari", 3416; "Səhih Muslim", 2376.

2 "Səhih əl-Buxari", 4604.

= 149 =

üstün etmişəm.” Buna görə də dəlillərdə göstərildiyi tək onların fəzilətlərini bilmək onların bizim üzərimizdə olan haqlarıdır.

5. Peyğəmbərlərə salavat və salam demək lazımdır. Uca Allah sonrakı qövmlərin peyğəmbərləri tərif edəcəkləri barədə buyurur:

“Sonra gələnlər arasında onun üçün *gözəl xatirə* qoyduq; aləmlər içərisində Nuha salam olsun!” (əs-Saffət, 78-79). İbrahim barədə də belə buyurur: **“Sonradan gələnlər arasında ona *gözəl xatirə* qoyduq. İbrahimə salam olsun!”** (əs-Saffət, 108-109). Musa ilə Harun barəsində isə belə buyurur: **“Sonradan gələnlər arasında hər ikisinə *gözəl xatirə* qoydu. Musaya və Haruna salam olsun!”** (əs-Saffət, 119-120). Başqa bir ayədə isə buyurur: **“Elçilərə salam olsun!”** (əs-Saffət, 181).

**İbn Kəsir demişdir: Uca Allahın:
“aləmlər içərisində Nuha salam
olsun!”**

(əS-Saffət, 79) ayəsində bildirilir ki,
bütün qövmlər onu tərif edərək
onu xoş xatirələrlə yad edəcəklər.
İmam Nəvəvi bütün peyğəmbərlərə
salavat deməyin caiz və müstəhəb
olması məsələsində alimlərin
yekdil rəy sahibi olmalarını bildirmiş
və demişdir: “Alimlərin
yekdil rəyinə görə, peyğəmbərimiz
Muhəmmədə r salavat deyilməlidir.
Həmçinin mötəbər alimlərin yekdil
rəyinə görə, digər peyğəmbərlərə
və mələklərə ayrılıqda qeyd
olunduqda salavat deyilir.
Peyğəmbərlərdən
qeyrilərinə gəlincə isə, əksər alimlərin
rəyinə görə əvvəldən
onlara salavat deyilmir.”

Bunlar da dəlillərdə olduğu və elm əhlinin dediyi kimi, peyğəmbərlərin bəzi haqlarıdır.

= 150 =

V mövzu.

Ulul-əzm elçilər.

Ulul-əzm elçilər deyildikdə, əzmkar və səbirli olanlar nəzərdə tutulur.

Uca Allah buyurur: **“Elçilərdən möhkəm iradə sahiblərinin səbir etdiyi kimi, sən də səbir et!”** (əl-Əhqaf, 35).

Alimlər onlar barədə ixtilaf etmişlər. Bəziləri burada bütün elçilərin nəzərdə tutulduqlarını bildirmişlər. Ayədə “elçilərdən” deyildikdə, onların bəziləri deyil, hamısı nəzərdə tutulur. İbn Zeyd demişdir:

“Yəni bütün elçilər. Çünki Allahın göndərdiyi bütün peyğəmbərlər

möhkəm səbir, iradə və kamil bir ağıl sahibi olmuşlar.”

Bəzi alimlər isə onların sayının beş olduğunu söyləmişlər – bunlar

Nuh, İbrahim, Musa, İsa və Muhəmmədir (Allahın onlara salavatı və salamı olsun!). İbn Abbas demişdir: “Ulul-əzm peyğəmbərlər bunlardır:

Peyğəmbərimiz, Nuh, İbrahim, Musa və İsa (Allahın onlara salavatı və salamı olsun!)” Mücahid və Əta əl-Xorasani də bu rəyə üstünlük vermişlər. Əksər elm əhli də sonradan bunu daha məqsədəuyğun saymışlar. Onların beşinin adı birlikdə Qurani Kərimdə iki yerdə çəkilir. Onlardan birincisi "əl-Əhzab" surəsindədir: **“Bir zaman Biz peyğəmbərlərdən əhd almışıq; səndən də, Nuhdan da, İbrahimdən**

də, Musadan da, Məryəm oğlu
İsadan da! Biz onlardan möhkəm
bir

əhd almışıq” (əl-Əhzab, 7). İkinci
ayə isə "əş-Şura" surəsindədir:

“*Allah*

Nuha tövsiyə etdiyini, sənə vəhy
etdiyimizi, İbrahimə, Musaya və
İsaya tövsiyə etdiyimizi sizin üçün
də dində qanun etdi: “Dinə doğru-
düzgün etiqad edin və onda
bölünüb firqə-firqə olmayın!”

Sənin

dəvət etdiyin *tövhid* müşriklərə
ağır gəldi. Allah istədiyi kəsi

Özü üçün seçər və *Ona* üz tutanı
Özünə tərəf yönəldər” (əş-Şura,
13).

Bəzi təfsirçilər demişlər: “Onların
adlarının xüsusi olaraq qeyd
olunması

onların məşhur şəriətlərə sahib
olduqlarının, xüsusi şərəf və
fəzilətə layiq olduqlarının
göstəricisidir.

= 151 =

Bu beşi peyğəmbərlərin ən fəzilətləsi,
Adəm övladlarının ən xeyirlisidir.

Əbu Hureyra t demişdir: “Adəm
övladlarının ən xeyirlisi

beş nəfərdir: Nuh, İbrahim, İsa, Musa
və Muhəmməd (Allahın onlara

salavatı və salamı olsun!) Onların
arasında ən xeyirlisi isə

Muhəmməddir

r.”¹

Onların ən xeyirlisinin Muhəmməd r
olması barədə Buxari Əbu

Hureyradan Peyğəmbərin r belə
dediyini rəvayət etmişdir: “Mən

Qiyamət günü Adəm övladlarının ən şərəflisi, qəbirdən ilk çıxan şəxs, şəfaət diləyənlərin və şəfaətçi olanların birincisi olacağam.”²

1 "Kəşf əl-astar", 3/114; "Məcmə əz-zəvaid", 8/255; "Müstədrək əl-Hakim", 2/546.

2 "Səhih Muslim", 2278; "Sünən Əbu Davud", 4673.

= 152 =

VI mövzu. Peyğəmbərimiz Muhəmmədin r xüsusiyyətləri, onun ümməti üzərindəki hüquqları və yuxuda Peyğəmbəri r görməyin haqq olmasının bəyanı.
Birinci. Peyğəmbərin r xüsusiyyətləri.

Əzəmətli və Uca Allah
Peyğəmbərimiz Muhəmmədə r bir
sıra

fəzilət və xüsusiyyətlər əta etməklə,
onu digər peyğəmbərlərdən və
insanlardan

üstün etmişdir. Bu xüsusiyyətlərdən
bəziləri aşağıdakılardır:

1. Onun şəriəti bütün insanlar və
cinlər üçündür və hamı onun
risaləsinə tabe olaraq ona riayət
etməlidir. Uca Allah buyurur: **“Biz
səni bütün insanlara müjdə verən
və xəbərdarlıq edən *bir peyğəmbər*
kimi göndərdik. Lakin insanların
çoxu *bunu* bilmir”** (Səba, 28).

Həmçinin buyurur: **“Aləmləri
xəbərdar etməsindən ötrü Öz
quluna**

Furqanı nazil edən Allah necə də xeyirxahdır!” (əl-Furqan, 1). İbn Abbas

demişdir: “Burada aləmlər deyildikdə insanlar və cinlər nəzərdə tutulur.” Əbu Hureyra Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Mən altı xüsusiyyətlə digər peyğəmbərlərdən üstünəm: mənə hikmətli

ifadələr verilib, (düşmənin qəlbinə) qorxu salmaqla mənə qələbə verilib, qənimətlər mənə halal olunub, bütün yer üzəri mənə pak səcdəgah buyurulub, mən bütün məxluqata göndərilmişəm və mənimlə peyğəmbərliyə möhür vurulub”1

İmam Muslim "Səhih" əsərində Əbu Hureyradan Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Muhəmmədin

canı Əlində olan *Allaha* and olsun ki, bu ümmətdən hər hansı bir yəhudi və ya xristian mənim barəmdə eşidib, sonra da mənimlə göndərilənə iman gətirmədiyi halda ölərsə, mütləq Cəhənnəm əhlindən olar.”²

2. Ayə və hədislərdə göstərildiyi kimi, o, peyğəmbərlərin və elçilərin sonuncusudur. Uca Allah buyurur: **“Muhəmməd aranızdakı kişilərdən heç birinin atası deyildir. Lakin o, Allahın Elçisi və peyğəmbərlərin sonuncusudur. Allah hər şeyi bilir”** (əl-Əhzab, 40). Bu-

1 "Səhih Muslim", 523.

2 "Səhih Muslim", 153.

= 153 =

xari və Muslim, Əbu Hureyradan t
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət

etmişlər: “Mənim və əvvəlki
peyğəmbərlərin məsəli, gözəl və
heyrətamiz bir ev tikmiş, lakin
kərpicinin birini qoymamış bir
kimsənin
məsəlinə bənzəyir. Camaat bu evin
yan-yörəsindən keçir, ona təəccüb
edir və deyirlər: “Nə üçün bura bir
kərpic qoyulmayıb?” (Sonra)
Peyğəmbər r davam edib dedi: “O
kərpic mənəm və mən
peyğəmbərlərin
sonuncusuyam.”¹ Bütün bu
sadalanan dəlillərə əsaslanaraq
sələflər və onlardan sonra gələnlər
də bu mövqedə olmuş və ondan
sonra peyğəmbərlik iddia edən hər
kəsin kafir olduğunu, habelə bunda
israrlı olarsa öldürülməli olduğunu
bildirmişlər. Əl-Əlusi demişdir:

“Muhəmmədin r peyğəmbərlərin sonuncusu olması Quranda xəbər verilmiş, Sünnə ilə təsdiqlənmiş, ümmət tərəfindən yekdilliklə qəbul olunmuşdur. Odur ki, bunun əksini iddia edən hər kəs təkfir olunmalı, bunda israrlı olanlar isə qətlə yetirilməlidir.”

3. Uca Allah Peyğəmbərə r möcüzələrin ən əzəmətlisi olan, bütün təhriflərdən qorunan və Allah diləyənədək insanların arasında qalacaq Qurani Kərimi bəxş etmişdir. Uca Allah buyurur: **“De: “Əgər insanlar və cinlər bu Qurana bənzər bir şey gətirmək üçün *bir yerə* toplaşıb, bir-birinə kömək etsələr belə ona bənzərini gətirə bilməzlər”**

(əl-İsra, 88). Həmçinin buyurur: **“Onlara oxunan Kitabı sənə nazil etməyimiz onlar üçün kifayət deyilmi? Həqiqətən, bunda iman gətirən adamlar üçün mərhəmət və ibrət vardır”** (əl-Ənkəbut, 51).

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: **“Peyğəmbərlərin hər birinə insanı imana gətirəcək möcüzə göstərmək qüdrəti verilmişdir. Mənə isə Allahın nazil etdiyi vəhy bəxş edilmişdir. Ümid edirəm ki, Qiyamət günü mənim ardıcılarım onların hamısından çox olacaq.”**²

4. Peyğəmbərimizin r ümməti ən xeyirli ümmət və Cənnət əhlinin əksəriyyətini təşkil edirlər. Uca Allah buyurur: **“Siz insanlar üçün**

üzə çıxarılmış ən xeyirli ümmətsiniz” (Ali İmran, 110).

Müaviyə ibn

Heydə əl-Quşeyri Peyğəmbərin r
yuxarıdakı: **“Siz insanlar üçün üzə**

1 "Səhih əl-Buxari", 3535; "Səhih Muslim", 2286.

2 "Səhih əl-Buxari", 4981; "Səhih Muslim", 152.

= 154 =

çıxarılmış ən xeyirli ümmətsiniz”

ayəsi barədə belə buyurduğunu
eşitmişdir: “Siz yetmiş ümmətin
sonuncusu olmanıza rəğmən Allah
yanında onların ən xeyirlisi və ən
şərəflisisiniz.” Buxari və Muslimin
"Səhih" əsərlərində Abdullah ibn
Məsudun belə dediyi rəvayət olunur:
“Bir dəfə biz peyğəmbərlə birlikdə bir
qübbədə idik. O r dedi:

“Cənnət əhlinin dördə biri olmanıza razısınız mı?” Biz: “Bəli” – deyə cavab verdik. Sonra o dedi: “Cənnət əhlinin üçdə biri olmanıza razı olarsınız mı?” Biz: “Bəli” – deyə cavab verdik. O yenə dedi: “Cənnət əhlinin yarısı olmanıza razı olarsınız mı?” Biz yenə: “Bəli” – deyə cavab verdik. O dedi: “Muhəmmədin canı Əlində olan Allaha and olsun ki, mən sizin Cənnət əhlinin yarısını təşkil edəcəyinizə ümid edirəm. Belə ki, Cənnətə yalnız müsəlman olanlar daxil olacaqlar. Sizinlə şirk əhlinin misalı qara öküzün tükləri arasındakı bir ağ tük kimi və ya ağ öküzün tükləri arasındakı qara tük kimidir.”¹

5. Peyğəmbərimiz r Qiyamət günü Adəm övladının ən hörmətli

olacaqdır. Əbu Hureyra t
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişdir: “Mən Qiyamət günü Adəm
övladlarının ən hörmətli, qəbri
hamınınından qabaq açılan, ən
birinci şəfaət diləyən və şəfaətçilik
edənəm.”²

6. Peyğəmbərimiz r əzəmətli şəfaət
sahibi olacaqdır. Bu o vaxt
baş verəcək ki, insanlar
peyğəmbərlərə bir-bir müraciət
edəcək və
onlardan şəfaət diləyəcəklər. Onların
hamısı isə bundan boyun
qaçıracaqdır.
Tərifəlayiq məqam da məhz budur.
Uca Allah buyurur:
**“Ola bilsin ki, *buna görə* Rəbbin
səni tərifəlayiq bir məqama
yüksəltsin”**

(əl-İsra, 79). Bir çox səhabə və
tabiinlər, o cümlədən Hüzeyfə,
Salman, Ənəs, Əbu Hureyra, İbn
Məsud, Cabir ibn Abdullah, İbn
Abbas,
Mücahid, Qətadə və başqaları
buradakı tərifəlayiq məqamın şəfaət
olduğunu bildirmişlər. Qətadə
demişdir: "Elm əhli tərifəlayiq
məqamın
onun şəfaətçi olması qənaətində
olmuşlar. Sünnədə Peyğəmbərin
r şəfaətçi olması barədə bir çox
dəlillər vardır. Onlardan biri də
şəfaətçilik barədə rəvayət olunmuş
uzun hədisidir. Buxari və Mus-
1 "Səhih əl-Buxari", 6528; "Səhih
Muslim", 221.
2 "Səhih Muslim", 2278.

limin "Səhih" əsərlərində Əbu Hureyradan t rəvayət olunan həmin hədisdə Peyğəmbər r Adəmin, sonra Nuhun, sonra İbrahimin, sonra Musanın, sonra da İsanın şəfaətdən üzrxahlıq edəcəklərini və: "mən buna layiq deyiləm"— deyəcəklərini bildirmiş və demişdir: "Sonra onlar mənim yanıma gələcəklər, mən Rəbbimdən izn istəyəcəyəm və mənə izn veriləcəkdir. Mən Rəbbimi gördükdə Ona səcdə edəcəyəm, O da məni bir müddət beləcə tərk etdikdən sonra buyuracaq: "Ey Muhəmməd! Başını qaldır, danış, sənə qulaq asılacaq, istə, sənə istədiyin veriləcək, havadarlıq et, havadarlığın qəbul olunacaq. Sonra Allah mənə indi bilmədiyim həmd-sənaları təlqin edəcək və mən o

həmd-sənalarla Ona təriflər
deyəcəyəm və bundan sonra
şəfaətçilik
edəcəyəm... ”1

7. Peyğəmbərimiz r həmd bayrağını
daşıyacaq. Bu, həqiqi bayraqdır
ki, Qiyamət günü onu ancaq
Peyğəmbərimiz r daşıyacaqdır,
insanlar da onun arxasınca gedəcək
və o bayrağın altında olacaqlar.

Allah bu xüsusiyyəti ona yalnız ona
görə nəsim etmişdir ki, o, Allahı
heç kimin tərif etmədiyi şəkildə
həmd-səna ilə tərif etmişdir. Bunu
bəzi elm əhli də bildirmişdir. Sünnədə
də bu əzəmətli xüsusiyyətə
dair dəlillər vardır. Əbu Səid əl-Xudri t
Peyğəmbərin r belə dediyini
rəvayət etmişdir: “Qiyamət günü mən
Adəm övladlarının seyyidi

olacağam və əlimdə həmd bayrağı
olacaqdır, lakin mən bununla
lovğalıq etmirəm. Həmin gün
Adəmdən bəri bütün peyğəmbərlər
mənim bayrağımın altında duracaqlar
və Qiyamət günü yer ən birinci
mənim üçün yarılaçaqdır. Lakin mən
bununla lovğalıq etmirəm.”²

8. Peyğəmbər r Cənnətdə uca bir
dərəcə olan və yalnız bir
nəfərə verilən vəsilənin sahibidir.
Qeyd edək ki, vəsilə Cənnətin ən
uca yeridir. Abdullah ibn Amr ibn
Asdan Peyğəmbərin r belə dediyi
rəvayət olunur: “Müəzzinin azan
verdiyini eşitdiyiniz zaman siz də
onun dediklərini təkrar edin. Sonra
mənə salavat oxuyun. Hər kim mənə
bir salavat oxuyarsa, Allah ona
bunun sayəsində onunu yetirər.

1 "Səhih əl-Buxari", 3340; "Səhih Muslim", 193.

2 "Sünən ət-Tirmizi", 3615; "Müsnəd Əhməd", 3/2. ət-Tirmizi bu hədisə yaxşı və səhih demişdir.

= 156 =

Sonra Allahdan mənim üçün vasitəçilik haqqı diləyin. Çünki, vasitəçilik

Cənnətdə Allahın qullarından yalnız birinə məxsus olan bir məqamdır.

Ümid edirəm ki, o qul mənəm. Hər kim mənim üçün *Allahdan* vasitəçilik haqqı diləyərsə, şəfaətimə nail olar.”¹

Peyğəmbər r bu kimi bir çox xüsusiyyətlərə və üstünlüklərə malikdir

ki, bu da, onun həm bu dünyada, həm də axirətdə Rəbbi yanında

uca məqamda və yüksək dərəcədə olduğunu göstərir.

İkinci. Peyğəmbərin r ümməti üzərindəki hüquqları.

Peyğəmbərin r öz ümməti üzərində bir çox hüquqları vardır ki, bunlardan bəzilərini artıq əvvəldə xatırlatmışıq. İndi isə həmin hüquqlardan yalnız Peyğəmbərin r özünə aid olanları nəzərinizə çatdıraraq:

1. Onun peyğəmbərliyinə qətiyyətlə iman gətirmək və onun şəriətinin bütün digər şəriətləri nəsx etməsinə etiqad etmək. Bunun üçün də onun dediklərini təsdiq etmək, onun qadağan etdiyi şeylərdən uzaqlaşmaq və Allaha yalnız Onun buyurduğu şəkildə ibadət etmək lazımdır.

Quran və Sünnədə bunu təsdiqləyən
bir çox dəlillər vardır. Uca
Allah buyurur: **“Elə isə Allaha, Onun
Elçisinə və nazil etdiyimiz
Nura (Qurana) iman gətirin!”** (ət-
Təğabun, 8). Həmçinin buyurur: **“Elə
isə Allaha və Onun Elçisinə –
yazıb-oxumaq bilməyən, həm də
Allaha
və Onun kəlmələrinə inanan
peyğəmbərə iman gətirin. Onun
ardınca
gedin ki, bəlkə doğru yola
yönələsiniz”** (əl-Əraf, 158). O,
həmçinin
buyurur: **“Peyğəmbər sizə nə
verirsə, onu götürün, nəyi də
qadağan
edirsə, ondan çəkinin”** (əl-Həşr, 7).
İbn Ömər Peyğəmbərin r belə
dediyini

rəvayət etmişdir: “İnsanlar Allahdan başqa *ibadətə haqqı olan* məbudun olmadığına və Muhəmmədin Onun elçisi olduğuna şəhadət gətirməyincə, namaz qılıb zəkat verməyincə *onlarla* vuruşmaq mənə əmr edildi. Əgər *aşkarda* bunu yerinə yetirsələr, – İslam haqqı (cinayətə görə veriləcək cəza) istisna olmaqla, – canlarını və mallarını məndən qorumuş olarlar. Onların (gizli əməllərinin) haqq-hesabı isə Allaha aiddir.”²

1 "Səhih Muslim", 384.

2 "Səhih əl-Buxari", 25; "Səhih Muslim", 22.

2. Peyğəmbərin r risarəti təbliğ etməsinə, əmanəti ümmətə çatdırmasına, habelə ümmətinə nəsihət etməsinə iman gətirmək lazımdır. Elə bir xeyirli əməl yoxdur ki, o ümmətinə onu göstərmiş olmasın. Həmçinin, elə bir zərərli şey yoxdur ki, onu ümmətinə xəbər verib onları ondan çəkəndirməsin. Uca Allah buyurur: **“Bu gün dininizi sizin üçün kamil etdim, sizə olan nemətimi tamamladım və bir din olaraq sizin üçün İslamı bəyənib seçdim”** (əl-Maidə, 3). Əbu Dərdə t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allaha and olsun ki, sizlərə gecəsi gündüzündən fərqlənməyən ağappaq (aydın) bir yol

qoyub gedirəm.”¹ Peyğəmbərin r
ümmətinə hər şeyi çatdırmasına
çoxsayda səhabələr də şahidlik
etmişlər. Belə ki, Vida həcci zamanı
Peyğəmbər r xütbə verərkən
insanlara vacib buyurulanları və
haram
olanları xatırladaraq onları Allahın
Kitabına tərəf çağırmış, sonrada belə
buyurmuşdur: “Sizdən mənim
barəmdə soruşacaqlar. Nə cavab
verəcəksiniz?”
Səhabələr dedilər: “Şahidlik edəcəyik
ki, sən həqiqətən,
(bu dini) təbliğ etdin, öz missiyanı
yerinə yetirdin və (ümmətinə) nəsihət
etdin.” Onda Peyğəmbər r şəhadət
barmağını göyə qaldırıb insanlara
tərəf işarə edərək dedi: “Allahım
şahid ol, Allahım şahid ol,

Allahım şahid ol!”² Əbu Zərr
 demişdir: “Peyğəmbərimiz

Muhəmməd

r bizə hər şey haqqında, hətta göydə
 qanad çalan quş barəsində
 belə bir elm qoyub getmişdir.”³ Bu
 xüsusda sələflərdən bir çox dəlillər
 vardır.

3. Peyğəmbəri r (Allahdan başqa)
 hamıdan, hətta özündən belə
 çox sevmək. Sözsüz ki, bütün
 peyğəmbərləri sevmək bizə vacibdir.
 Lakin Peyğəmbərimiz Muhəmmədi r
 xüsusilə sevməliyik. Gərək insanlar
 Peyğəmbəri r bütün insanlardan,
 övladlarından, yaxınlarından,
 hətta özlərindən belə çox sevsinlər.
 Uca Allah buyurur: **“De: “Əgər**
atalarınız, oğullarınız,
qardaşlarınız, zövcələriniz, yaxın
qohumlarınız,

qazandığınız mallar, iflasa
uğramasından qorxduğunuz
alışverişiniz

və bəyəndiyiniz məskənlər sizə
Allahdan, Onun Elçisin-

1 "Sünən İbn Macə. Müqəddimə", 5.

2 "Səhih Muslim", 1218.

3 "Müsnəd Əhməd", 5/153.

= 158 =

dən və Onun yolunda cihaddan
daha əzizdirsə, Allah Öz əmrini
verincəyə qədər gözləyin. Allah
günahkarları doğru yola
yönəltməz”

(ət-Tövbə, 24).

Uca Allah Özünə olan sevgini
Peyğəmbərin r sevgisi ilə birgə
qeyd edərək, malını, yaxınlarını və
övladlarını Allah və Onun rəsulundan

daha çox sevənləri hədələyərək
buyurur: **“Allah Öz əmrini
verincəyə qədər gözləyin”** (ət-
Tövbə, 24). Buxari və Muslimin
"Səhih"

əsərlərində Ənəsdən t Peyğəmbərin r
belə dediyi rəvayət olunur:

“Sizdən biriniz məni valideynindən,
övladından və bütün insanlardan
çox istəməyincə, iman gətirmiş
olmaz.”¹ Ömərdən t rəvayət
olunur ki, bir dəfə o, Peyğəmbərə r
dedi: “Ya Rəsulullah! Mən səni
özümdən savayı hamıdan çox
sevirəm.” Peyğəmbər r buyurdu:

“Xeyr, canım Əlində olan *Allaha* and
olsun ki, sən məni özündən də
çox sevməlisən.” Ömər dedi: “Vallahı
ki, indi mən səni hamıdan,
hətta özümdən də çox sevirəm.”
Peyğəmbər r buyurdu: “Bax indi

(sən vacib buyurulanı yerinə yetirdin),
ey Ömər!”²

4. Peyğəmbərə r ehtiram göstərmək
və hörmətlə yanaşmaq. Bu
da Allahın Öz Kitabında vacib
buyurduğu, hər bir müsəlmanın
üzərinə
düşən Peyğəmbərin r haqlarındandır.
Uca Allah buyurur: “***Biz
belə etdik ki, siz Allaha və Onun
Elçisinə iman gətirəsiniz, ona
kömək
edəsiniz, onun hörmətini
saxlayasınız***” (əl-Fəth, 9). Həmçinin
buyurur: “***Ona iman gətirən, onu
dəstəkləyən, ona kömək edən və
onunla göndərilmiş nurun ardınca
gedənlər isə nıcat tapanlardır***”
(əl-Əraf, 157). İbn Abbas demişdir:
“Dəstəkləyən, yəni ehtiram göstərən

və kömək edən.” Qəta də demişdir: “Dəstəkləyən, yeni yardım edən, ehtiram göstərən. Uca Allah onun rəhbər kimi qəbul olunmasını buyurmuşdur. Uca Allah buyurur: “**Ey iman gətirənlər! Heç bir şeydə Allahı və Onun Elçisini qabaqlamayın**” (əl-Hucurat, 1). Həmçinin buyurur: “**Peyğəmbəri, öz aranızda bir-birinizi çağırdığınız kimi çağırmayın**” (ən-Nur, 63). Mücahid demişdir: “Allah bu ayədə müsəlmanlara Peyğəmbəri r mülayim və müti şəkildə: “Ey Allahın

1 "Səhih əl-Buxari", 15; "Səhih Muslim", 44.

2 "Səhih əl-Buxari", 6632.

rəsulu”– deyə çağırmağı buyurur və onlara qaşqabaqlı olduqları halda onu: “Ey Muhəmməd!”– deyə çağırmamağı əmr edir.” Səhabələr Peyğəmbərə r ehtiram göstərməkdə insanlara nümunə olmuşlar. Usamə ibn Şərik demişdir: “Mən Peyğəmbərin r yanına gəldikdə səhabələr onun ətrafında sanki başlarının üstündə quş oturmuş kimi əyləşmişdilər.” Peyğəmbərin r sağlığında ikən ona ehtiram göstərildiyi kimi ölümündən sonra da ehtiram göstərməlidir. Qazi İyad demişdir: “Bil ki, Peyğəmbərə r sağlığında ikən ehtiram göstərildiyi kimi, ölümündən sonra da ehtiram göstərməlidir. Peyğəmbərə r, onun

adı çəkildikdə, onun hədislərini və sünnədə varid olanları yada saldıqda, onun adı və həyat tərzini barədə eşitdikdə ehtiram göstərilməlidir.

Habelə onun ailəsinə və onların nəslinə, əhli-beytinə və səhabələrinə də ehtiram göstərilməlidir.”

5. Allahın buyurduğu kimi Peyğəmbərə r salavat və salam oxumaq,

üstəlik bunu tez-tez təkrarlamaq gərəkdir. Uca Allah buyurur:

“Həqiqətən də, Allah və Onun mələkləri Peyğəmbərə xeyir-dua verirlər.

Ey iman gətirənlər! Siz də ona xeyir-dua verib onu kamil

ədab-ərkanla salamlayın” (əl-

Əhzab, 56). Əl-Mübərrid demişdir:

“Əslində

salavat diləmək rəhmət diləmək anlamındadır. Allahın salavatı rəhmət, mələklərin salavatı isə Allahdan onun üçün rəhmət diləmək mənasındadır.” Abdullah ibn Amr ibn As Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Hər kim mənə bir salavat oxuyarsa, Allah ona bunun sayəsində onunu yetirər.”¹ Əli t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Paxıl o kimsədir ki, yanında mənim adım çəkildikdə mənə salavat gətirmir.”² Bütün peyğəmbərlərə salavat demək lazım olduğu halda, öncə qeyd etdiyimiz kimi, Peyğəmbərimizə r salavat demək xüsusi olaraq vacib hesab olunur və bu, qeyd etdiyimiz hüquqlardan biridir. Alimlər Peyğəmbərə r salavat deməyi vacib

hesab etmiş, hətta bəziləri bu barədə
alimlərin yekdil rəydə olduğunu
bildirmişlər. Qazi İyad demişdir: "Bil
ki, Peyğəmbərə r salavat
1 "Səhih Muslim", 384.
2 "Sünən ət-Tirmizi", 3546; "Müsnəd
Əhməd", 1/201. ət-Tirmizi bu hədisə
yaxşı və səhih demişdir.

= 160 =

demək vacibdir və bunun üçün
xüsusi bir vaxtın təyin edilməsinə də
gərək yoxdur, çünki Uca Allah bunu
bizə belə əmr etmişdir. İmamlar
və alimlər də yekdilliklə bunu vacib
saymışlar."

6. Peyğəmbərin r şanlı fəzilətləri,
dəyərli xüsusiyyətləri və yüksək
dərəcələri barədə varid olan bütün
mötəbər rəvayətləri təsdiq

etmək gərəkdir. Bu haqda artıq bu fəsilin əvvəlində danışmışdıq. Hər bir müsəlman bunu təsdiqləməli, Peyğəmbəri r tərif etməli və bunları insanlar arasında yaymalıdır. Həmçinin bunları azyaşlı uşaqlara öyrədərək onu sevdirməli, şənini uca tutmalı və Rəbbi yanında hansı məqama sahib olduğunu uşaqların qəlbinə salmalıdır.

7. Peyğəmbərə r olan münasibətdə ifrata varmamaq və bundan uzaq olmaq, çünki bu münasibət həqiqi mənada ona əziyyət verir. Uca Allah Öz peyğəmbərinə r ümmətinə belə müraciət etməyi buyurur:

“De: “Mən də sizin kimi bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin

məbudunuz Tək olan İlahdır. Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına ümid bəsləyirsə, yaxşı işlər görsün və yerinə yetirdiyi ibadətlərində Rəbbinə heç kəsi şərik qoşmasın!” (əl-Kəhf, 110). O, həmçinin buyurur: “De: “Mən sizə demirəm ki, Allahın xəzinələri mənim yanımdadır. Mən qeybi də bilmirəm. Mən sizə demirəm ki, mən mələyəm. Mən yalnız mənə vəhy olunana tabe oluram” (əl-Ənam, 50). Bu minvalla Rəbbimiz Peyğəmbərin r Allah tərəfindən göndərildiyini, Rəbb və ya mələk olmadığını, sadəcə Allahın buyruqlarını yerinə yetirdiyini bildirir. Həmçinin, Rəsulullah r ümmətinə ona olan münasibətdə ifrata varmağı, onu təriflədikdə həddi aşmağı qadağan

etmişdir. Buxarinin “Səhih” əsərində
Ömər ibn Xəttabdan t
Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət
edilir: “Mən Peyğəmbərin r belə
dediyini eşitmişəm: “Xristianlar
Məryəm oğlunu şişirtdikləri kimi, siz
də məni şişirtməyin! Mən sadəcə
Allahın quluyam. Elə isə (məne):
“Allahın qulu və rəsulu!”- deyin.”¹
Burada şişirtmək dedikdə həddən
artıq tərif olunmaq nəzərdə tutulur.
Bunu İbn Əsir belə izah etmişdir.
İbn Abbas rəvayət etmişdir ki, bir
dəfə bir nəfər Peyğəmbərin r yanı-
¹ "Səhih əl-Buxari", 3445; "Müsnəd
Əhməd", 1/23.

= 161 =

na gəlib onunla söhbət edərkən dedi:
“Allah və sən istədin.” Peyğəmbər

r bunu eşitdikdə ona dedi: “Məni Allaha tay tutursan?! Xeyr, yalnız Allah istədi (de)!”¹ Beləliklə də, Peyğəmbər r onu şişirtməyi, habelə Rəbinin onu layiq bildiyi məqamdan üstün tutmağı qadağan etmişdir. Bu dəlil Peyğəmbərə r münasibətdə olan hər növ ifrata aiddir, çünki Peyğəmbərə r münasibətdə ifrata varmaq hər bir halda haram sayılır.

Peyğəmbər r xüsusunda ifrata varmanın biri də ona dua etməkdir ki, bu da şirk sayılır. Məsələn bəziləri deyirlər: “Ya Rəsulullah, mənə filan, filan işdə kömək ol!” Bu müraciət duadır, dua isə ibadətdir və onu Allahdan qeyrisinə yönəltmək qadağandır. Həddi aşmanın

başqa növləri də Peyğəmbərə r
qurban kəsmək, ona nəzir demək,
qəbrini təvaf etmək, namaz qıldıqda
və ibadət etdikdə onun
qəbrinə tərəf üz tutmaqdır ki, bütün
bunlar ibadət növləri olduğundan
(bunları Allahdan qeyrisinə
yönəltmək) haram hesab olunur. Uca
Allah buyurur: **“De: “Şübhəsiz ki,
mənim namazım da, qurbanım
da, həyatım da, ölümüm də
aləmlərin Rəbbi Allah üçündür!
Onun
heç bir şəriki yoxdur. Mənə belə
buyurulmuşdur və mən
müsəlmanların
birincisiyəm”** (əl-Ənam, 162-163).

8. Peyğəmbərin r hüquqlarından biri
də onun səhabələrini, əhli
beytini, zövcələrini sevmək və onları
dost tutmaqdır. (Müsəlman) onların

haqqını tapdalamamalı, onları
söyməməli və onlara tənə
vurmamalıdır.

Uca Allah bu ümmətə səhabələri dost
tutmağı, onlar üçün
bağışlanma diləməyi və qəlblərində
onlara qarşı kin-küdurətə yer
verməməyi
diləməyi əmr etmişdir. Uca Allah
mühacir və ənsarları qeyd
etdikdən sonra buyurur:

**“Səhabələrdən sonra gələnlər
deyirlər: “Ey
Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəl
iman gətirmiş qardaşlarımızı
bağışla.**

**Bizim qəlbimizdə iman gətirənlərə
qarşı nifrət və həsədə yer
vermə. Ey Rəbbimiz! Həqiqətən də,
Sən Şəfqətlisən, Rəhmlisən!”**

(əl-Həşr, 10). Peyğəmbərin r
qohumları və əhli-beyti barədə
Rəbbimiz
buyurur: **“De: “Mən sizdən bunun
əvəzində qohumluq sevgisindən
başqa bir şey istəmirəm”** (əş-Şura,
10). Ayənin təfsirində
1 "Müsnəd Əhməd", 1/214; "Sünən
İbn Macə", 2117.

= 162 =

deyilir: “Sənə tabe olan möminlərə de
ki, mən sizlərə çatdırdığım hidayətin
müqabilində qohumluq sevgisindən
savayı bir şey istəmirəm.”

Muslim “Səhih” əsərində Zeyd ibn
Ərqamdan rəvayət etmişdir
ki, bir dəfə Rəsulullah r insanlara
nəsihət edib demişdir: “Sonrasına
gəlincə, ey insanlar, (bilin ki,) mən də
bir insanam, tezliklə Allahın elçisi

gələcək və mən onun çağırışını qəbul
edəcəyəm. Mən sizə iki dəyərli
şey qoyub gedirəm, onlardan birincisi
içərisində hidayət və nur
olan Kitabdır. Allahın Kitabını tutub
ondan möhkəm yapışın.” Peyğəmbər
r insanları Allahın Kitabına sarılmağa
çağırdıdan sonra dedi:
“Və əhli-beytim! Odur ki, Allah
xatirinə əhli-beytimlə (gözəl) rəftar
edin! Allah xatirinə əhli-beytimlə
(gözəl) rəftar edin! Allah xatirinə əhli-
beytimlə (gözəl) rəftar edin!”¹ Beləcə
Peyğəmbər r əhli-beytə qayğı
göstərməyi, onlara ehtiram
göstərməyi və onların haqlarını
ödəməyi
tövsiyə etmişdir. Çünki onlar
Peyğəmbərin r yaxınları, habelə
şərəfli

və hörmətli insanlar hesab olunurlar. Peyğəmbər r həmçinin, səhabələrinə də ehtiram göstərilməsini əmr etmiş, onları söyməyi və onlara tənə vurmağı qadağan etmişdir. Əbu Səid əl-Xudri t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Mənim səhabələrimi söyməyin! Əgər sizdən biriniz Uhud dağı boyda qızıl sədəqə versə, onlardan birinin verdiyi bir ovuc sədəqəyə, hətta yarısına belə çata bilməz.” Hədisi Buxari və Muslim rəvayət etmişlər. 2 Əhli-Sünnənin yekdilliklə qəbul etdiyi əsaslarından biri Peyğəmbərin r səhabələrinə, əhli-beytinə və zövcələrinə ehtiram göstərməkdir. Əhli-Sünnə alimləri onlara

tənə vuranı azğınlıq əlaməti hesab
etmişlər. Əbu Zura demişdir:

“Kiminsə

səhabələrdən birini söydüyünü
görsən, bil ki, o zındıqdır.”

İmam Əhməd demişdir: “Əgər bir
kimsənin səhabələrdən biri haqda
pis fikir söylədiyini görsən, onu
müsəlman olmamaqda ittiham et.”

Bu yığcam və müxtəsər şəkildə
sadaladıqlarımız, Peyğəmbərin
r ümməti üzərində olan bəzi
hüquqlarıdır. Uca Allah bizi və
qardaşlarımızı

bunlara riayət etməyə müvəffəq
eləsin!

1 "Səhih Muslim", 2408.

2 "Səhih əl-Buxari", 3673; "Səhih
Muslim", 2541.

Üçüncü. Peyğəmbəri r yuxuda görməyin həqiqət olmasının bəyanı.

Sünnədə göstərilir ki, insan yuxuda Peyğəmbəri r görə bilər və onu yuxuda görən həqiqətdə görmüş olur.

Əbu Hureyra t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Məni yuxuda görən həqiqətən görmüşdür. Çünki şeytan mənim qiyafəmə girə bilməz.” Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹ Başqa bir rəvayətdə

isə Buxari və Muslim Əbu Hureyradan Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: “Məni yuxuda görən, oyaq olarkən də görəcək.

Şeytana gəlincə isə o mənim qiyafəmə girə bilmir.”² Buxari, İbn

Sirinin belə dediyini rəvayət etmişdir: "Əgər onu öz surətində görmüş olsa,..". Cabir ibn Abdullah Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Məni yuxuda görən məni görmüşdür, belə ki, şeytanın mənə oxşaya bilməz." Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.³

Peyğəmbəri r yuxuda görməyin mümkünlüyü barədə bir çox səhih hədislər varid olmuşdur. Onu yuxuda görən həqiqətən onu görmüş sayılır və şeytan Allah rəsulunun r qiyafəsinə girə bilmir. Onu da xüsusi olaraq qeyd edək ki, Peyğəmbəri r onun sünnədə vəsf olunmuş həqiqi surətində görmək mümkündür. Əks təqdirdə isə bu, onu görmək hesab olunmur. Buxarinin "Səhih" əsərində İbn Sirindən nəql olunduğu

kimi, “Peyğəmbəri r həqiqi qiyafəsində görmüş olarsa...” Buna görə də Buxari hədisi qeyd etdikdən sonra buna şərh olaraq İbn Sirinin sözünü də qeyd etmişdir. Daha bir hədisi buna dəlil göstərmək olar, Hakimin, Asim ibn Kuleybdən rəvayət etdiyi hədisdə deyilir: “Atam mənə belə rəvayət etmişdir: “Mən İbn Abbasa Peyğəmbəri r yuxumda gördüyümü xəbər verdim. O mənə: “Peyğəmbəri r mənə vəsf et”– dedi. Dedim: “O, Əlinin oğlu Həsənə bənzəyirdi.” İbn Abbas dedi: “Doğrudur, ona bənzəyirdi.” İbn Həcər demişdir: “Bu, hədisin isnadı yaxşıdır.” Əyyub demişdir: “Kimsə Muhəmməd ibn Sirinə Peyğəmbəri r

yuxuda gördüyünü xəbər versəydi,
İbn Sirin həmin adama: "Gördü-
1 "Səhih Muslim", 2266.
2 "Səhih əl-Buxari", 6993; "Səhih
Muslim", 2266.
3 "Səhih Muslim", 2268.

= 164 =

yün adamı mənə vəsf et." deyərdi. Və
əgər adam Peyğəmbərə r xas
olmayan bir xüsusiyyəti qeyd
edərdisə, ona belə deyərdi: "Sən onu
görməmişən." Bu rəvayəti İbn Həcər
"Fəthul-Bari" əsərində nəql etmiş
və isnadının səhih olduğunu
bildirmişdir.

Peyğəmbərin r: "Məni yuxuda görən
kəs oyaq halda da görəcəkdir"
sözünə gəlincə, alimlər bu məsələyə
dair müxtəlif rəylər söyləmişlər.
Bu rəylərin ən məşhuru üçdür:

Birinci: Burada oxşatma və bənzətmə nəzərdə tutulur. Muslimin, Əbu Hureyradan rəvayət etdiyi hədis buna dəlildir: “Məni yuxuda görmüş kimsə, məni ayıq ikən görmüş kimidir.”

İkinci: Bu, Peyğəmbərin r zamanında yaşayanlara, onu görməzdən öncə iman gətirənlərə aiddir.

Üçüncü: Bu, Qiyamət günü olacaqdır. Yəni Peyğəmbəri r yuxuda görənlərin durumu onu görməyənlərdən fərqli olacaqdır. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

= 165 =

VII mövzu.

Peyğəmbərliyin xətm edilməsi və özündən sonra peyğəmbər

gəlməyəcəyinin bəyan edilməsi.

Bu məsələ barədə əvvəldə — Peyğəmbərin r xüsusiyyətlərindən danışarkən kifayət qədər dəlilləri zikr etmişdik. Bildirmişdik ki, Muhəmməd r peyğəmbərlərin sonuncusudur. Bu fəsildə peyğəmbərliyin xətm edilməsi məsələsinə başqa yöndən yaxınlaşacaq, bu əqidənin müsəlmanların dininə nə cür təsir etdiyini və bunun onlara nə qədər faydalı olduğunu açıqlayacağıq. Bu faydalardan bəziləri aşağıdakılardır:

1. Müsəlmanlar özlərinin şəriətinin və dininin kamil olduğuna əmin olur və bu əqidə onların həyatına dərin iz buraxır. Uca Allah İslam ümmətinə bu lütfü xatırladaraq buyurur: **“Bu gün dininizi sizin**

**üçün kamil etdim, sizə olan
nemətimi tamamladım və bir din
olaraq
sizin üçün İslamı bəyənilib seçdim”**
(əl-Maidə, 3).

Bu ayə Peyğəmbərə r vəfatından bir
neçə ay qabaq, Vida həccində
nazil olmuş və beləliklə də bu din
tamamlanmışdır. Elə buna
görə də yəhudilər müsəlmanlara
qibtə edirdilər. Buxari və Muslimin
rəvayət etdiyi hədisdə deyilir ki, bir
yəhudi Ömər in yanına gəlib
deyir: “Sizin Kitabınızda oxuduğunuz
elə bir ayə vardır ki, əgər o, biz
yəhudilərə nazil olsaydı, həmin günü
bayram elan edərdik.” Ömər:
“Bu hansı ayədir elə?”– deyər
soruşdu. *Yəhudi*: “**Bu gün dininizi
sizin**

Üçün kamil etdim...”¹ ayəsidir dedi...”

Başqa bir hədisdə Peyğəmbər r əvvəlki şəriətləri bircə kərpici çatmayan tikilmiş qəsre bənzədir və özünün gəlişi ilə həmin binanın tamamlandığını bildirir. Bununla o demək istəmişdir ki, həmin binaya tamamlandıqdan sonra bir şey artırmaq mümkün olmadığı kimi, bu dinə də nə isə əlavə etmək qeyri-mümkündür. Bu hədisi Peyğəmbərin r xüsusiyyətlərinə dair fəsildə qeyd etmişdik.²

1 “əl-Maidə” surəsi, 3.

2 Bax: səh, 150.

= 166 =

2. Ümmətimiz əmindir ki, Bu din və Muhəmmədin r şəriəti

başqa bir peyğəmbərin göndərilməsi ilə nəsx edilə bilməz. Muhəmmədin r peyğəmbərlərin sonuncusu olması o deməkdir ki, onun peyğəmbərliyindən və şəriətindən sonra nə bir peyğəmbər, nə də bir şəriət gələ bilər. Qaldı ki İsanın u (Qiyamət yaxın) peyğəmbər olaraq nazil olmasına, bu, peyğəmbərimizin sonuncu peyğəmbər olması ilə ziddiyət təşkil etmir. Çünki İsa peyğəmbər u nazil olduğu zaman Peyğəmbərimizin r şəriətinə tabe olacaq və onunla hökm verəcəkdir. Özünün keçmiş şəriəti nəsx olunduğuna görə, həmin vaxt o, istər dinin əsasları, istərsə ikinci dərəcəli məsələlər olsun, bu xüsusda yalnız İslam şəriətinə tabe olacaqdır.

3. Heç bir tərəddüdsüz və
araşdırmadan peyğəmbərlik
iddiasında
olan hər kəsin iddiası rədd
olunmalıdır. Bu isə – yeni
Peyğəmbərimizin
sonuncu peyğəmbər olması imanının
əsas faydalarından
biridir. Belə ki, bununla müsəlmanlar
bütün yalançı peyğəmbərləri ifşa
etmiş olur. Peyğəmbər r də buna
xüsusi olaraq diqqət çəkər, özündən
sonra peyğəmbərlik iddiasında olan
otuz nəfərin peyda olacağını
bildirərdi. Sonra da özünün sonuncu
peyğəmbər olduğunu, yalançılara
isə tabe olmaqdan və onlara
inanmaqdan həzər etməyin
gərəkliyini
bəyan edərdi. Sövbənin t fitnələr
barədə rəvayət etdiyi hədisdə

Peyğəmbər r demişdir: “Ümmətim
arasında peyğəmbərlik iddiasında
olan otuz nəfər yalançı olacaqdır.
(Biləsiniz,) peyğəmbərlərin
sonuncusu
mənəm və məndən sonra peyğəmbər
olmayacaqdır.”¹

4. Bu ümmətdən olan əmirlərin və
alimlərin fəziləti bəlli olur.

Belə ki, onlar həm dini, həm də
dünyəvi işləri idarə edə bilərlər. İsrail
oğullarında isə onları yalnız
peyğəmbərlər idarə edə bilərdilər.
Əbu

Hureyra t Peyğəmbərin r belə
dediyini rəvayət etmişdir: “İsrail
oğullarını peyğəmbərlər idarə
edirdilər və hər dəfə bir peyğəmbər
dünyasını dəyişdikdə, digəri ilə əvəz
olunurdu. Məndən sonra isə

peyğəmbər olmayacaq, çoxlu
xəlifələr olacaqdır.” *Səhabələr*
dedilər:

“Bizə nə əmr edirsən, (ya
Rəsulullah)?” Dedi: “Aralarından
birinci seçilmiş
olana beyət edərək onların haqlarını
ödəyin. Uca Allah onları
1 "Sünən ət-Tirmizi", 2219. ət-Tirmizi
bu hədisə yaxşı və səhih demişdir.

= 167 =

rəiyyətləri barədə sorğu-sual
edəcəkdir.”¹ Bu ümmətin xəlifələri
siyasət
yürütmək və insanları idarə etmək
baxımından İsrail oğullarının
peyğəmbərləri kimidirlər. Başqa bir
hədisdə Əbu Hureyra t Peyğəmbərin
r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Uca
Allah hər yüz ilin əvvəlində

bu ümmətə Öz dinini dirçəldəcəək
şəxslər göndərər.”² Ümmətimizin
bu güncü durumu da buna açıq-aydın
sübutdur. Dinimiz indi
də insanlar arasında əmirlər,
rəhbərlər və alimlərin şəriətə uyğun
yürütdüyü
rəylər sayəsində qorunmaqdadır.
Uca Allah əsrlər boyu hər
yüz ilin əvvəlində dinini təzələyən,
Allahın Kitabını təhriflərdən,
cahillərin açıqlamalarından qoruyan
insanlar göndərmişdir. Məhz
onların sayəsində Allahın dini
Peyğəmbər r göndərildiyi vaxtdan
uzun bir müddət ötüb keçməsinə
baxmayaraq indiyədək olduğu kimi
qalmaqdadır. Bu da Uca Allahın
ümumən ümmətimizə verdiyi bir
lütfü, xüsusi olaraq isə bu məqama
layiq olanların şərəfidir.

Hər bir halda peyğəmbərimizin r
sonuncu olması əqidəsi və
onun bu dində dərin iz buraxması bu
ümmətin xüsusiyyətlərindəndir
ki, bunun da imanın artmasında,
yəqinliyin formalaşmasında və
insanların

Allahın əmri gələndək bu yolda
sabitqədəm olmasında
əvəzolunmaz rolu vardır.

1 "Səhih əl-Buxari", 3455; "Səhih
Muslim", 1842.

2 "Sünən Əbu Davud", 4291;
"Müstədrək əl-Hakim", 4/522.

= 168 =

***VIII mövzu. Peyğəmbərin r gecə
səfəri,***

onun gerçəkliyi və dəlilləri.

**İsra sözünün lüğəti və istilahi
mənəsi.**

Lüğəti mənada "İsra" ərəbcə "sura" sözündən əmələ gəlmiş, gecə vaxtı, çox hissəsini və ya hamısını səyahət etmək deməkdir. Buna Həssanın şeirini misal çəkmək olar. O demişdir: "Səni gecə ikən apardılar, lakin sən özün səyahət etmədin."

İstilahi mənada "isra" deyildikdə isə, Rəsulullahın r bir gecədə Məkkədəki Məscidulhəramdan Yerusəlimdəki Beytulməqdisə gedib həmin gecə də geri qayıtması nəzərdə tutulur.

İsranın gerçəkliyi və dəlilləri.

İsra Uca Allahın hicrətdən öncə Peyğəmbəri r bir gecədə Məscidulhəramdan Məsciduləqsaya Buraq adlı miniklə, Cəbrailin u

müşayiəti ilə aparması sayəsində
ona verdiyi böyük bir möcüzədir.

Peyğəmbər _____ri r Beytul-
Məqdisə çatdıqda Buraqın ipini
məscidin qapısının
tutqacına bağlamış, sonra da
məscidə daxil olub orada
peyğəmbərlərə
namaz qıldırmışdır. Sonra Cəbrail u,
birinin içərisində şərab,
digərində isə süd olan iki qab
gətirmiş, o da südü seçmişdir. Onda
Cəbrail u ona demişdir: “Fitrətə
müvafiq seçim etdin.”

İsraya dair Quran və Sünnədə bir çox
dəlillər vardır.

Uca Allah buyurur: **“Dəlillərimizdən
bəzisini *Peyğəmbərə* göstərmək
üçün Öz qulunu gecə vaxtı
Məscidulharamdan ətrafına xeyir-**

bərəkət **verdiyimiz**
Məsciduləqsaya aparən Allah pak
və müqəddəsdır.

Həqiqətən, O, Eşidəndir, Görəndir”
(əl-İsra, 1).

Muslimin "Səhih" əsərində Ənəs ibn
Malik, Sabit əl-Bunanidən

Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişdir: “Mənim yanıma Buraq

– uzunqulaqdan böyük, qatırdan
alçaq olan uzun, ağ rəngli bir

heyvan gətirdilər. O, addımını
gördüyü son nöqtəyə qoyurdu. Mən

= 169 =

ona minib Beytul-Məqdisə gəldim və
onun ipini peyğəmbərlərin öz

miniklərinin iplərini bağladıqları
həlqəyə bağladım. Sonra məscidə

daxil olub orada iki rükət namaz
qıldım. Sonra da çölə çıxdım və

Cəbrail u mənə birində şərab, digərində isə süd olan iki qab gətirdi. Mən südü seçdim. Cəbrail u də mənə: "Sən fitrətə müvafiq seçim etdin"— dedi."1

Sonra Peyğəmbər r hədisin qalanını danışib meraca qalxdığını bildirdi. Peyğəmbərin r gecə səfəri barədə bir neçə hədis varid olmuşdur. Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində, habelə "Sünən" lərdə və digər əsərlərdə nəql edilmişdir ki, otuza yaxın səhabə Peyğəmbərdən r bu mövzuda hədis rəvayət etmişdir. Həm sələflər, həm də onlardan sonrakılar yekdilliklə gecə səfərinin həqiqət olduğunu bildirmişlər. Qazi İyad "əş-Şifa" əsərində, Səffərayəni isə "Ləvamiul-

Ənvar" əsərində bu barədə alimlərim
yekdil fikirdə olduğunu bildirmişlər.
Səhih dəlillər əsasən, habelə
səhabələrin, sünnə alimlərinin
və elm əhlinin yekdil rəyinə görə
Peyğəmbərin r gecə səfəri həm
bədəni, həm də ruhu ilə olduğunu,
yuxuda yox, oyaq ikən baş verdiyini
bildirmişlər.

İbn Əbul-İzz əl-Hənəfi demişdir: "İsra
hədisindən aydın olur ki,
Peyğəmbər r oyaq ikən cismi ilə
Məscidul-Həramdan Məscidul-
Əqsaya
getmişdir." Qazi İyad da bunun
səhabələrdən və onlardan sonra
gələnlərin əksəriyyətindən nəql
olunduğunu bildirərək belə demişdir:
"Əksər müsəlmanların rəyinə görə
İsra, cismlə və oyaq ikən

olmuşdur.” Bu həqiqətən belə olmuşdur. Bu fikri İbn Abbas, Cabir, Ənəs, Hüzeyfə, Ömər, Əbu Hureyra, Malik ibn Səsəa, Əbu Həbbə əl-Bədri, İbn Məsud, Dəhhak, Səid ibn Cubeyr, Qətadə, İbn Museyyib, İbn Şihab, İbn Zeyd, Həsən, İbrahim, Məsruq, Mücahid, İkrimə, İbn Cureyc, Aişə, Təbəri, İbn Hənbəl, habelə bir çox müsəlmanlar, əksər təfsir və fiqh alimləri də dəstəkləmişlər.

Alimlərdən biri İsranın iki dəfə baş verdiyini iddia edənlərə belə cavab vermişdir: “Alimlərin mövqeyi ondan ibarətdir ki, İsrə bir dəfə, Məkkədə, Peyğəmbərin r rəsul göndərilməsindən sonra baş vermişdir.

Bunun iki dəfə olmasını iddia edənlərin bu fikri çox əcaibdir.

1 "Səhih Muslim", 162.

= 170 =

Belə çıxır ki, birinci dəfə ona əlli namaz fərz edilmiş, Musa ilə Rəbbi arasında gedib-gəlməklə Uca Allah bunun sayını on-on azaltmış, nəhayət:

“Mən əzəldən yazdığım hökmü vacib buyurdum, *sonra da* qullarımın yükünü yüngülləşdirdim”– deyə ona cəmi beş vaxt namaz qılmağı fərz buyurmuş, daha sonra yenidən əlli namaza qaldırıb, sonra yenidən azalmışdır?!”

Merac və onun həqiqət olması.

İsra və merac hadisələri hədislərdə və alimlərin dediklərində yanaşı qeyd olunur. Odur ki, bu yerdə onu da qeyd etmək yerinə düşər və faydalı olardı.

"Merac" sözü ərəbcə "uruc" kəlməsindən əmələ gəlmişdir və qalxmaq, ucalmaq mənasını verir. Bu, pilləkən misalında olsa da onun keyfiyyəti bizlərə bəlli deyil. Şəriətdə isə Merac deyildikdə Peyğəmbərin Cəbrailin u müşayiəti ilə Beytül-Məqdisdən dünya səmasına, daha sonra isə səmanın digər qatlarına qatlarına qalxaraq yeddinci səmaya qədər qalxmasına, bu səmalarda peyğəmbərlərlə görüşüb onları salamlaması, sonra da Sidratul-Muntəhaya (son həddəki Sidr ağacını_____n yanına) qalxması, orada Cəbraili u xəlq edildiyi surətində görməsi, həmin gecə Allahın onunla danışması və ona beş vaxt namazı

fərz buyurması və nəhayət, yerə enməsi nəzərdə tutulur. Səhih budur ki, Merac hadisəsi İsrə gecəsi baş vermişdir.

Quran və Sünnədə Meracın baş verməsinə dair bir çox dəlillər vardır. Qurana gəlincə, Meracda baş vermiş bəzi hadisələr Quranda belə xatırlanır. Uca Allah buyurur: **“İndi siz onunla gördüyü şey barəsində**

mübahisəmi edirsiniz? Onu bir daha öz *surətində* enərkən gördü – son həddəki Sidr ağacının yanında. Məva bağı da onun yanındadır.

O zaman Sidr ağacını bürüyən bürümüşdü. *Peyğəmbərin* gözü yayınmadı və həddi aşmadı. O, öz Rəbbinin ən böyük dəlillərindən

bəzisini gördü“ (ən-Nəcm, 12-18).
Bu ayələrdə Uca Allah Merac
zamanı Peyğəmbərin r gördüyü
hadisələri qeyd edir. O, Cəbraili u,
Sidratul-Muntəhanı bürümüş şəkildə
görmüşdü. İbn Abbas və Məsruq
demişdir: “Onu qızıl pərvanələr
bürümüşdü.”

= 171 =

Sünnədə isə merac barədə bir sıra
hədislər müfəssəl şəkildə varid
olmuşdur. Bunlardan biri də İsrə
hadisəsi fəsilində qeyd etdiyimiz
Ənəsdən t rəvayət olunan hədisdir.
Həmin hədisdə Peyğəmbər
r demişdir: “Sonra biz səmaya
qalxdıq, Cəbrail qapının açılmasını
xahiş etdi. (Gözətçilər): “Sən
kimsən?” – deyə soruşdular. O:

“Cəbrailəm”– dedi. Onlar: “Yanındakı kimdir?”– deyə soruşdular. O: “Muhəmməddir”– dedi. Onlar: “Ona peyğəmbərlik verildimi?”– deyə soruşdular. O: “Bəli, verildi”– dedi. Bundan sonra göy qapısı bizim üçün açıldı. Bu vaxt mən Adəmi gördüm. O məni salamladı və mənə xeyir-dua etdi.” Sonra Peyğəmbər r göyün o biri qatlarına qalxdığını və orada peyğəmbərlərlə görüşdüyünü qeyd etdi. Sonra (hədisinə davam edib) dedi: “Daha sonra biz Sidratul-Muntəhaya qalxdıq. Onun yarpaqları fil qulaqlarına, meyvələri isə saxsı səhənglərə bənzəyirdi. Allah tərəfindən bu ağacı bürüyən bürüdükdə onun görünüşü

dəyişdi. Allahın yaratdıqlarından heç
kəs onun gözəlliyini vəsf edə
bilməz. Sonra Allah mənə bir çox
əmərləri vəhy etdi və mənə gün
ərzində
əlli vaxt namaz qılmağı əmr etdi. Mən
Musanın yanına qayıtdıqda
o məndən soruşdu: “Rəbbin sən
ümmətinə nəyi fərz buyurdu?”
Dedim: “Əlli vaxt namaz qılmağı.”
Dedi: “Rəbbinin yanına get
və ondan bu əmri yüngülləşdirməyini
dilə, çünki sən ümmətin bunu
yerinə yetirə bilməyəcək. Mən artıq
İsrail oğullarından gördüyümü
görmüşəm.” Sonra mən Rəbbimin
yanına qayıdıb dedim: “Ey Rəbbim,
verdiyin əmri ümmətim üçün
yüngülləşdir.” O da bundan beşini
azaltdı. Mən yenə Musanın yanına
qayıtdım və ona bunu xəbər

verdim. O dedi: "Sənin ümmətin bunu yerinə yetirə bilməyəcək. Rəbbinin yanına qayıt və ondan bu əmri yüngülləşdirməsini dilə."

Beləcə, mən Rəbbimlə Musanın arasında gedib-gəlməyə başladım.

Axırda Uca Allah belə buyurdu: "Ey Muhəmməd! Bu beş namazın hər biri on namaza bərabərdir və (ümumilikdə) əlli namaz kimidir..."

Hədisi Muslim rəvayət etmişdir.¹ Merac barəsində Buxari və Muslimin əsərlərində buna yaxın ləfzlərdə Malik ibn Səsəadan, Əbu Zərdən, İbn Abbasdan və qeyrilərindən rəvayətlər də vardır.

¹ "Səhih Muslim", 162.

= 172 =

Qeyd. İsrə və Merac hadisələri Uca Allahın Öz Peyğəmbərinə r

bəxş etdiyi iki əvəzolunmaz nemətdir
və hər bir müsəlman bu hadisələrin
həqiqət olduğuna etiqad etməli və
bilməlidir ki, Allah bu iki
hadisə sayəsində Peyğəmbərimiz r
digər peyğəmbərlərdən üstün
etmişdir.

Lakin heç bir müsəlmana, bəzi avam
müsəlmanların bu hadisələrin
baş verdiyi gecəni bayram etmələri
və həmin gecədə xüsusi
namazlar qılmaları yolverilməzdir.
Üstəlik bütün bunlar inkarolunan
bidət hesab edilir. Bunu da nə
Peyğəmbərimiz r buyurmuş, nə
sələflərdən
bir kimsə belə bir şey etmiş, nə də ki
elminə etimad olunası bir
alim belə bir şeyi tövsiyə etmişdir.
Əhli-Sünnə alimləri bəyan etmişlər ki,
Rəcəb ayının iyirmi yeddinci

gecəsində qılınan ayrıca namaz və başqa bu kimi xüsusiləşdirilmiş ibadətlər Allahın dininə artırılmış bidətlərdir. İslam alimlərinin yekdil rəyinə görə belə əməllərə yol vermək olmaz və bunu edənlər yalnız cahillər və bidətçilərdir.”

Peyğəmbər r demişdir: “Kim bizim dinimizə ondan olmayan bir şeyi əlavə etsə, bu əlavə rədd edilər.”¹ Yəni bu əməl qəbul olunmaz.

¹ "Səhih Muslim", 2697.

= 173 =

IX mövzu.

Peyğəmbərlərin sağ olub-olmamaları haqqında.

Bir çox dəlillərdə peyğəmbərlərin vəfat etdikləri öz əksini tapmışdır.

Yalnız İsa peyğəmbərdən başqa. O, ölməmişdir və Uca Allahın yanına qaldırılmışdır. Bu haqda bir qədər sonra danışacağıq.

Peyğəmbərlərin öldüklərinə isə aşağıdakı ayələri dəlil göstərmək olar.

Uca Allah buyurur: **“Yoxsa siz Yaquba ölüm gəldikdə onun yanında idiniz?”** (əl-Bəqərə, 133). O,

həmçinin buyurur: **“Daha öncə Yusuf sizə**

açıq-aydın dəlillər gətirmişdi. Siz onun gətirdiklərinə şəkk etməkdə davam edirdiniz. Nəhayət, o, vəfat etdikdə dediniz: “Allah ondan sonra elçi göndərməyəcəkdir!” Allah həddi aşan, şübhə edən kimsəni

beləcə azğınlığa salar” (Ğafir, 34). Süleyman u barədə Rəbbimiz buyurur: **“Süleymanın ölümünə hökm verdiyimiz zaman onun öldüyünü cinlərə ancaq onun əsasını yeyən bir ağac qurdu göstərdi. Süleyman yerə yığıldıqda cinlərə bəlli oldu ki, əgər onlar qeybi bilsəydilər, alçaldıcı əzaba məruz qalmazdılar”** (Səba, 14). Peyğəmbərimiz Muhəmmədə r xitabən isə Uca Allah belə buyurur: **“Sözsüz ki, sən də öləcəksən, onlar da öləcəklər”** (əz-Zumər, 30). Bəzi təfsirçilər demişlər: Bu ayə həm Peyğəmbərin, həm də digər insanların öləcəklərini göstərir və səhabələrə Peyğəmbərin öləcəyini xəbər verirdi.

Uca Allah hər bir insanın öləcəyini xəbər verərək buyurur: **“Hər bir kəs ölümü dadacaqdır”** (Ali İmran, 185).

Bu ayələr peyğəmbərlərin adi insanlar kimi öldüklərini sübuta yetirir. Yalnız İsa peyğəmbər müstəsna ki, Allah onu Öz dərgahına

qaldırmışdır. Uca Allah buyurur: **“O vaxt Allah dedi: “Ey İsa! Mən sənin həyatına son qoyub Özümə tərəf qaldıracağam, səni kafirlərdən**

təmizləyəcək və sənin ardınca gedənləri Qiyamət gününə qədər kafirlərdən üstün edəcəyəm” (Ali İmran, 55).

Bu ayə İsanın ölmədiyini, həm ruhu, həm də cəsədi ilə birlikdə

Allahın yanına qaldırıldığını göstərir.
Ayədəki **“həyatına son qoyub”**
ifadəsinə gəlincə, bu belə təfsir
olunur: “İsanın Allah dərgahına
qaldırılması,
elə onun həyatına son qoyulması
deməkdir. Bu, İbn Cərir Tə**Quran**
və Sünne işığında imanın əsasları
= 174 =

bərinin rəyidir. Əksər təfsir alimləri isə
buradakı vəfat sözünün yuxu
mənasını ifadə etdiyini bildirmişlər.
Necə ki, Uca Allah buyurur: **“Allah**
ölənlərin canını ölüm anında,
ölməyənlərin canını isə onlar
yuxuda
ikən alır” (Zumər, 42).

Demək, İsa peyğəmbər ölməyib və
hal-hazırda səmalardan birində
yaşayır. Uca Allah onun Qiyamət
qopmamışdan öncə öləcəyini

belə xəbər verir: “**Kitab əhlindən elə kimsə yoxdur ki, öz ölümündən, yaxud İsanın ölümündən əvvəl ona iman gətirməsin. Qiyamət günü isə İsa onların əleyhinə şahid olacaqdır**” (ən-Nisa, 159).

Burada İsanın Qiyamət qopmazdan öncə öləcəyi nəzərdə tutulur.

İsa peyğəmbərin axır zamanda yerə enməsi barədə varid olmuş mötəbər hədislərdə bildirilir ki, o yerə endikdən sonra xaçları sındıracaq, donuzları məhv edəcək və cizyəni aradan qaldıracaqdır. Bütün bunlar imam Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində və başqa hədis kitablarında varid olmuşdur.

Bəziləri İdrisin də ölmədiyini bildirmişlər. Həmin alimlər onun İsa kimi göyə qaldırıldığını bildirərək bu ayəni dəlil gətirmişlər: “**Kitabda**

İdrisi də xatırla! Həqiqətən, o, düz danışan adam və bir peyğəmbər idi. Biz onu yüksək bir məqama ucaltdıq” (Məryəm, 56-57).

Mücahid demişdir: “İdris də İsa kimi ölməyib və göyə qaldırılıb.”

İbn Abbas demişdir: “O göyə qaldırılıb və orada ölmüşdür.”

Digərləri

isə belə demişlər: “O dördüncü səmaya qaldırılmışdır və onun

barəsində elm yalnız Allaha məxsusdur.” Alimlər arasındakı

ixtilafın

səbəbi İdrisin ölüb-ölməməyi

barəsindədir. Bununla belə aşağıdakı

ayəyə görə hər bir insan öləcəkdir.

Uca Allah buyurur: **“Hər bir nəfs ölümü dadacaqdır”** (Ali İmran 185).

Elm əhlindən heç kim İsa u ilə

İdrisdən u savayı peyğəmbərlərdən

heç birinin ölmədiyini deməmişdir. Çünki bu mövzuda açıqaydın dəlillər vardır, üstəlik onların bəlli mövqeyi də buna dəlalət edir. Təəssüflər olsun ki, müsəlmanlardan bəziləri bu mövzuya dair varid olmuş bəzi hədisləri düzgün başa düşmürlər. Məsələn, merac hədislərindən deyilir ki, Peyğəmbər r səmada bəzi peyğəmbərlərlə görüşmüş və onlarla danışmışdır. Buxari və Muslimin, Ənəsdən t rəvayət etdikləri hədisdə deyilir: “Sonra biz səmaya qalxdıq, Cəbrail

= 175 =

qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): “Sən kimsən?”– deyə soruşdular. O: “Cəbrailəm”– dedi. Onlar: “Yanındakı kimdir?”– deyə

soruşdular. O: “Muhəmməddir” – dedi.
Onlar: “Ona peyğəmbərlik
verildimi?” – deyə soruşdular. O:
“Bəli, verildi” – dedi. Bundan sonra
göy qapısı bizim üçün açıldı. Bu vaxt
mən Adəmi gördüm. O məni
salamladı və mənə xeyir-dua etdi.
Sonra biz ikinci səmaya qalxdıq,
Cəbrail qapının açılmasını xahiş etdi.
(Gözətçilər): “Sən kimsən?” – deyə
soruşdular. O: “Cəbrailəm” – dedi.
Onlar: “Yanındakı kimdir?” – deyə
soruşdular. O: “Muhəmməddir” – dedi.
Onlar: “Ona peyğəmbərlik
verildimi?” – deyə soruşdular. O:
“Bəli, verildi” – dedi. Bundan sonra
göy qapısı bizim üçün açıldı. Bu vaxt
mən xalauşaqlarını – Məryəm
oğlu İsanı u və Zəkəriyyə oğlu
Yəhyanı u gördüm. Onlar məni

salamladılar və mənə xeyir-dua
etdilər..."¹ Həmin hədisdə
Peyğəmbərin
r üçüncü səmada Yusufu gördüyü və
Yusufa gözəlliyin yarısı
bəxş edildiyi, dördüncü səmada
İdrisi, beşinci səmada Harunu, altıncı
səmada Musanı və yeddinci səmada
İbrahimi kürəyini Beytul-
Məməura söyləmiş vəziyyətdə
gördüyü bildirilir. Onların hamısı
Peyğəmbəri
r salamlayaraq ona xeyir-dua
vermişdir.
Həmçinin Buxari və Muslimin "Səhih"
əsərlərində, İbn Abbasdan
Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət
olunmuşdur: "Mən isra
gecəsində Musanı gördüm.
Qarabuğdayı və hündürboylu bir
adam

idi, lap Şənuə qəbiləsinin kişiləri kimi.
Məryəm oğlu İsanı da gördüm.
Ortaboylu, alyanaq, ağbəniz və nazik
saçlı bir adam idi..."²
Bəzi insanlar bu kimi hədislərdən
peyğəmbərlərin ölmədiyi qənaətinə
gəlmişlər. Həqiqətdə isə, dəlillərdəki
kimi, İsa və barəsində
ixtilaf edilsə də, İdris istisna olmaqla,
peyğəmbərlərin hamısı ölmüşdür.
Lakin bunlardan başqa hamısının
ölümü dəqiqdir və buna heç
bir şübhə yoxdur. Bu xüsusda dəlilləri
artıq qeyd etmişik. Peyğəmbərin
r merac gecəsi digər peyğəmbərlərlə
görüşməsi və bu mənada
varid olan dəlillərə gəlincə, bunların
hamısı haqdır və bunlar arasında
heç bir ziddiyyət yoxdur. Peyğəmbər
r onların surətləri qiyafəsində

olan ruhları ilə görüşmüşdür. Əhli-Sünnə alimlərinin fikrincə on-

1 "Səhih əl-Buxari", 3570; "Səhih Muslim", 162.

2 "Səhih əl-Buxari", 3239; "Səhih Muslim", 165.

= 176 =

ların bədənləri yer üzərindədir. Yalnız göyə qaldırılması barədə dəlil olan peyğəmbərlər başqa.

Mötəbər alimlərdən biri bu məsələni araşdırarkən belə demişdir:

“Peyğəmbərin r merac gecəsi digər peyğəmbərləri görməsi – dünya səmasında Adəmi, ikinci səmada Yəhyanı və İsanı, üçüncü səmada Yusufu, dördüncü səmada İdrisi, beşinci səmada Harunu, altıncı səmada Musanı, yeddinci səmada İbrahimi və ya tərsinə altıncı səmada

İbrahimi, yeddinci səmada Musanı1 görməsi onların surətləri qiyafəsində olan ruhlarını görməsi ilə baş vermişdir. Bəziləri isə demişlər: Ola bilsin ki, o həmin peyğəmbərlərin dəfn olunmuş bədənələrini görmüşdür. Lakin, bu rəy əsassızdır. İsaya gəlincə, o, həm ruhu, həm də bədəni ilə göyə qaldırılmışdır. Bu sözləri bəziləri İdrisə də şamil etmişlər. O ki qaldı İbrahim, Musa və digər peyğəmbərlərə, onların hamısı yerdə dəfn olunmuşlar.” Onu da bilmək lazımdır ki, Uca Allah peyğəmbərlərin ruhunu şərəfləndirərək göylərə qaldırdığı və onlara istədiyi qədər nemətlər bəxş etdiyi kimi, onların bədənələrini də hifz etmiş və torpağa onları

yeməyi haram etmişdir. Ovs ibn Ovs
rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər
r belə buyurmuşdur: “Sizin ən fəzilətli
günlərinizdən biri cümə
günüdür. Odur ki, həmin gün mənə
çoxlu salavat deyin. Bilin ki, sizin
salavatlarınız mənə çatdırılır.”
Səhabələr soruşdular: “Ya
Rəsulullah,
bədənin çürüdükdən sonra salavat
sənə necə _____çata bilər?!” Dedi:
“Qüdrətli və qüvvətli Allah yerə
peyğəmbərlərin bədənələrini yeməyi
haram buyurmuşdur.”²
Bununla da bu mühüm məsələdə
haqq bəyan edilmiş və hər bir
müsəlmanın bu mövzuda nəyə etiqad
edəcəyinin vacib olduğu aydın
olur. Daha doğrusunu isə Allah bilir!

1 "Səhih Muslim", 415.

2 "Müsnəd Əhməd", 4/8; "Sünən Əbu Davud", 1047; "Sünən əd-Darimi", 1580.

= 177 =

X mövzu. Peyğəmbərlərin möcüzələri və onlarla övliyaların kəraməti arasındakı fərq.

Möcüzənin tərifi.

Möcüzə sözü acizlik sözündən əmələ gəlmiş və "qadir olmamaq" mənasını ifadə edir. Əl-Qamus əsərində bildirilir: "Peyğəmbərin möcüzələri insanların onları etməkdə aciz olduqları şeylərə deyilir."

İstilahi mənada isə möcüzə, peyğəmbərlərin əli ilə onların sadıq olduqlarının sübutu olaraq baş verən fəvqəladə hadisələrə deyilir. Həmin

hadisələrin bənzərini heç kəs edə bilməz.

“Fövqəladə” deyildikdə, peyğəmbərlərin adi halda etdikləri əməllər istisna olunur. Bu kimi əməllər möcüzə sayılmır.

“Peyğəmbərlərin əli ilə baş verən” deyildikdə, övliyaların əli ilə baş verən fövqəladə əməllər istisna olunur. Belə ki, övliyaların əli ilə baş verən fövqəladə əməllər kəramət adlanır. Bu da onlara, peyğəmbərlərin yolunu tutub getdiklərinə görə verilir. Sehrbaz və kahinlərin etdiyi əməllər isə, əlbəttə ki, buna aid edilmir və bunların etdikləri şarlatanlıq sayılır. Bununla da ən pis insanlar məşğul olurlar.

“Onların sadıq olduqlarının sübutu olaraq baş verən fövqəladə

hadisələrə deyilir. Həmin hadisələrin bənzərini heç kəs edə bilməz” deyildikdə, peyğəmbərlik iddiasında olan yalançılar, sehrbazlar və kahinlərin etdiyi əməllər istisna olunur. Çünki bu cür sehlərin bənzərini digər sehrbazlar da edə bilir.

Peyğəmbərlərin bəzi möcüzələrinə misallar.

Peyğəmbərlərin bir çox möcüzələri olmuşdur. Məsələn, Saleh peyğəmbərdən müşriklər özlərinin təyin etdiyi bir qayadan dəvə çıxarmasını istəmiş, hətta sonradan həmin dəvəni vəsf də etmişdilər.

Saleh də Uca Allaha dua edərək bunu Ondən istəmişdi. Uca Allah da

həmin qayadan onların istədikləri
xüsusiyyətlərə malik bir dəvəni
çı***Quran***

və Sünnə işığında imanın əsasları
= 178 =

xarmışdı.1 Uca Allah bu barədə
buyurur: **“Səməd qövmünə də
qardaşları**

**Salehi göndərdik. O dedi: “Ey
qövmüm! Allaha ibadət edin!**

**Sizin Ondən başqa məbudunuz
yoxdur. Rəbbinizdən sizə açıq-
aydın**

**dəlillər gəldi. Allahın qayadan
çıxartdığı bu dişli dəvəsi sizin üçün
bir möcüzədir. Onu buraxın Allahın
torpağında otlasın. Ona bir pislik
etməyin, yoxsa sizi ağırılı-acılı bir
əzab yaxalayar”** (əl-Əraf, 73).

İbrahim peyğəmbərin u möcüzəsi isə
qövmünün ona əzab vermək

və onu məhv etmək məqsədilə qaladıqları, sonra da içinə atdıqları odun onun üçün soyuq və salamat olmasındır. Uca Allah buyurur: **“Onlar dedilər: “Əgər ondan əvəz çıxmaq istəyirsinizsə, onu yandırın ki, məbudlarınıza kömək edəsiniz”. Biz: “Ey od! İbrahim üçün sərin və zərərsiz ol!”– dedik. Onlar İbrahimə qəsd etmək fikrinə düşdülər, lakin Biz onları daha şiddətli cəzaya məruz qoyduq”** (əl-Ənbiya, 68-70). Musa peyğəmbərin u möcüzələrindən biri onun əsası idi. O, əsanı yerə atdıqda, əsa Allahın izni ilə böyük bir ilana çevrilirdi. Uca Allah buyurur: **“Sağ əlindəki nədir, ey Musa?” Musa dedi: “Bu mənim**

əsamdır. Ona söykənir və onunla
qoyunlarıma yarpaq silkələyirəm.
Bu, mənim üçün başqa işlərə də
yarıyır". *Allah* buyurdu: "At
onu yerə, ey Musa!" *Musa* onu
yerə atdı və o, dərhal ilan olub
sürətlə
sürünməyə başladı. *Allah*
buyurdu: "Götür onu, qorxma! Biz
onu
əvvəlki halına qaytaracağıq" (Ta
ha, 17-21). Onun digər bir möcüzəsi
isə əlini köynəyinin yaxasına salıb
çıxardıqda əlinin ay parçası tək
parpar
parıldaması idi. Uca Allah buyurur:
"Əlini qoynuna sal ki, *əlin*
oradan başqa bir möcüzə kimi
ləkəsiz, ağappaq çıxsın" (Ta ha,
22).

İsa peyğəmbərin u möcüzəsi isə bu idi ki, o palçıqdan quşa bənzər bir şey düzəldib ona üfürdükdə o əsl quşa dönürdü. Bundan başqa o kor və cüzam xəstəliyinə mübtəla olana Allahın izni ilə əlini sürtər, o da sağalardı, qəbirdəki ölüləri çağırar, onlar da onun çağırışına cavab verər və dirilərdilər. Uca Allah buyurur: **“Sən Mənim iznimlə palçıqdan quşa bənzər bir şey düzəldib ona üfürürdün, o da Mənim iznimlə quş olurdu. Sən Mənim iznimlə anadangəlmə koru**
1 "Təfsir İbn Kəsir", 3/436.

= 179 =

**və cüzam xəstəliyinə tutulana
sağaldır və Mənim iznimlə ölüləri
dirildirdin”**

(əl-Maidə, 110).

**Peyğəmbərimizin r möcüzələrindən
biri də əzəmətli Qurandır**

**ki, bu da bütün peyğəmbərlərə
verilmiş möcüzələrin ən əzəmətlisidir.**

**Uca Allah buyurur: “Əgər qulumuza
nazil etdiyimizə şübhə edirsinizsə,
onda ona bənzər bir surə gətirin və
əgər doğru deyirsinizsə,**

**Allahdan savayı bütün
şahidlərinizi köməyə çağırın!” (əl-
Bəqərə, 23).**

**O, həmçinin buyurur: “De: “Əgər
insanlar və cinlər bu Qurana
bənzər**

**bir şey gətirmək üçün bir yerə
toplaşıb, bir-birinə kömək etsələr**

belə ona bənzərini gətirə bilməzlər” (əl-İsra, 88). Onun daha bir möcüzəsi

Məkkə əhlinin ondan möcüzə göstərməsini istədiyi zaman ay iki yerə bölməsi idi. O zaman ay iki yerə bölünmüş, həm Məkkə əhli, həm də başqaları bunu görmüşdülər.

Uca Allah buyurur: **“Qiyamət və ay bölündü. Onlar bir möcüzə gördükdə üz döndərib: “*Bu, tez keçib-gedən bir sehrdir*” deyirlər”** (əl-Qəmər, 1-2). Peyğəmbərin r bir başqa möcüzəsi də İsra və Merac hadisəsi idi. Uca Allah buyurur:

“Dəlillərimizdən bəzisini Peyğəmbərə göstərmək üçün Öz qulunu

gecə vaxtı Məscidulharamdan ətrafına xeyir-bərəkət verdiyimiz

Məsciduləqsaya aparan Allah pak və müqəddəsdir. Həqiqətən, O, Eşidəndir, Görəndir” (əl-İsra, 1).

Peyğəmbərlərin, ələlxüsus da Peyğəmbərimizin r möcüzələri çoxdur. Burada qeyd etdiklərimiz isə onlardan bir neçəsidir.

Kəramətin tərifi.

Kəramət, peyğəmbərlik iddiası və buna yaxın bir əlaqəsi olmayan, yaxşı işlər görən dürüst əqidəli, əməlisaleh bir möminin əli ilə baş verən fəvqəladə hadisəyə deyilir.

“Fəvqəladə” deyildikdə, adi insanın edə biləcəyi əməllər istisna olunur.

“Peyğəmbərlik iddiasın olmayan” deyildikdə, peyğəmbərlərin möcüzələri istisna olunur.

“buna yaxın bir əlaqəsi olmayan”
deyildikdə, İrhas istisna olunur.
İrhas – peyğəmbər olacaq şəxsin
peyğəmbərlikdən öncə başına
gələn fəvqəladə hadisəyə deyilir.
“Əməlisaleh bir kəsin əli ilə baş verir”
dedikdə, seyrbaz və kahinlərin
etdikləri əməllər istisna olunur.
Övliyaların kəramətləri çoxdur.
Onlardan bəzilərinin keçmiş
ümmətlərdə olması xəbər verilir.
Buna misal olaraq Məryəm haqqında
nazil olmuş ayəni göstərmək olar.
Uca Allah buyurur: **“Zəkəriyyə**
hər dəfə onun yanına ibadət gah
daxil olduqda, onun yanında
ruzi olduğunu görərdi. O dedi: “Ey
Məryəm! Bu, sənin üçün
haradandır?” *Məryəm* dedi: **“Bu,**
Allah tərəfindəndir. Həqiqətən,

Allah istədiyi kimsəyə hesabsız ruzi verir” (Ali İmran, 37).

Uca Allahın Mağara camaatı barəsində verdiyi xəbərlər də bu qəbildəndir.

Ümmətimizdən olan kəramətlərə misal olaraq Useyd ibn Hudeyrin t əhvalatını göstərmək olar. Rəvayət olunur ki, o, "əl-Kəhf" surəsini oxuduqda göydən buluda bənzər bir şey, içində də qəndilə bənzər məxluqlar olurdu. Bunlar Quranın oxunuşuna qulaq asmaq üçün enən mələklər idi. Həmçinin, mələklər İmran ibn Husaynla t salamlaşardılar. Salman və Əbu Dərda N qabdan yemək yeyərkən, həmin qab və ya onun içindəki yemək Allahı zikr etmişdir. Xəbib ibn Ədiy t

Məkkədə müşriklərin əlində əsir olarkən Allah onu şərəfləndirər və ona vaxtaşırı üzüm gətirilərdi. Halbuki, Məkkədə o zaman üzüm yox idi. Əla əl-Hədrəmi öz ordusu ilə birlikdə dənizin üstü ilə yerimiş və onların atlarının yəhərlərinə su dəyməmişdir. Əbu Muslim əl-Xövlani, peyğəmbərlik iddiasında olan Əsvəd əl-Ənsiyə əsir düşdükdə Əsvəd ondan soruşmuşdu: “Mənim Allahın rəsulu olmağıma şahidlik edirsənmi?” Əbu Muslim: “Eşitmirəm” – demişdir. Soruşmuşdu: “Muhəmmədin Allahın elçisi olmasına şahidlik edirsənmi?” O: “Bəli!” – deyər cavab verdikdə, Əsvəd əmr etmişdi ki, bir çuxurda od qalasınlar və onu həmin odun içinə atsınlar. Əsvədin əlaltıları onu

oda atdıqdan sonra gəlib
görmüşdülər ki, o orada namaz qılır
və od

= 181 =

ona təsir etməyib. Tarixdə bu kimi bir
çox hadisələrin baş verməsi
bizlərə müxtəlif kitablar vasitəsilə
nəql olunmuşdur.

**Möcüzə ilə kəramət arasındakı
fərq.**

Möcüzə yalnız peyğəmbərlərin əli ilə
baş verir. Kəraməti edən
kəs isə əsla peyğəmbərlik iddiasında
olmur. O, peyğəmbərə tabe olduğuna
və onun gətirdiyi şəriətə əməl
etdiyinə görə, onun əli ilə bu
kəramət baş verir. Möcüzə
peyğəmbərlərə, kəramət isə
övliyalara məxsusdur.

Lakin bunların hər ikisinin fəvqəladə hadisə olması onların birgə xüsusiyyətidir.

Bəzi alimlər demişlər ki, övliyaların kəraməti əslində elə peyğəmbərlərin möcüzələrinə aiddir. Çünki onlar peyğəmbərlərə tabe olduqları üçün bunu edə bilmişlər. Demək, övliyanın etdiyi hər bir kəramət onun tabe olduğu peyğəmbərlərin möcüzələrindən hesab olunur.

Beləliklə, aydın olur ki, möcüzə və kəramət sözləri, Quran və Sünnədə varid olmasa da, lakin alimlər ayə və hədislərdən çıxan mənalara

görə o hadisələrə bu adları vermişlər.

Möcüzə və kəramətlərə iman gətirməyin hökmü.

Peyğəmbərlərin möcüzələrinə və övliyaların kəramətinə iman

gətirmək imanın əsaslarından sayılır. Buna da Quran, Sünnə və reallıq dəlildir. Odur ki, hər bir müsəlmanın bunun səhihliyinə etiqad etməsi vacibdir. Bunları yalan sayaraq inkar etmək isə əslində ayə və hədisləri inkar etmək, müsəlman alimlərinə zidd mövqedə olmaq və real faktları danmaqdan başqa bir şey deyildir. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

= 182 =

XI mövzu. Övliyalar barədə.

Vəli və İslamda vilayət sözünün mənası.

"Vilayət" sözü ərəbcə "ədavət" sözünün əksi olub dostluq mənasını ifadə edir. Bu söz əsasən yaxınlıq və sevgi sözlərindən qaynaqlanır.

Ədavət isə uzaqlıq və nifrət sözlərindən götürülmüşdür.

İstilahi mənada isə "vilayət" Allaha itaət etməklə Ona yaxın olmaq deməkdir.

İstilahi mənada "vəli" isə iki xüsusiyyəti – imanı və təqvanı özündə

birləşdirən kimsəyə deyilir. Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər.**

Onlar iman gətirmiş və Allahdan qorxmuşlar” (Yunus, 62-63).

Övliyalar arasındakı fərq.

Övliyalar mömin və müttəqi olduqları üçün, imanlarına və təqvalarına görə Allah yanında da müxtəlif məqamlarda yaxın olurlar.

İmanı və təqvası daha kamil olanlar, Allaha daha çox yaxın olurlar.

Odur ki, insanlar imanlarına və təqvalarına görə vilayət xüsusunda bir-birlərindən fərqlənirlər.

Allahın ən üstün övliyaları Onun peyğəmbərləridir. Peyğəmbərlərinin ən fəzilətliyi isə rəsullardır. Rəsulların da ən əfzəli Ululəzm

peyğəmbərlərdir. Bunlar – Nuh, İbrahim, Musa, İsa və Muhəmməddir (Onlara Allahın salavatı və salamları olsun!) Ulul-Əzm peyğəmbərlərin ən üstünü isə Muhəmməd peyğəmbərdir, sonra da İbrahim peyğəmbərdir. Digər üç peyğəmbərin hansının daha əfzəl olması

barədə isə alimlər arasında fikir ayrılığı vardır.

Övliyaların qisimləri.

Allahın övliyaları iki qismdir:

Birinci qisim. Dində hamını ötüb keçmiş Allaha yaxın olanlar.

= 183 =

İkinci qisim. Sağ tərəf sahibləri. Uca Allah buyurur: **“Vaqiə qopacağı zaman onun qopduğunu heç kəs dana bilməz. O, bəzilərini alçaldacaq, bəzilərini də ucaldacaqdır.**

Yer şiddətlə titrədiyi zaman, Dağlar parça-parça olub ovxalandığı və ətrafa səpələnmiş toz-torpağa döndüyü zaman, siz üç dəstəyə ayrılacaqsınız. Sağ tərəf sahibləri. Nə xoşbəxtdir sağ tərəf sahibləri! Sol tərəf sahibləri. Nə bədbəxtdir sol tərəf sahibləri! Xeyirxah işlərdə öndə gedənlər, Cənnətdə də öndədirlər! Onlar Allaha yaxın

olanlar, Nəim bağlarında **qalacaq kimsələrdir**" (əl-Vaqiə, 1-12).

Burada üç sinif insan qeyd olunur. Bunlardan biri, yəni sol tərəf sahibləri Cəhənnəmlik, digəri ikisi isə Cənnətlikdir. Bunlar da sağ tərəf sahibləri və bir də yaxşı işlərdə hamını ötüb keçən kimsələr. Vaqiə surəsinin sonunda Uca Allah onları bir daha qeyd edərək buyurur:

"Amma əgər o, Allaha yaxın olanlardandırsa, onda rəhmətə, gözəl ruziyə və Nəim bağına yetişər. Əgər o, sağ tərəf sahiblərindəndirsə, ona: "Sağ tərəf sahiblərindən sənə salam olsun!" – deyiləcəkdir"

(əl-Vaqiə, 88-91). Peyğəmbər r bu iki qismi övliyalarla bağlı olan məşhur

qüdsi bir hədisdə qeyd etmişdir. Buxarinin Əbu Hureyradan t rəvayət etdiyi hədisdə Peyğəmbər r belə demişdir: “Uca Allah buyurur: “Kim Mənim dostumla düşmənçilik edərsə, Mən ona hər b elan edərəm. Qulumun Mənə sevimli olan və onun vasitəsilə Mənə yaxınlaşdığı ən gözəl əməl ona vacib buyurduğum əməllərdir. Qulum nafilə ibadətləri yerinə yetirməklə Mənə o qədər yaxınlaşar ki, Mən onu sevərəm. Onu sevdiyim təqdirdə onun eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli və yeriyən ayağı olaram. Məndən diləsə, ona dilədiyini verərəm, sığınacaq istəsə, ona sığınacaq verərəm...”¹

Sağ tərəf sahibləri olan əməlisaleh insanlar fərz buyrulmuş əməlləri

yerinə yetirməklə Allaha yaxınlaşan kimsələrdir. Onlar Allahın onlara vacib buyurduqlarını yerinə yetirir və haram buyurduqlarını isə tərk edirlər. Onlar nə müstəhəb sayılan nafilə ibadətlərini yerinə yetirməyi öz öhdələrinə götürür, nə də mübah sayılan (özlərinə nə günah, nə də savab qazandıran) əməlləri tərk edirlər. Öndə gedən, *Allaha* yaxınlaşan əməlisalehlərə gəlincə, onlar fərz buyrulanlarla ya-
1 "Səhih əl-Buxari", 6502.

= 184 =

naşı nafilə ibadətlərini yerinə yetirməklə Uca Allaha yaxınlaşır, vacib və müstəhəb əməlləri yerinə yetirir, haram və məkruh buyrulanları

isə tərk edirlər. Onlar əllərindən gələn yaxşı işləri görüb Allaha yaxınlaşdıqlarına görə Allah da onları tam bir sevgi ilə sevir, onları günahlardan qoruyur və onların dualarını qəbul edir. Uca Allah qüdsi hədisdə belə buyurur: “Qulum nafilə ibadətləri yerinə yetirməklə Mənə o qədər yaxınlaşar ki, Mən onu sevərəm....”¹

Övliyalar müəyyən bir libas və ya zahiri görünüşlə başqa insanlardan seçilmirlər.

Əhli-Sünnə alimlərinin rəyinə görə, Allaha yaxın olan övliyalar, nə libasları, nə də zahiri görünüşləri ilə digər insanlardan seçilmirlər.

Övliyalar haqqında kitab yazan müəlliflərdən biri demişdir:

“Allah dostları zahirən, mübah sayılan işlərdə digər insanlardan seçilmirlər.

Onlar nə mübah sayılan xüsusi bir libası geyməklə, nə də şəriətin icazə verdiyi qaydada saçlarını qırmaq, yaxud qısaltmaq, yaxud

da hörməklə digər insanlardan fərqlənmirlər. Yaxşı deyiblər:

“Nə çox abid insan var ki, kaftan² geyir və nə çox zındıq³ var ki, əbada gəzir.” Bidət əhli xaric olmaqla, onlar Muhəmməd ümmətinin hər bir təbəqəsində mövcuddurlar – Quran əhlində, elm əhlində, cihad əhli arasında, ticarət, sənaye və əkinçiliklə məşğul olanlar arasında belə vardır.”

Onları ifrat dərəcədə ucaltmağın batil olması.

Allahın övliyaları nə məsumdurlar, nə qeybi bilirlər, nə də ki məxluqatın işlərini səhmana salmağa və onlara ruzi verməyə qadirdilər. Onlar insanları özlərinə təzim etməyə və ya var-dövlətlərindən onlara verməyə çağırırlar. Belə əməlləri edən şəxs Allahın dostu yox, yalançı, iftiraçı və şeytanın dostu sayılır. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

1 "Səhih əl-Buxari", 6502.

2 Uzunətəkli qədim kəndli paltarı.

3 Allahı inkar edən dinsiz adam.

= 185 =

IV fəsil.

Axirət gününə iman

Bu fəsil üç mövzudan ibarətdir

I mövzu. Saatın əlamətləri və onların növləri

II mövzu. Qəbirdəki nemət və əzab

Birinci məsələ. Qəbir nemətinə və qəbir əzabına iman gətirmək, və buna dəlillər

İkinci məsələ. Qəbir nemətinin və onun əzabının həm

ruh, həm də bədən üçün olması

Üçüncü məsələ. İki mələyə –

Münkər və Nəkir adlı mələklərə iman gətirmək.

III mövzu. Ölümdən sonra dirilməyə iman

Birinci məsələ: Ölümdən sonra dirilmə və onun məğzi

İkinci məsələ: Ölümdən sonra dirilməyə dair Quran və

Sünnədən dəlillər, habelə məntiqi sübutlar

Üçüncü məsələ: *məhşərə* toplanma

Dördüncü məsələ: Hovuz, onun vəsfi və buna dair dəlilləri

Beşinci məsələ: Tərəzi, onun vəsfi və buna dair dəlilləri

Altıncı məsələ: Şəfaət, onun tərifi, növləri və dəlilləri

Yeddinci məsələ: Sirat, onun vəsfi və buna dair dəlilləri

Səkkizinci məsələ: Cənnət və Cəhənnəm, onların vəsfi, onlara iman gətirməyin necəliyi və buna dair dəlillər.

= 186 =

= 187 =

IV fəsil.

AXİRƏT GÜNÜNƏ İMAN

I mövzu.

Saatın əlamətləri və onların növləri.

Saatın əlamətlərinin tərifi.

Əlamət və ya nişanə bir şey baş verməmişdən öncə onu qabaqlayan hadisəyə deyilir.

Əslində saat zamanın bir hissəsidir, lakin burada "Saat" deyildikdə

Qiyamət günü nəzərdə tutulur. Uca

Allah buyurur: **“O Saat**

haqqında bilgi Ondadır” (əl-Zuxruf,

85). Saat – Qiyamət gününün

ayə və hədislərdə varid olmuş və

danışiq dilində tez-tez rast gəlinən

ən məşhur adlarından biridir.

Qiyamət günü qəfil qopacağına və

insanları

ansızın yaxalayacağına görə belə

adlandırılmışdır. Burada Qiyamətin

əlamətləri deyildikdə, o Saat

gəlməmişdən əvvəl baş verəcək

hadisələr nəzərdə tutulur. Uca Allah

buyurur: **“Məgər kafirlər o Saatin**

qəfil onlara gəlməsindən başqa bir şeymi gözləyirlər?! Artıq onun əlamətləri gəlmişdir” (Muhəmməd, 18).

Qiyamətin əlamətlərinin növləri.

Qiyamətin əlamətləri üç qismə bölünür:

Birinci qismi, uzaq əlamətlərdir ki, bunlar artıq baş vermişdir.

Bu əlamətlərdən biri Peyğəmbərin rəvayət etdiyi göndərilməsidir. Buxari və

Muslimin "Səhih" əsərlərində Ənəs ibn Malikin belə rəvayət etdiyi

nəql edilmişdir: “(Bir dəfə)

Peyğəmbər rəvayət etdiyi orta barmağıyla işarə edərək barmağını

birləşdirib dedi: “Qiyamət Saati gələndə *insanlara*, bu iki barmaq qədər

yaxın olduğu zaman mən peyğəmbər göndərildim.”¹

Digər bir əlamət Allahın Öz Kitabında xəbər verdiyi kimi, ayın parçalanmasıdır. Uca Allah buyurur: **“O Saat yaxınlaşdı və ay bölündü”** (əl-Qəmə, 1).

1 "Səhih əl-Buxari", 6504; "Səhih Muslim", 2951.

= 188 =

Həmin əlamətlərdən biri də Hicaz ərazisindən alovun çıxması və Busradakı dəvələrin boyunlarına belə işıq düşməsidir. Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Əbu Hureyradan Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Hicaz torpağından od çıxıb Busradakı1 dəvələrin boyunlarını işıqlandırmayınca, Qiyamət qopmayacaq.”2 Bu od

Peyğəmbərin r dediyi kimi, hicrətin 654-cü ilində Cumadəl-Axira ayının əvvəllərində Mədinənin şərqindən çıxmışdır. O zaman vadilər lava ilə dolmuş və insanlar bundan dəhşətə gəlmişlər. Odun işığını Şam və Busra əhli görmüşdür, oradakı dəvələrin boyunlarını isə Peyğəmbərin r dediyi kimi işıqlanmışdır.

İkinci qisim, orta əlamətlərdir ki, bunlar da zahir olub, lakin hələ bitməyib, əksinə getdikcə çoxalmaqdadır. Bu növ əlamətlər çoxdur.

Həmin əlamətlərdən biri məşhur Cəbrail u hədisində deyildiyi kimi kənizin öz ağasını doğması, ayaqyalın, çılpaq çobanların hündür bina tikməkdə yarışmalarıdır.

Muslimin rəvayət etdiyi həmin hədisdə deyilir: “Sonra *Cəbrail* soruşdu:

“Mənə Qiyamət saati haqqında xəbər ver.” Peyğəmbər r buyurdu:

“Bu haqda soruşulan soruşandan çox bilmir.” O soruşdu: “Mənə

onun əlamətləri haqqında xəbər ver.”

Peyğəmbər r buyurdu: “O *vaxt*

ki, cariyə öz ağasını dünyaya

gətirəcək və sən ayaqyalın, çıpaq və

kasıb çobanların hündür binalar

tikməkdə yarışdıqlarını

görəcəksən.”⁴

Həmin əlamətlərdən biri də

peyğəmbərlik iddiasında olan otuz

yalançının meydan gəlməsidir. Əbu

Hureyra t Peyğəmbərin r belə

dediyini rəvayət etmişdir: “Allahın

rəsulu olduğunu iddia edən otuza

yaxın yalançı dəccallar meydana
gəlməyincə Qiyamət qopmaz.”⁵
Əbu Davudun və Tirmizinin "Sünən"
əsərlərində Sövbən, Peyğəmbərin
r belə dediyini rəvayət etmişdir:
“Ümmətim arasında otuz yalançı
olacaq və onların hər biri peyğəmbər
olduğunu iddia edəcəkdir.

Lakin mən peyğəmbərlərin
sonuncusuyam və məndən sonra
peyğəmbər
gəlməyəcəkdir.”⁶

1 Busra: Suriyanın cənubunda
yerləşən şəhərdir.

2 "Səhih əl-Buxari", 7118; "Səhih
Muslim", 2902.

3 Vulkanın ağzından çıxan ərgin odlu
kütlə.

4 "Səhih Muslim", 8.

5 "Səhih əl-Buxari", 3609.

6 "Sünən Əbu Davud", 4252; "Sünən
ət-Tirmizi", 2219.

= 189 =

Bir əlaməti də budur ki, Fərat çayının
suyu çəkiləcək və yerində
qızıldan bir dağ peyda olacaq ki,
insanlar onun üstündə bir-birilərini
qıracaqlar. Əbu Hureyra t
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişdir:

“Furat çayının suyu çəkilib oradan
qızıl bir dağ çıxmayınca və
insanlar onun uğrunda müharibə
etməyincə, Qiyamət qopmaz. Hər
yüz
nəfərdən doxsan doqquzu məhv
olacaq və onlardan hər biri: “Bəlkə
xilas oldum”— deyəcəkdir.”¹ Bu
əlamət hələ ki, baş verməyibdir.

Üçüncü qisim, Qiyamətin böyük əlamətləridir ki, bu əlamətlər baş verdikdən dərhal sonra Qiyamət qopacaqdır. Bunların isə sayı ondur və onların heç biri hələ üzə çıxmayıb. Muslim "Səhih" əsərində Huzeyfə ibn Useydin belə dediyini rəvayət etmişdir: "Bir gün biz birbirimizlə söhbət edərkən Peyğəmbər r bizim yanımıza gəldi və: "Nə haqda danışırırsınız?" – deyə soruşdu. Biz: "Qiyamət saati barədə danışırıq" – dedik. Onda o: "Doğrusu, on əlamət baş verməyincə Qiyamət qopmayacaqdır" – dedi və *bu əlamətləri* zikr etdi: tüstünün gəlməsi, Dəccalın peyda olması, heyvanın zühur etməsi, günəşin məğribdən

çıxması, Məryəm oğlu İsanın yerə
enməsi, Yəcuc və Məcucun axışib
gəlməsi, üç yerdə – məşriqdə,
məğribdə və bir də Ərəb
yarımadasında

yerə batma və bir də Yəməndən
alovun çıxıb insanları məhşərə
qovması.”² Bəzi başqa hədislərdə
Mehdinin çıxması, Kəbənin viran
edilməsi, Quranın göyə qaldırılması
da qeyd olunmuşdur.

Təhqiqat aparmış əksər alimlərin
rəyinə görə bu üç əlamət də
on böyük əlamətə daxildir. Hüzeyfə
ibn Useydin t hədisindəki üç
yerdə baş verən batmalar bu on
əlamətdən qabaq baş verəcəkdir.

Hüzeyfə ibn Useyddən rəvayət
olunan digər rəvayətlər buna
sübutdur.

Muslimin rəvayət etdiyi hədisdə üç yerdə batma məsələsi digərlərindən öncə qeyd olunmuşdur. Peyğəmbər r demişdir: “On əlamət olmayınca Qiyamət qopmayacaqdır: məşriqdə, məğribdə və Ərəb yarımadasında batma hadisələrinin baş verməsi, tüstünün gəlməsi, Dəccalın çıxması...”³ Sonra da qalan əlamətləri qeyd etmişdi. Qurtubi demişdir:

“İlk əlamətlər hədisdə qeyd olunduğu kimi üç batma hadisələridir ki, İbn Vəhbin dediyinə görə bunun bəziləri Peyğəmbərin r zamanında baş vermişdir.” İndi isə bu on əlaməti təfəsilatı ilə qeyd edək.

1 "Səhih əl-Buxari", 7119; "Səhih Muslim", 2894; "Müsnəd Əhməd", 2/261.

2 "Səhih Muslim", 2901.

3 "Səhih Muslim", 2901.

= 190 =

Birinci əlamət: Mehdinin gəlməsi.

Mehdi əhli beytdən olan bir kişinin ləqəbidir. Özü Həsən ibn

Əli ibn Əbu Talibin N nəsbindəndir.

Yer üzünü ədalətsizlik və zülm

bürüyəcəyi zaman o, üzə çıxacaq və orada ədaləti bərqərar edəcəkdir.

Onun adı Peyğəmbərin r adı kimi, atasının adı da Peyğəmbərin r

atasının adı kimi olacaq. Əbu Davud və Tirmizi, Abdullah ibn Məsuddan

Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Ərəblərə əhli

beytimdən olan bir kişi rəhbərlik etməyincə, dünya dağılmayacaqdır.

Onun adı mənim adım kimi, atasının adı isə mənim atamın adı kimi

olacaq. Yer üzündə zülm və
ədalətsizlik hökm sürdüüyü bir
zamanda

o, hər yerdə ədaləti və düzgünlüyü
bərqərar edəcək.”¹

**İkinci əlamət: Məsihi Dəccalın üzə
çıxması.**

Məsihi Dəccal Adəm övladından olan
bir kişidir. Qiyamətə yaxın
çıxacaq və insanların çoxu onun
fitnəsinə uyacaqdır. Allahın izni
ilə o bir sıra fəvqəladə əməllər etmək
bacarığına malik olacaq. O, həmçinin
Allahlıq iddiasında olacaq, lakin onun
elədikləri möminlərə təsir
etməyəcək. Məkkə ilə Mədinədən
savayı hər yerə gedəcək, onun
cənnəti
və cəhənnəmi olacaq, lakin onun
cənnəti cəhənnəm, cəhənnəmi isə

cənnət olacaq. Dəccalın çıxmasına dəlalət edən bir çox hədislər varid olmuşdur. Həmin hədislərdən biri Muslimin "Səhih" əsərində Abdullah ibn Amr ibn Asın rəvayət etdiyi hədisdir. Bu hədisdə Peyğəmbər r demişdir: "Ümmətimdən Dəccal çıxacaq və bilmirəm, ya qırx gün, ya qırx ay, ya da qırx il yer üzündə qalacaqdır. Sonra Allah Məryəm oğlu İsanı göndərəcək. O, Urva ibn Məsuda oxşayır. Nəhayət, İsa Dəccalı tapıb öldürəcəkdir."2

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Abdullah ibn Ömər demişdir:

"Peyğəmbər camaatın arasında ayağa qalxıb Allaha – Ona layiq tərzdə təriflər dedikdən sonra dəccalı yada salıb dedi: "Mən sizi

ondan xəbərdar edib çəkindirirəm. Elə bir peyğəmbər olmamışdır ki, ümmətini ondan çəkindirmiş olmasın. Nuh da öz ümmətini ondan çəkindirmişdir. Lakin mən dəccal barəsində sizə elə bir söz deyəcə-
1 "Sünən Əbu Davud", 4282; "Sünən Ət-Tirmizi", 2230.
2 "Səhih Muslim", 2940.

= 191 =

yəm ki, *onu* heç bir peyğəmbər öz ümmətinə deməmişdir. Bilin ki, o, təkgözdür. Allah isə təkgöz deyildir.”¹
Üçüncü əlamət: Məryəm oğlu İsanın yerə enməsi.

Quran və Sünnədə göstərildiyi kimi İsa peyğəmbər u ədalətli bir hökmdar olaraq göydən yerə enəcək, xaçları sındıracaq, donuzları

öldürəcək və Dəccalı məhv
edəcəkdir. Uca Allah buyurur:

“Həqiqətən,

***İsanın yer üzünə enməsi Saatın
yaxınlaşmasının əlamətidir***” (əz-
Zuxruf, 61).

Təfsir alimlərinin əksəriyyəti bu
ayənin İsa peyğəmbərin u
yerə enəcəyinə işarə olduğunu
bildirmişlər. Əhmədin “Müsnəd”
əsərində

İbn Abbasın bu ayənin təfsiri
barəsində belə dediyi nəql olunur:

“Burada Qiyamətdən öncə İsanın
enməsi nəzərdə tutulur.”² İsanın
enməsi barədə bir çox səhih hədislər
varid olmuşdur. Buxari və Muslimin
“Səhih” əsərlərində Əbu Hureyradan
t Peyğəmbərin r belə dediyi
rəvayət olunur: “Canım Əlində olan
Allaha and olsun ki, tezliklə

Məryəm oğlu İsa aranızda ədalətlə hökm vermək üçün sizin yanınıza enib xaçları sındıracaq, donuzları məhv edəcək və cizyəni aradan qaldıracaq.

Həmin vaxt mal-dövlət o qədər artacaq ki, heç kəs sədəqə götürmək istəməyəcək. O zaman bircə dəfə səcdə etmək bütün dünya və onun üzərindəkilərdən daha xeyirli olacaqdır.”³

Dördüncü əlamət: Yəcuc və Məcucun çıxması.

Onlar sayları olduqca çox olan bir tayfadır. Heç kəs onlara qarşı mübarizə aparmaq iqtidarında olmayacaqdır. Deyilənə görə, onlar Nuhun u övladı Yafəsin nəslindəndirlər. Quran və Sünnədə onların

çıxmasına dəlillər vardır. Uca Allah buyurur: **“Nəhayət, Yəcuc və Məcuc səddi açıldığı və onlar təpələrdən axışib gəldikləri zaman; haqq olan vədimiz yaxınlaşdıqda kafirlərin gözləri dərhal bərələcəkdir.**

***Onlar deyəcəklər:* “Vay halımıza! Biz bundan qafil idik. Üstəlik zalım da olmuşuq!”** (əl-Ənbiya, 96-97).

1 "Səhih əl-Buxari", 3057; "Səhih Muslim", 169.

2 "Müsnəd Əhməd", 1/318.

3 "Səhih əl-Buxari", 2222; "Səhih Muslim", 155.

= 192 =

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində, Zeynəb bint Cəhş O

rəvayət etmişdir ki, (bir dəfə) Peyğəmbər r qəfil onun (otağına) daxil

olub: “Allahdan başqa məbud yoxdur! Yaxınlaşmış şərdən dolayı vay ərəblərin halına! Bu gün Yəcuc və Məcuc səddindən bu boyda dəlik açıldı”– dedi və baş barmağı ilə şəhadət barmağını birləşdirərək (onları)

halqa şəklinə saldı.”¹

Beşinci əlamət: Kəbənin viran edilməsi.

Sünnədə bildirilir ki, bunu nazik ayaqlı bir həbəşi edəcəkdir.

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin

r belə dediyi rəvayət olunur: “Kəbəni nazik ayaqlı bir həbəşi

dağıdacaq.”² İmam Əhməd də səhih isnadla Abdullah ibn Amrdan Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Kəbəni nazik ayaqlı bir həbəşi dağıdacaq, onun bəzəyini oğurlayacaq və üstündəki örtüyünü çıxaracaqdır. Mən sanki onun keçəl və əyribarmaq *bir adam olduğunu*, əlindəki bel və külünglə Kəbəni uçurduğunu görürəm.”³

Altıncı əlamət: Tüstünün gəlməsi.

Burada səmadan böyük bir tüstünün hər tərəfə yayılması və insanları bürüməsi nəzərdə tutulur. Quran və Sünnədə bunu təsdiqləyən neçə-neçə dəlillər vardır. Uca Allah buyurur: “**Sən göydən aşkar bir tüstü gələcəyi günü gözlə. O tüstü ki, insanları bürüyəcəkdir. Bu, ağrılı-acılı bir əzabdır**” (ə-d-Duxan, 10-11).

Sünnədən isə dəlil olaraq öncə qeyd etdiyimiz Huzeyfə ibn Useyddən rəvayət olunan hədisi göstərmək olar. Həmin hədisdə Peyğəmbər r demişdir: "On əlaməti görməyincə Qiyamət qopmayacaqdır: tüstünün gəlməsi, Dəccalın çıxması, heyvanın çıxması..."⁴

Yeddinci əlamət: Quranın yerdən səmaya qaldırılması.

O zaman nə yazılarda, nə də hafizələrdə Qurandan bir ayə belə qalmayacaqdır. Buna dair Sünnədə bir çox dəlillər vardır. İbn Macə və

1 "Səhih əl-Buxari", 3346; "Səhih Muslim", 2880.

2 "Səhih əl-Buxari", 1591; "Səhih Muslim", 2909.

3 "Müsnəd İmam Əhməd", 2/220.

4 "Səhih Muslim", 2909.

= 193 =

Hakim, Hüzeyfədən t Peyğəmbərin r
belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Paltarın naxışları silindiği kimi, İslam
da yox olacaqdır. İş o yerə gəlib
çatacaq ki, insanlar namazın, orucun
və qurbanın nə olduğunu
bilməyəcəklər.

Bircə gecənin içərisində Allahın
Kitabı göyə qaldırılacaq və
yer üzündə Ondan bircə ayə belə
qalmayacaqdır...”¹

**Səkkizinci əlamət: Günəşin
günbatan tərəfdən çıxması.**

Quran və Sünnədə buna bir çox
dəlillər vardır. Uca Allah buyurur:

**“Rəbbinin bəzi əlamətləri gələcəyi
gün əvvəlcə iman gətirməmiş**

və ya imanında bir xeyir
qazanmamış kimsəyə iman
gətirməsi

fayda verməyəcəkdir” (əl-Ənam,
158).

Bir sıra təfsirçilər ayədəki “Allahın
ayələri” ifadəsini günəşin batdığı
etdiyi yerdən çıxması kimi
açıqlamışlar.

Təbəri bu ayə barədə təfsirçilərin
rəylərini qeyd etdikdən sonra

demişdir: “Bu barədə varid olan
rəylərdən ən güclüsü odur ki,
Peyğəmbər

r bunu günəşin günbatandan
çıxacağını bəyan etdikdə demişdir.”

2 Buxari və Muslim Əbu Hureyradan t
Peyğəmbərin r belə

dediyini rəvayət etmişdir: “Günəş
batdığı yerdən doğmayınca *qiyamət*

qopmayacaq. Günəş *məğribdən*
doğduğu zaman insanlar onu
görəcək,

yəni hamısı *bu həqiqətə* inanacaq,
lakin artıq iş işdən keçmiş olacaq.

Həmin vaxt: **“....əvvəlcə iman
gətirməmiş və ya imanında bir
xeyir**

**qazanmamış kimsəyə iman
gətirməsi fayda verməyəcəkdir.”³**

**Doqquzuncu əlamət: Heyvanın
çıxması.**

Bu, böyük bir məxluqdur. Deyilənə
görə, həmin heyvan altmış
ərəş⁴ uzunluğunda olacaq. Onun
möhkəm ayaqları, özü də olduqca
tüklü olacaqdır. Həmçinin, onun bir
neçə məxluqa oxşadığı da bildirilir.

Onun Qiyamətə yaxın çıxacağına
Quran və Sünnədəki dəlillər

sübutdur. Uca Allah buyurur: **“O söz (Qiyamət) onların başlarının üstünü aldığı zaman onlar üçün yerdən elə bir heyvan çıxardırıq**

1 "Sünən İbn Macə", 4049 və başqaları.

2 "Təfsir İbn Cərir", 8/97.

3 "Səhih əl-Buxari", 4636; "Səhih Muslim", 157.

4 Dirsəkdən barmaqların ucuna qədər uzunluqda olan qədim ölçü.

= 194 =

ki, onlarla danışıb insanların ayələrimizə yəqinliklə inanmadıqlarını

söyləyər” (ən-Nəml, 82). Muslimin Əbu Hureyradan t rəvayət etdiyi hədisdə Peyğəmbər r belə buyurmuşdur: **“Üç əlamət** vardır ki,

onlar zühur etdiyi gün əvvəlcə iman
gətirməmiş və ya imanında bir
xeyir qazanmamış kimsəyə iman
gətirməsi fayda verməyəcəkdir;
(bu,) günəşin məğribdən doğması,
Dəccal və yer heyvanıdır”¹ İmam
Əhmədin, Əbu Ümamədən t rəvayət
etdiyi hədisdə Peyğəmbər r
belə demişdir: “Heyvan çıxıb
insanların burunlarına dağ basdıqdan
sonra onlar sizlərin arasında
yayılacaqlar. Onlardan biri bir qatır
aldıqda
ondan: “Bunu kimdən almısan?”—
deyə soruşacaqlar və o:
“Damğalanmışların birindən”— deyər
cavab verəcəkdir.”² Bu hədisin
isnadını Heysəmi və başqaları səhih
hesab etmişlər.

**Onuncu əlamət: Əzəmətli bir odun
çıxması.**

Həmin od Ədəndən çıxacaq və insanları məhşərə toplayacaqdır.

Bu da böyük əlamətlərin sonuncusudur. Bu əlamətə Sünnədə bir

çox dəlillər vardır. Muslimin Huzeyfə ibn Useyddən t rəvayət etdiyi hədisdə deyilir: “Sonra Yəməndən od çıxaraq insanları məhşərə toplayacaqdır.”

3 Hüzeyfədən t rəvayət olunan bu hədisin digər bir rəvayətində deyilir: “Ədəndəki bir çuxurdan od çıxacaq və insanları *məhşərə* toplayacaqdır.”

Bütün bu əlamətlər Qiyamətdən öncə Allahın izni ilə baş verəcəkdir.

Həmçinin, bildirilir ki, bu əlamətlər zəncirvari şəkildə ardıcılıqla baş verəcəkdir. Təbərani “Əvsat” əsərində Əbu Hureyradan t

Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Bu əlamətlər birbirinin dalınca, zəncirvari ardıcılıqla baş verəcəkdir.”⁴

1 "Səhih Muslim", 158.

2 "Müsnəd Əhməd", 5/268.

3 "Səhih Muslim", 2901.

4 "əl-Mücəm əl-Ausət", 4283.

= 195 =

II mövzu. Qəbirdəki nemət və əzab.

Bu mövzunu öyrənmək üçün üç məsələni araşdırmaq gərəkdir:

Birinci məsələ. Qəbir nemətinə və qəbir əzabına iman gətirmək, və buna dəlillər.

Əməlisaleh insanların qəbirdə nemətlər içində olduğuna, günahkar və asi adamlara əzab verildiyinə iman gətirmək, Quran və Sünnənin

xəbər verdiyi imanın əsaslarından. Uca Allah buyurur: **“Allah iman gətirənləri dünya həyatında da, axirətdə də möhkəm sözlə sabit saxlayar. Allah zalımları sapdırar. Allah istədiyini edər”** (İbrahim, 27). Bu ayə açıq-aydın dəlalət edir ki, Uca Allah qəbirdə sorğu-sual olunan möminləri sabitqədəm edir və bunun ardından onlara nemətlər verilir. Buxari, Bəra ibn Azibdən t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Mömin bəndə qəbirə qoyulduqda onun yanına *iki mələk* gəlir və mömin: “Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ibadətə haqqı olan məbud yoxdur və Muhəmməd Onun elçisidir”— deyir. Bu

da Rəbbimizin: **“Allah iman gətirənləri dünya həyatında da, axirətdə də möhkəm sözlə sabit saxlayar”** ayəsinin təsdiqidir.”¹

Qəbir əzabı barəsində isə Uca Allah buyurur: **“Allah *Musanı* onların qurduğu hiylələrin şərindən qorudu. Firon nəslini isə dəhşətli əzab bürüdü. Onları səhər və axşamüstü oda salırlar. O Saat gələcəyi gün isə; Firon nəslini ən şiddətli əzaba salın!”** (əl-Ğafir, 45-46).

Qurtubi demişdir: “Əksər alimlərin rəyinə görə bu oda salınma qəbirdə baş verəcəkdir və bu ayə buna sübutdur.” Hafiz İbn Kəsir də belə demişdir: “Bu ayə Əhli-Sünnənin gətirdiyi, qəbir əzabını sübuta yetirən ən əsas dəlillərdəndir.”²

Quranda qəbir əzabına dəlalət edən
başqa ayə də budur: **“Biz
onlara iki dəfə işgəncə verəcəyik.
Sonra isə böyük bir əzaba
qaytarılacaqlar”**

(ət-Tövbə, 101). Əksər sələflər bu
ayəni qəbir əzabına dəlil gətirmişlər.
Mücahid bu ayənin təfsirində
demişdir: “Yəni aclıq və qəbir
əzabı ilə, sonra isə böyük bir əzaba,
yəni Qiyamət gününün əzabına

1 "Səhih əl-Buxari", 1369.

2 "Təfsir İbn Kəsir", 7/136.

= 196 =

düçar olacaqlar.” Qatədə demişdir:
“Yəni dünyadakı və qəbirdəki əzab
ilə, sonra isə əzəmətli əzaba düçar
olacaqlar.” İmam Buxari də bu
ayələrə

əsaslanaraq qəbir əzabı barədəki hədisləri qeyd etmişdir.¹

Sünnədə Qəbir nemətləri və əzabı barədə bir çox dəlillər mövcuddur. Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Abdullah ibn Ömərdən N Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: "Biriniz öldükdən sonra səhər-axşam ona yeri göstərilir. Cənnət əhlindəndirsə, Cənnət, Cəhənnəm əhlindəndirsə, Cəhənnəm. Sonra ona deyilir: "Qiyamət günü Allah səni dirildənədək bu sənin qalacağın yer olacaq." 2

Muslimin "Səhih" əsərində Ənəsdən t rəvayət olunan hədisdə Peyğəmbər r demişdir: "(Ölülərinizi) dəfn edəsi olmasaydınız Allaha

dua edərdim ki, qəbir əzabını sizlərə
eşitdirsin.” 3

Quran və Sünnədə bu cür dəlillər
çoxdur və biz də bunlardan
bəzilərini qeyd etdik. Allah isə daha
yaxşı bilir.

**İkinci məsələ. Qəbir nemətinin və
onun əzabının həm ruh,
həm də bədən üçün olması.**

Qəbirdəki nemətlər və əzab həm
ruha, həm də bədənə veriləcəkdir.

Ruh bədənle birlikdə bütün nemət və
əzabları dadacaqdır.

Ola bilsin ki, bəzən yalnız ruha nemət
və ya əzab verilsin. Buna dair
bir çox dəlillər vardır və Əhli Sünnə
alimlərinin mövqeyi də bundan
ibarətdir. Bəziləri isə qəbirdəki nemət
və əzabın bədənə deyil, yalnız
ruh üçün olacağını iddia etmişlər.

Buna dəlil olaraq Buxarinin, Ənəs ibn Malikdən rəvayət etdiyi hədisi göstərmək olar. Həmin hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “Bəndə qəbrə qoyulduğu və yoldaşları dönüb getdiyi zaman onların ayaqqabılarının səsinə belə eşidir və həmin anda onun yanına iki mələk gəlib onu otuzdurur və ondan soruşurlar ki: “Bu Muhəmməd r deyilən adam haqqında nə deyə bilərsən?” Mömin: “Mən şahidlik edirəm ki, Muhəmməd Allahın qulu və elçisidir” – deyə cavab verir. *Onda ona* deyirlər: “Cəhənnəm odundakı yerinə bax! Allah onun əvəzinə sənə

Cənnətdə bir yer verdi.” O adam hər iki yerini görür. Münafiqə və

- 1 "Səhih əl-Buxari", "Qəbir əzabı" fəsli.
- 2 "Səhih əl-Buxari", 1379; "Səhih Muslim", 2866.
- 3 "Səhih Muslim", 2868.

= 197 =

kafirə gəincə, ondan da: “Bu Muhəmməd r deyilən adam haqqında nə deyə bilərsən?”– deyə soruşurlar. O: “Bilmirəm, mən insanların dediyini deyirdim.” *Onda ona* deyilir: “*Sən haqqı başa düşməmişən və Quran oxumamısan!*” Bundan sonra dəmir çəkiclə ona bir zərbə vurulur və o elə bağırır ki, cinlər və insanlar istisna olmaqla, ətrafdakıların hamısı onun səsinə eşidir.”¹

Əhməd, Əbu Davud və Hakim, Bəra ibn Azibdən rəvayət etdiyi uzun bir hədisdə Peyğəmbər r. möminin ruhunun çıxıb səmaya yüksəldiyini qeyd etdikdən sonra demişdir: “Sonra onun ruhu bədənində qaytarılar və yanına iki mələk gəlir. Onlar: “Rəbbin kimdir?” – deyə soruşurlar.”² Bu hədisi Hakim və başqaları səhih saymışlar. Bu iki hədis qəbirdəki nemət və əzabın həm ruh, həm də bədən üçün olduğunu göstərir. Peyğəmbərin r: “İnsan qəbirə qoyulduqda..” sözündə insan kəlməsi həm ruha, həm də bədənə şamil olunur. Həmçinin, Bəra ibn Azibdən rəvayət olunan hədisdə göstərilir ki, insanın ruhu bədənində qaytarıldıqdan sonra o, sorğu-suala tutulur. Habelə

hədisdə: “O da onların ayaq səslərini eşidir”, “ona toppuzla zərbə endirilir”, “o çığırır” – deyilir ki, bütün bunlar da qəbirdəki nemət və əzabın həm ruh, həm də bədən üçün olacağını sübut edir.

Bəzi hədislərdə isə qeyd olunur ki, bəzən əzab və ya nemət yalnız ruha verilir. Abdullah ibn Abbasdan N rəvayət olunan hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “Qardaşlarınız Uhud döyüşündə şəhid olduqda sonra Allah onların ruhunu yaşıl quşlarını içinə yerləşdirdi, onlar da Cənnətin çaylarına geir, Cənnət meyvələrindən yeyir və Ərşin kölgəsində yerləşən qızıl çiraqlara qonurlar.”³

Bir sözlə bəlli olur ki, qəbirdəki nemət və əzab həm ruha, həm də

bədənə verilir, bəzi hallarda isə yalnız ruha da verilə bilər. Bəzi mötəbər

Sünnə alimləri bu məsələ barəsində demişlər: "Əhli Sünnə vəl Cəmaənin yekdil rəyinə görə qəbir neməti və əzabı həm ruha, həm də bədənə verilir. Bu zaman ruh bədənlə əlaqədə olur və hər ikisi əzabı dadır. Bəzən

bədənə deyil, yalnız ruha, ya əzab, ya da nemət verilir."

1 "Səhih əl-Buxari", 1338.

2 "Müsnəd Əhməd", 4/287; "Sünən Əbu Davud", 4753.

3 "Müsnəd Əhməd", 1/266; "Müstədrək əl-Hakim", 2/88, 297.

= 198 =

Üçüncü məsələ. İki mələyə – Münkər və Nəkir adlı mələklərə

iman gətirmək.

Mələklərə iman fəslində qeyd etmişdik ki, qəbirdə insanı sorğusual edən Münkər və Nəkir adlı iki mələk vardır. Burada, onlara iman gətirməyi ona görə yenidən qeyd edirik ki, onlara iman qəbir həyatına iman gətirməyin bir hissəsidir.

Bu mələklərin nə biçimdə olduğunu və onların qəbirdəki insanları sorğu-suala tutmaları barədə bir çox səhih hədislər varid olmuşdur.

Tirmizi və İbn Hibban, Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: “İnsan (və ya sizlərdən biri) dəfn olunduqda yanına rəngi qara və göy olan iki mələk gəlir. Birinə Münkər, digərinə isə Nəkir deyirlər. Onlar qəbirdəkindən soruşurlar: “Bu kişi haqqında

nə deyirdin?” *Mömin bəndə* deyir: “Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa ibadət layiq məbud yoxdur və Muhəmməd onun qulu və elçisidir.” Onlar: “Bilirdik ki, belə deyəcəksən” – deyir, sonra da həmin şəxsin qəbri yetmiş arşının yetmiş arşına nisbətində genişləndirilər. Münafiq olan kəs isə deyir: “Bilmirəm, insanlar nə deyirdilərsə, mən də onu deyirdim.” Onlar da ona: “Bilirdik ki, belə deyəcəksən” – deyir, sonra da yerə: “Sıxıl” – deyərək buyurur və yer elə sıxılır ki, həmin şəxsin qabırğaları bir-birinə keçir. Allah insanları dirildənədək o, bu vəziyyətdə əzab çəkir.”¹ Mələklərin sorğu-sual etmələrinə dair keçən fəsildə qeyd etdiyimiz, Ənəsdən t rəvayət olunan hədis də dəlildir.

Hədislərdə göstərildiyi kimi, təfsilatı ilə bu iki mələyə, onların adlarına onların vəsflərinə, sorğu-sual etmələrinə, bunun necəliyinə, möminin və münafiqin necə cavab vermələrinə, habelə bundan sonra baş verən nemət və əzaba iman gətirmək vacibdir.

Alimlər qəbirdəki sorğu-sualın bizim ümmətə, yoxsa bütün ümmətlərə şamil edildiyi barədə fikir ayrılığındadırlar. Əslində isə, dəlillərdə göstərildiyi kimi, bu sorğu-sual bütün insanlara aiddir. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

1 "Sünən ət-Tirmizi", 1071.

= 199 =

III mövzu.

Ölümdən sonra dirilməyə iman.

Ölümdən sonra dirilməyə iman gətirmək dinimizin ən əzəmətli əsaslarındandır. Bu şərt özündə bir sıra önəmli məsələləri birləşdirir. Bunların araşdırarkən axirətə iman gətirməyin məğzini və vacibliyini, habelə ona aid hadisələrlə bağlı bəzi məsələlərə toxunacağıq ki, hər bir möminin buna iman gətirməsi vacibdir.

Birinci məsələ: Ölümdən sonra dirilmə və onun məğzi.

Ərəb dilindəki “bəş” sözü iki mənada olur:

Birincisi, göndərmək mənasıdır. Uca Allah buyurur: **“Onlardan sonra Musanı möcüzələrimizlə Firon və onun əyanlarına elçi göndərdik”**
(əl-Əraf, 103).

İkincisi, diriltmək, təhrik etmək. Ölülərin dirildilərək qəbirlərindən çıxarılması da bu qəbildəndir. Uca Allah buyurur: **"Ölümünüzdən sonra Biz sizi diriltdik ki, bəlkə şükür edəsiniz"** (əl-Bəqərə, 56). İstilahi mənada da isə bu kəlimə, Uca Allahın ölüləri dirildib qəbirlərindən çıxarmasına deyilir. Bunun mənası budur ki, Allah Öz qüdrəti ilə çürümüş cəsədlərə yenidən həyat verərək, onları dirildib əvvəlki halına salacaq və ruhları bədənələrə qaytaracaqdır. Daha sonra isə haqq-hesaba çəkilsinlər deyə onları məhşərə aparacaqdır. Uca Allah buyurur: **"O Bizə bir məsəl çəkdi, lakin yaradılışını unutdu. O dedi: "Çürümüş sümükləri**

kim dirildə bilər?" De: "Onları ilk dəfə yaradan Özü onları dirildəcəkdir.

O, hər bir məxluquna yaxşı bələddir" (Ya sin, 78-79).

Hüzeyfə t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Bir adamın ölüm vaxtı gəlib çatmışdı. Adamın artıq yaşamaqdan ümidi kəsildikdə ailəsinə (belə bir) vəsiyyəət etdi: "Mən öldükdən sonra çoxlu odun yığıb od qalayarsınız, (sonra da məni bu odda yandırarsınız).

= 200 =

Elə ki od mənim ətimi yandırıb sümüyümə çatdı və sümüyümü yandırıb-

yaxdı, onları götürün və ovxalayıb toza döndərin, sonra küləkli

bir günü gözləyin və həmin tozu
dənizə sovurun.” Onlar onun
vəsiyyəti

yerinə yetirdilər. Lakin Allah onu
əvvəlki görkəminə qaytardı
və ondan: “Nə üçün belə etdin?”—
deyə soruşdu. O: “Səndən
qorxduğum
üçün!”— deyə cavab verdi. Allah da
onu bağışladı.”¹

Bu kimi hədislər sübutdur ki, Uca
Allah bədənləri yenidən xəlf
edərək dirildəcək və ruhları onlara
qaytaracaqdır. Şübhəsiz ki, bu Onun
üçün çox asandır və O, hər şeyə
qadirdir.

Sünnədə dirilmənin necə olacağı da
göstərilir və bildirilir ki,
Uca Allah yerə su endirəcək və ot
bitdiyi kimi insanlar da qəbirlərindən

çıxacaqlar. Buxari və Muslimin, Əbu Hureyradan t rəvayət etdikləri hədisdə Peyğəmbər r demişdir: “Surun birinci üfürülməsindən ikinci üfürülməsinədək qırx keçəcək.” Bəziləri (Əbu Hureyradan): “Qırx gün?”– deyə soruşdular. O cavab vermədi. “Qırx ay?”– deyə soruşdular. Yenə cavab vermədi. “Qırx il?”– deyə soruşdular. Yenə cavab vermədi. Sonra o dedi: “İnsan (öldükdən sonra) onun bütün cəsədi çürüyür. Yalnız büzdüm2 sümüyündən başqa. Qiyamət günü yaradılış məhz ondan başlayacaqdır.”³ Bu hədis dirilmənin necə olacağını göstərir və bildirir ki, insanları öldürən birinci surla ikinci dirilmə suru arasında qırx vardır. Ravi

qırx gün, ay və ya il deməmişdir. Lakin bəzi rəvayətlərdə zamanın qırx il olduğu bildirilir. Sonra Allah göydən yağmur endirərək insanları dirildəcək. Bəzi rəvayətlərdə həmin suyun insan mənisinə bənzədiyi də bildirilir. İnsanlar da yerdən ot bitdiyi kimi çıxacaqlar. İnsan öləndə onun büzdüm sümüyündən başqa bütün sümükləri çürüyür. Lakin bu peyğəmbərlərə aid deyildir. Belə ki, öncə qeyd etdiyimiz kimi onların bədənləri çürümür. Bununla da ölümdən sonra dirilmənin vaxtı və keyfiyyəti bizə bəlli olur. Daha doğrusunu Allah bilir.

1 "Səhih əl-Buxari", 3479.

2 Onurğanın qurtaracağını təşkil edən sümük.

3 "Səhih əl-Buxari", 4935; "Səhih Muslim", 2955.

= 201 =

İkinci məsələ: Ölümdən sonra dirilməyə dair Quran və Sünnədən dəlillər, habelə məntiqi sübutlar.

Qurani Kərimdə və Peyğəmbərin rəsulü və sünnəsində insanların öldükdən sonra diriləcəklərinə dair bir çox dəlillər vardır. Uca Allah

buyurur: **“Ölümünüzdən sonra Biz sizi diriltдик ki, bəlkə şükür edəsiniz”**

(əl-Bəqərə, 56). O həmçinin buyurur:

“Sizi yaratmaq və diriltmək ancaq bir adamı yaratmaq və diriltmək kimidir. Həqiqətən, Allah Eşidəndir, Görəndir” (Loğman, 28).

O həmçinin buyurur: **“Kafir olanlar heç vaxt dirildilməyəcəklərini iddia edirlər. De: “Xeyr, Rəbbimə**

and olsun ki, siz mütləq
dirildiləcəksiniz. Sonra isə
etdiyiniz əməllər
sizə xəbər veriləcəkdir. Bu, Allah
üçün çox asandır!” (ət-Təğabun, 7).
Sünnədə isə Əbu Hureyra
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişdir: “Allahın peyğəmbərlərini bir-
birindən üstün tutmayın. Sur
çalındığı zaman, Allahın dilədiyindən
savayı, göylərdə və yerdə nə
varsa hamısı məhv olacaqdır. Sonra
daha bir sur çalınacaq və mən
dirilənlərin ilki olacağam. Musa isə
artıq Ərşdən tutmuş olacaq.”¹ Buxari
və Muslimin, Əbu Səid əl-Xudridən
rəvayət etdikləri başqa bir
hədisdə belə deyilir: “Yer ilk əvvəl
mənim üçün aralanacaq.”² Hər iki

hədis Qiyamət günü ölümlərin
diriləcəyinə dəlildir. Eyni zamanda
Peyğəmbərimizin
ilk olaraq dirilməsi onun fəzilətini
göstərir.

Həmçinin, məntiq də insanların
diriləcəyini təsdiq edir. Belə ki,
dirilmə bir şeyin bərpa olunması
mənasındadır. Məlumdur ki, bir şeyi
bərpa etmək onu yaratmaqdan daha
asandır. Bu baxımdan Uca
Allah Öz Kitabında ölümdən sonra
dirilməni isbat edərək bildirir ki,
yoxdan var edən ikinci dəfə
diriltməyə də qadirdir. Bununla razı
olmayanlar

isə deyirlər: **“Çürümüş sümükləri
kim dirildə bilər?”** (Ya
sin, 78). O həmçinin buyurur: **“De:
“Onları ilk dəfə yaradan Özü onları**

dirildəcəkdir” (Ya sin, 79). Başqa bir ayədə Rəbbimiz buyurur:

“Məxluqatı ilk dəfə yoxdan yaradan, sonra onu bir daha təkrarlayan

Odur. Bu da Onun üçün çox asandır” (Rum, 27). Bu da ölümdən sonra dirilməyi yalanlayan hər bir inadkara rədd olaraq həm şəri, həm də məntiqi dəlillərdir ki, bunu da heç kəs inkar edə bilməz.

1 "Səhih əl-Buxari", 3414; "Səhih Muslim", 2373.

2 "Səhih əl-Buxari", 2412; "Səhih Muslim", 2278.

= 202 =

Üçüncü məsələ: məhşərə toplanma.

Şəriətdə varid olmuş dəlillər insanların dirildikdən sonra çılpaq,

sünnət olunmamış və ayaqyalın vəziyyətdə məhşərə toplanacaqlarını xəbər verir. Uca Allah buyurur: **“Biz hamını bir yerə toplayacaq, onlardan heç birini *kənara buraxmayacağıq*”** (əl-Kəhf, 47). O həmçinin buyurur: **“O gün yer başqa bir yerlə, göylər də *başqa göylərlə* əvəz olunacaq və *insanlar* Təkölan, *hər şeyə Qalib* gələn Allahın hüzurunda duracaqlar”** (İbrahim, 48).

Aişə O rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər r demişdir: “Qiyamət günü insanlar ayaqyalın, çılpaq və sünnət olunmamış vəziyyətdə *məhşərə* toplanacaqlar.” Aişə dedi: “Ya Rəsulullah! Qadınlar və kişilər

hamısı bir yerdə, bir-birlərinə
baxacaqlar?” Dedi: “Ey Aişə! *Onların*
iş

elə çətin olacaq ki, bu onları heç
maraqlandırmayacaq.”¹

Bu toplanma bütün məxluqatlar üçün
olacaq. Bundan savayı

başqa bir toplantı da olacaqdır ki, bu
da ya Cənnətdə, ya da Cəhənnəmdə
baş verəcəkdir. Möminlər Cənnətdə
ayaq üstə və oturmuş vəziyyətdə

toplanacaqlar. Uca Allah buyurur: “**O**
gün Biz müttəqiləri

Mərhəmətli Allahın hüzuruna
hörmətli nümayəndələr kimi
toplayarıq”

(Məryəm, 85).

Təbəri bu ayənin təfsirində Əlinin t
belə dediyini rəvayət etmişdir:

“And olsun ki, insanlar nə piyada
gələrlər, nə də onları gətirərlər.

Onlar heç kəsin görmədiyi dəvələr üzərində gələcəklər. Onların yəhərləri qızıldan, cilovları isə xrizolitdən² olacaq. Onlar həmin miniyə minərək Cənnətin qapılarının yanına gələrlər.”³

Kafirlərə gəlincə, onlar Cəhənnəmə lal, kar və kor vəziyyətdə toplanarlar. Uca Allah buyurur: **“Üzüstə sürüklənib Cəhənnəmə toplanılacaq**

kimsələr – məhz onlar yerləri ən pis olan, *haqq* yoldan ən çox azan kimsələrdir” (əl-Furqan, 34). O həmçinin buyurur: **“Qiyamət**

¹ "Səhih əl-Buxari", 6527; "Səhih Muslim", 2859.

² Qızılaçalar yaşılmıtlı-sarı rəngli qiymətli daş.

³ "Təfsir ət-Təbəri", 8/380.

= 203 =

**günü Biz onları kor, lal və kar
olduqları halda üzü üstə bir yerə
toplayacağıq” (əl-İsra, 97).**

**Dördüncü məsələ: Hovuz, onun
vəsfı və buna dair dəlilləri.**

Bu, Allahın məhşərdə Öz peyğəmbəri
Muhəmmədə r bəxş etdiyi
böyük bir hovuzdur ki, Peyğəmbər r
və onun ümməti onun başına
toplanacaqlar. Dəlillərdə göstərilir ki,
onun suyu süddən ağ, qardan
soyuq və baldan şirin, iyisi də
müştədən daha xoşagədəndir. Bu
hovuzun sahəsi olduqca genişdir —
eni ilə uzununu bərabərdir, belə ki
hər bir tərəfi bir aylıq məsafəyədək
uzanır. Onun suyu öz mənbəyini
Cənnətdən alır, belə ki, Cənnətdən
ona biri qızıldan, digəri isə gümüşdən

olan iki novla çay axır. Ətrafında da göydəki ulduzların sayı qədər bardaqlar vardır.

Hovuzun həqiqət olduğunu sübuta yetirən bir çox səhih hədislər vardır, hətta bəzi alimlər bu barədə varid olan hədislərin mutəvatir¹

dərəcəsinə çatdığını bildirmişlər.

Otuzdan çox səhabə Peyğəmbərdən r hovuz barədə hədis rəvayət etmişdir. Ənəs ibn Malik t

Peyğəmbərin

r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“Mənim hovuzumun böyüklüyü

Əylə² ilə Yəmənin Səna şəhərinin arası boydadır, ətrafına düzülmüş

qədəhlər isə göydəki ulduzlar qədərdir.”³

Abdullah ibn Amr ibn əl-As N

Peyğəmbərin r belə dediyini

rəvayət etmişdir: "Mənim hovuzumun sahəsi bir ay gedilən yol qədər, tərəfləri də bərabərdir. Suyunun rəngi süddən ağ, qoxusu müşkdən daha gözəldir. Ətrafına düzülmüş bardaqlar isə göydəki ulduzlar qədərdir. Ondən (bir dəfə) içən kimsə artıq heç vaxt susamaz."4

Bu Hovuz məhşərdə olacaq, suyu da öz mənbəyini Kövsər çayından götürəcəkdir. Bu, Allahın Cənnətdə

Öz Peyğəmbərinə r bəxş

1 Bu, yalan danışacaqları təsəvvür olunmayan, isnadın əvvəlindən axırınadək

bir toplumun digərindən rəvayət etdiyi hədisdir.

2 Əylə Şam tərəfdən Qırmızı dənizin sahillərində yerləşən bir şəhərdir.

3 "Səhih əl-Buxari", 6580; "Səhih Muslim", 2303.

4 "Səhih əl-Buxari", 6579; "Səhih Muslim", 2292.

= 204 =

etdiyi çaydır. Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən, Biz sənə Kövsəri bəxş etdik”** (əl-Kövsər, 1). Alimlər hansı birinin – tərəzinin qoyulmasının, yoxsa hovuzun başına toplanmanın daha öncə olacağı barədə ixtilaf etmişlər. Bəziləri tərəzinin qoyulacağını, digərləri isə hovuzun başına toplanmanın daha öncə olacağını bildirmişlər. Doğrusu isə budur ki, hovuzun başına toplanma daha öncə olacaq. Qurtubi demişdir: **“Sağlam düşüncə də bunu təsdiqləyir, belə ki, insanlar qəbirlərindən çıxdıqları zaman susamış halda olacaqlar.”**

Bəşinci məsələ: Tərəzi, onun vəsfi və buna dair dəlilləri.

Axirətə imanla bağlı digər bir məsələ də tərəzinin qoyulacağına iman gətirməkdir. Burada bir dili və iki gözü olan həqiqi tərəzi nəzərdə tutulur. Həmin tərəzidə insanların əməlləri çəkiləcək, zərrə qədər yaxşı və pis işləri hesaba alınacaqdı. Tərəzi haqda Quran və Sünnədə bir çox dəlillər vardır.

Uca Allah buyurur: **“Biz qiyamət günü ədalət tərəziləri ilə haqq-hesab çəkəcəyik. Heç kimə hər hansı bir şeydə ədalətsizlik edilməyəcəkdir”** (əl-Ənbiya, 47). O, həmçinin buyurur: **“O gün kimin tərəziləri ağır gələrsə xoşbəxt güzəran sürəcək. Kimin tərəziləri yüngül gələrsə, məskəni Haviyə olacaqdır”** (əl-Qariə, 6-9).

Buxari və Muslim, Əbu Hureyradan t
Peyğəmbərin r belə dediyini
rəvayət etmişlər: “Mərhəmətli Allaha
sevimli, tələffüzü asan və
tərəzidə ağır gələn iki kəlmə *vardır ki,*
bunlar. “Sübhənəllahi və bihəmdihi,
subhanəllahil-əzim!”¹

(kəlmələrdir).”² İmam Əhməd, əl-
Hakim

və başqaları İbn Məsuddan rəvayət
etmişlər ki, bir dəfə o Ərak ağacına
çıxmışdı. Onun baldırları çox nazik
idi. Külək onun paltarını yellədikdə
insanlar gülməyə başladılar.

Peyğəmbər r dedi: “Nəyə gülürsü-

¹ Tərcüməsi: Allah pak və
müqəddəsdir! Allaha həmd olsun!

Böyük Allah

pak və müqəddəsdir!

² "Səhih əl-Buxari", 7563; "Səhih
Muslim", 2694.

= 205 =

nüz?” Dedilər: “Onun ayaqlarının nazikliyinə gülürük, ey Allahın peyğəmbəri!”

Peyğəmbər r dedi: “Canım əlində olan *Allaha* and olsun

ki, onun ayaqları tərəzidə Uhuddan ağır gələcəkdir.”¹ Hədisi Hakim səhih saymış, Zəhəbi də onun bu fikri ilə razılaşmışdır.

Dəlillərdə xəbər verilir ki, tərəzidə üç şey ölçüləcəkdir:

1. Əməllər – onlar tərəzidə cism formasında olacaqlar. Yuxarıda Əbu Hureyradan t nəql etdiyimiz: “İki kəlmə vardır ki...” hədisi buna dəlildir.

2. Əməl səhifələri. Abdullah ibn Amr N rəvayət edir ki, Peyğəmbər

r demişdir: “Ümmətimdən olan bir kişi Qiyamət günü məxluqatın qarşısına çağırılacaq və ona doxsan doqquz ədəd kitab göstəriləcək.

Hər bir kitabın ölçüsü gözüün gördüyü son məsafəyə qədər olacaq.

Sonra qüdrətli və qüvvətli Allah buyuracaq: “Bunlardan birini inkar edə bilərsənmi? *Əməlləri* yazan gözətçi mələklərim sənə zülm ediblərmi?”

Adam: “Xeyr, ya Rəbb!”– deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq:

“Sənin üzrün və ya savabın varmı?”

Adam qorxu içində: “Xeyr, ya Rəbb!”– deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq: “Əksinə, dərgahımızda sənin üçün bir savab vardır. Odur ki, bu gün sənə zülm edilməyəcək.”

Bu vaxt onun qarşısına içində
“Əşhədu ən lə iləhə illəllah və ənnə
Muhəmmədən
rəsulullah” yazılmış bir kağız parçası
qoyulacaq. Sonra
kitablar tərəzinin bir gözünə, kağız
parçası isə digər gözünə qoyulacaq
və bu kağız parçasının ağırlığından o
kitablar havaya qalxacaq.

Əslində heç bir şey içində Mərhəmətli
və Rəhmli Allahın Adı
olan şeydən ağır gələ bilməz.”²

3. Əməl sahibinin özü. Uca Allah bu
barədə buyurur: **“Odur ki,
Qiyamət günü Biz onlar üçün
tərəzi qurmayacağıq.”** (əl-Kəhf,
105).

Həmçinin dəlil olaraq qeyd etdiyimiz
Abdullah ibn Məsuddan
rəvayət olunan hədisi də göstərmək
olar. Həmin hədisdə onun ayaqlarının

tərəzidə Uhuddan daha ağır olduğu bildirilir.

1 "Müsnəd Əhməd", 1/420-421;
"Müstədrək əl-Hakim", 3/317.

2 "Müsnəd Əhməd", 2/213; "Sünən
ət-Tirmizi", 2639.

= 206 =

**Altıncı məsələ: Şəfaət, onun tərifi,
növləri və dəlilləri.**

Şəfaət sözü lüğəti mənada tələb və
vasitə mənasındadır. İnsanlar
arasında isə şəfaət, başqası üçün
xeyirli bir şey istəməyə deyilir.

Allah yanında olunan şəfaət isə,
Ondan başqasının günahlarını
əfv etməsini diləməyə deyilir.

Bu şəfaətin məğzi ondan ibarətdir ki,
Qiyamət günü Uca Allah

bəzi əməlisaleh bəndələrinə –
mələklərə, peyğəmbərlərə və
möminlərə

izn verəcək ki, tövhid əhlindən olan
bəzi günahkarlar üçün Onun
yanında şəfaət diləsinlər. Bununla da
Allah şəfaət diləyənlərin üstünlüyünü
göstərmiş, şəfaət dilənilənə isə
mərhəmət etmiş olacaq.

Allah yanında şəfaət diləmək yalnız
iki şərtlə qəbul olur:

Birinci: Uca Allahın şəfaətçiyə
şəfaətçilik etməsi üçün izn verməsi.
Uca Allah buyurur: **“Allahın izni
olmadan Onun yanında kim
havadarlıq edə bilər?”** (əl-Bəqərə,
255). O, həmçinin buyurur: **“Onun
qarşısında, izin verdiyi kəslərdən
başqa, heç kimin şəfaəti fayda
verməz”** (Səba, 23).

İkinci: Allahın şəfaət edən şəxsdən razı qalması. Uca Allah bu xüsusda buyurur: **“Onlar yalnız Onun razı qaldığı şəxslərdən ötrü şəfaət diləyir”** (əl-Ənbiya, 28).

Dəlillərdə göstərilir ki, Uca Allah şəfaəti yalnız tövhid əhlindən qəbul edər. Muslimin "Səhih" əsərində Əbu Hureyradan t

Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Hər bir peyğəmbərin qəbul edilmiş duası olmuşdur ki, o (artıq) bu dua ilə Allaha müraciət etmişdir.

Mən isə öz duamı axirətdə ümmətimə şəfaət etmək üçün saxlamışam.

Bu da, inşaAllah ümmətimdən Allaha şərik qoşmadığı halda dünyadan köşmüş kimsələrə nəsib olacaqdır.”¹
Uca Allah kafirlər barəsində

buyurur: **“Odur ki, şəfaət edənlərin şəfaəti onlara fayda verməz”**
(əl-Müddəssir, 48).

Quran və Sünnədə Qiyamət günü Allah yanında şəfaətin olacağına dair bir çox dəlillər vardır. Quranda bu barədə varid olan bəzi dəlilləri qeyd etdik. Sünnədə isə şəfaət barədə hədislər çoxdur. Əbu 1 "Səhih Muslim", 199.

= 207 =

Səid əl-Xudri Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “... Bundan sonra İzzətli və Qüdrətli Allah: “Mələklər şəfaət etdilər, peyğəmbərlər şəfaət etdilər, möminlər şəfaət etdilər. (Şəfaət etməyən) bircə rəhmlilərin Rəhmlisi qaldı”— deyə buyuracaq, sonra da heç vaxt

yaxşılıq etməmiş bir toplumu
ovucalayıb Cəhənnəmdən
çıxaracaq.”¹

Şəfaət barədə hədislər çoxdur.
Alimlər öz kitablarında bu hədislərin
məşhur və mutəvatir dərəcələrinə
çatdığını bildirmişlər. Buxari
və Muslimin "Səhih" əsərlərində belə
bir hədis də vardır: “Qəlbində
xardal dənəciyi qədər olsa belə imanı
olan kəs Cəhənnəm odundan
çıxacaqdır.”²

Şəfaətin növləri. Şəfaət qəbul
olunub-olunmamaq baxımından
iki qismə bölünür:

– **Rədd olunan növ.** Bu, yuxarıda
qeyd etdiyimiz şəfaətə aid
şərtlərdən birini özündə ehtiva
etməyən növlərə deyilir.

– **Məqbul olunan növ.** Bura da
özündə həmin şərtləri cəm edən

şəfaət aiddir.

Peyğəmbərimizə r bu şəfaətin səkkiz növü verilmişdir:

1. Ən böyük şəfaət. Bu, Allahın insanlar arasında hökm verməsi üçün Peyğəmbərimizin r tərifəlayiq məqamda insanlara edəcəyi şəfaətdir ki, bunu da Allah başqa bir peyğəmbərə yox, məhz peyğəmbərimiz Muhəmmədə r bəxş etmişdir.

2. Savabları ilə günahları eyni səviyyədə olan kimsələr üçün edəcəyi şəfaət. Onlar bu şəfaətin sayəsində Cənnətə girəcəklər.

3. Cəhənnəmə layiq olan kimsələrin ora düşməmələri üçün edəcəyi şəfaət.

4. Cənnət əhlinin Cənnətdəki dərəcələrinin yüksəlməsi üçün edəcəyi

şəfaət.

5. Bəzi insanların Cənnətə haqq-hesabsız girmələri üçün edəcəyi şəfaət.

1 "Müsnəd Əhməd", 3/94; "Müsənnəf Əbdür-Rəzzaq", 20857.

2 "Səhih əl-Buxari", 7439; "Səhih Muslim", 184.

= 208 =

6. Şiddətli əzaba layiq olan kəslərin əzabının yüngülləşdirilməsi üçün edəcəyi şəfaət. Peyğəmbərin rəməsi Əbu Talib üçün edəcəyi şəfaət bu növə aiddir.

7. Cənnət əhlinin Cənnətə girmələrinə izin verilməsi üçün edəcəyi şəfaət.

8. Ümmətindən Cəhənnəmə daxil olmuş böyük günah sahiblərinin

oradan çıxmaları üçün edəcəyi şəfaət.

Bütün bu növlərə səhih Sünnədə ayrı-ayrı dəlillər vardır. Bu növlərdən bəziləri, o cümlədən ən böyük şəfaət, habelə əmisi Əbu Talib üçün edəcəyi şəfaət və Cənnət əhlinin Cənnətə daxil olmaları üçün edəcəyi şəfaət yalnız Peyğəmbərimizə r xasdır. Böyük günah sahiblərinə ediləcək şəfaət və digər şəfaətlər isə onunla yanaşı digər peyğəmbərlərə və əməlisaleh insanlara da veriləcəkdir. Bunun bəzi növlərinin kimlərə xas olması barədə elm əhli müxtəlif fikirlər irəli sürmüşlər. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

Yeddinci məsələ: Sirat, onun vəsfi və buna dair dəlilləri.

Sirat sözünün lüğəti mənası aydın yoldur.

İstilahı mənada isə "sirat" Cəhənnəmin üzərində qurulacaq körpüdür

ki, əvvəlcilərdən axırıncılarınadək (bütün insanlar) onun üzərindən keçəcəklər. Həmçinin, məhşərdəki (cənnətliklər) onun üzərindən keçib Cənnətə daxil olacaqlar. Quran və Sünnədə bu körpünün həqiqət olduğuna dair çoxlu dəlillər vardır.

Uca Allah buyurur: **“İçinizdən hər kəs oraya varid olacaqdır.**

Bu, Rəbbinin əzəldən müəyyən etdiyi qəti bir qərardır. Sonra Biz müttəqiləri oddan xilas edəcək, zalımları isə orada diz üstə çökmüş

halda tərک edəcəyik” (Məryəm, 71-72). Əksər təfsir alimləri burada, Cəhənnəmə varid olacaq deyildikdə, Siratın üstündən keçmək nəzərdə tutulduğunu bildirmişlər. Bu, İbn Abbas, İbn Məsud və Kəb əlƏhbardan nəql olunmuşdur.

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Əbu Səid əl-Xudridən t Allahı görmək və şəfaət barəsində rəvayət olunmuş uzun hədisdə Peyğəmbər r demişdir: "...Bundan sonra Körpü gətiriləcək və

Cəhən***Quran***

və Sünnə işığında imanın əsasları

= 209 =

nəmin üzərində qurulacaqdır.” Soruşduq: “Yə Rəsulullah! O nə körpüdür

elə?” Dedi: “Sürüşkən və hamar bir şeydir. Orada çəngəllər, qarmaqlar və dəmir tikanlar vardır. Bunlar Nəcddə bitən, *üstü* tikanla *dolu*, sadən deyilən bir bitkiyə *bənzəyir*. Möminlərdən – *kimisi* bir göz qırpımında, *kimisi* şimşək tək, *kimisi* külək kimi, *kimisi* də ən bərk qaçan cins at və ya adi bir atlı kimi *sürətlə həmin körpünün üstündən* keçəcək. *Kimisi* sağ-salamat qurtulacaq. *Kimisi tikanlara ilişib* didik-didik ediləcək, lakin axırda xilas olacaq. Bəziləri də Cəhənnəm odunda qalaqlanacaqlar. Lap axırıncılar isə o Körpünün üstündən sürünə-sürünə keçəcəklər.”¹ Siratı vəsf edən bir çox dəlillər vardır. Onların məzmunu ondan

ibarətdir ki, sirat tükdən nazik, qılıncdan iti və həm də sürüşkəndir. Allahın sabitqədəm etdiklərindən başqa heç kəs onun üzərində dura bilməyəcək, zülmətdə insanlara onların imanlarına görə nur saçılacaq və az öncə qeyd etdiyimiz hədisdə göstərildiyi kimi, imanlarına görə onun üzərindən keçəcəklər.

Səkkizinci məsələ: Cənnət və Cəhənnəm, onların vəsfi, onlara iman gətirməyin necəliyi və buna dair dəlillər.

İman gətirilməsi vacib olan məsələlərdən biri də Cənnət və Cəhənnəmə iman gətirməkdir.

Cənnətə gəlincə, bu, itaətkar möminlər üçün mükafat olaraq hazırlanmış bir yeridir. O, yeddinci səmada, Sidratul-Muntəhanın yanında

yerləşir. Uca Allah buyurur: **“Onu bir daha öz sürətində enərkən gördü – son həddəki Sidr ağacının yanında. Məva bağı da onun yanındadır”** (ən-Nəcm, 13-15).

Cənnətdə yüz mərtəbə vardır ki, bunların hər birinin arasındakı məsafə yerlə göy arasında olan məsafəyə bərabərdir. Buxarinin "Səhih"

əsərində, Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Cənnətdə yüz mərtəbə vardır ki, Allah onları Allah yolunda cihad edənlər üçün hazırlamışdır. Və hər iki mərtəbə arasındakı mə-
1 "Səhih əl-Buxari", 7439; "Səhih Muslim", 183.

= 210 =

sağ yeri _____ göy arasındakı
məsafə qədərdir.”¹ Cənnətin ən
yüksək yeri

Uca Firdovsdur. Onun üzərində Ərş
yerləşir. Cənnətin çayları da öz
mənbəsini Firdovsdan götürür. Əbu
Hureyradan t rəvayət olunan

hədisdə Peyğəmbər r demişdir:
“Allahdan dilədikdə Firdovs Cənnətini
istəyin, o Cənnətin ortası və ən uca
yeridir. Onun üzərində Ər-

Rəhmanın Ərşi yerləşir, Cənnətin
çayları da öz mənbələrini oradan
götürürlər.” Həmçinin, Cənnətin
səkkiz qapısı vardır. Buxarinin

"Səhih"

əsərində Səhl ibn Səddən t
Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət
olunur: “Cənnətin səkkiz qapısı
vardır. Onun Rəyyan adlı bir qapısı

vardır ki, oradan yalnız oruc tutanlar daxil olar.”² Allah Cənnətdə insanlar üçün heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi və heç kimin ağlına belə gəlməyən saysız nemətlər hazırlamışdır. Cəhənnəmə gəlincə, bu, Allahın kafirlər, müşriklər, etiqadlarında nifaq olan münafiqlər və günahlarının müqabilində cəzaya məhkum olmuş günahkar tövhid əhli üçün hazırladığı dönüş yeridir. Sonra isə həmin tövhid əhli Oddan çıxıb Cənnətə daxil olacaqdır. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, Allah Özünə şərik qoşulmasını bağışlamaz, bundan başqa olan günahları isə istədiyi kimsəyə bağışlayar”** (ən-Nisa, 48) İbn Abbasdan nəql edilmiş rəvayət əsasən Cəhənnəm,

yerin yeddinci qatında yerləşir. Və Cəhənnəmin bir-birindən aşağı təbəqələri vardır. Abdur-Rəhman ibn Əsləm demişdir: “Cənnətin mərtəbələri yuxarıya doğru, Cəhənnəmin təbəqələri isə aşağıya doğru uzanır. Cəhənnəmin ən alt təbəqəsi münafiqlərin yeridir. Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən, münafiqlər Odun ən aşağı təbəqəsində olacaqlar; və sən onlara heç bir köməkçi tapa bilməzsən”** (ən-Nisa, 145). Və Cəhənnəmin yeddi qapısı vardır. Uca Allah buyurur: **“Onun yeddi qapısı vardır. Hər qapı üçün onlardan müəyyən bir dəstə təyin olunmuşdur”** (əl-Hicr, 44). Dünya həyatındakı od, Cəhənnəm odunun

yetmişdə biridir. Buxari və Muslim,
Əbu Hureyradan t Peyğəm-
1 "Səhih əl-Buxari", 2790.
2 "Səhih əl-Buxari", 3257.

= 211 =

bərin r belə dediyini rəvayət etmişlər:
"Sizin istifadə etdiyiniz od Cəhənnəm
odunun yetmiş hissəsindən biridir."1

**Cənnət və Cəhənnəmə iman
gətirməyin üç şərti:**

Birinci: Onların hər ikisinin varlığına,
Cənnətin müttəqilər, Cəhənnəmin
isə kafir və münafiqlər üçün
hazırlandığına etiqad etmək.

Uca Allah buyurur: **"Şübhəsiz ki,
ayələrimizi inkar edənləri odda
yandıracağıq. Hər dəfə onların
dəriləri yandıqca, əzabı *daim*
dadsınlar**

deyə, Biz o *dəriləri* başqa dərilərlə əvəz edəcəyik. Həqiqətən, Allah Qüdrətlidir, Müdrikdir. İman gətirib saleh əməllər işləyənləri isə *ağacları* altından çaylar axan, içində əbədi məskunlaşacaqları Cənnət bağlarına daxil edəcəyik. Onlar üçün orada pak zövcələr vardır.

Biz onları sıx kölgəliklərdə **yerləşdirəcəyik**" (ən-Nisa, 56-57).

İkinci: Onların hal-hazırda mövcud olmalarına etiqad etmək.

Uca Allah buyurur: **"müttəqilər üçün hazırlanmışdır"** (Ali İmran, 133). Cəhənnəm barədə isə belə buyurur: **"Kafirlər üçün hazırlanmışdır"** (əl-Bəqərə, 24).

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində İmran ibn Husayndan t

Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Mən Cənnətə baxdım və onun sakinlərinin əksəriyyətinin kasıblar olduğunu gördüm. Həmçinin, Cəhənnəmə baxdım və onun sakinlərinin əksəriyyətinin qadınlar olduğunu gördüm.”²

Üçüncü: Onların hər ikisinin əbədi olaraq qalacaqlarına və içindəkilərlə birlikdə əsla fəna olmayacaqlarına etiqad etmək. Uca Allah Cənnət barəsində buyurur: **“Onlar orada əbədi qalacaqlar, bu böyük bir uğurdur”** (ən-Nisa, 13). Cəhənnəm barədə isə belə buyurur: **“Kim Allaha və Onun Elçisinə asi olarsa, onun üçün içərisində əbədi qalacaqları Cəhənnəm odu hazırlanmışdır”** (əl-Cin, 23).

Burada asilik deyildikdə, küfr nəzərdə tutulur və onların Cəhənnəmdə əbədi qalacaqları bildirilir. Qurtubi demişdir: “Burada əbə-

1 "Səhih əl-Buxari", 3265; "Səhih Muslim", 871.

2 "Səhih əl-Buxari", 3241; "Səhih Muslim", 2738.

= 212 =

di sözünün işlənməsi asiliyin şirk olduğunu bildirir.”¹ Buxari və Muslim, Abdullah ibn Ömərdən N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allah cənnətlikləri Cənnətə, cəhənnəmlilikləri də Cəhənnəmə daxil etdikdən sonra, carçı onları çağırır deyəcək: “Ey Cənnət əhli, artıq ölüm yoxdur! Ey Cəhənnəm əhli, artıq ölüm yoxdur! Hər

kəs indi olduğu yerdə əbədi qalacaqdır.”²

Axirət gününə iman gətirməyin səmərəsi:

Axirətə iman gətirməyin möminin həyatında böyük faydaları vardır. Onlardan ən önəmli olanları bunlardır:

1. Həmin gün savaba nail olmaq üçün Allaha itaət etməyə can etmək, həmçinin, o gün günahlara görə cəzalandırılmaqdan qorxaraq günahlardan çəkinmək.
2. Möminin axirət savabını və nemətlərini dilədiyinə görə dünya həyatında əldə edə bilmədiyi nemətlərə görə narahat olmaması.
3. Allahın ədalətli olmasını dərk etmək, çünki hər kəs etdiyi əməllərinin əvəzini alacaqdır.

1 "Təfsir əl-Qurtubi", 19/27; "Fəth əl-Qədir", 5/307.

2 "Səhih əl-Buxari", 6544; "Səhih Muslim", 2850.

= 213 =

V fəsil

Qəza və qədərə iman

Bu fəsil iki mövzudan ibarətdir

I mövzu. Qəza və qədərin tərif, dəlilləri və onlar arasındakı fərq.

II mövzu: Qədərin mərtəbələri

= 214 =

= 215 =

V fəsil.

QƏZA VƏ QƏDƏRƏ İMAN

I mövzu. Qəza və qədərin tərif, dəlilləri və onlar arasındakı fərq.

Qəza və qədər in tərifi.

Lüğəti mənada ərəbcə "qəza" hökm, son qərar deməkdir.

Şəri mənada isə, bu, pak və Uca Allahın bu aləmdə yaratdığına, məhv etdiyinə və dəyişdirdiyinə verdiyi qərara deyilir.

Qədər sözü isə lüğəti mənada ərəbcə "qədərə" felindən əmələ gəlmiş məsdərdir və bir şeyin miqdarını təyin etməyə deyilir.

İstilahi mənada isə qədər, Uca Allahın Öz əzəli elmi sayəsində əzəldən məxluqatı üçün müəyyən etdiyi müqəddəratdır.

Qəza və qədər arasındakı fərq.

Alimlər qəza ilə qədər arasındakı fərqi belə izah etmişlər: qədər – bir şey baş verməmişdən öncə onun müqəddəratını təyin etməyə

deyilir. İş bitdikdən sonra isə ona qəza deyilir. Əbu Hatim qəza ilə qədər arasında fərqi izah edib demişdir: “Qədər – dərzinin bir libası tikməmişdən öncə onu təxmin etməsinə deyilir. Onu dəqiqliklə ölçüb-biçib, tikib hazırladıqda bu artıq qəza sayılır. Beləliklə də qədər qəzadan öncə baş verir. İbn Əsir demişdir: “Qəza və qədər bir-biri ilə sıx bağlılığı olan, ayrılmaz iki məfhumdur. Qədər bir binanın özülü kimidir, qəza isə binanın özü kimidir. Bu iki şeyi bir birindən ayıran binanı tarimar etmiş olar.”

Qəza və qədər kəlimələri yanaşı işləndikdə fərqli mənada, ayrı-ayrılıqda işləndikdə isə eyni mənanı ifadə edirlər. Bunu da bəzi alimlər bildirmişlər.

= 216 =

Qədəri isbat edən dəlillər.

Qədərə iman gətirmək imanının əsaslarından biridir və bunu Quran və Sünnədəki dəlillər sübuta yetirir.

Qurandan Uca Allahın bu ayələrini dəlil göstərmək olar: **“Biz,**

həqiqətən də, hər şeyi qədərincə yaratdıq” (Qəmər, 49). O, həmçinin

buyurur: **“Allahın əmri əzəldən müəyyən edilmiş bir hökmdür”**

(əlƏhzab,

38). O həmçinin buyurur: **“O, bütün şeyləri xəlq etmiş və onlara**

münasib bir biçim vermişdir” (əl-Furqan, 2).

Sünnədə də qədər barədə çoxlu hədislər vardır. Həmin hədislərdən biri məşhur Cəbrail hədisidir ki, bu hədisdə o, Peyğəmbərdən

r imanın rüknləri barədə soruşmuş və
Peyğəmbər r: “Qədər in
xeyir və şərinə iman gətirməkdi”—
deyə cavab vermişdir. Həmin hədisi
tam formada mələklərə iman fəslində
qeyd etmişik.

Muslim "Səhih" əsərində Abdullah ibn
Amr ibn əl-Asdan N

Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
edir: “Allah göyləri və yeri
yaratmamışdan
əlli min il əvvəl məxluqatın
müqəddəratını yazmışdır.

O zaman Onun Ərşi suyun üzərində
idi.”¹

Qədərə iman məsələsində səhabələr
və onlardan sonrakılar yekdil
rəydə olmuşlar. Muslim "Səhih"
əsərində Tavusun belə dediyini
rəvayət

etmişdir: “Mən Rəsulullahın r
səhabələrindən bəzilərini gördüm,
onların hamısı hər bir şeyin qədərə
uyğun baş verdiyini xəbər vermişlər.”
Həmçinin, Abdullah ibn Ömər in N
belə dediyini eşitmişəm:
“Peyğəmbər r belə buyurmuşdur:
“Hər bir şey, hətta acizlik və fəallıq
(yaxud fəallıq və acizlik) belə qədərlə
bağlıdır.” İmam Nəvəvi demişdir:
“Quran və Sünnədə varid olmuş
tutarlı dəlillər, habelə səhabələrin
icması və bir də sələf və xələf
alimlərinin yekdil rəyi subut edir ki,
pak
və Uca Allah (əzəldən) hər bir şeyin
müqəddəratını yazmışdır.”
1 "Səhih Muslim", 2653.

= 217 =

II mövzu: Qədərin mərtəbələri.

Dəlillərdən aydın olur ki, qədər in dörd
mərtəbəsi vardır. Bunu
alimlər də təsdiqləmişlər. Həmin
mərtəbələr aşağıdakılardır:

Birinci mərtəbə: Allah bütün
mövcud olan və olmayan, mümkün
olan və olmayan hər bir şeyi əhatəli
şəkildə bilir. Nə olub, nə olacaq,
nə olmayıb və əgər olsaydı, nə cür
olacağını yalnız Allah bilir.

Buna da Uca Allahın bu ayəsi dəlildir:

**“Vəhy onların arasında ona
görə nazil olur ki, Allahın hər şeyə
qadir olduğunu və Allahın hər
şeyi elmi ilə əhatə etdiyini
biləsiniz”** (ət-Tələq, 12).

Buxari və Muslimin "Səhih"
əsərlərində İbn Abbasın t belə dediyi
rəvayət olunur: “Peyğəmbərdən r
müşriklərin uşaqları haqqında

soruşdular. O buyurdu: “Allah onları yaratdığı zaman onların nə əməllər edəcəklərini yaxşı bilir.”¹

İkinci mərtəbə: Allahın Qiyamət gününədək olacaq hər bir şeyi yazmasıdır. Uca Allah buyurur: **“Məgər bilmirsən ki, Allah göydə və yerdə olanları bilir? Həqiqətən, bu, Yazıda mövcuddur. Şübhəsiz ki, bu, Allah üçün asandır”** (əl-Həcc, 70). O, həmçinin buyurur:

“Biz hər şeyi açıq-aydın Yazıda (Lövh-i-məhfuzda) qeydə almışıq” (Yasin, 12). Sünnədən isə, bir az əvvəl Abdullah ibn Amr ibn əl-Asdan, müqəddəratın yerlə göy yaranmamışdan əlli min il əvvəl yazılması

hədisini dəlil göstərmək olar.

Üçüncü mərtəbə: hər şeyin istəklə bağlı olması, yəni Allah istədiyi

şey olur, istəmədiyi isə olmur. Uca Allah buyurur: **“Bir şeyi yaratmaq istədikdə ona ancaq: “Ol!” deyər, o da olar”** (Yasin, 82). O həmçinin buyurur: **“Aləmlərin Rəbbi Allah istəməyincə, siz istəyə bilməzsiniz!”** (ət-Təkvir, 29). Buxari və Muslim, Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişlər: “Sizdən heç kəs deməsin ki: “Allahım, əgər istəyirsənsə, məni bağışla! Allahım, əgər istə-

1 "Səhih əl-Buxari", 1384; "Səhih Muslim", 2659.

= 218 =

yirsənsə, mənə rəhm et!” Qoy hər kəs qətiyyətlə dua etsin. Çünki Allah istədiyini edir və heç kəs Onu nəyəsə vadar edə bilməz.”¹

Dördüncü mərtəbə: Allahın hər bir şeyi yoxdan yaratmağa qadir olması. Belə ki, hər bir iş görəni və onun gördüyü işi, hər bir hərəkət edəni və onun hərəkətini, habelə hər bir hərəkətsiz duranı və onun hərəkətsizliyini yaradan məhz pak və müqəddəs Allahdır. Uca Allah buyurur: **“Axı sizi də, sizin düzəltməklərinizi də Allah yaratmışdır”**

(əS-Saffət, 96). Buxarinin "Səhih" əsərində İmran ibn Husayndan t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Allah var idi və Ondan başqa heç bir şey yox idi. Onun Ərşi suyun üzərində idi. Allah Kitabda (olacaq) hər şeyi yazdı. (Sonra) göyləri və yeri yaratdı.”²

Qədərə tam iman gətirmək üçün bu mərtəbələrin hamısına iman

gətirmək vacibdir. Bunlardan birini inkar edən kəs qədərə iman gətirmiş sayılmır. Daha doğrusunu isə Allah bilir.

Qədərə iman gətirməyin faydaları.

Qədərə iman gətirməkdə möminin həyatı üçün böyük faydalar vardır.

1. Bir işi gördükdə Allaha arxayın olmaq, belə ki, səbəbləri də, onun nəticələrini də yaradan Allahdır.

2. Hər bir şeyin Allahın qəza və qədəri ilə olmasını başa düşdükdə möminin canı rahat və qəlbi arxayın olur.

3. İnsan istəyinə nail olduqda lovğalanmamalıdır, çünki bu naliyyət Allahın istəyi sayəsində olmuşdur. Sadəcə olaraq Allaha şükür edib lovğalıqdan uzaq durmaq lazımdır.

4. Bir iş alınmadıqda qəmgin olmaq lazım deyil. Çünki bu da Allahın qədəridir və buna səbir etmək gərəkdir.

1 "Səhih əl-Buxari", 6339; "Səhih Muslim", 2679.

2 "Səhih əl-Buxari", 3191.

= 219 =

III hissə.

**ƏQİDƏYƏ AİD OLAN DİGƏR
MƏSƏLƏLƏR**

Bu hissə beş fəsildən ibarətdir

I fəsil. İslam, iman və ehsan

**II fəsil. İslamda dost və düşmən
anlayışı, mənası və
qaydaları.**

**III fəsil. Səhabələr və onların
haqları.**

**IV fəsil. Müsəlmanların rəhbərləri
və ümumi müsəlmanlar**

xüsusunda vacib olanlar, habelə
onların
camaatı ilə birgə olmaq
V fəsil. Quran və Sünnəyə
sarılmağın vacibliyi və
təfriqəyə düşməyin qadağan
olması

= 220 =

= 221 =

I fəsil

İslam, iman və ehsan

I mövzu. İslam

I mövzu. İman

I mövzu. Ehsan

*IV mövzü. İslam, iman və ehsan
arasındakı bağlılıq*

= 222 =

= 223 =

III hissə.

**ƏQİDƏYƏ AİD OLAN DİGƏR
MƏSƏLƏLƏR**

I fəsil. İslam, iman və ehsan

I mövzu. İslam

Tərif. Lüğəti mənada "islam" tabe olmaq, itaət etmək və boyun əymək mənasındadır.

Şəri mənada isə, təkAllahlıqı qəbul edərək Allaha boyun əymək,

Onun buyruqlarına itaət etmək, Ona şəriq qoşmaqdan uzaq durmaq və müşrikləri dost tutmamaqdır. Uca

Allah buyurur: **“De: “Şübhəsiz**

ki, mənim namazım da, qurbanım da, həyatım da, ölümüm də

aləmlərin Rəbbi Allah üçündür!

Onun heç bir şəriki yoxdur. Mənə

belə buyurulmuşdur və mən müsəlmanların birincisiyəm” (əl-Ənam, 162-163). O, həmçinin buyurur: **“İslamdan başqa bir din axtaran şəxsdən, o din heç vaxt qəbul olunmaz və o, axirətdə ziyana uğrayanlardan olar”** (Ali İmran, 85).

İslamın rüknləri.

İslamın beş rüknü vardır. Abdullah ibn Ömərdən N rəvayət edilir ki, Peyğəmbər r belə buyurmuşdur: **“İslam beş (əsas) üzərində qurulmuşdur: Allahdan başqa (ibadətə haqqı olan) məbud olmadığına və Muhəmmədin r Allahın elçisi olduğuna şahidlik etmək, namaz**

qılmaq, zəkat vermək, Ramazan orucunu tutmaq və Allahın Evinə həcc etmək.”¹ Öncə qeyd etdiyimiz Cəbrail hədisi də buna dəlildir:

“Ey Muhəmməd, mənə İslam haqqında xəbər ver!” Peyğəmbər r dedi: “İslam (odur ki,) Allahdan başqa (haqq) məbud olmadığına və
1 "Səhih əl-Buxari", 8; "Səhih Muslim", 16.

= 224 =

Muhəmmədin Onun elçisi olduğuna şəhadət gətirəsən, namaz qılasan, zəkat verəsən, ramazan ayını oruc tutasan və imkanın olduğu təqdirdə Kəbəni ziyarət edəsən.”
Adam: “Doğru söylədin!” – dedi.”¹
İki şəhadətin mənası: “Lə iləhə illəllah” sözü "Allahdan başqa

ibadətə haqqı çatan məbud yoxdur" mənasını ifadə edir.

"Muhəmmədən rasulullah" sözü isə, onun əmrlərinə itaət etmək, verdiyi xəbərləri təsdiqləmək, qadağalarından çəkinmək və Allaha yalnız

onun göstərdiyi tərzdə ibadət etmək mənasına gəlir.

1 "Səhih əl-Buxari", 50; "Səhih Muslim", 8.

= 225 =

II mövzu: İman, onun rükünləri və böyük günah sahibinin hökmü

Tərif. Lüğəti mənada "iman" təsdiqləmək və iqrar etmək deməkdir. Şəriətdə isə iman: qəlblə etiqad etmək, dillə tələffüz etmək və bədən üzvləri ilə əməl etməyə deyilir.

İmanın rüknləri və buna dair dəlillər.

İmanın altı rüknü vardır. Uca Allah buyurur: **“Yaxşı əməl üzünüzü məşriqə və məğribə tərəf çevirməyiniz deyildir. Lakin yaxşı əməl *sahibləri* Allaha, Axirət gününə, mələklərə, kitablara, peyğəmbərlərə iman gətirən...”** (əl-Bəqərə, 177).

Sünnədə isə, Cəbrail hədisində xəbər verildiyi kimi, Cəbrail u

Peyğəmbərdən r iman barəsində soruşduqda o belə cavab vermişdi:

“(İman odur ki,) Allaha, Onun mələklərinə, Onun kitablarına, Onun elçilərinə və Axirət gününə, habelə qədərə – onun xeyrinə və şərinə iman gətirəsən...”¹

İmanın artıb-azalması.

Quran və Sünnədəki dəlillər imanın itaətlə artıb, günahlarla azalmasını bildirir.

Qurandan Uca Allahın bu ayələrini dəlil göstərmək olar: **“Möminlər ancaq o kəslərdir ki, Allah anıldığı zaman onların qəlbi qorxuya düşər, Onun ayələri onlara oxunduqda imanları artar, yalnız öz Rəbbinə təvəkkül edər”** (əl-Ənfal, 2). O, həmçinin buyurur: **“Möminlərin imanı üstünə iman artırmaq üçün onların qəlbinə rahatlıq göndərən Odur”** (əl-Fəth, 4).

1 "Səhih əl-Buxari", 50; "Səhih Muslim", 8.

= 226 =

Sünnədən isə Peyğəmbərin r bu hədislərini dəlil göstərmək olar:

“Qəlbində zərrə qədər imanı olan kəs Cəhənnəmdən çıxacaqdır.”¹

Həmçinin, o demişdir: “İman yetmiş və bir neçə şöbədən ibarətdir, bunların ən yüksəyi “Lə iləhə illəllah” sözü, ən aşağısı isə, əziyyət verən bir şeyi yoldan götürməkdir, həya da imanın bir şöbəsidir.”²

Böyük günah sahibinin hökmü.

Böyük günahlar iki növdür: küfr sayılan və küfr sayılmayan böyük günahlar. Küfr sayılanlara misal Allaha şərik qoşmaqdır. Bu, Allaha qarşı olan ən böyük günah sayılır. Həmçinin, etiqadda olan nifaq, Allahı və ya Onun rəsulunu söymək və bunlara bənzər göyük günahlar da buna aiddir.

İkinci növ isə küfr sayılmayan böyük günahlardır ki, bu da onu

edən adamı İslamdan kənarlaşdırmır. Yalnız bu günahları etməyi halal sayanlardan başqa.³ Bura da sələm, adam öldürmək, zina etmək və digər günahlar daxildir.

Quran və Sünnədə göstərilir ki, küfr sayılmayan böyük günahları edən kəs imanı naqis olan mömin sayılır. Ona fasiq və asi deyilir.

Axirətdə isə həmin şəxs Allahın istəyi altında olacaq. Allah istəsə onu Öz mərhəmitinə qovuşdurub günahlarını bağışlayacaq, istəsə ədalətli hökmü ilə ona əzab verəcək.

Lakin bununla belə, o əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalmayacaq, mömin olduğuna və təkAllahlığı qəbul etdiyiə görə gec-tez Cənnətə daxil olacaqdır. Uca Allah buyurur:

“Şübhəsiz

ki, Allah Ona şərik qoşmağı bağışlamayacaq. Bundan başqa olan *günahları* isə istədiyi kimsəyə bağışlayacaqdır. Allaha şərik qoşan şəxs əlbəttə ki, dərin bir azğınlığa düşmüşdür” (ən-Nisa, 116).

Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Ənəsdən t Peyğəmbərin belə dediyi rəvayət olunur: “Qəlbində arpa dənəsi ağırlığında
1 "Səhih əl-Buxari", 7510; "Səhih Muslim", 193.

2 "Səhih Muslim", 57.

3 Belə ki, Allahın və Rəsulunun haram buyurduğunu halal sayan kimsə kafir sayılır.

iman ola-ola “Allahdan başqa *haqq* məbud yoxdur!”– deyən kəs Cəhənnəmdən çıxacaqdır. Qəlbində buğda dənəsi ağırlığında iman ola-ola “Allahdan başqa *haqq* məbud yoxdur!”– deyən kəs Cəhənnəmdən çıxacaqdır. Qəlbində zərrə ağırlığında iman ola-ola “Allahdan başqa *haqq* məbud yoxdur!”– deyən kəs Cəhənnəmdən çıxacaqdır.”¹

Sələflər – səhabələr, tabiilər və gözəl şəkildə onların yolunu tutub gedənlər böyük günah edən kimsə barəsində yuxarıda qeyd etdiyimiz dəlillərdə göstərilən hökmü vermişlər. Bu da qeyd olunan məsələdə həm o zamanlar, həm də dövrümüzdə hədlərini aşmış və böyük

günah sahibini kafir sayan, onları İslam ümmətindən çıxaran, qanlarını halal görən və Qiyamətdə onların Cəhənnəmdə əbədi olaraq qalacaqlarını bildirən Xəvariclərlə, bu məsələdə səhlənkər olan və böyük günah sahibinin kamil iman sahibi olduğunu bildirən, onunla haram etməyən mömin arasında fərq qoymayan həddi aşmış Murciələr arasında orta bir yol hesab olunur.

Böyük günah edənin kafir olmamasına dair dəlillər.

Quran və Sünnə böyük günah sahibinin kafir olmadığını bildirir:

Uca Allah buyurur: **“Əgər möminlərdən iki dəstə bir-biri ilə vuruşsa, onları barışdırın. Əgər onlardan biri digərinə qarşı təcavüz**

etsə, təcavüzkar dəstə ilə, o, Allahın əmrini yerinə yetirməyə qayıdanadək, vuruşun. Əgər o qayıtsa, hər iki dəstəni ədalətlə barışdırın və insafli olun. Sözsüz ki, Allah insafliıları sevır. Möminlər, həqiqətən də qardaşdırlar. Elə isə qardaşlarınızı barışdırın və Allahdan qorxun ki, sizə rəhm edilsin” (əl-Hucurat, 9-10). Bu ayələrdən açıq-aydın görünür ki, Allah, bir-biriləri ilə vuruşan və bir-birilərinə qarşı çıxan hər günah iş görən iki tayfanın mömin olduğunu xəbər verir. Möminlərin bir-biriləri ilə vuruşması böyük günah sayılsa da, ayədə Allah onların qardaş olduğunu deyir. Sonra Uca Allah möminlərə qardaşlarının arasını

düzəltməyi buyurur.

1 "Səhih əl-Buxari", 44; "Səhih Muslim", 192.

= 228 =

Sünnədə isə Əbu Səid əl-Xudri t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: "Cənnət əhli Cənnətə daxil olduqda Allah Öz rəhməti ilə istədiyini Cənnətə daxil edər. Cəhənnəm əhli Cəhənnəmə daxil olduqdan sonra, Allah belə buyuracaq: Baxın, kimin qəlbində xardal dənəsi qədər belə iman tapsanız, onu Cəhənnəmdən çıxarın."1

Bu hədisdə açıq-aydın dələlət edir ki, böyük günah sahibləri əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalmayacaq və qəlbində azacıq da olsa

imandan əsər-ələmət olan kəs əbədi
oddan qurtulacaqdır. Hədisdən
o da görünür ki, iman əhlinin imanı
əməllərinə görə müxtəlif səviyyədə
olur və bu iman itaətlə artır, vacibləri
tərk etmək və günah işlər
görməklə isə azalır.
1 "Səhih Muslim", 184.

= 229 =

III mövzu. Ehsan

Tərif. "Ehsan" sözünün mənası həm
gizlində, həm də aşkarda
Uca Allahın insanı gördüyünü etiqad
etməkdir. Bunu da Allahı sevərək,
Ondan qorxaraq, Onun verdiyi
mükafata nail olacağına ümid
bəsləyərək və əzabından qorxaraq,
fərzləri və nafilələrini yerinə yetirərək
və nahəyə, haramlardan və
məkruhlardan çəkinərək etməlidir.

Ehsan əhli və ya mühsin deyildikdə, yaxşı işlərdə bir-biri ilə yarışanlar nəzərdə tutlur.

Uca Allah Qurani Kərimdə buyurur:

“Həqiqətən də, Allah *Ondan* qorxanlar və yaxşı işlər görənlərlədir” (ən-Nəhl, 128).

Sünnədə isə Cəbrailin hədisində bildirilir ki, o, Peyğəmbərdən

r ehsan barəsində soruşduqda o belə cavab verdi: “(Ehsan odur

ki,) Allaha, sanki Onu görürmüşsən kimi ibadət edəsən. Sən Onu görməsən

də, (bil ki,) O səni görür.”¹

¹ "Səhih Muslim", 8.

= 230 =

IV mövzü.

İslam, iman və ehsan arasındakı bağlılıq.

Cəbrailin hədisində islam, iman və ehsan barədə xəbər verilir.

Deyilir ki, Cəbrail u Peyğəmbərin ryanına gəlib ona bu üç məsələyə dair sual verdikdə, Peyğəmbər r İslamın Allahdan başqa ibadətə layiq məbudun olmadığına və Muhəmmədin r Allahın Rəsulu olduğuna şahidlik etmək, namaz qılmaq, oruc tutmaq, zəkat vermək və Allahın Evini ziyarət etmək kimi zahiri əməllər, imanın Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına, peyğəmbərlərinə, Axirət gününə, qəza və qədərin Allahdan olmasına iman gətirmək kimi batini və qeybi əməllər, ehsanın isə gizlində və aşkarda Allahın insanı gördüyünü düşünmək

olduğunu bildirmiş və demişdir: (Ehsan odur ki,) Allaha, sanki Onu görürmüşsən kimi ibadət edəsən. Sən Onu görməsən də, (bil ki,) O səni görür.”

Bu üç məsələ yanaşı işlədildikdə onlardan hər biri özünəməxsus mənanı ifadə edir. Demək, İslam deyildikdə zahirî əməllər, iman deyildikdə qeybî məsələlər, ehsan deyildikdə isə dinin ən üstün dərəcəsi nəzərdə tutulur. Ayrılıqda isə İslam deyildikdə özündə imanı da cəm edir, habelə ayrılıqda iman deyildikdə özündə İslamı da cəm edir. Ayrılıqda ehsan deyildikdə isə özündə həm İslamı, həm də imanı cəm edir.

= 231 =

II fəsil.

İslamda dost və düşmən anlayışı, mənası və qaydaları.

Tərif. “**Vəla**” ərəbcə "vəliyə" felindən əmələ gəlmiş məsdərdir və yaxın olmaq mənasını ifadə edir. Burada yaxın olmaq deyildikdə, müsəlmanlara yaxın olub onlara qarşı mərhəmətli olmaq, onlara yardım etmək, düşməne qarşı onlara dəstək olmaq və onlarla birlikdə yaşamaq nəzərdə tutulur.

“**Bəra**” ərəbcə "bəriyə" felindən əmələ gəlmiş məsdərdir və əlaqəni kəsmək mənasını ifadə edir. Ərəb dilində “bəriəl-qələmə” ifadəsi “qələmi kəsdi” mənasındadır. Burada əlaqəni kəsmək deyildikdə kafirlərlə əlaqəni kəsmək nəzərdə tutulur. Yəni onları sevməmək, onlara yardım göstərməmək və zərurət olmadığı halda onların diyarında

yaşamamaq qəsd edilir.

Dost və düşmən anlayışı tövhidin tələblərindəndir.

Müsəlmanlar dostluq etdikdə də, düşmənçilik etdikdə də, sevdikdə də, nifrət etdikdə də bunları yalnız Allah xatirinə etməlidir. Uca

Allah möminlərlə dostluq etmək barədə buyurur: **“Sizin**

himayədarınız

yalnız Allah, Onun Elçisi və iman gətirənlərdir. Onlar *Allaha*

boyun əyərək namaz qılır və zəkat verirlər. Kim Allahı, Onun Elçisini

və iman gətirənləri *özünə* dost tutarsa, *bilsin ki*, qələbə çalanlar

da məhz Allahın firqəsidir” (əl-Maidə, 55-56). O, həmçinin buyurur:

“Ey iman gətirənlər! Yəhudi və xaçpərəstləri *özünü*zə

dost tutmayın!

Onlar bir-birinin dostudurlar. Sizlərdən kim onları özünə dost tutarsa, o da onlardandır. Allah zalım qövmü doğru yola yönəltməz”

(əl-Maidə, 51). O, həmçinin buyurur: “Allaha və Axirət gününə iman gətirən elə bir camaat tapa bilməzsən ki, onlar Allaha və Onun Elçisinə düşmən olanlarla – öz ataları, oğulları, qardaşları, qohum-əqrəbələri olsalar belə – dostluq etsinlər” (əl-Mucədələ, 22).

Bütün bu ayələr möminləri sevib onlarla dostluq etməyi, habelə kafirlərlə dostluq etməkdən çəkinməyi əmr edir.

Dost və düşmən anlayışının İslamdakı yeri.

Dost və düşmən anlayışının İslam dinində xüsusi yeri vardır və bu, imanın ən etibarlı ipi hesab olunur. Məqsəd isə müsəlmanlar arasında

sevgi və ülfət yaratmaq, habelə İslam düşmənlərindən uzaq olmaqdır.

İbn Abbas N Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir:

“İmanın ən etibarlı ipi, Allah üçün dostluq etmək, Alla üçün düşmənçilik etmək, Allah üçün sevmək, Allah üçün nifrət etməkdir.”¹

***Müdahənə* ilə *müdərat* arasındakı fərq və onların dost və düşmən anlayışına təsiri.**

“Müdahənə” Allahın yoluna dəvət edib, pis işlərdən çəkindirməyi

tərk edərək dünya işlərində kafirlərlə
və asilərlə birlikdə olmağa,
habelə yerinə yetirilməsi gərəkən
məsələlərdə onlara güzəştə getməyə
deyilir. Buna misal olaraq kafirlərin öz
küfr və azğınlıqlarına davam
etmələrinə göz yumaraq, onlara
isinişməyi, onlarla birlikdə yaşamağı
və imkan olduğu halda onları bundan
çəkəndirməməyi göstərmək
olar. Uca Allah buyurur: **“İsrail
oğullarından kafir olanlar
həm Davudun, həm də Məryəm
oğlu İsanın dili ilə lənətləndilər.
Bu, onların asi olduqlarına və
Allahın qoyduğu hədləri
aşdıqlarına
görə idi. Onlar bir-birlərini etdikləri
pis əməllərdən çəkəndirmirdilər.
Onların etdikləri necə də pisdir!
Sən onların bir çoxunun kafirlərlə**

dostluq etdiyini görürsən. Nəfslərinin onlar üçün hazırladığı şey necə də pisdirdir! *Buna görə də Allah onlara qəzəblənmişdir və onlar əzab içində əbədi qalacaqlar*” (əl-Maidə, 78-80).

“Mudərat” isə birisinin pis əməlini və ya onun daha böyük şərəfə yol açacağını gördükdə buna sərt münasibət göstərməyərək onunla yumşaq tərzdə davranmağa deyilir. Məsələn, cahilə nəşə öyrətdikdə həddən ziyadə yumşaq rəftar etmək, fasiqin pis əməlini gördükdə onu bundan yumşaqılıqla çəkindirmək, ya da onun pis əməlinə yumşaq tərzdə reaksiya vermək. Aişə Ö. demişdir: “Bir dəfə bir kişi Peyğəmbərin

r yanına gəlmək üçün izn istədi.
Peyğəmbər r onu gördükdə
1 ət-Təbərani, "Mücəm əl-Kəbir",
11/215.

= 233 =

dedi: "Bu nə pis qardaşdır,
qövmünün nə pis oğludur!" O, (içəri
daxil

olub) oturduqda Peyğəmbər r onunla
gülüb danışmağa başladı. O,

çıxıb getdikdən sonra Aişə

Peyğəmbərə r dedi: "Ya Rəsulullah!
Sən bu

adamı görəndə onun barəsində belə-
belə dedin, sonra da onunla oturub

deyib-güldün." Peyğəmbər r buyurdu:

"Ey Aişə, sən mənim nə

vaxtsa tərbiyəsizlik etdiyimi

görmüsənmi? Qiyamət günü Allah

yanında

insanların ən pisi o kəsdir ki, insanlar
onun şərindən qorunmaq
üçün onu tərk edirlər.”¹

Peyğəmbər r yanına gələn o kişinin
nə dərəcədə pis adam olduğunu
bildiyi halda, məsləhət bilib ona heç
nə deməmişdir. Bu da
dəlildir ki, məsləhət olduğu vaxt –
gələ biləcək şərin qarşısını almaq,
yaxud qismən də olsa onu
yüngülləşdirmək məqsədilə düşmən
olan

bir kimsəyə dost kimi görünməkdə
heç bir eyib yoxdur. Bu, Allahın
yoluna dəvətin metodlarından biridir.
Buna Mədinədə Peyğəmbərin r
münafiqlərin şərindən qorunmaq
üçün onlarla olan münasibətini misal
göstərmək olar. O ki qaldı
müdahənəyə – dünya mənfəəti əldə
etmək

məqsədilə insanları pis işlərdən çəkəndirməməyə, şər adamlarla oturub-durmağa, bu cür dostluq yolverilməzdir.

Dost və düşmən anlayışına misallar.

Uca Allah İbrahim haqqında buyurur:

“İbrahim və onunla birlikdə olanlarda sizin üçün gözəl bir nümunə vardır. Onlar öz qövmünə dedilər: “Həqiqətən, biz sizdən və sizin Allahdan başqa tapındığınız şeylərdən uzağıq. Biz sizi inkar edirik. Siz bir olan Allaha iman gətirincəyə qədər bizimlə sizin aranızda daim ədavət və nifrət

olacaqdır!” (əl-Mumtəhinə, 4). Uca Allah mühacirlərlə ənsarın arasında olan dostluq barədə belə buyurur: ***“Mühacirlərdən əvvəl Mədinədə***

yurd salmış, *sonra da* iman
gətirmiş kimsələr öz yanlarına
hicrət

edənləri sevir, onlara verdiklərinə
görə qəblərində peşmançılıq hissi
duymurlar. Hətta özləri ehtiyac
içində olsalar belə, onları
özlərindən

üstün tuturlar. Nəfsinin
tamahından qorunan kimsələr
nicat tapanlardır”

(əl-Həşr, 9).

1 "Səhih əl-Buxari", 6032.

= 234 =

**Asi insanlar və bidətçilərlə dostluq
etməyin hökmü.**

Əgər bir insanda həm xeyir, həm də
şər, həm itaət, həm də asilik,
həm sünnəyə bağlılıq, həm də bidət
cəm olarsa, onda olan yaxşı işləri

dəyərləndirib onun qədərində o
adamla dostluq etmək, pis işləri
qədər də ondan uzaqlaşmaq və ona
nifrət etmək lazımdır. Ola bilsin
ki, bir insanda həm hörməti, həm də
nifrəti vacib edən xüsusiyyətlər
cəm olsun. Bunun misalı kasıb
oğrunun misalına bənzəyir ki, oğurluq
etdiyinə görə əli kəsilir, lakin buna
rəğmən beytülmalдан onun
yaşaması

üçün ona müəyyən məbləğdə pul
ayrılır və ona sədəqə verilir.

Əhli-Sünnə vəl Cəmaanın ittifaq
etdiyi mövqe bundan ibarətdir.

**Dünyəvi işlərlərdə kafirlərlə iş
görmək dostluğa aiddirmi?**

Səhih dəlillərə əsasən kafirlərlə
dünyəvi məsələlərdə – alış-veriş
etmək, icarə vermək və ya almaq,
habelə ehtiyac olduqda onlardan

yardım istəmək kimi əməllərlə müamələ etmək olar. Lakin bu yalnız zərurət halında, dar bir çərçivədə, İslama və müsəlmanlara zərər verməyəcək miqdarda olmalıdır. Belə ki, Peyğəmbər r Abdullah ibn Ureyqiti yol göstərən bir adam olaraq ictimaiyyətə gətirmişdi.¹ Həmçinin, Peyğəmbər r öz zirehini yəhudi birisinə müəyyən miqdarda arpa müqabilində girov qoymuşdu. Habelə Əli t, öz quyusundan ona on altı qab su çıxaran yəhudi qadına mükafat olaraq on altı xurma vermişdir. Həmçinin, Peyğəmbər r Mədinədə yaşayan yəhudilərdən müşriklərə qarşı döyüşdə kömək istəmişdir. Həmçinin,

Məkkə müşriklərinə qarşı Xuzaənin köməyindən istifadə etmişdir. Bu kimi əməllər dost və düşmən anlayışına zərər yetirmir, bir şərtlə ki, müşriklər müsəlmanların arasında etik qaydalara riayət etsinlər və onları öz dinlərinə çağırmasınlar.
1 "Səhih əl-Buxari", 2263.

= 235 =

III fəsil.

Səhabələr və onların haqları

I mövzu. Səhabələr kimlərdir, habelə onları sevməyin və dost tutmağın vacibliyi

II mövzu. Quran və Sünne işığında səhabələrin fəzilətli və ədalətli olmalarının vacibliyinə etiqad etmək

və onların arasında baş vermiş münaqişələr barəsində

susmaq

III mövzu. Peyğəmbərin r əhli-beyti, onların haqları və onun zövcələrinin də əhli-beytdən olmalarının bəyanı

IV mövzu. Rəşidi xəlifələr, onların fəziləti, onlar barəsində nəyin vacib olması, habelə onların ardıcılığı

V mövzu. Cənnətlə müjdələnmiş on nəfər

= 236 =

= 237 =

III fəsil. Səhabələr və onların haqları.

I mövzu. Səhabələr kimlərdir, habelə onları sevməyin və dost tutmağın vacibliyi.

Səhabənin tərifi:

Səhabə Peyğəmbərlə r müsəlman olaraq görüşən və müsəlman olduğu halda ölən kəsə deyilir.

Onları sevməyin və dost tutmağın vacibliyi.

Səhabələr Peyğəmbərimizdən sonra, ən xeyirli insanlar, bu ümmətin seçilmiş və fəzilətli nümayəndələri hesab olunurlar.

Onları dost tutmaq, onları sevmək, onlardan razı qalmaq və onların haqlarını ödəmək hər bir müsəlmana vacibdir. Onları sevmək dindar və mömin olmağın, habelə Mərhəmətli Allaha yaxınlaşmağın əlaməti, onlara nifrət bəsləmək isə kafirliyin və üsyankarlığın əlamətidir. Bu dini

də məhz onlar yaymışlar. Odur ki, onlara tənə vurmaq bu dinə bütövlükdə tənə vurmaq sayılır. Çünki dinimiz bizlərə onların vasitəsilə çatmışdır. Məhz onlar bu dini olduğu kimi Peyğəmbərimizdən r eşitmiş və onu olduğu kimi ixlasla bizlərə nəql etmişlər. Onlar bu dini qısa bir vaxt ərzində yer üzünün hər tərəfinə yaymış, Allah onların əli ilə bir çox diyarları fəth etmiş, beləliklə də, insanlar dəstə-dəstə bu dinə daxil olmuşlar. Quran və Sünnədə səhabələrlə dostluq etmək, onları sevmək və bunun imandan olması barədə bir çox dəlillər vardır. Uca Allah Öz Kitabında buyurur: **“Mömin kişilərlə mömin qadınlar bir-birinin dostlarıdır”** (ət-Tövbə, 71).

Səhabələr həqiqi mömin sayıldıkları, habelə Allahın və Rəsulunun r xəbər verdiyi kimi ən fəzilətli möminlər hesab olunduqları üçün onları dost tutmaq və onları sevmək, möminliyin əlamətidir. Sünnədə isə Ənəs t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “(Kamil) imanın əlaməti ənsarı sevməkdir, münafiqliyin əlaməti isə ənsara nifrət etməkdir.”¹
1 "Səhih əl-Buxari", 17.

= 238 =

Bu barədə dəlillər həddindən artıq çoxdur və onların hamısını burada qeyd etmək qeyri-mümkündür. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, həmin dəlillərlə tanış olduqda, səhabələri sevməyin dünya və axirət

üçün nə qədər faydalı olması bəlli olur. Bu da insanları onları sevməyə həvəsləndirir.

Bu dünyada səhabələri sevməyin bir növü də onlara yardımçı olmaqdır. Uca Allah buyurur: **“Kim Allahı, Onun Elçisini və iman gətirənləri özünə dost tutarsa, bilsin ki, qələbə çalanlar da məhz Allahın firqəsidir”** (əl-Maidə, 56).

İbn Kəsir demişdir: “Allahın, Onun rəsulunun və möminlərin dostluğu ilə razı olanlar həm dünyada, həm də axirətdə zəfər çalanlardır.”

Səhabələri sevənlərin axirətdə qarşılaşacağı səmərələrdən biri də onların səhabələrlə birlikdə həşr olunmalarıdır. Abdullah ibn Məsud demişdir: “Bir nəfər Peyğəmbərin yanına gəlib dedi: “Ya

Rəsulullah! Bir qövmü sevib onlara yetişə bilməyən kəs haqda nə deyirsən?

Peyğəmbər r dedi: “İnsan sevdiyi kəslə birlikdə olacaqdır.”¹

Buna görə də Peyğəmbərin r səhabələri Allaha, Əbu Bəkr və Öməri sevməklə yaxınlaşır və bunu Allah yanında olan ən xeyirli əməllərdən

sayırdılar. İmam Buxarinin

"Səhih"ində, Ənəs t rəvayət edir ki, (bir dəfə) bir nəfər Peyğəmbərdən r Qiyamət barəsində soruşub

dedi: “Qiyamət Saati nə zaman gələcək?” Peyğəmbər r buyurdu:

“Sən

Qiyamətə nə tədarük görmüsən?”

Adam dedi: “Heç bir şey hazırlamamışam,

mən sadəcə Allahı və onun Rəsulunu
sevirəm.” Peyğəmbər r
buyurdu: “Sən sevdiyin kəslə bir
yerdə olacaqsan!” Ənəs dedi: “Biz
Peyğəmbərin
r: “Sən sevdiyin kəslə bir yerdə
olacaqsan!” sözüne sevindiyimiz
kimi heç bir şeyə sevinməmişdik.”
Ənəs dedi: “Mən Peyğəmbəri r,
Əbu Bəkri, Öməri sevirəm və ümid
edirəm ki, onlar qədər yaxşılıq etmiş
olmasam belə, bu sevgimə görə
onlarla bir yerdə olacağam.”²

1 "Səhih Muslim", 6168.

2 "Səhih əl-Buxari", 3688.

= 239 =

***II mövzu. Quran və Sünnə işığında
səhabələrin fəzilətli və ədalətli
olmalarının vacibliyinə etiqad
etmək və onların arasında***

***baş vermiş münaqişələr barəsində
susmaq***

Onların fəzilətləri.

Uca Allah səhabələri tərifləmiş və onlara Cənnəti vəd etmişdir.

Allah buyurur: **“Dində hamını ötüb keçən ilk mühacirlərə və**

ənsarlara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedənlərə

gəlincə, Allah onlardan razıdır, onlar da Ondan razıdırlar. Allah onlar

üçün *ağac*ları altından çaylar axan, içində əbədi qalacaqları Cənnət bağları hazırlamışdır. Bu, böyük uğurdur” (ət-Tövbə, 100). O

həmçinin

buyurur: “Möminlər *Hüdeybiyyədə* ağac altında sənə beyət edərkən

Allah onlardan razı qaldı” (əl-Fəth, 18). O həmçinin buyurur: “*Qənimət həmçinin yurdlarından qovulmuş və mallarından məhrum olunmuş yoxsul mühacirlərə məxsusdur. Onlar Allahın mərhəmətini və razılığını qazanmağa can atır, Allaha və Onun Elçisinə kömək edirlər. Doğru olanlar da məhz onlardır. Mühacirlərdən əvvəl Mədinədə yurd salmış, sonra da iman gətirmiş kimsələr öz yanlarına hicrət edənləri sevir, onlara verdiklərinə görə qəlblərində peşmançılıq hissi duymurlar. Hətta özləri ehtiyac içində olsalar belə, onları özlərindən üstün*

tuturlar. Nəfsinin tamahından
qorunan kimsələr nicat
tapanlardır.

Səhabələrdən sonra gələnlər
deyirlər: “Ey Rəbbimiz! Bizi və
bizdən əvvəl iman gətirmiş
qardaşlarımızı bağışla. Bizim
qəlbimizdə

iman gətirənlərə qarşı nifrət və
həsədə yer vermə. Ey Rəbbimiz!
Həqiqətən də, Sən Şəfqətlisən,
Rəhmlisən!” (əl-Həşr, 8-10).

Quran ayələri səhabələrin, o
cümlədən mühacir və ənsarın, Bədr
əhlinin, ağac altında Ridvan
beyətində iştirak edənlərin fəzilətlərini
göstərməkdədir.

Səhabələrdən sonra gələnlərin isə
onlar üçün bağışlanma

diləyərək qəlblərində onlara qarşı kinə yol verməməsini dilədiyini göstərir.

Həmçinin Quran ayələri Allahın səhabələrdən razı qaldığını, onları Cənnətlə müjdələdiyini bildirir, onları sevgi və sayğı ilə xatırla ***Quran və Sünnə işığında imanın əsasları***
= 240 =

yır, onların müsəlmanları sevdiklərini, dini yaydıqlarını və bu kimi digər gözəl vəsflərlə xatırlamaqdadır. Peyğəmbər r də bir çox hədislərində onları tərif etmişdir. Cabir ibn Abdullahdan N Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Ağac altında beyət edənlərin heç biri Cəhənnəm oduna girməz.”¹ Bəzi hədislər

ümumi olaraq səhabələrin fəzilətini, digərləri isə xüsusi olaraq

Bədr əhlinin və digər səhabələrin
təkləkdə fəzilətlərini qeyd etməkdədir.
Müsəlmanlar da bütün bu dəlillərə
riayət etməli, səhabələri özünə
dost tutmalı, onları sevməli, onlardan
razı qalmalı, onların yalnız
gözəl xüsusiyyətlərini xatırlamalı və
onlara təbə olmalıdırlar.

**Səhabələr arasında baş verən
münafiqlər barədə susmaq və
bir də onları söyməyin hökmü.**

Yuxarıda qeyd olunanlardan aydın
oldu ki, Peyğəmbərin r səhabələri
Peyğəmbərdən r sonra bu ümətin
seçilmişləridir. Onlar İslamı
hamıdan öncə qəbul etmişlər və
hidayətin çiraqları hesab olunurlar.

Onlar Allah yolunda həqiqi olaraq
cihad etmiş, dini layiqincə
təbliğ etmiş və Uca Allah da məhz
onların əli ilə dini yer üzərində

bərqərar etmişdir. Onlardan hər hansı birini söylən, barəsində nalayiq söz söyləyən kəs çox pis insan sayılır və ümumilikdə bu əməl dinə qarşı zorakılıq sayılır. Onları kafir sayan və mürtəd olduqlarını etiqad edən kəs özü kafir və mürtəd sayılır. Çünki insan nə qədər yaxşı əməl edirsə etsin, onlardan birinin fəzilətinə çata bilməz. Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Əbu Səid əl-Xudridən t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunmuşdur: "Mənim əshabələrimi söyməyin! Əgər sizdən biriniz Uhud dağı boyda qızıl sədəqə versə, onlardan birinin verdiyi bir ovuc sədəqəyə, hətta yarısına belə çata bilməz."2 Bu hədis

Peyğəmbərin r səhabələrini
söyməyin haram olduğunu və
insanların
nə qədər yaxşı əməl etsələr belə
onların fəzilətinə çatmayacaqlarını
göstərməkdədir.

1 "Səhih Muslim", 2496.

2 "Səhih əl-Buxari", 3673; "Səhih
Muslim", 2540, 2541.

= 241 =

Bütün müsəlmanlar səhabələrin
ədalətli olmalarına etiqad etməli,
onlardan razı olmalı, aralarında baş
verən ixtilaflar barəsində
susmalı və bunu Allaha
saxlamalıdır. Ömər ibn Abduləziz
demişdir:

"Uca Allah o qövmün qanlarından
bizim əllərimizi təmizləmişdir.

Gərək dilimizi də onların namusu barədə danışmaqdan qoruyaq.”
Bir sözlə, sünnə əhli səhabələrin hamısını özlərinə dost tutur, onların haqqını layiqli şəkildə ədalətlə və insafla ödəyir, onlara qarşı boş-boş danışmır və təəssübkeşlik etmirlər. Bütün bunlar onlara qarşı çıxmaq hesab olunur ki, bunu edən kəs də cəzaya məhkumdur.

= 242 =

III mövzu. Peyğəmbərin r əhli-beyti
Əhli-beytin tərfi.

Peyğəmbərin r əhli-beyti deyildikdə, onun, özlərinə sədəqə haram edilmiş ailəsi nəzərdə tutulur. Əhli-beyt, Əli ibn Əbu Talibin t ailəsi, Cəfərin t ailəsi, Abbasın t ailəsi, Haris ibn Əbdül Muttalibin

oğulları və Peyğəmbərin r
xanımlarıdır.

Əhli-beytin fəziləti barədə.

Uca Allah buyurur: **“Ey ev əhli!
Allah sizdən günahınızı silib
aparmaq və sizi tərtəmiş etmək
istəyir”** (əl-Əhzab, 33).

Peyğəmbər r belə buyurmuşdur:
“Allah xatirinə əhli-beytimlə
gözəl rəftar edin!”¹

**Peyğəmbərin r xanımlarının əhli
beytdən sayılması.**

Uca Allah buyurur: **“Ey
Peyğəmbərin zövcələri! Siz hər
hansı**

**bir qadın kimi deyilsiniz. Əgər
Allahdan qorxursunuzsa, yad
kişilərlə**

**nazlana-nazlana danışmayın,
yoxsa qəlbində xəstəlik olan
tamaha**

düşər. *Şəriətə* müvafiq qaydada
danışın. Evlərinizdə qərar tutun!
İlk cahiliyyə dövründə olduğu kimi
açıq-saçıq gəzməyin. Namaz
qılın, zəkat verin, Allaha və Onun
Elçisinə itaət edin. Ey ev əhli!
Allah sizdən günahınızı silib
aparmaq və sizi tərtəmiz etmək
istəyir.

Evlərinizdə oxunan Allahın
ayələrini və hikməti yada salın.

Həqiqətən,
Allah Lütfkardır, *hər şeydən*
Xəbərdardır” (əl-Əhzab, 32-34).

İmam İbn Kəsir demişdir: “Quran
oxuduğumuz zaman hər birimizə
aydın olan məsələlərdən biri də odur
ki, Peyğəmbərin r xanımları

Uca Allahın: “**Ey ev əhli! Allah**
sizdən günahınızı silib aparmaq

və sizi tərtəmiş etmək istəyir” –
ayəsinə daxildirlər. Ayədə söhbət
məhz onlardan gedir, belə ki Uca
Allah qadın cinsində xitab edərək
buyurur: **“Evlərinizdə oxunan
Allahın ayələrini və hikməti yada
salın.”** Yəni evlərinizdə Allahın
rəsuluna r nazil etdiklərinə – Quran
1 "Səhih Muslim", 2408.

= 243 =

və Sünnəyə riayət edin.” Qatədə və
başqaları demişlər: “Digər
qadınlardan
fərqləndirildiyiniz bu neməti
xatırlayın.”¹

**Əhli-beytin qeydinə qalmaq
xüsusunda vəsiyyət.**

Az öncə əhli-beytin qeydinə qalmaq
xüsusunda hədisi qeyd etdik.

Əhli-Sünnə, əhli-beyti sevir, onlara qarşı hörmət bəsləyir və Peyğəmbərin r onlar barəsində etdiyi tövsiyəyə riayət edirlər. Çünki əhli-beyti sevmək Peyğəmbəri r sevmək deməkdir. Lakin bir şərtlə ki, əhli-beytə mənsub olunanlar, məsələn Abbas t və onun ailəsi, habelə Əli t və onun ailəsi kimi Sünnəyə riayət edənlərdən olsunlar. Sünnəyə və dinə müxalif olanlara gəlincə, onlar əhli-beytdən olsalar belə, onlarla dostluq etmək olmaz.

Əhli-Sünnə vəl cəmaanın əhli-beyt barədə mövqeyi insafli və ədalətlidir. Onlar əhli-beytdən dinə riayət edənlərə sayğı göstərir, dinə müxalif olanlardan isə uzaq dururlar. Çünki dinə riayət etməyən kəslərə

Peyğəmbərə r qohumluğu heç bir fayda verməyəcəkdir. Əbu Hureyradan t rəvayət olunur ki, qüdrətli və əzəmətli Allah: **“Ən yaxın qohumlarını qorxut!”** (əş-Şuəra surəsinin, 214-cü) ayəsini nazil etdikdə Peyğəmbər r (qohum-əqrəbasını çağırıb) dedi: “Ey quyerşlilər, canınızı satın alın!2 Mən sizi Allahın (əzabından) qurtara bilməyəcəyəm. Ey Abdumənaf oğulları, mən sizi Allahın (əzabından) qurtara bilməyəcəyəm. Ey Abbas ibn Abdulmuttəlib, mən səni Allahın (əzabından) qurtara bilməyəcəyəm. Ey Peyğəmbərin bibisi Səfiyyə, mən səni Allahın

(əzabından) qurtara bilməyəcəyəm.
Ey Muhəmmədin qızı Fatimə,
malımdan
nə istəyirsənsə, istə. Mən səni
Allahın (əzabından) qurtara
bilməyəcəyəm.”

3 Həmçinin, “Kimin əməli təxirə
düşərsə, onun nəsəbinin
ona heç bir faydası olmaz” hədisi də
bu qəbildəndir.

Əhli-Sünnə vəl-Cəmaə bəzi əhli-
beytə mənsub şəxslərin barəsində
həddi aşaraq onların məsum
olduğunu iddia edənlərdən, habelə
əhli-beytə qarşı düşmən mövqeyində
olanlardan, onlara tənə vuranlardan,
əhli-beyt vasitəsilə təvəssül edən
bidətçi və xürafatçılardan
və nəhayət, onları Allaha tay
tutanlardan uzaqdırlar.

Bu məsələdə Sünnə əhli ifratla təfrit arasında orta mövqe nümayiş etdirmişlər.

1 İbn Kəsir, "Təfsir əl-Quran əl-Əzim", 6/411.

2 Yəni canınızı Allahın əzabından qurtarın.

3 "Səhih Muslim", 2699.

= 244 =

IV mövzu. Raşidi xəlifələr

Raşidi xəlifələrin tərfi.

Raşidi xəlifələr aşağıdakılardır: Əbu Bəkr əs-Siddiq (dostluqda sadıq olan), Ömər ibn Xəttab əl-Faruq (haqqı batildən ayırd edən), Zin-Nureyn (Peyğəmbərin r iki qızını almış) Osman ibn Əffan, Əbu Sibtəyn (Peyğəmbərin r iki nəvəsinin atası) Əli ibn Əbu Talib (Allah onların hər birindən razı olsun).

Onların yeri və onlara tabe olmağın vacibliyi.

Raşidi xəlifələr səhabələrin ən xeyirlisidir. Peyğəmbər r öz ümmətinə, doğru yolu göstərən xəlifələrinə tabe olmağı buyurmuşdur.

İrbad ibn Səriyədən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər r demişdir: “Sizlərə eşidib itaət etməyi tövsiyə edirəm, sizlərdən məndən sonra yaşayanlar bir çox ixtilaflar görəcəkdir. Mənim və raşidi xəlifələrimin sünnəsindən arxa dişlərinizlə yapışın, *dində sonradan* yaranmış yeniliklərdən isə çəkinin, çünki hər bir bidət zəlalətdir.”¹

Onların fəziləti.

Əhli-Sünnənin rəyinə görə raşidi xəlifələr ardıcılığa görə birbirindən

fəzilətlidirlər. Əbu Bəkr, sonra Ömər, sonra Osman, sonra Əli. Onların fəzilətləri barəsində saysız hesabsız hədislər mövcuddur ki, biz onların hər birinə aid bir yalnız hədis qeyd edirik:

– Əbu Bəkr t barədə Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində rəvayət olunur ki, Peyğəmbər r minbərdə oturub demişdir: “Əgər yer üzündəki insanlardan özümə ən yaxın dost seçməli olsaydım, hökmən Əbu Bəkri dost seçərdim. *Elə isə* bu məsciddə Əbu Bəkrin qapısından başqa bütün qapıları bağlayın!”²

¹ "Müsnəd Əhməd", 4/127-129; "Sünən ət-Tirmizi", 7/438.

² "Səhih əl-Buxari", 3654.

– Ömər in t fəziləti barədə Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: "Sizdən öncəki ümmətlər içində özlərinə ilham verilən kimsələr olmuşdur. Və əgər ümmətim arasında belə birisi varsa, bu, Ömər ibn Xəttabdır."1

– Osman ibn əl-Əffanın t fəziləti barəsində Aişədən O rəvayət olunan uzun hədisdə o demişdir: "Əbu Bəkr, sonra Ömər, sonra da Osman Peyğəmbərin r yanına daxil oldular. Osman daxil olduqda Peyğəmbər r qalxıb ətəyini dizinin üstünə çəkdi." Aişə bu haqda Peyğəmbərdən r soruşduqda o dedi: "Mələklərin utandığı bir adamdan mən necə utanmayım?!"2

– Əlinin t fəziləti barəsində Buxari və Muslimin "Səhih" əsərlərində

Səhl ibn Səddən Peyğəmbərin r
Xeybər gecəsi belə dediyi rəvayət
olunur: "Sabah mən bu bayrağı elə
bir adama verəcəm ki, o,
Allahı və Rəsulunu sevir, Allah və
Onun Rəsulu da onu sevir. Allah
onun əli ilə *Xeybəri* fəth edəcəkdir..."
Sonra: "Əlini mənim yanıma
çağırın"— dedi və bayrağı ona verdi.
Beləliklə də, Allah onun əli ilə
Xeybəri fəth etdi."3

1 "Səhih əl-Buxari", 3689; "Səhih
Muslim", 2398.

2 "Səhih Muslim", 2401.

3 "Səhih əl-Buxari", 3702; "Səhih
Muslim", 2405.

= 246 =

***V mövzu. Cənnətlə müjdələnmiş
on nəfər***

Öncəki fəsilərdə səhabələrin fəzilətləri, onların ədalətli olmalarını və bəzilərinin digərlərindən üstün olduqlarını qeyd etmişdik. Səhabələrin ən xeyirlisi İslamı qəbul etməkdə hamını ötüb keçmiş mühacirlər, sonra ənsar, sonra Bədr döyüşündə iştirak edənlər, sonra Uhud döyüşündə iştirak edənlər, sonra Əhzab döyüşündə iştirak edənlər, sonra Ridvan beyətində iştirak edənlər, sonra Məkkənin fəthindən öncə hicrət edib döyüşənlər, sonra da Məkkənin fəthindən sonra hicrət edənlərdir. Bunların hamısını Allah gözəl aqibətlə müjdələmişdir. Səhabələrin ən xeyirlisi Raşidi xəlifələr – Əbu Bəkr əs-Siddiq,

Ömər əl-Faruq, Osman zin-Nureyn, Əbu Sibteyn Əli ibn Əbu Talib, sonra Abdur-Rəhman ibn Auf, Peyğəmbərin r həvarisi Zubeyr ibn Əvvam, Təlhə ibn Ubeydullah, Səd ibn Əbu Vaqqas, bu ümmətin ən etibarlısı Əbu Ubeydə ibnul-Cərrah, Səid ibn Zeyd ibn Nufeyldir – Allah onların hamısından razı qalsın. Onların barəsində həm ümumi, həm də xüsusi dəlillər varid olmuşdur. İmam Əhməd və "Sünən" əsərlərinin müəllifləri Abdurrəhman ibn Əxnəsdən, o da Səid ibn Zeyddən rəvayət etmişdir ki, o belə demişdir: “Şəhadət verirəm ki, mən Peyğəmbərin r belə dediyini eşitmişəm: “On nəfər Cənnətdə olacaq.

Peyğəmbər r Cənnətlikdir, Əbu Bəkr Cənnətlikdir, Ömər Cənnətlikdir, Osman Cənnətlikdir, Əli Cənnətlikdir, Təlhə Cənnətlikdir, Zubeyr ibn Əvvam Cənnətlikdir, Səd ibn Malik Cənnətlikdir, Abdur-Rəhman ibn Auf Cənnətlikdir.” Sonra dedi: “Əgər istəsən sənə onuncunun da kim olduğunu xəbər verərəm.” Soruşdular: “O kimdir elə?” O bir qədər susduqdan sonra yenə soruşdular: “O kimdir elə?” O dedi: “Səid ibn Zeyd.”¹

Peyğəmbər r bu on nəfərdən başqalarını da Cənnətlə müjdələmişdir.

Onlardan Abdullah ibn Məsudu, Bilal ibn Əbu Rəbahı, Ukkaşə ibn Mihsanı, Cəfər ibn Əbu Talibi və bir çox başqalarını misal

1 "Müsnəd Əhməd", 1/188 və "Əs-Sünən" topluları.

= 247 =

göstərmək olar. Ümumən Sünnə əhli dəlillərdə varid olan hər kəsin

Cənnətlə müjdələndiyinə etiqad edirlər. Onlardan qeyrilərinə isə ümumilikdə

onlara vəd olunan Cənnətdə olacaqlarına da etiqad edirlər.

Uca Allah səhabələrin bir-birindən fəzilətli olmaları barədə buyurur:

“Allah onların hamısına ən gözəl nemət vəd etmişdir” (ən-Nisa, 95).

Burada gözəl nemət deyildikdə, Cənnət nəzərdə tutulur. Həmçinin, Əhli Sünnə vəl Cəmaanın rəyinə görə onlar ümumən heç bir müsəlmana onun Cənnətə və ya Cəhənnəmə gedəcəyini qəti şəkildə

bildirmirlər. Onlar yaxşı əməl sahiblərinə savab diləyir, pis əməl sahiblərinin isə əzaba düçar olacaqlarından qorxurlar. Tövhid üzərində ölən hər bir kəsin isə əsla əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalmayacağını bildirirlər. Uca Allah buyurur: **“Şübhəsiz ki, Allah Ona şərik qoşmağı bağışlamayacaq. Bundan başqa olan *günahları* isə istədiyi kimsəyə bağışlayacaqdır”** (ən-Nisa, 116).

= 248 =

IV fəsil. Müsəlmanların rəhbərləri və sıravı müsəlmanlar xüsusunda vacib olanlar, habelə onların camaatı ilə birgə olmaq

Muslim Əbu Ruqeyyə Təməim əd-Dəridən t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Din nəsihətdir, din nəsihətdir, din nəsihətdir.”

Biz soruşduq: “Kimin üçün, ya Rəsulullah?” Dedi: “Allaha, Onun rəsuluna, Onun Kitabına, müsəlmanların rəhbərlərinə və sırası müsəlmanlara.”¹

– Allaha nəsihət deyildikdə, Allahın Tək ibadətə layiq olan məbud olduğunu qəbul etmək, Ona təzim etmək, Ondən qorxmaq, Ondən rica etmək, Onu sevmək, Onun əmrlərini yerinə yetirmək və qadağalarından çəkinmək nəzərdə tutulur.

– Peyğəmbərə r nəsihət deyildikdə, onun gətirdiyini təsdiq

etmək, sünnəsinə tabe olmaq, onun yolunu tutub getmək, onu sevmək və Allaha yalnız onun buyurduğu tərzdə ibadət etmək nəzərdə tutulur.

– Müsəlmanların rəhbərlərinə nəsihət etmək deyildikdə, onlar

üçün dua etmək, onları sevmək, Allaha itaət çərçivəsində onlara itaət etmək nəzərdə tutulur.

– Sırası müsəlmanlara nəsihət deyildikdə isə onları yaxşı işlərə

dəvət etmək, pis işlərdən çəkindirmək, özümüz üçün dilədiyimiz kimi

onlar üçün də xeyir diləmək, onlar üçün xeyir sərf etmək və bacardığımız

qədər onlara yardım etmək nəzərdə tutulur.

Əmr sahibləri xüsusunda ümmətə vacib olanalar.

Quran, Sünnə və bu ümmətin
sələflərinin rəyinə görə, əmir
zülm etsə belə, ona itaət etmək
vacibdir. Yalnız asiliyi buyurduğu
təqdirdə ona itaət etmək qadağandır.
Çünki Xaliqə asi olaraq məxluqa
itaət etmək olmaz. Bundan başqa
əmirin arxasında namaz qılmaq,
1 "Səhih Muslim", 55.

= 249 =

onunla birlikdə həcc və cihad etmək,
ictihadi məsələlərdə ona itaət
etmək də vacibdir. Belə ki, ictihadi
məsələlərdə insanlar öz rəylərini
tərk edib onun rəyinə tabe
olmalıdırlar. Çünki camaatla birlikdə
olub
onlarla həmrəylik nümayiş etdirmək
təfriqəyə varıb ayrışeçkiliyə yol

verməkdən daha önəmlidir.
Həmçinin, şəriətdə göstərilən
qaydada
onlara nəsihət etmək, onlarla
münaqişə etməmək və onlara qarşı
çıxmamaq da vacib olan
məsələlərdəndir.
İmam Təhavi demişdir:
“Rəhbərlərimiz və əmr sahiblərimiz
zülm etsələr belə onlara qarşı
çıxmaq, onlara bəd dua etmək,
onların
itaətindən boyun qaçıрмаq olmaz.
Bizim rəyimizə görə asiliyə əmr
etmədikləri müddətdə onlara itaət
etmək Allaha itaətdən sayılır və
onlara islah və afiyət diləmək
borcumuzdur.”
Bu xüsusda Quran və Sünnədə bir
çox dəlillər vardır. Uca Allah

buyurur: **"Ey iman gətirənlər! Allaha və Elçisinə itaət edin, həm də özünüzdən olan rəhbərlərə *şəriətə uyğun şəkildə itaət edin*"** (ən-Nisa, 59). Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur:

"Mənə itaət edən Allaha itaət etmiş, mənə asilik edən isə Allaha asi olmuş olur. Rəhbərə itaət edən mənə itaət etmiş, rəhbərə asi olan isə mənə asi olmuş sayılır."1 İbn Ömərdən t Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: "Müsəlman asiliyə əmr olunmadığı müddətdə istəsə də, istəməsə də eşidib itaət etməlidir. Asiliyə əmr etdikdə isə eşidib itaət etmək olmaz."2

Sünnəyə görə rəhbərə xəlvətdə nəsihət olunmalıdır. İbn Əbu Asim, İyad ibn Ğanəmdən t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət

etmişdir: “Rəhbərə nəsihət etmək istəyən bunu gizlincə edərək ona yardımçı olsun. Rəhbər onun nəsihətini eşitsə, çox gözəl, eşitməsə, həmin şəxs üzərinə düşəni yerinə yetirmiş sayılır.”³

Quran və Sünnədə olan bütün bu dəlillər rəhbərlərə və əmr sahiblərinə itaət etməyi əmr edir. Bunları qısa şəkildə belə qeyd etmək olar:

- 1 "Səhih əl-Buxari", 7137.
- 2 "Səhih əl-Buxari", 7144.
- 3 İbn Əbu Asim, "əs-Sünnə", 2/507.

= 250 =

1. Asilik olmadığı təqdirdə hər bir halda onları eşidib itaət etmək vacibdir.

2. Nəsihəti qəbul etmədikləri təqdirdə əmr sahiblərinə qarşı çıxmamaq.

3. Rəhbərə nəsihət edərək şəriət buyurduğu formada ona hər hansı bir əməli inkar edən kəs günahdan azad olmuş sayılır.

4. Fitnə-fəsaddan və onlara aparan amillərdən uzaq olmaq.

5. Açıq-aşkar, yəni heç bir yozum qəbul etməyən küfr etmədiyi müddətdə əmr sahiblərinə qarşı çıxmamaq.

6. Dildə, əməldə və etiqadda Quran və Sünnəyə riayət edən müsəlman camaatı ilə birlikdə olmaq, onlarla dostluq etmək, onların birləşməsinə həris olmaq, onlardan ayrılmamaq.

Uca Allah buyurur: **“Hər kəs özünə doğru yol bəlli olduqdan**

sonra Peyğəmbərə qarşı çıxsa və möminlərin yolundan başqa bir yolla getsə, onu üz tutduğu yola yönəldər və Cəhənnəmdə yandırarıq.

Ora nə pis dönüş yeridir” (ən-Nisa, 115).

Peyğəmbər r demişdir: “Camaatla olun! Həqiqətən də, Allahın Əli camaatladır, müxalif olan isə Cəhənnəmə vasil olar.”¹ İbn Abbasdan

N Peyğəmbərin r belə dediyi rəvayət olunur: “Kim rəhbərində xoşagəlməz bir şey görsə səbir etsin, çünki camaatdan bir arşın uzaqlaşıb ölən kəs cahiliyyə ölümü ilə ölmüş olur.”²

Bütün bu dəlillər onu göstərir ki, camaatla olmaq, əmr sahiblərinə

qarşı çıxmamaq lazımdır. Buna müxalif olanlar isə şiddətli əzaba düçar olacaqlar. Belə ki camaat rəhmət, təfriqə isə əzab deməkdir.

1 "Sünən ət-Tirmizi", 2167; İbn Əbu Asim, "əs-Sünnə", 80.

2 "Səhih əl-Buxari", 7143.

= 251 =

V fəsil.

Quran və Sünnəyə sarılmağın vacibliyi

və bunun vacibliyinə dair dəlillər

Bu fəsil üç mövzudan ibarətdir

I mövzu. Quran və Sünnəyə sarılmağın mənası və dəlilləri

II mövzu. Bidətlərdən çəkinmək

III mövzu. İxtilaf və parçalanmanın pis əməl olması

= 252 =

= 253 =

V fəsil. Quran və Sünnəyə
sarılmağın vacibliyi

və bunun vacibliyinə dair dəlillər

*I mövzu. Quran və Sünnəyə
sarılmağın mənası və dəlilləri*

Uca Allah bu ümmətə Quran və
Sünnə ətrafında birləşməyi, bərabər
olmağı əmr etmiş, təfriqəyə varmağı
isə nəhy edərək bunun

həm dünya, həm də axirət üçün
təhlükəli olduğunu bildirmişdir. Bunun
üçün də hər bir halda, əsaslarda və
fəri məsələlərdə Quranın hökmünə
müraciət etməyi buyuraraq
parçalanmaya aparan səbəblərdən
uzaq olmağı əmr etmişdir.

Qurtuluşa çatmağın ən yaxın yolu
Allahın Kitabına və Rəsulunun

r Sünnəsinə sarılmaqdır. Çünki məhz
bu iki amil müsəlman üçün
alınmaz qala və möhkəm bir sipər
sayılır. Uca Allah buyurur: **“Həminiz
Allahın ipindən möhkəm yapışın
və parçalanmayın! Allahın sizə
olan nemətini xatırlayın ki, siz *bir-
birinizə* düşmən idiniz, O, sizin
qəlblərinizi birləşdirdi və Onun
neməti sayəsində *bir-birinizlə*
qardaş
oldunuz. Siz odlu bir uçurumun
lap kənarında idiniz. O, sizi
ondan xilas etdi. Allah Öz ayələrini
sizə beləcə bəyan edir ki, bəlkə
doğru yola gələsiniz”** (Ali İmran,
103). Bu ayədə Rəbbimiz insanları
Allahın ipindən yapışmağa əmr edir,
Allahın ipi isə təfsirçilərin dedikləri

kimi, Onun əhdi və ya Qurani
Kərimdir. Çünki Allahın
müsəlmanlardan
aldığı əhd Quran və Sünnəyə
sarılmaqdır. Həmçinin Uca Allah
camaat halında olmağı əmr edib
parçalanmağı da qadağan edir.
Başqa
bir ayədə Rəbbimiz buyurur:
**“Peyğəmbər sizə nə verirsə, onu
götürün,
nəyi də qadağan edirsə, ondan
çəkinin”** (əl-Həşr, 7). Bu ayə həm
zahiri, həm də batini bütün əsas və
fəri məsələlərə şamil olunur.
Allahın elçisinin gətirdiyi hər şeyi
insanlar götürməli və ona
müxalif olmamalıdırlar. Çünki
Peyğəmbərin r sözüne riayət etmək

Allahın əmrləri kimi vacibdir, başqasının sözünü onun sözündən öndə tutmaq yolverilməzdir. Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər!**

= 254 =

Allaha və Onun Elçisinə itaət edin, eşitdiyiniz halda ondan üz döndərməyin”

(əl-Ənfal, 20). Bu ayədə Allah Öz qullarını Özünə və Peyğəmbərinə r itaət etməyə çağırır, kafirlərə və inadkarlara bənzəməyərək

ona müxalif olmamağı əmr edir. Buna görə də ayədə: **“ondan**

üz döndərməyin”– deyə bildirilir, yəni onun əmrlərini tərk etməyin.

Uca Allah başqa bir ayədə buyurur:

“Ey iman gətirənlər! Allaha və

Elçisinə itaət edin, həm də özünüzdən olan rəhbərlərə *şəriətə uyğun*

***şəkildə itaət edin.* Əgər bir şey haqqında mübahisə etsəniz, Allaha və Axirət gününə inanırsınızsa, Allaha və *Onun* Elçisinə müraciət edin. Bu, *sizin üçün* daha xeyirli və nəticə etibarilə daha yaxşıdır”**

(ən-Nisa, 59).

Hafiz İbn Kəsir demişdir: “Allaha itaət edin – yəni Onun Kitabına, elçisinə itaət edin – yəni Sünnəsinə tabe olun, aranızdakı əmr sahiblərinə itaət edin – yəni asilikdən başqa hər bir məsələdə onlara

tabe olun. Belə ki Xaliqə qarşı asilikdə məxluqa tabe olunmaz. O həmçinin

buyurur: “**Əgər bir şey haqqında mübahisə etsəniz... Allaha**

və Onun Elçisinə müraciət edin.”
Mücahid demişdir: “Yəni Allahın kitabı və rəsulunun sünnəsi ilə.”
Allahın əmri ondan ibarətdir ki, istər üsul, istərsə də fəri məsələlərdə ixtilaf olduqda Quran və Sünnəyə qayıtmaq lazımdır. Uca Allah buyurur: **“İxtilafa düşdüyünüz şeylər barəsində hökm vermək ancaq Allaha aiddir”** (əş-Şura, 10).
Kitab və Sünnənin buyurduğu və səhih olduğunu dediyi hər şey haqdır. Bu baxımdan Uca Allah buyurur: **“... əgər Allaha və axirət gününə iman gətirirsinizsə...”**, yəni ixtilaf baş verdiyi zaman Quran və Sünnəyə qayıtmayan kəs Allaha və axirət gününə iman gətirmiş sayılmır. Uca Allahın: **“bu daha yaxşı...”** – sözündə Kitab və

Sünnənin hökmü **“nəticə etibarı ilə daha yaxşıdır”**, yəni bunu edənin aqibəti daha yaxşı olacaqdır. Mücahid demişdir: yəni aqibət etibarı ilə bu daha yaxın mənədadır.¹

Quranda Kitab və Sünnədən yapışmağa dair dəlillər çoxdur.

¹ İbn Kəsir, "Təfsir əl-Quran əl-Əzim".

= 255 =

Sünnədən olan dəlillərə gəlincə:

İmam Muslim Əbu Hureyradan t Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət etmişdir: “Allah sizdəki üç şeyə razı qalır, üç şeyə isə qəzəblənir:

sizin yalnız Allaha ibadət edib Ona heç nəyi şərik qoşmamağınızdan, Allahın ipindən möhkəm yapışaraq parçalanmamağınızdan

və rəhbərlərinizə nəsihət
etməyinizdən razı qalır, üç şeyə isə —
dediqoduya,
çoxlu sual verməyə və malı israf
etməyə qəzəblənir.”¹

Cabirdən t Peyğəmbərin r belə dediyi
rəvayət olunur: “Özümdən
sonra sizə iki şeyi qoyub gedirəm ki,
onlardan yapışsanız əsla
yolunuzu azmazsınız: Allahın Kitabı
və mənim yolum.”²

Həmçinin, Peyğəmbər r demişdir:
“Sizi aydın bir yol üzərində
buraxıb gedirəm. O yolun gecəsi
gündüz kimidir, həmin yoldan
yalnız həlak olacaq kimsələr
azarlar.”³

İrbad ibn Səriyədən rəvayət olunan
hədisdə Peyğəmbər r demişdir:
“Məndən sonra mənim və hidayət
üzərində olan rəşidi xəlifələrin

yolu ilə gedin, bu yoldan arxa
dişlərinizlə möhkəmcə yapışın.”⁴
Peyğəmbərimiz r onun yoluna tabe
olan kəslərə hər bir imanlı
kəsin amalı olan Cənnəti verəcəyi ilə
müjdələmişdir. Bu müjdə Əbu
Hureyradan rəvayət olunan hədisdə
bildirilir. Peyğəmbər r həmin
hədisdə demişdir: “Qarşı çıxanlardan
başqa bütün ümmətim Cənnətə
girəcəkdir.” Soruşdular: “Ey Allahın
rəsulu, qarşı çıxanlar kimlərdir?”
O buyurdu: “Mənə tabe olanlar
Cənnətə daxil olacaq, mənə asi
olanlar
isə qarşı çıxanlardır.”⁵
Sünnədən üz döndərmək isə dində
yol verilən bidətlər və yeniliklər
səbəbindən Peyğəmbərin r əmrinə
müxalif olmaqdan daha böyükdür.

Mələumdur ki, nicata çatan firqə
Peyğəmbərin r və səhabələrinin
yolunu camaat şəklində tutub
gedənlərdir. Ubey ibn Kəb demiş-

1 "Səhih Muslim", 1715.

2 "Muvatta Malik", 2/899.

3 "Səhih İbn Macə", 1/6.

4 "Müsnəd Əhməd", 4/127-129;

"Sünən ət-Tirmizi", 7/438.

5 "Səhih əl-Buxari", 7280.

= 256 =

dir: "Sünnəni və yolu tutub gedin,
çünki sünnə ilə gedərək Mərhəmətli
Allahı xatırlayıb gözləri yaşaran hər
kəsə Cəhənnəm odu toxunmaz.

Sünnə və yol üzərində riayət etmək,
onun üzərində ictihad
və ixtilaf etməkdən daha əfzəldir."

= 257 =

Bidətlə _____rdən çəkinmək

Bidətin tərifı.

Lüğəti mənada buna öncə edilməyən bir şeyi ixtira etmək deyilir.

Uca Allah buyurur: **“O, göylərin və yeri ixtiraçısıdır”** (əl-Bəqərə, 117).

Şəriətdə isə Quran, Sünnə, ümmətin sələflərinin icmasının buyurduğu ibadət və etiqadlardan başqa olan yeniliklərə deyilir.

Bidətlərin təhlükəsi.

Dində olan yeniliklər və bidətlər çox təhlükəlidir və onların insanlara və ümumilikdə cəmiyyətə, hətta dinin əsas və fəri məsələlərinə də çox böyük mənfi təsiri vardır. Bidət dində yeniliyə və elmsiz olaraq Allah və şəriət barəsində danışmağa deyilir. Bidətlər əməllərin

qəbul olunmamasının və ümmətin parçalanmasının başlıca səbəbidir. Bidət edən kəs həm özünün, həm də onun bidətini edən hər kəsin günahını daşıyır. Bundan əlavə, bidət Peyğəmbərin r hovuzundan su içməkdən məhrum olmağa da səbəbdir. Səhl ibn Səd əl-Ənsari və Əbu Səid əl-Xudridən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər r demişdir: “Hamıdan əvvəl Hovuzun başına gələn kəs mən olacağam. Sonra mənim yanımdan keçən kimsə hovuzdan su içər, ondan içən isə əsla susamaz. Onda yanıma mənim tanıdığım və məni tanıyan bir qövmlə gələcəkdir. Sonra onları məndən ayıracaqlar. Onda Mən: “Onlar mənim

ümmətimdəndirlər”– deyəcəyəm. Mənə belə deyiləcək: “Sən bilmirsən, onlar səndən sonra nə yeniliklər ediblər.” Və mən: “Məndən sonra yeniliklər edənlər məndən uzaq olsunlar”– deyəcəyəm.”¹

Bidət, dini və onun əsaslarını dəyişdirməkdir. Bir sözlə, bidət müsəlmanların həm dünya, həm də axirətlərində onlara zərər yetirəcək təhlükəli bir əməldir.

¹ "Səhih əl-Buxari", 6583; "Səhih Muslim", 2290.

= 258 =

Bidətin səbəbləri.

Bidətlərə yol verməyin bir çox səbəbləri vardır. Həmin səbəblərin birincisi insanın Allahın Kitabından, Peyğəmbərinin r Sünnesindən

və sələfin yolundan uzaq olmasıdır ki, bununla da insan şəriətin əsaslarından bixəbər qalmış olur. Bidətlərin yayılmasının digər səbəbləri də, şübhələrdən asılılıq, ağıla üstünlük vermək, pis dostlarla oturub-durmaq, bidət əhlinin dəlil gətirdikləri zəif və uydurma hədislərə etimad göstərmək, kafirlərə bənzəmək, zəlalət əhlini təqlid etmək və bu kimi digər səbəbləri göstərmək olar.

Bidətlərin təhlükəsi.

Quran və Sünnəyə nəzər salan hər kəs dində bidətlərə yol verməyin qəbulolunmaz və haram olduğunu görəcəkdir. Bidətlərin növünə görə onların haramlıq dərəcələrinin fərqlənmələrinə baxmayaraq Peyğəmbər r bidətləri qadağan edərək demişdir: “Yeniliklərdən

çəkinin, şübhəsiz ki, hər bir yenilik
bidət, hər bir bidət isə zəlalətdir.”¹

O həmçinin demişdir: “Bizim bu
işimizə ondan olmayan bir şeyi əlavə
edənin əməli rədd olunur.”²

Bu iki hədis göstərir ki, dində hər
hansı bir yeniliyə yol vermək
bidət, hər bir bidət isə zəlalətdir. Yeni
etiqaad və ibadətlərdə yol verilən
hər bir bidət haramdır. Lakin bidətin
növünə görə onun haramlıq
dərəcəsi də fərqlidir. Onlardan bəzisi,
məsələn, qəbirlərə yaxınlaşmaq
amalı ilə onların ətrafında təvaf
etmək, onlara qurban və nəzir təqdim
etmək, qəbirdəkilərə dua edərək
onlardan yardım diləmək kimi əməllər
açıq-aydın küfr sayılır. Qəbirlərin
üzərini tikmək, onların yanında

namaz qılmaq və dua etmək kimi
bidətlər şirkə aparan yol hesab
olunur.

Şəriətdə olmayan mərasimlər
keçirmək, bidət olan zikrlər,
tərkidünyalıq

və günəşin qabağında duraraq oruc
tutmaq kimi əməllərə

gəlincə isə bunlar fasiqlik sayılır.

1 "Müsnəd Əhməd", 1/435 və
başqaları.

2 "Səhih əl-Buxari", 2697; "Səhih
Muslim", 1718.

= 259 =

III mövzu.

***İxtilaf və parçalanmanın pis əməl
olması***

**Parçalanmanın pis əməl olmasına
dəlillər.**

Uca Allah parçalanmağı və ona
aparan amilləri pisləmişdir. Quran
və Sünnədə bunun qəbahətli bir əməl
olması, bunu edənin aqibətinin pis
olacağı, sahibinin dünyada rüsvay
olacağı, axirətdə isə alçalacağı və
üzü

qara olacağı barədə bir çox dəlillər
vardır. Uca Allah buyurur: **“Özlərinə
aydın dəlillər gəldikdən sonra
firqələrə ayrılıb ixtilaf edənlər kimi
olmayın. Onları böyük bir əzab
gözləyir. O gün *neçə-neçə* üzlər
ağaracaq,
neçə-neçə üzlər də qaralacaqdır.
Üzləri qaralan kəslərə: “İman
gətirdikdən sonra kafirmi
oldunuz? Elə isə, küfrünüzə görə
dadın**

**əzabı!”– deyiləcəkdir. Üzləri ağ
olan kəslər isə Allahın mərhəməti
altında**

olacaq və orada əbədi qalacaqlar”

(Ali İmran, 105-107). İbn Abbas

demişdir: “Toplum şəklində

Peyğəmbərin r yolu ilə gedənlərin

üzü ağ,

bidət və parçalanma əhlinin üzü isə

qara olacaqdır.” Uca Allah həmçinin

buyurur: **“Dinlərini parçalayıb firqə-**

firqə olanlarla sənin heç

bir əlaqən yoxdur. Onların işi

Allaha aiddir. Sonra Allah onlara

etdikləri əməllər barədə xəbər

verəcəkdir” (əl-Ənam, 159).

Bu ayələr parçalanmağın

müsəlmanlar üçün həm bu dünyada,

həm də axirətdə təhlükəli olmasına

dəlalət edir. Məhz bu səbəbdən

yəhudi və xaçpərəstlər həlak olmuşlar və bu hər bir zaman insanların

yollarını azmasına səbəbdir.

Sünnədə də ixtilafın və təfriqəyə varmağın yolverilməz bir əməl olmasını bildirən və birliyə təşviq edən bir çox hədislər mövcuddur.

İmam Əhməd və Əbu Davud, Müaviyənin t belə dediyini rəvayət etmişlər: Bir dəfə Allahın elçisi r qalxaraq belə dedi: “Sizdən qabaqkı kitab əhli yetmiş iki firqəyə bölündü. Bu ümmət də yetmiş üç firqəyə

= 260 =

bölünəcəkdir. Onların hamısı Cəhənnəmlik, yalnız biri – Camaatla olanlar Cənnətlik olacaqlar.”¹

Bu hədisdə Peyğəmbər r xəbər vermişdir ki, onun ümməti yetmiş

üç firqəyə bölünəcək və onlardan yetmiş ikisi Cəhənnəmə daxil olacaqdır. Şübhəsiz ki, onlar özlərindən əvvəlkilərin etdiklərini edənlərdir.

İxtilafa gəincə, bu ya yalnız dində olur, ya da həm dində, həm də dünyada olub tədricən dinə aid olur. Bəzən isə ixtilaf yalnız dünyəvi məsələlərdə olur. Hər bir halda ümmətin ixtilaf etməsi və parçalanması

qaçılmazdır. Buna görə də Peyğəmbər r bunu xəbər vermişdir ki, bacaran bundan canını qurtarsın.

İxtilaf və parçalanma, öncəki ümmətlərin həlak olmasına səbəb olmuşdur.

Quran və Sünnəyə nəzər saldıqda bizə bəlli olur ki, əvvəlki ümmətlərin

həlak olmalarının başlıca səbəbi onların təfriqəyə varması, xüsusən də nazil olunmuş kitablar barəsində ixtilaf etmələri olmuşdur.

Hüzeyfə t Osmana t demişdir: “Bu ümmətin dadına çat ki, öncəki ümmətlər kimi kitabları barəsində ixtilaf etməsinlər.” O da görəndə ki, Şam və İraq əhli Quranın hərfləri barəsində Peyğəmbərin r qadağan etdiyi ixtilafı edirlər, bunu deməyə vadar olmuşdu.

Bundan da iki fayda meydana çıxmış olur:

Birincisi: Bu cür məsələlərdə ixtilaf etməyin haram olması.

İkincisi: Əvvəlkilərdən ibrət götürmək və onlara bənzəməmək.

Uca Allah bu xüsusda buyurur: “**Bu ona görədir ki, Allah kitabı**

haqq olaraq nazil etmişdir. Kitab
barəsində ixtilaf edənlər isə,
əlbəttə,
***haqdan* uzaq bir ziddiyyət
içindədirlər**” (əl-Bəqərə, 176). O
həmçinin
buyurur: **“Həqiqətən, Allah yanında
qəbul olunan din, İslamdır!
Kitab verilənlər ancaq özlərinə elm
gəldikdən sonra aralarındakı
zülm və həsəd üzündən ixtilafa
düşdülər”** (Ali İmran, 19).
1 "Müsnəd Əhməd", 4/152; "Sünən
Əbu Davud", 5/5.

= 261 =

Sünnədə isə Əbu Hureyra r
Peyğəmbərin r belə dediyini rəvayət
etmişdir: **“Mənim sizlərə əmr
etmədiklərimi etməyin. Şübhəsiz ki,**

sizlərdən əvvəlkilər çox sual verdikləri, peyğəmbərlərinə müxalif olduqları

üçün həlak oldular. Sizə qadağan etdiyim şeylərdən çəkinin, əmr etdiyim şeyləri isə bacardığınız qədər yerinə yetirin.”¹ Bu hədisdə

Peyğəmbər r qövmünə, demədiyi şeylərdən çəkinməyi əmr etmiş, əvvəlki

ümmətlərin həlak olma səbəbini aydınlaşdıraraq bunun çox sual vermək və peyğəmbərlərə müxalif olmaları olduğunu bildirmişdir.

İxtilaf rəhmətdirmi?

Bəzi insanlar uydurma olan “Ümmətimin ixtilafı rəhmətdir”

hədisinə əsaslanaraq ixtilafın rəhmət olduğunu iddia edirlər. Bu da

Quran, Sünnə və əqli dəlillərlə rədd olunur. İxtilafın və parçalanmanın

pis bir əməl olması barədə bəzi ayə
və hədisləri qeyd etmişdik.
Həmin dəlilləri oxuyan üçün
zənnimizcə bunlar kifayət edər.
Əksinə Quran göstərir ki, ixtilaf
rəhmətlə ziddiyət təşkil edir. Uca
Allah buyurur: **“Amma onlar elə hey
ixtilafdadırlar. Yalnız Rəbbinin
rəhm etdiyi şəxslərdən başqa”**
(Hud, 118-119).
Bunu iddia edənlərin dəlilləri isə batil
və səhvdir və Sünənə
kitablarında bu barədə heç bir əsas
yoxdur. Bu da qeyd olunan iddianın
batilliyini sübut etmək üçün yetərli
dəlildir. Bundan savayı, bu
əqli cəhətdən də qəbulolunmazdır.
Çünki ixtilafın rəhmət olmasını
təsəvvürə gətirmək belə mümkün
deyil. İxtilaf səbəbindən insanlar

arasında hətta fəri məsələlərdə belə vaxtaşırı qətl hadisələri, müharibələr və qarşıdurmalar baş verir.

İxtilaf və parçalanmadan yaxa qurtarmağın yolları.

Bizə bəlli oldu ki, nicata çatacaq firqə camaatla olanlardır. Camaat isə Peyğəmbərin r və onun səhabələrinin yolunu tutub gedən, onu heç bir başqa rəyə dəyişməyənlərə deyilir. Şatibi “İtisam” əsərin-

1 "Səhih əl-Buxari", 7288; "Səhih Muslim", 1337.

= 262 =

də demişdir: “Camaat peyğəmbərin r, onun səhabələrinin və tabiirlərin yolunu tutub gedənlərə deyilir.”

Deməli, nicata çatmağın yeganə yolu dildə, əməldə və etiqadda

Əhli Sünne və Camaanın yolunu tutub getməkdir.

Uca Allah buyurur: **“Hər kəs özünə doğru yol bəlli olduqdan sonra Peyğəmbərə qarşı çıxsə və möminlərin yolundan başqa bir yolla getsə, onu üz tutduğu yola yönəldər və Cəhənnəmdə yandırırıq.**

Ora nə pis dönüş yeridir” (ən-Nisa, 115). O, həmçinin buyurur:

“Bu, Mənim doğru yolumdur, onu tutub gedin. Başqa yollara uymayın. Çünki, o yollar sizi Allahın yolundan uzaqlaşdırar. Allah

bunları sizə tövsiyə etmişdir ki, bəlkə *pis əməllərdən* çəkinəsiniz” (əl-Ənam, 153).

Tirmizi və başqaları Abdullah ibn Ömərdən Peyğəmbərin r

belə dediyini rəvayət etmişdir:
“Mənim ümmətim zəlalət üzərində
yekdil ola bilməz – və ya
Muhəmmədin ümməti zəlalət
üzərində
yekdil ola bilməz – Allahın Əli
camaatlarıdır.”¹

Beləliklə, aydın olur ki, sağlamlığa
qovuşmağın yolu Allahın
kitabıdır. O kitab ki, ona heç bir batil
toxuna bilməz və o hikmət
sahibi olan Allah tərəfindən nazil
olunmuşdur. Həmçinin Peyğəmbərin
sünnəsinə sarılmaqla olur. O
peyğəmbər ki, o havadan danışmır
və onun bütün danışdıqları bir
vəhydir. Quran və Sünnə İslam
əqidəsinin
yeganə və əvəzolunmaz
qaynaqlarıdır. Bundan savayı bütün

yollar xəsarətə aparandır. Sünnəyə sarılmaq möminlərin yolu və Rəbbimizin razılığına nail olmağın yoludur. Məhz bu yolla Uca Allah bu ümməti bidətçilərin batil əməllərindən qoruyur. İslamın ilk dönəmlərində məhz bu yolun sayəsində insanlar islah olunmuşdular. Bunsuz həmin vəziyyətə qayıtmaq qeyri mümkündür. İmam Malik (Allah ona rəhmət eləsin) demişdir: “Ümmətin əvvəli nəyin sayəsində düzəlmişdirsə sonu da onunla düzələcək.” Ümmətin əvvəli isə Quran və Sünnəyə əməl etməklə düzəlmişdir. Odur ki hər bir müsəlman da sələflərin Quran və Sünnəyə yanaşmalarına uyğun olaraq onlardan

1 "Sünən ət-Tirmizi", 4/466.

= 263 =

yapışmalıdır. Uca Allah buyurur:
**"Hər kəs özünə doğru yol bəlli
olduqdan
sonra Peyğəmbərə qarşı çıxsa və
möminlərin yolundan
başqa bir yolla getsə, onu üz
tutduğu yola yönəldər və
Cəhənnəmdə
yandırarıq. Ora nə pis dönüş
yeridir"** (ən-Nisa, 115).

Möminlərin yolu səhabələrin və
onlara tabe olan hidayət əhlinin
yoludur. Uca Allahdan ümmətimizi
Allahın kitabına, peyğəmbərinin
r sünnesinə və möminlərin yoluna
təbə olmağa müvəffəq etməsini
diləyirik. Sonuncu duamız isə belədir:
Həmd yalnız aləmlərin

rəbbi olan Allaha məxsusdur.
Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun
ailəsinə və səhabələrinə salam olsun.

= 264 =

MÜNDƏRİCAT

Möhtərəm nazir şeyx Saleh ibn
Əbdül Əziz ibn Muhəmməd
Ali Şeyxin müqəddiməsi

..... 3

Müqəddimə

..... 5

Giriş

..... 10

BİRİNCİ HİSSƏ. ALLAHA İMAN

..... 12

Birinci fəsil: Rübubiyyə tövhidi

..... 14

I mövzu. Mənası, Quran, Sünnə, ağıl və fitrətdən ona dəlillər	14
II mövzu. Tövhidin bu növünü təsdiq etməyin əzabdan qurtulmaq üçün kifayət etmədiyinin bəyanı	17
III mövzu. Rübubiyyə tövhidindən uzaqlaşmağın təzahürləri	20
İkinci fəsil: Üluhiyyə tövhidi	
.....	
21	
I mövzu. Onun dəlilləri və əhəmiyyətinin bəyan edilməsi	22
II mövzu. Tək Allaha ibadət etməyin vacibliyi	27
III mövzu. Peyğəmbərin r tövhidin toxunulmazlığını qoruması	32
IV mövzu. Şirk, küfr və onların növləri	52

V mövzu. Qeybi və bununla bağlı məsələləri bilməyi iddia etmək 63

Üçüncü fəsil: Ad və sifətlərin tövhidi

69

Müqəddimə. Allahın ad və sifətlərinə iman gətirmək və bunların müsəlmanın davranışına təsiri

.....

69

I mövzu. Ad və sifətlər tövhidinin tərifləri və dəlilləri 71

II mövzu. Quran və Sünnə işığında ad və sifətlərin isbatı üçün tətbiqi misallar

.....

..... 76

III mövzu. Ad və sifətlərlə bağlı qaydalar

82

İKİNCİ HİSSƏ. İMANIN DİGƏR ƏSASLARI	89
Birinci fəsil. Mələklərə iman	89
<i>I mövzu. Mələklərin tərifi, onların yaranışı, sifətləri və xüsusiyyətləri</i>	<i>89</i>
= 265 =	
<i>II mövzu. Mələklərə iman gətirməyin yeri, necəliyi və dəlilləri</i>	<i>94</i>
<i>III mövzu. Mələklərin vəzifələri</i>	<i>10</i>
2	
İkinci fəsil. Nazil olunmuş kitablara iman.....	111
<i>I mövzu. Kitablara imanın hökmü və dəlilləri</i>	<i>115</i>

II mövzu. Kitablara imanın məğzi	118
III mövzu. Tövrət, İncil və digər kitabların təhrif olunmasının, Quranın isə salamat qalmasının bəyan edilməsi	125
IV mövzu. Qurana iman və onun xüsusiyyətləri	129
Üçüncü fəsil. Peyğəmbərlərə iman	137
I mövzu. Peyğəmbərlərə iman gətirməyin hökmü və dəlilləri	137
II mövzu. Nəbi və rəsul sözlərinin tərifi və onlar arasındakı fərq	140
III mövzu. Peyğəmbərlərə iman gətirməyin məğzi	142
IV mövzu. Bizim peyğəmbərlər qarşısında borcumuz	146

V mövzu. Ulul-əzm elçilər

.....
..150

VI mövzu. Peyğəmbərimiz
Muhəmmədin r xüsusiyyətləri,
onun ümməti üzərindəki hüquqları və
yuxuda Peyğəmbəri r
görməyin haqq olmasının bəyanı
.....152

VII mövzu. Peyğəmbərliyin xətm
edilməsi və özündən sonra
peyğəmbər gəlməyəcəyinin bəyan
edilməsi
.....165

VIII mövzu. Peyğəmbərin r gecə
səfəri, onun gerçəkliyi və dəlilləri
.....
.....168

IX mövzu. Peyğəmbərlərin sağ olub-
olmamaları haqqında173

*X mövzu. Peyğəmbərlərin möcüzələri
və onlarla övliyələrin kəraməti
arasındakı fərq*

.....177

XI mövzu. Övliyələr barədə

.....
182

**Dördüncü fəsil. Axirət gününə
iman187**

*I mövzu. Saatın əlamətləri və onların
növləri187*

*II mövzu. Qəbirdəki nemət və əzab
.....195*

*III mövzu. Ölümdən sonra dirilməyə
iman199*

= 266 =

**Beşinci fəsil: Qəza və qədərə iman
.....215**

I mövzu. Qəza və qədər in tərifi, dəlilləri və onlar arasındakı fərqlər ...215

II mövzu. Qədər in mərtəbələri217

ÜÇÜNCÜ HİSSƏ. ƏQİDƏYƏ AİD OLAN DİGƏR MƏSƏLƏLƏR

..... 223
Birinci fəsil. İslam, iman və ehsan223

I məsələ: İslam223

II mövzu. İman və onun rükünləri və böyük günah sahibinin hökmü 225
III mövzu. Ehsan

.....229

*IV mövzu. İslam, iman və ehsan
arasındakı* *bağlılıq*

.....230

**İkinci fəsil. İslamda dost və
düşmən anlayışı, mənası və
qaydaları**

.....
.....231

**Üçüncü fəsil. Səhabələr və onların
haqları.....237**

*I mövzu. Səhabələr kimlərdir, habelə
onları sevməyin və dost
tutmağın* *vacibliyi*

.....
.....237

*II mövzu. Quran və Sünnə işığında
səhabələrin fəzilətli və ədalətli
olmalarının vacibliyinə etiqad etmək
və onların arasında baş vermiş*

.....

III mövzu. Peyğəmbərin r əhli beyti

IV mövzu. Raşidi xəlifələr

V mövzu. Cənnətlə müjdələnmiş on

Dördüncü fəsil. Müsəlmanların

rəhbərləri və sırayı müsəlmanlar

xüsusunda vacib olanlar, habelə

onların camaatı ilə

birgə

olmaq

Beşinci fəsil. Quran və Sünnəyə

sarılməğın vacibliyi və bunun

.....
....253

I mövzu. Quran və Sünneyə
sarılmağın mənası və dəlillər

.....253

II mövzu. Bidətlərdən çəkinmək
.....25

7

III mövzu. İxtilaf və parçalanmanın
pis əməl olması259__